

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ**

ДЕБЮТ

*Збірник тез доповідей студентів
історичного факультету*

Маріуполь – 2017

ББК 94 я 43
УДК 08 (063)

Дебют: Збірник тез доповідей студентів історичного факультету МДУ за результатами участі у Декаді студентської науки 2017 / За заг. ред. д.політ.н., проф. К.В. Балабанова, д.е.н., проф. О.В. Булатової. – Маріуполь, 2017. – 151 с.

Редакційна колегія: д.і.н., професор В.Ф. Лисак, к.і.н., доцент І.О. Петрова, к.н.соц.ком., доцент В.О. Кудлай, д.і.н., професор В.М. Романцов, к.політ.н., доцент М.В. Булик, к.політ.н., доцент О.Л. Гільченко, к.і.н., доцент Ю.В. Рябуха, к.політ.н., доцент К.А. Трима, к.і.н., доцент О.С. Цибулько

Матеріали збірника висвітлюють результати науково-дослідної роботи студентів МДУ, які присвячені питанням історії, міжнародних відносин, політології, документознавства, філософії, соціології тощо.

Рекомендовано до друку та поширення мережею Інтернет Радою молодих вчених Маріупольського державного університету

Протокол № 2 від 31.01.2017.

Редакція не несе відповідальності за авторський стиль тез, опублікованих у збірнику.

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

СЕКЦІЯ

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ»

УДК 282(477.4)«180/185»:37(043)

Гузь А.М.

ОСВІТНІ ІНІЦІАТИВИ РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ НА ТЕРИТОРІЇ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ

Християнство є однією зі світових релігій, яке з моменту свого виникнення відіграло важливу роль у житті як окремих осіб, так і держав у цілому. За даними статистики більше половини від загальної кількості християн складають саме католики [1]. У зв'язку з цим, виникає науковий інтерес до вивчення історії цієї конфесії на території України. Особливо цікавим є дослідження становища та розвитку Римо-Католицької Церкви на території Правобережної України у першій половині ХІХ століття.

Внаслідок поділів Речі Посполитої відбувся корінний злам у розвитку Римо-Католицької Церкви в регіоні. Значні території, з населенням переважно римо-католицького віросповідання, опинилися у складі Російської імперії, що почала утверджувати на цих теренах позиції православної конфесії, всляко обмежуючи діяльність римо-католицького кліру, насамперед в освітньому секторі.

Мета публікації – розкрити основні аспекти освітніх ініціатив Римо-Католицької Церкви на території Правобережної України у першій половині ХІХ століття.

Аналіз історіографічного матеріалу засвідчує, що означена проблема ще не досягла належного наукового вивчення. До цієї теми у своїх працях зверталися такі дослідники як О. Баковецька [2], О. Буравський [3], І. Шостак [4], А. Кирилюк [5] та ін.

Джерельну базу публікації становить комплекс законодавчих актів. Більша частина з них міститься у 1-му та 2-му зібраннях «Полного собрания законов Российской империи». Законодавчі акти царського уряду (іменні, імператорські, сенатські та міністерські укази, розпорядження, доповіді та установи) дозволяють простежити еволюції ставлення владних структур до освітніх практик римо-католицької церкви в Російській імперії [6].

У першій половині ХІХ століття римо-католицькі монастирі були важливими культурно-освітніми осередками Правобережної України. Католицька освіта в українських землях використовувала організаційно-методичні форми роботи єзуїтських колегіумів, а саме: включення до складу викладацького колективу класних керівників; перехід учнів до наступного класу за результатами іспитів; тривалість навчання – 190 днів на рік; сувора заборона займатися навчанням в години, призначені для відпочинку тощо.

Провідною ідеєю єзуїтської шкільної системи освіти було індивідуально-орієнтоване навчання. Освітня модель католицької освіти передбачала такі складові: принципи виховання; мотивація; процес навчання; індивідуальний підхід. Особливістю єзуїтської системи освіти стало вміння знаходити таланти, працювати з ними, постійно підтримуючи і розвиваючи їх [7].

Перша половина ХІХ століття характеризується активним розвитком католицької освіти. Хоча вона, фактично, не фінансувалася з державної скарбниці, але в той же час уряд Російської імперії був не спроможний кардинально реформувати місцевий устрій. Це стосувалося й освітньої сфери. У зв'язку з цим, певний час влада не перешкоджала розвитку освітньої ініціативи римо-католиків [8].

Академічні школи в Луцьку, Кремінці, Житомирі сприяли зростанню освітнього рівня мешканців регіону. Створені у 1803 році Віленський та Харківський навчальні округи, позитивно вплинули на розвиток освіти. Візитатор Волинської, Київської та Подільської губерній Тадеуш Чацький намагався заснувати якомога більше парафіяльних шкіл і повітових училищ. Після звернення до представників церкви та скликання собору духовенства Луцько-Житомирської єпархії в її межах при всіх костелах і монастирях відкривалися школи, які утримувала церковна скарбниця. На активізацію діяльності церковників у цьому питанні вплинув єпископ Каспер Цецішовський, який позитивно ставився до розвитку парафіяльного шкільництва [9; 10].

20 грудня 1803 р. у Луцьку з ініціативи єпископа К. Цецішевського зібрався духовний клір Луцько-Житомирської єпархії, який розглянув питання щодо відкриття й утримання училищ у Волинській, Подільській та Київській губерніях. На цьому зібранні візитатор навчальних закладів Волинської губернії Т. Чацький домовився з духовенством про утримання школи при кожному костелі в губернії.

Варто зазначити, що настанови зібрання увійшли до тексту Статуту для приходських училищ у Волинській, Київській та Подільській губерніях, затверджений Олександром І від 31 серпня 1807 р [11].

Значну фінансову підтримку у розвиток освіт Правобережної України надавали римо-католицькі ордени. У 1803 р. внесок ченців ордену тринітаріїв у розвиток освіти Волинської губернії становив 56 тис. польських злотих, Подільської – 40 тис [12].

Орден францисканців особливо опікувався підтримкою училища в Заславлі, Житомирі, Чуднові, Янові, Варьковичах тощо. У 1803 р. орден заснував початкову школу в Житомирі, відкрив приходські школи в Дружкополі, Шумську, Межеріччі-Острозькій та Івниці. Брати ордену Кармелітів (босих) пожертвували 2500 злотих для Бердичівського училища, видавали безкоштовно навчальну літературу зі своєї друкарні, фінансували навчання в училищах Олевська, Ушомира, Лабуні, Антополя, Городища, Дубна. Домініканці надали кошти на відкриття училища в Старокостянтиніві, одну тисячу злотих на Ботанічний сад в Луцькому та Житомирському училищах, 100 книжок для Волинської гімназії. Допомогали вони також училищам в Овручі, Чарторийську, Камені-Каширському, Володимирі, Чорнобилі, Ходоркові, Тарговицях. Володіли університетськими студіями на Волині й Поділлі в монастирях Луцька (1801-1819 рр.), Любара (1813-1814 р.), Кам'янець- Подільського (1814 р.) [13; 14].

У піарських школах, які успішно конкурували з єзуїтськими значно був насичений обсяг викладання природничих наук. Межиріцький піарський монастир утримував гімназію, у якій навчалося 130 учнів і працювало 12 учителів [15].

У 1803-1831 рр. при монастирі бернардинів у Житомирі діяла початкова школа. Орден бернардинів зобов'язався допомагати школам у Заславлі, Житомирі, Чуднові, Дубно, Варковичах, Кустині, Янові. Школи в Устилузі та Розамполі були закріплені за капучинами.

Священик монастиря кармелітів Габріель Касперський був учителем латинської мови в школі, заснованій босими кармелітами в Бердичеві. У 1831 р. царська влада ліквідувала в Купині парафіяльну школу, яка утримувалася монастирем [16].

Докорінні зміни в галузі освіти на Правобережжі відбулися після придушення польського національного повстання 1830-1831 рр. Вони були спрямовані на викорінення впливу католицької церкви та польських шкіл.

За 1831-1832 рр. Було закрито 245 середніх і нижчих навчальних закладів у Київській, Подільській і Волинській губерніях. Тільки за 1832 р. у Волинській губернії було закрито 48 різних училищ, що утримувалися римо-католицьким духовенством.

Отже, Римо-Католицька Церква посідала важливу ланку в освітньому процесі Правобережної України. З'ясовано, щоримо-католицькі монастирі були важливими освітніми осередками, а навчальні заклади, що діяли в регіоні, існували переважно за рахунок асигнувань Римо-Католицької Церкви або приватних осіб.

Література

1. Скільки у світі християн? CREDO [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.credo-ua.org/2011/01/39300](http://www.credo.ua.org/2011/01/39300).
2. Баковецька О.О. Католицька освіта в Україні в кінці XVIII – початок XIX століття / О.О. Баковецька // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського: збірник наукових праць : Історичні науки. – Миколаїв: МНУ, 2013. – Вип. 3.34. – С. 58-62.
3. Буравський О.А. Благодійницька та культурно-освітня діяльність Римо-Католицької церкви на Правобережній Україні (кінець XVIII – початок XX ст.) / О. А. Буравський [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/15352/17-Behfvsky.pdf>.
4. Шостак І.В. Душпастерство К.-К. Цецишовського – приклад конфесійної толерантності / І.В. Шостак. – [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://eprints.ua.edu.ua/1051/1/epyskopa.pdf>.
5. Кирилук А.М. Урегулювання правового статусу римо-католицьких монастирів у Російській імперії (остання третина XVIII – 50-ті рр. XIX ст.) [Електронний ресурс] / А. М. Кирилук. – Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/5478/1/kyrylyuk.pdf>.
6. Полное собрание законов Российской империи (ПСЗРИ). – Собрание 1-е. – СПб: Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. – Т. 24 (6 ноября 1796-1797). – № 18.286. – С. 852.
7. Буравський О.А. Роль римо-католицьких орденів у розвитку освіти на Правобережній Україні наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. / О. А. Буравський [Електронний ресурс]. – Доступно з: <http://eprints.ua.edu.ua/5437/1/%D0%91%D1%83%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9.pdf>.
8. Буравський О. А. Вказ. праця.
9. Там само.
10. ПСЗРИ. – Собрание 1-е. – СПб: Тип. II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. – Т. 25 (1798-1799). – № 18.504. – С. 222-224.
11. Шостак І.В. Вказ. праця.

12. Баковецька О. О. Благодійна діяльність Римо-католицької церкви та громади в кінці XVIII – XIX століттях / О. О. Баковецька // Наукові записки. Серія «Історичне релігієзнавство». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – Вип. 12. – С. 25-37.
13. Баковецька О. О. Вказ. праця.
14. Кирилюк А. М. Вказ. праця.
15. Баковецька О. О. Вказ. праця.
16. Там само.

УДК 929 Лисенко«187»(043)

Копенський М.В.

ВНЕСОК М. В. ЛИСЕНКА В ГРОМАДІВСЬКОМУ РУСІ

Стара Київська громада відіграла провідну роль в українському національному русі другої половини XIX ст. – початку XX ст. Своєрідний центр національно-культурного відродження, яким стала «Громада», об'єднав, літераторів, істориків, народознавців. До цієї плеяди видатних особистостей відноситься засновник української національної музики М. В. Лисенко. Науковці в працях традиційно розглядають життя і діяльність М. Лисенка, як основоположника української класичної музики. Питання його громадської діяльності в контексті українського національного руху в другій половині XIX ст. достатньо не досліджено. Нагальним завданням роботи є на основі наукових праць, джерел, архівних документів Київської громади розглянути внесок М. В. Лисенка в громадівському русі.

Важливим історичним джерелом у вивченні цього питання є листи М. Лисенка, спогади громадівців і їх сучасників. Зокрема, цінну інформацію подано в працях М. Старицького, Є. Чикаленко, Олени Пчілки, Л. Старицької-Черняхівської.

Київська громада діяла з 1859 р., на межі 1860-1861 рр. була сформованою. Через переслідування царського уряду «Київська громада» припинила існування. На початку 1870-х рр. активізувала свою діяльність «Стара Громада». За свідченням жандармських документів, «Громада» являла собою «штаб української партії», «кістяк українофільського руху». Громадівці вели різноманітну практичну діяльність, спрямовану на реалізацію української національної ідеї. До інтелектуального культурно-національного центру входили В. Антонович, П. Житецький, Т. Рильський, П. Чубинський, М. Старицький, М. Драгоманов, М. Лисенко та інші. «Це був цвіт тодішньої київської старшої української інтелігенції» [10].

Значний вплив на формування демократичних та патріотичних поглядів М. Лисенко мав університет у Києві, куди він переїхав, щоб у 1860 р. уникнути репресій після студентських заворушень у Харкові. Переїзд до Києва став «переломним у житті юнака - Миколи. Тут він опинився у свідомій і могутній течії національно українського напрямку», писала О. Пчілка [9, с. 152]. Лисенко з перших тижнів свого перебування в університеті, де навчався на фізико-математичному факультеті, увійшов до гуртка студентів.

«Він брав участь у гуртках українських; як тільки перевівся на другий університетський курс до Києва, вступив і в товариство «Громада», згадувала О. Пчілка [4]. «Усі його прагнення згуртувались в одну широку любов до свого рідного народу», писав М. Старицький [7].

Громадівці щосуботи зустрічалися для обговорення організаційних питань, спільних діл і діяльності в помешканнях когось із членів гуртка, часто збиралися і в домі М. Лисенка. Громадівці влаштовували театральні вистави, концерти, літературні вечори. Такі заходи зближували членів «Громади». Закладалася основа професіоналізму Лисенка, його подальшого формування як свідомого представника національної музичної культури. Олена Пчілка писала, що, пущена у світ ним пісня «придалась на користь національну-громадську» [9 с. 155].

Лисенко створив студентський хор Київського університету, репертуар якого зложений виключно з українських пісень. Перший концерт хору відбувся у січні 1861 р.

На початку 70-х рр. XIX ст. культурним осередком «Громади» було закладено підвалини наукової роботи, відкрито Географічне товариство, розроблено етнографічну програму. Програма вплинула на творчу діяльність Лисенка. «Він сприймав нові ідеї неспокойно, а з пристрастю» [7]. М. Лисенко приймав участь в експедиції П. Чубинського, яка була використана в інтересах вивчення етнографії всієї України [3]. Лисенко збирав і обробляв народні пісні. Записи народнопісенного матеріалу увійшли до праці «Труди етнографическо-статистической экспедиции в Западно - Русский край», що вийшла за редакцією П. Чубинського [5, с. 130].

М. В. Лисенко виступав проти ліквідації неписьменності, яку вважав показником низького рівня культури, приймав участь у створенні недільних шкіл [3]. Турбувала діяча і проблема правопису української мови. «Болячка наша – правопис», писав він у листі до М. Драгоманова. З часом Лисенко вживав нові прописні норми, створені П. Житецьким [6, с. 129].

Важливою справою громадівців було укладання «Словника української мови», робота над яким розпочалася у 1870 р. і тривала до 90-х рр. Над «Словником» працював і М. Лисенко. М. Старицький писав: «Лисенко просто перемінився і почав доводити, що нам усім не тільки з народом, а й між собою треба розмовляти по-українському, щоб зробити цю мову культурною і своєю» [7].

М. В. Лисенко обробляв поезію Т. Шевченка, І. Франка, О. Духновича, яка була чинником становлення національної свідомості в масах. Він приймав участь у виданні «Кобзаря», працював над підготовкою загальнодоступних підручників і популярних книжок рідною мовою, зокрема двох випусків «Народних южнорусских сказок» І. Рудченка, байок Л. Глібова [4].

М. В. Лисенко висловив думку: «Не моє особисте я мені дорого в моїх роботах, бо я освічена людина і перейнявшись глибокою ідеєю добра для моєї батьківщини, працюю на благо їй. Під цим стягом тільки треба ходити і діяти» [2].

Особливе значення у національно-культурному відродженні України має мистецька діяльність М. В. Лисенка. Він є одним із засновників українського професійного театру і творцем жанру українського музичного театру - опери. Спільна праця М. Старицького і М. Лисенка «Різдвяна ніч» стала видатною подією. Підґрунтям твору являється українська народна пісня, яка правдиво відтворює життя села. «Вперше драматург і композитор відверто виявили симпатію до простої людини, глибоке поважання до народу, визнали його рівним, вільним братом», писала донька М. Старицького про театральну діяльність батька і М. Лисенка [8].

Український літературознавець С. Єфремов писав: «Лисенко був одним з найбільш сильних пропагандистів українства, що своєю непереможною силою здобував для нього все нові й нові позиції навіть там, куди іншим діячам не було можливості й підступитися» [9].

Отже, М. В. Лисенко був одним із провідних керманічів українського національного руху. Він брав участь в роботі недільних шкіл, у видавництві українських підручників, збирав та опубліковував усну народну творчість і взагалі підтримував національне життя, виступаючи у всякій громадській справі. М. Лисенко відіграв велику роль у гуртуванні національно-культурних сил України в другій половині XIX ст.

Література

1. Катренко А. Джерела з історії Київської громади 60–90-х рр. XIX ст. / А. Катренко, Н. Чирикало // Вісник Київського національного університету. – Вип. 55. – 2001. – С. 5-13.
2. Лисенко М. В. Зібрання творів: у 20 т. – Т. XVII: Українські народні пісні для голосу з фортепіано / Микола Лисенко. – К.: Мистецтво, 1954. – С. 90.
3. Побірченко Н.С. Київська громада: Південно-західний відділ Російського географічного товариства у Києві (70-ті роки XIX століття).
4. Пчілка О. Микола Лисенко: життя і праця (спогади і думки) / О. Пчілка // Микола Лисенко у спогадах сучасників: у 2-х т. / [упоряд., передм. та комент. Р.Я. Пилипчука]. – К.: Музична Україна, 2003. – Т. 1. – С. 76.
5. Садовникова Д. В. Культурницька діяльність Миколи Лисенка в середовищі «Київська Громада» / Д.В. Садовникова // Часопис Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського. – 2012. – Вип. 1. – С. 128–139.
6. Садовникова Д.В. Народницький дискурс міжособистісної комунікації М. Лисенка та П. Житецького / Д.В. Садовникова // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури : збірник наукових праць. Вип. 30 / М-во культури України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. - Київ : Міленіум, 2013. – С.299-304.
7. Старицький М.// Микола Лисенко у спогадах сучасників: у 2 т. / [упорядкув., передм. та комент. Р. Пилипчука]. – Т. 1. – К. : Муз. Україна, 2003. – С. 2.
8. Старицька-Черняхівська Л. Двадцять п'ять років українського театру / Л. Старицька-Черняхівська // Україна. – 1907. – Т. 4. – С. 92.
9. Степаненко Н. «Наш велетень» «Наш величний кобзар», Микола Лисенко у спогадах і думках редактора часопису «Рідний край» Олени Пчілки / Н. Степаненко // Рідний край. – 2014. – № 1. – С. 151-157.
10. Чикаленко Є. Х. Зібрання творів в 7 т. – К., 2003. – Т. 1. Спогади. – С. 229-231.

УДК 061.213(477)«189/190»(043)

Літвінова О.С.

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА «СОКІЛ»

Однією з особливостей суспільно-політичного та культурного життя західноукраїнських земель кінця XIX – початку XX ст. було створення молодіжних товариств. Однією з найавторитетніших і наймасовіших організацій культурницького спрямування в Галичині стало перше українське молодіжне товариство, створене у 1894 р. під назвою «Сокіл».

Вивчення, осмислення й аналіз діяльності цієї організації надасть можливість для осмислення ролі культурно-просвітницької діяльності окремих українських товариств.

За основу вивчення проблеми було обрано праці В. Леника, О. Вацеби, Б. Трофим'яка. На сьогодні тема висвітлена недостатньо та потребує більш детального розгляду, адже її дослідження активізувалось після проголошення Україною незалежності, а діяльність самої організації показана однобічно, як мілітарно-виховного об'єднання.

Значну роль у створенні українських товариств відіграли студентські товариства «Ватра» та «Академічне братство», які виникли у Львові наприкінці XIX ст.

Перше українське товариство було створено за сприяння Кліма Жмури і Павла Думка в селі Купчина на Тернопільщині [1, с.19]. 11 лютого 1894 р. у Львові в будинку «Бесіди» відбулись перші загальні збори членів товариства «Сокил». Саме з цього часу починається історія організованого українського сокільського руху на західноукраїнських землях [2, с.191].

Головою новоствореного товариства «Сокил» було обрано В. Нагірного, а його замісником В. Лаврівського. Львівське товариство прагнуло до активізації та консолідації української нації та проголошувався як товариство широкого культурного спрямування, доступне усім, хто бажає стати його членом [2, с.191].

Спіраючись на засади національно-визвольної боротьби слов'янських народів, у 1892 р. В. Нагірний та В. Лаврівський розробили статут українського «Соколу», головне завдання якого полягало у «побудові соборної України, яка б не зазнавала національного, політичного та духовного гноблення» [3, с.33]. Таким чином, розроблений статут виходив за рамки спортивної та культурно-просвітницької діяльності. Готуючи українську молодь до боротьби за державну самостійність, організація стала як одною з форм національно-визвольної боротьби. Обов'язковим елементом діяльності «Соколів» було відкриття при них бібліотек, театральних і хорових гуртків, тощо.

За ініціативи членів товариства проводилися урочисті вечори з нагоди пам'ятних історичних дат, готувалися концерти, ставилися театральні вистави (у театральній секції А. Будзиновського розпочав свою театральну діяльність Л.Курбас) [4, с.31]. За польської окупації сокільська організація дійшла до найвищого розквіту в 1928 р., маючи тоді 421 гніздо, частина з яких існувала на території Покуття й Галицької Гуцульщини [5, с.57].

Але з цього ж року польська влада намагалась обмежити громадсько-культурну діяльність товариства. Вона починає масово розв'язувати товариства, забороняти їх діяльність на основі того, що масові сокільські свята, присвячені пам'яті героїв українського народу, налякали польську адміністрацію [3, с.136].

Діюча при товаристві музична комісія розгорнула у Львові настільки активну і плідну роботу, що 25 березня 1903 року було ухвалено створити на її базі навчальний заклад - «Вищий інститут музичний». Це був перший заклад такого рівня, який ґрунтувався на вивченні музичних мистецтв, а один із його засновників - Ярослав Вінцьковський – написав гімн для товариства із закликком: «Боротись будемо, соколи всі ми, за нашу святу Україну!», а кредом товариства було: «Міцне й суцільне зосередження гармонійно зрізничкованого суспільства – нації» [6, с.16]. Важливо те, що «Сокил» був товариством широкого культурного спрямування, котре гуртувало маси міського населення, переважно інтелігенцію. Саме активна участь української інтелігенції в товаристві у період його становлення, сприяла залученню до лав «Соколу» широких верств українського населення. Серед активних прихильників і функціонерів були визначні діячі української культури. У музичній комісії працювали Д. Січинський, який диригував сокільським хором, Ф. Колесса, Є. Барвінський, Н. Вахнянин, С. Людкевич, Я. Віниковський, Р. Курчинський, Д. Вітошинський та інші відомі музиканти.

Членами старшини «Сокола» в різні роки були письменник В. Лепкий, І. Белів – редактор прогресивного видання «Діло», Ю. Тобілевич був «криговодчиком» і керівником аматорського театру товариства, сини Івана Франка – Тарас і Петро Франки, М. Шухевич, Д. Лук'янович, Є. Барвінський, І. Крип'якевич [1, с.24].

Товариство здійснювало велику видавничу діяльність. До середини 30-х рр. XX ст. було видано 130 назв літературних видань. Видавались підручники, посібники, правила змагань, описи вправ, календарі тощо. Видавничу справу товариства розпочав В. Лаврівський у 1895 р.

Великою популярністю користувалися періодичні видання товариства: «Сокільські вісті» (1908 - 1909), «Вісти з Запорожжя» (1910 - 1914), які редагував І. Боберський. Щороку С. Горук видавав «Сокільський календар» (видавався з 1895 р. В. Лаврівським), подаючи у ньому найважливіші дати та події з історії України [4, с.25].

«Сокільський рух в Галичині був не просто складником культурного життя, а й вирзником української культури, інституцією, яка забезпечувала культурний розвиток» [1, с.62].

Діяльність товариства «Сокил» високо оцінив М. Грушевський, який писав у «Ілюстрованій історії України»: «...В сфері освітній і народно-організаційній дав себе знайти надзвичайний розвиток читалень

«Просвіти» і товариств гімнастичних, так званих «Січей» і «Соколів», які нечувано зворушили народні маси, розбудили в них бажання знання, освіти, інстинкти організації й солідарності» [7, с.515].

Це була одна з наймасовіших організацій культурницького спрямування в Галичині. Про це свідчить той факт, що напередодні першої світової війни кількість його членів сягнула 30 тисяч [1, с.62]. Саме ідеями національного відродження та культурного розвитку народу була обумовлена його популярність серед населення.

Отже, культурно-просвітницька діяльність товариства «Сокол» була дієвою. Своїми різноманітними формами роботи, воно сприяло захисту української мови, історії, культури від асиміляторської політики австрійського та польського урядів, готуючи українську молодь до боротьби за державну самостійність. Так товариство сприяло формуванню нового типу українця зі своєю самоідентифікацією.

Література

1. Вацеба О. М. Нариси з історії спортивного руху в Західній Україні / О. М. Вацеба. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1997. - 131 с.
2. Качор А. «Сокол-Батько у Львові / А. Качор // «Сокол-Батько»: Спортивно-руханкове товариство у Львові. Альманах 1894–1994 / Упоряд. Благітка А. - Львів : РВОО «Основа», 1996. - 195 с.
3. Трофим'як Б. Гімнастично - спортивні організації в національно визвольному русі Галичини (друга пол. ХІХ - перша пол. ХХ ст.) / Б. Трофим'як. - Тернопіль: Економічна думка, 2001. - 696 с.
4. Лазарович М. Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба / М. Лазарович. - Тернопіль: Джура, 2005. - 592 с.
5. Стан української сокольської організації по кінець березня 1928 // Сокольські Вісти. Орган українського соколіства. - 1928. - Квітень. - Ч.4. - 2 с.
6. Франко Т. Історія й теорія руханки / Т. Франко. – Коломия - Львів: Накладом «Сокола батька», 1923. - 200 с.
7. Грушевський М. Ілюстрована історія України / Михайло Грушевський. - Київ Львів, 1913, Репринтне відтворення - К., 1990. - 524 с.

УДК 94 (560) «13/15» (043)

Пандазі А.В.

ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ В ОСМАНСЬКІЙ ІМПЕРІЇ У ХІV – ХVІ СТ.

Чи не з перших днів свого існування Османська імперія стала не тільки впливовою і безперервно зростаючою політичною силою, але і творцем економічної системи, що сприяла інтеграції різних народів і культур. Актуальність проблеми вивчення тимарної системи обумовлюється тим, що система відіграла надзвичайно важливу, фундаментальну роль в історії існування Османської держави, сприяла її розквіту. Доповідь несе дослідницький характер з даної проблематики й, безумовно, несе в собі наукову новизну, сприяючи розвитку українського сходознавства.

Мета роботи – вивчити та проаналізувати землеволодіння в Османській імперії у ХІV – ХVІ ст. Історіографічну базу роботи складає радянська, українська література. Тимарна система розглядалася радянськими істориками такими як В. Мустафчієвої [1], А. Міллера [2] які заперечують наявність феодалізму в Османській державі, опираючись на цивілізаційний підхід, або ж указують на суттєві відмінності турецької та європейської феодальних систем. Робота А.Д. Новічева [3] присвячена історії імперії в епоху феодалізму з огляду на конкретно-історичні особливості розвитку Туреччини, обумовлені її відсталістю. Також увага автора була зосереджена на освітленні економічного розвитку країни. Ф.Хітцель [4] також розглядав як потужну феодальну імперію. У 1924 р. вийшла праця видатного українського османіста Агатангела Кримського “Історія Туреччини” [5], де автор вважав османський тимар спадковим земельним наділом, хоча в класичний період тимар не успадковувався. Джерельну базу, передусім, складають закони, які були написані султанами під час правління. Звід законів султана Мехмеда ІІ (1431 – 1481 рр.) свідчить про права феодалів і обов’язки селян [6]. Золотим часом існування імперії вважається правління Сулеймана І Кануні. І саме тоді були видані основні закони, які визначили обличчя держави і, зокрема, тимарної системи [7]. Звід султана Сулеймана складається з трьох частин, з яких перша містить статті про штрафи і покарання за злочини, друга – про податки на користь казни і феодальних землевласників і третя – про правове становище і повинності реяа [8].

В економіці Османської імперії основну роль грало сільське господарство, в якому співвідношення землеробства і тваринництва варіювалося в залежності від місцевості, населення та історичної епохи [9]. Але у османів для позначення земельних володінь замість терміна «ікта» широко застосовувався перський термін «тимар», хоча на перших порах ще зберігався термін «ікта». Султанські домени і володіння членів султанської сім’ї називали «хас». Основними видами земельних володінь були хас, зеамети і тимари на державній землі, вакфи і мюльки. Власники ленів – тимара і зеамета (ці власники називалися сипахи) –

складали основну категорію турецьких феодалів і були військовою опорою Османської держави [10]. У другій половині XV ст. отримали подальший розвиток основні категорії турецького землеволодіння: тімари, хаси, зеамети; вакфні володіння, мюльк. Хасами стали називати ті володіння, які приносили річний дохід не менше 100 тис. акче на рік [11]. Невдоволені тімаріоти, які постраждали від сваволі великих феодалів, чиновників і від дій центральної влади, часто очолювали розбійні ватаги чи вливались у різноманітні заворушення й повстання [12].

У розглянутий період спостерігалось зростання приватного безумовного землеволодіння – мюльк за рахунок дарувань султана сановникам за особливі заслуги, або в знак султанського благовоління. Власник мюлька називався мюльксахі-бі. Великі мюльки включали десятки сіл, величезні земельні площі, десятки млинів, а нерідко і майно в містах [13]. Таким чином, у другій половині XV ст. відбувалася концентрація землі в руках великих землевласників різних категорій, серед яких панівне місце тоді займала військова і служила знать. Закони, прийняті вперше в другій половині XV ст., показують, що посилилася експлуатація. Серед них особливе місце займає кодекс, який називався іменем султана Мехмеда II і був прийнятий незабаром після завоювання Константинополя (між 1453 і 1456 рр.). Це був перший кодекс в Османській державі взагалі. Цей кодекс фіксував повинності селян по відношенню до турецьких феодалів, і є найважливішим джерелом з цього питання [14]. Найбільша частина орної землі належала державі; вона називалась мірі. Зате селянин мав на своїй землі право користування (тасарруф), невід'ємна, так як він її обробляв, і передане своїм спадкоємцям, хоча і без права розділу. Поки хлібороб сумлінно виконував свої обов'язки, не можна було ні позбавити його землі, ні порушити його прав [15]. На відміну від багатьох країн, в Туреччині не було поширене велике помісне господарство, османи не заводили великого господарства на завойованих землях; вони не мали таких традицій. Закон зобов'язував феодала надавати селянам наділи (Чифтен, або Чифтлик) в межах від 6 до 16 гектарів на сім'ю, в залежності від якості землі. Селянин, вперше отримував наділ, платив власнику особливий збір – тапу. Збір тапу був великим і досягав в роки царювання Мехмеда II 300 акче. У селах тапу за землю під будинком – з найкращою не більше 50 акче, із середньою – 40 або 30 акче, а з гіршого – 20 або 10 акче [16]. Селянин втрачав свій наділ лише в тому випадку, якщо він його не обробляв. Таким чином, селяни мали відомі узаконені права на оброблювану ними землю. Наприкінці XV ст. вже були прийняті закони для окремих районів, які забороняли селянинові залишати свою землю і давали феодалам право протягом 15–20 років розшукувати втікачів і членів їх сімей та повертати їх в свої лени. Таким чином, положення селян погіршувалося. Цей процес супроводжував процес концентрації земель в руках великих землевласників.

Таким чином, у османському суспільстві тривав процес розвитку земельної власності, що відбувався вже за Сельджуків. Майже весь земельний фонд був захоплений завойовниками. Існувало чотири види земельної власності: державні землі (міри); землі султанського роду (хас); землі мусульманських релігійних установ (вакф) і приватновласницькі землі (мюльк). Але більша частина державних земель була роздана в спадкове умовне дарування військовим чином кінного земельного ополчення (сіпахи). В Османській державі склалися військово-ленні порядки, в основі яких лежала система умовного землеволодіння. Еліта існувала переважно за рахунок експлуатації селянства.

Література

1. Мустафчиева В. П. Османская социально-экономическая история / Вера Петровна Мустафчиева. - София : Издательство «Петър Берон», 1990. – 402 с.
2. Миллер А. Ф. Турция: актуальные проблемы новой и новейшей истории / Анатолий Филипович Миллер. - М. : Наука, 1983. – 219 с.
3. Новичев А.Д. История Турции. Том 1. Эпоха феодализма / Арон Давыдович Новичев. – Л.: Издательство Ленинградского университета, 1963. – 314 с.
4. Хитцель Ф. Османская империя / Фредерик Хитцель. – М.: Вече, 2006. – 384 с.
5. Кримський А. Історія Туреччини / Агатангел Кримський. - Київ-Львів : Олір, 1996. - 288 с.
6. Книга Законов Султана Мехмеда II Фатиха [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XV/Agrar_stroj/1/1.htm.
7. Кримський А. Вказ.праця. – С.171
8. Книга Законов Султана Сулеймана Кануни [Електронний ресурс] – Доступний з: http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Turk/XV/Agrar_stroj/1/2.htm.
9. Хитцель Ф. Вказ.праця. – С. 139.
10. Новичев А.Д. Вказ.праця. – С.34 – 36.
11. Мустафчиева В. П. Вказ. праця. – С. 22
12. Миллер А. Вказ.праця. – С.185
13. Новичев А.Д. Вказ.праця. – С.55 – 56.
14. Книга Законов Султана Мехмеда II Фатиха.
15. Хитцель Ф. Вказ.праця. – С.136.
16. Книга Законов Султана Сулеймана Кануни.

РЕФОРМАТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕТРА МОГИЛИ

Успішне функціонування Православної Церкви значною мірою залежала від особи, яка прагнула підвищити авторитет цієї Церкви. Такою особою був Петро Могила. За короткий час він зумів надати Церкві чіткої організаційної структури, підніс освіту духовенства, здійснив реформу церковного обряду, розробив догматику, забезпечивши її необхідною новітньою теологічною літературою. Цю постать вивчали і висвітлювали такі дослідники, як М. Грушевський, А. Жуковський, М. Костомаров, В. Липинський. Мета студіювання полягає у висвітленні церковної діяльності Петра Могили.

Петро Могила – один із найвідоміших церковних, культурних і громадських діячів України, велич якого справедливо позначена в історії терміном «могилянська доба». Він – видатний богослов, просвітник, гуманіст, реформатор, фундатор національно-культурного відродження України. Початок церковної діяльності Петра Могили можна визначити від 1627 р., коли його було обрано архімандритом Печерської лаври. На той час йому вже виповнилося тридцять років. На цій посаді він виявив свою діяльність на користь монастиря, завів нагляд над священнослужителями у селах лаврських маєтків, малограмотних наказав учити, а впертих і своєвільних піддавати покаранням: оновив церкву, не шкодував витрат на прикрашення печер, підпорядкував лаврі Пустинно-миколаївський монастир, заснував Голосіївську пустинь, побудував за свій рахунок при лаврі богадільню для жебраків і задумав завести при Печерському монастирі вищу школу [3].

Життя і церковна діяльність Петра Могили припали на складний час в історії православної церкви в Україні. В 1596 році була прийнята Берестейська унія, в результаті якої більшість православних єпископів визнала верховенство Папи Римського, а Київська православна митрополія відновила свою єдність з Римокатолицькою Церквою [4]. Ще будучи на посаді архімандрита Петро Могила вважав надзвичайно важливою справою примирення усіх православних – тих, які визнали унію, і тих, які виступали проти неї. Це він здійснив ставши київським митрополитом. 29 червня 1629 р. у Києві мав бути скликаний помісний собор, предметом обговорення якого мало стати питання примирення уніатів і православних. Але позитивних наслідків собор не дав [5].

У 1632 р. Петро Могила був обраний київським митрополитом. Для відновлення авторитету православної церкви він розпочав поступове проведення реформи церкви, першим кроком якої стало налагодження суворої дисципліни з-поміж ченців і духовенства. Для нагляду за церковним життям Петро Могила запровадив посади двох митрополичих намісників. Контроль за духовним життям повинні були здійснювати єпархіальні собори. Митрополит залишався вірний східному розумінню папської першості, не мислив категоріями безпосередньої залежності від Папи [2].

Могила зробив поступки козацтву і старовірству, але зіставсь на чолі української православної церкви і кінець кінцем здійснив свою програму. Ід проводом Могили церква зорганізувалась в лояльних відносинах до польського уряду [1]. Зміни, що відбувалися в церковному житті, були закріплені в кількох книгах. Важливою подією стала поява твору «Православне сповідання віри», написаного настоятелем Києво-Печерського монастиря Ісайєю Трофимовичем.

Також, завдяки митрополиту, було повернено захоплені уніатами та відреставровано православні храми – Софіївський собор, церкву Спаса на Берестові, Михайлівську церкву у Видубичах, церкви в Луцьку, Круп'яничах тощо. Петро Могила налагодив культурні зв'язки з Росією, Білорусією, Молдовою й Волощиною.

Але, виснажлива праця підірвала сили подвижника. За кілька днів до смерті первосвятитель склав духовний заповіт, оголошуючи Києво-Братську колегію першою спадкоємицею свого майна. Їй він заповідав 81 тисячу злотих, бібліотеку, нерухоме майно, коштовності. Розділивши решту свого майна поміж собором, Лаврою, бідними церквами та монастирями, архіпастир помер в ніч на 1 (14) січня 1647 року, коли йому виповнилося лише п'ятдесят.

Петро Могила – один із найвідоміших церковних, культурних і громадських діячів України. Його чотирнадцятирічне правління у ролі київського митрополита піднесло авторитет Української православної церкви до такого рівня, що вона стала суперничати з найсильнішою на той час Грецькою православною церквою. Завдяки старанням Петра Могили і його сподвижників занепад Української православної церкви було припинено, вона пододала кризу і почала відроджуватись, багато православних монастирів було відреставровано. Упродовж усього свого життя митрополит обстоював права українського народу на його духовне й культурне самоврядування.

Література

1. Грушевський М. З історії релігійної думки на Україні. – К.: Освіта, 1992. – С. 93.
2. Жуковський А.П. Могила й питання єдності церков. – К.: Мистецтво, 1997. – 429 с.
3. Костомаров М.І. Київський митрополит Петро Могила // Хроніка, 2004. – Вип.60. – С. 10-49.

4. Липинський В.К. Релігія і церква в історії України. – К.: ПБП «Фотовідеосервіс», 1993. – С.70.

5. Петро Могила [Електронний ресурс]: матеріал вільної енциклопедії. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Петро_Могила

УДК 94(395)«-0600/+0200»(043)

Романенко А.О.

СКІФИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ЗА ОПИСОМ ДАВНЬОГРЕЦЬКОЇ ГЕРОДОТОВОЇ «ІСТОРІЇ»

Протягом VII ст. до н.е. – III ст. н.е. скіфські племена населяли майже всю сучасну територію України. З'явившись як завойовники, вони створили своє власне царство та «колонізували» народи, які проживали на територіях України того часу, перетворивши їх на «скіфів-орачів». Грецькі міста-поліси, які того часу у 647 р. до н. е. почали з'являтися у Північному Причорномор'ї, вивозили зі скіфами торгівлю та жили у мирній згоді, потрохи розвиваючи економічні відносини. Відомий грецький автор античного часу Геродот, багато писав про скіфів, про їх культуру, побут, навіть писав про їх походження, іноді, зв'язуючи скіфів з грецькими героями міфів.

Геродот, під час своєї довгої подорожі, завітавши у Велику Скіфію, у своїй четвертій книзі «Історії» – «Мельпомена», описував походження скіфів у трьох переказах. У першому, він пише походження скіфів за їхнім власним переказом: «Їхня країна була пустелею і перша людина, що там з'явилася, був такий, що називався Таргітаєм. Батьками цього Таргітая... були Зевс і дочка бога ріки Борисфена... у нього було троє синів: Ліпоксай, Арпоксай і молодший Колаксай... старші брати... погодилися передати все царство молодшому. Отже, як кажуть, від Ліпоксая походять... плем'я яких називається авхатами... від... Арпоксая, ті, що називаються катіарами і траспіями... від молодшого брата походять ті, що називаються паралатами, а всі вони разом... називаються сколотами... назву скіфи їм дали елліни»[1, с.5]. У другому переказі, Геродот, попитавши у еллінів, які мешкають на узбережжях Понту (Чорне море), описує їх розповідь про походження скіфів: «Геракл, коли він гнав Геріонових бугаїв, прибув до цієї країни, де тепер мешкають скіфи і яка тоді була пустельною... витяг свою лев'ячу шкуру, загорнувся в неї і тут на нього найшов сон... ледве прокинувся Геракл і почав шукати своїх коней... прибув до країни, яка називається Гілея. І там в одній печері він знайшов істоту подвійної природи: наполовину вона була дівою, а наполовину змією: до сідниць її тіло було жіночим, а нижче – зміїним. Він, побачивши її, здивувався і спитав її, чи не бачила вона десь його коней, що зникли. Вона тоді відповіла йому, що вони в неї, але вона поверне йому їх, коли він із нею з'єднається. І Геракл за таку ціну погодився з'єднатися з нею... «Цих коней, що прийшли сюди, заради тебе я врятувала, а ти винагородив мене за мою послугу; від тебе я зачала трьох синів»... коли народилися сини, вона спершу дала їм імена: першого назвала Агатірсом, другого Гелоном, а останнього – Скіфом... і від Скіфа, Гераклова сина, походять ті, що стають царями скіфів»[1, с. 6-7]. Третьому переказу, за словами самого Геродота, він довіряє найбільш: «Із кочовиками-скіфами, що мешкали в Азії, воювали і завдали їм чимало прикростей массагетів і через це скіфи перейшли за ріку Аракс і прибули в Кіммерію (бо країна, де тепер живуть скіфи, кажуть, що за давніх часів була кіммерійською). Кіммерійці, коли побачили, що проти них виступило велике військо, почали радитися, що їм робити... думка більшості зводилася до того, що їм вигідніше віддатися, ніж залишитися наражатися на небезпеку... думка царів була воювати до останнього з ворогами, обороняючи свою країну. Хоч як там було, ні більшість не хотіла послухатися царів, ні царі більшості... скоро вони прийняли такі рішення, вони розділилися, обидві їхні частини стали рівними в числі і вони почали битися між собою. І всіх, що в битві було вбито, кіммерійці поховали поблизу ріки Тірасу... там їх поховали і після того вони покинули країну. Згодом прийшли скіфи, знайшли країну незалюдненою і зайняли її» [1, с. 8]. Отже, Геродот у своїх описах дає дуже суперечливі між собою теорії, які, в основі, базуються на міфах. Але третя теорія, вже більш схожа на правду. Скіфи були індоєвропейським плем'ям, носіями однієї з давньоіранських мов. Існує дві гіпотези, які висувуються зараз у сучасному науковому просторі, щодо походження скіфів. Перша теорія – автохтонна. Вона полягає у тому, що предки скіфів – це племена зрубної культури пізньої епохи бронзи, які охоплюють територію сучасної України. Ця теорія не може підтвердити гіпотезу Геродота, щодо походження скіфів, бо він зазначав, що ці племена прийшли з Азії. Інша ж теорія, друга, центральноазіатська, за якою, скіфи приходять у VII ст. до н.е. вже як сформована культура, з Азії, про що свідчить їх характерний тип озброєння, кінська зброя та художній звіриний стиль, тобто, це була самостійна, вже сформована, кочова культура. З цією теорією можна провести паралель за Геродотом, вона вже більш аргументована, ніж перша. Отже, можна сказати, що частково, Геродот був правий, щодо появи скіфів [3, с. 60-61].

Також, Геродот розповідає про військове мистецтво та вірування скіфів, порівнюючи скіфських богів з грецькими богами Олімпу: «Богів вони шанують лише таких: найбільш за всіх – Гестію, потім Зевса і Гею, які вважають за дружину Зевса... Скіфською мовою Гестія називається Табіті, Зевс... називається Папай, Гея називається Апі... статуї, жертвників і храмів вони за звичаєм не споруджують,

за винятком Арея: для нього вони це роблять» [2, с. 38]. Описуючи такий релігійний устрій, Геродот особливо виділяє Арея – бога війни, і не дарма: скіфи були дуже войовничим народом, лютими кочівниками, які у бою були дуже кровожерливі та жорстокі. Скіфська армія славилась своєю кіннотою, яка була переважна у їх військах. Завдяки тому, що скіфи були кочівниками, вони були, також, майстрами стрільби з луку [3, с. 61-62]. Геродот наголошує на тому, що для Арея робились жертovníки, і ось як він їх описує: «В центрі області кожного народу існує священна споруда для Арея, яку вони роблять ось як: накладають в'язанки хмизу завдовжки і завширшки до трьох стадій, але не дуже високі. На них влаштовують чотирикутну площадку, три сторони якої стримчасті, а на четверту можна зійти... в таку купу хмизу кожен народ встромляє старий залізний меч, який є символом Арея. Цьому мечу вони щороку приносять у жертву овець та коней... вони приносять ще таку жертву. Із кожної сотні ворогів, узятих у полон живими, вони вибирають одного і приносять його в жертву» [2, с.39]. Обряди жертвоприношення не обмежувалися межами вівтаря Арея: Геродот описує і зазначає таку тенденцію і у військовому ремеслі скіфів: «Щодо їхніх звичаїв на війні, то встановлено таке: першого ворога, якого вб'є скіф, він п'є його кров, а скількох інших він ще вб'є в битві, то приносить до царя їхні відтітати голови. За кожену голову йому дозволяється одержати щось із трофеїв, а якщо не принесе голови, це йому не дозволяється. Ось як скіф здирає шкіру з голови ворога: він надрізує шкіру навколо голови там, де вуха, бере голову, трусить її, щоб відокремити від черепа, потім бере бичаче ребро і розгладжує шкіру. Після цього він використовує її як рушник і для вуздечки свого коня, на якому він їздить, вішає її і пишається нею. Бо той, у кого більше таких рушників, уважається за найвідважнішого воїна... багато хто здирає шкіру з усієї людини, натягає її на дерев'яну раму і возить її з собою, гарцюючи на коні. А з головами не всіх ворогів, але з найненависніших, вони роблять таке. Кожен із них, відпилявши все, що нижче від брів, очищує череп... іззовні обтягує шкірою, а зсередини позолочує його і використовує як чашу для вина»[2, с.39-40]. Отже, «батько історії» описує скіфів як народ, у якому переважає норавлива жорстока культура, в якій жили криваві звичаї. Проте, робити такі висновки лише за «Історією» Геродота дуже складно та суперечливо, адже для греків, інші жителі так званої Ойкумени, були варварами, і, можливо, Геродот міг дещо перебільшити щодо такого способу життя. Для самих скіфів, таке життя було нормою. Вони цінували свої традиції, та «всіляко уникали запозичати іноземні звичаї жодного народу і зокрема еллінські звичаї...» [2, с.43]. Проте, «варварство» скіфів можна пояснити ще їх способом життя, бо скіфські народи, вперш за все, були кочовими, тому такий спосіб життя для них був притаманним [3, с. 61].

Отже, за «Історією» можна зробити багато висновків та отримати багато інформації щодо скіфського народу. Геродот зробив перший всебічний опис Скіфії, фактично, започаткував таку науку як скіфознавство. Але за браком письмових скіфських джерел, які існують лише у описі іноземних авторів, про Скіфію можна судити точніше, у більшості випадків, лише за археологічними знахідками. Хоча Геродот і дає точний опис народностей, які проживали на території Скіфії, дає багато географічних вказівок та вказує на межі території Скіфії, проте до його роботи варто ставитися науково-критично та спиратися на неї обережно, тому що «Історія», це перш за все не науковий трактат, де були б притаманні дані та конкретні факти, а напівлегендарний опис світу сучасників Геродота, за його власними враженнями та спостереженнями.

Література

1. Геродот. Історії в дев'яти книгах/ Геродот; пер. А.О. Білецький. – К.: Наукова думка, 1993. – 576 с.
2. Крисаченко В.С. Українознавство: Хрестоматія-посібник/ В.С. Крисаченко. – К.: Либідь, 1996. – 352 с.
3. Рыбаков Б.А. Геродотова Скифия / Б.А. Рыбаков. – М.: Наука, 1979. – 242 с.

УДК 929 Франклін (043)

Самойленко А.В.

БЕНДЖАМІН ФРАНКЛІН – ВЧЕНИЙ

Важливу роль в світових подіях відіграє особистість, яка іноді змінює хід історії. На зорі створення США особливу роль відіграв один із батьків-засновників держави–Бенджамін Франклін. Більшість людей впізнають його тільки завдяки політичній діяльності, але треба відзначити, що Бенджамін Франклін – це не лише видатний американський політик, філософ, публіцист, але й людина, яка здобула міжнародне визнання як науковець. Ця це питання частково висвітлюється в працях Уілсона, Іванова, Кареліна, Блока, а тому потребує більш ретельного вивчення.

В матеріалі «Бенджамін Франклін: просвітитель, учений, політик», що опубліковано на офіційній інтернет-сторінці Київського політичного інституту згадується про допитливість юного Бенджаміна. Наукові дослідження підтверджують, що протягом усього свого життя він не втрачав бажання пізнати закони природи. Це і стало імпульсом для його наукових пошуків. Однак до занять наукою він зміг повернутися лише у віці 40 років. Інтерес до науки у Бенджаміна Франкліна було спровоковано не лише

природним розумом і допитливістю, але й притаманним йому прагматизмом. В 1746 році у Бостоні Бенджамін Франклін зустрівся з доктором Спенсом, який показав деякі експерименти з електрикою, на той момент йому було 40 років і він займався видавничою діяльністю [2]. Це було абсолютно новим і цікавим для майбутнього вченого, приблизно у цей час, коли він був вже у зрілому віці, його зацікавила наукова діяльність. Більш-менш регулярно його розвідки тривали недовго – всього п'ять-шість років, і тим паче гідні подиву ті надзвичайні результати, яких він досягнув за цей короткий період у найрізноманітніших галузях науки [4]. Франклін цікавився дослідженнями в області електрики, теплопровідності металів, розповсюдження звуку у воді, в також суднобудуванням, геологією, ботанікою, історією, економікою, винайшов блискавковідвід, створив надзвичайно зручну та ефективну піч, якою і зараз користуються в усьому світі. Цю піч він сконструював ще до того, як побачив експерименти з електричним струмом. «Франклінівська» піч була більш безпечною, потребувала менше дров і краще прогрівала будинок. Все це свідчить про різнобічність його наукових інтересів [5].

Вже у 1752 році вченому вперше вдалося довести електричну природу блискавки і створити блискавковідвід. Блискавковідвід був найбільш вражаючим експериментом вченого. Це було абсолютно новим науковим підходом до розв'язання проблеми природи блискавки [3]. Репутація Бенджаміна Франкліна була результатом його феноменальної демонстрації приборкання блискавки з неба і безпечного переведення її у землю, завдяки чому світ почав дивитися на природні явища по-іншому, визнаючи здатність людини розуміти і контролювати їх за допомогою науки та винаходів. До цього, за словами першого віце-президента США Джона Адамса, навіть дорослі чоловіки ховалися під своїми ліжками від страху під час штормів та негоди, що супроводжувалися блискавками й громом [1]. Саме це і робить винахід Франкліна нагальним та монументальним, бо, незважаючи на великі успіхи в області технологій, блискавковідвід використовують і сьогодні, по суті, не змінивши, винахід вченого. Великий філософ Імануїл Кант проголосив, що Франклін – новий Прометей, який надав людям вогонь з неба. Після багатьох років експериментів з електрикою це стало результатом геніальності Бенджаміна Франкліна.

Ще один його оригінальний винахід – біфокальні окуляри. Це відкриття відбулося у 1784 році, коли Бенджамін Франклін виконував дипломатичну місію у Франції. Відкриття було зроблено без будь-яких попередніх експериментів. Під час своїх подорожей вчений повинен був носити декілька пар окулярів, які постійно йому заважали. Сам він так описав потребу в цьому винаході: «Таким чином, те, що я постійно ношу окуляри і повинен рухати очі тільки вгору або вниз, аби чітко бачити далекі та близькі речі, – потрібні мені окуляри повинні бути завжди наготові. Потребу цю я дуже відчув під час мого перебування у Франції, адже окуляри якнайкраще допомагали мені за столом, щоб побачити те, що я їм, але не допомагали мені тоді, коли треба побачити обличчя тих, хто сидів з іншого боку столу і говорив зі мною. Тож, коли вуха ще не зовсім звикли до звуків мови, рухи тих, хто говорить, допомагають ... І це означає, що я можу розуміти французьку краще за допомогою моїх окулярів» [1]. Біфокальні окуляри були винайдені для того, щоб було легко читати, а також щоби одночасно бачити на відстані та поблизу.

Крім того, саме Франклін відкрив позитивний і негативний полюси в електриці та запропонував ввести в цій галузі такі звичні нині поняття, як “плюс” і “мінус”, і сформулював закон збереження електричного заряду. Через багато років його ім'ям у системі одиниць СГС назвали одиницю кількості електрики та електричного заряду – франклін. Коли губернатор Пенсильванії запропонував Франкліну запатентувати його залізну піч, яка на той час була неймовірно популярною, він відмовився: «Отримуючи задоволення від чужих винаходів, приємно усвідомлювати, що й ти можеш зробити послугу людям» [2]. Мистецтво одержання найважливішої вигоди – задоволення свого самолюбства – Бенджамін опанував досконало. Ну а слава не змусила на себе чекати: Оксфордський університет у 1762 року присвоїв Франкліну звання доктора. Пізніше він буде удостоєний золотої медалі престижного Лондонського королівського товариства і незабаром стане його почесним членом [3]. Томас Джефферсон називав його «найвеличнішою людиною століття та країни, в якій він живе». Джон Адамс сказав про нього: «Геній Франкліна полягав у тому, що був оригінальним, далекоглядним та винахідливим, здатним на відкриття в науці не менш, ніж на удосконалення в образотворчому мистецтві та механіці...» [1].

Отже, наукова діяльність Бенджаміна Франкліна була плідною, про що свідчить його наукові відкриття, які мали загальносвітове значення і зайвий раз засвідчили про вченого як талановиту, різнобічну і масштабну особистість.

Література

1. Block Seymour Benjamin Franklin [Електронний ресурс]: America's Inventor / S.S. Block // American history magazine –2006. – February. – Режим доступу: <http://www.historynet.com/benjamin-franklin-american-inventor.htm>.
2. Benjamin Franklin's Autobiography : an authoritative text, backgrounds, criticism / edited by J.A. Leo Lemay, P.M. Zall. - New York ; London : Norton, 1986. – 391 p.
3. Иванов Р.Ф. Франклин / Р.Ф. Иванов. – М.: Молодая Гвардия, 1972. – С. 128-143. – (Жизнь замечательных людей. Серия биографий; Вып. 11 (518)).

4. Карелин В. Идеальный американец: Посвящается 300-летию со дня рождения Бенджамина Франклина // Человек без границ: Философия. Психология. История. Наука. Искусство. – 2006. – № 1(2). – С. 26–31.

5. Уилсон М. Американские ученые и изобретатели / М. Уилсон ; пер. В. Рамзес ; ред. Н. Тренева. – М. : Знание, 1975. – С. 13-19.

УДК (9444) «175» (043)

Сегеда Д.А.

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ПРОСВІТНИЦТВА У ФРАНЦІЇ

Кінець XVIII століття був переповнений бурхливими подіями, які призвели до сильних перетворень в Європі, а також поклали початок великим змінам по всьому світу. В першу чергу вони почали відбуватися в серцях самих людей. Розуміння цінності розуму, рівності, братерства. Такі слова як «нація», «республіка», «демократія», все це, що колись ховалось так глибоко, виходить тепер на перший план. Але все це було б неможливим, без такого феномену як, Просвітництво. Адже, саме просвітники, люди свого часу, «вклали» в голови і серця народу, всі вище згадувані поняття. Вони, першими забили на сполох коли Франція стала потопати в безвихідності та відсталості власного суспільного устрою, і вони ж, перші почали шукати вихід з цього становища. Це особливо актуально у наш час, адже, сьогодні багато країн, зокрема і наша, потерпають від соціально-економічних криз. Просвітники ж говорили, що шлях у краще майбутнє треба шукати в помилках минулого. Також вони намагалися активно освічувати народ, надихаючи його таким чином на боротьбу за своє життя, націю та державу. Тому слід вивчати ідеї просвітителів, їх вплив на суспільно-політичні рухи, бо це може допомогти вирішити проблеми сучасності.

Мета роботи полягає у визначенні передумов виникнення та поширення філософії Просвітництва у Франції.

Проблему Просвітництва вивчали закордонні, радянські, сучасні закордонні науковці. Серед закордонних дослідників одним із перших хто почав досліджувати Просвітництво був німецький вчений К. Фішер. Він зауважував, що саме філософія Просвітництва, змінила хід французької історії та визначила майбутнє цієї країни [1]. Серед радянських істориків можна виділити видатного дослідника А.З. Манфреда, який у своїх роботах наголошував на тому, що саме діяльність французьких просвітителів призвела до підйому національної самосвідомості, яка пізніше вилилась у революцію [2,3]. Серед сучасних закордонних дослідників велике значення мають праці американського історика Роберта Дантона. Він вважав, що Просвітництво у Франції не було виключно ідейно-філософським рухом, а мало характер значного та широкого культурного явища, яке формувало суспільні погляди французького народу у той час [4]. Джерельна база роботи представлена як працями видатних діячів французького Просвітництва, які містять інформацію про погляди просвітителів на тогочасні проблеми Франції та шляхи їх вирішення. Це зокрема «Роздуми про людину» Франсуа-Марі Вольтера, де розкриваються погляди автора стосовно шляхів виходу Франції з глибокої соціально-економічної та політичної кризи [5]. Також великої уваги заслуговує роботи іншого видатного просвітника Жан-Жака Руссо, в яких центральною проблемою є нерівність між людьми а також шляхи її подолання. Автор основну увагу зосереджує на критиці цивілізації, а також покладає великі надії на Просвітництво та правильне виховання майбутнього покоління [6,7].

У XVIII столітті у Франції з величезною силою розгорнувся просвітницький рух, який кардинально змінив суспільні та політичні настрої в країні. Проте цьому історичному явищу передувала довга смуга подій, які в своїй сукупності, призвели до активізації Просвітництва. Протягом майже всього XVII та XVIII століття між Англією і Францією точилася безперервна боротьба. Англія з року в рік посилювала свої позиції використовуючи, або навмисно створюючи конфлікти на континенті і втягуючи в них Францію, це, наприклад війну за іспанську польську та австрійську спадщини, які виснажили і без того ослаблену французьку монархію та призвели до загострення протиріч як на зовнішньополітичній арені так і в середині країни [8].

Такі суттєві поразки ще більше порушили внутрішнє економічне життя країни, скарбниця стала зовсім порожньою, держава вже неодноразово оголошувала себе банкрутом, проте незважаючи на такий катастрофічний фінансовий стан двір продовжував купатись в розкоші витрачаючи на свої забаганки велику частку грошових надходжень [9].

Ще гіршим було становище було становище простих людей. У країні на той час бродило близько півтора мільйона жебраків. В 1739 році герцог Орлеанський показав королю хліб, випечений з трави, при цьому заявивши, що в його графстві селяни уже рік харчуються таким хлібом. В державі між окремими областями були встановлені митні кордони, що унеможливило нормальну торгівлю. Під час вивозу товару з однієї провінції в іншу потрібно було платити мито, це в свою чергу робило товар дорожчим в

кілька разів. Було дешевше доставити товар з Америки у французький порт, ніж від французького порту до Парижу [10].

Така система економічних відносин, феодальних обмежень і регламентацій, митних перепон, ставила непрохідний бар'єр потужному напору продуктивних сил. Навіть привілейований стан, дворянство, почувало себе некомфортно, бачачи, як зубожіли, колись багаті і знатні роди, як занепадали стародавні феодальні помістя, а золотий запас зосереджувався в руках фінансистів з третього прошарку воно все більше розуміло. Що рано чи пізно існуючий лад приведе Францію до колапсу.

Процес занепаду абсолютизму, як показник кризи всієї феодальної системи Франції, посилювався в останні роки правління Людовіка XV і на далі розвивався при його наступнику Людовіку XVI що безумовно спричинило нові економічні і політичні потрясіння. Усі ці, негаразди повинні були знайти своє відображення в ідеологічній боротьбі [11]. Вже в останні десятиліття царювання Людовика XIV, і у філософії стали все голосніше і сміливіше звучати голоси протесту, іронічної або відкритої критики по відношенню до Бурбонівської монархії і усієї очолюваної нею системи [12].

І саме тоді боротьбу за майбутнє своєї батьківщини очолили французькі просвітники. Вольтер, Руссо, Дідро змогли сформулювати загальнодоступною мовою історичне завдання, яке стояло перед суспільством, об'єднати нечіткі здогади і бажання своїх сучасників у достатньо стрункі суспільні теорії: широкий суспільний рух. Чим гострішою ставала необхідність революційних змін в суспільстві, тим голосніше лунав цей голос протесту. У здійсненні цього були зацікавлені всі прошарки суспільства, селяни, міщани, купці, буржуазія, навіть частина дворянства, всі вони розуміли необхідність швидких державних перетворень які б могли врятувати країну від неминучої загибелі [13].

Просвітники стали ідеологами майбутніх перетворень. Спираючись на культурну спадщину своїх прямих попередників – гуманістів епохи Відродження вони намагалися, якомога швидше, знайти вихід з непростой і загрозливої ситуації що склалася. Просвітників не можна назвати виразниками інтересів якогось конкретного прошарку суспільства. Аналізуючи помилки минулого вони намагалися знайти рішення яке задовольнить все населення Франції без винятку, компроміс що зможе не ще більше розділити а навпаки об'єднати народ своєї країни в боротьбі за світле майбутнє [14].

Таким чином, через безкінечні виснажливі війни та недалекоглядну політику Бурбонів Франція втратила свій міжнародний авторитет, та вступила у глибоку кризу. Економічні та соціальні проблеми, а також небажання влади вирішувати їх, лише загострювали ситуацію. Потрібно було негайно знайти вихід. Саме таку роль і взяли на себе Просвітник, шукаючи підказки в минулому вони намагалися знайти рішення теперішніх проблем, яке б задовольнило і народ і монархію. І, таким чином, повернути домінуючі позиції Франції у Європі.

Література

1. Кареев Н. И. Великая Французская революция / Николай Иванович Кареев. – М.: Гос. публ., 2003. – 487 с.
2. Манфред А. З. Великая французская революция / Альберт Захарович Манфред. – М: Мысль, 1983. – 697с.
3. Манфред А. З. Три портрета времен французской революции / Альберт Захарович Манфред. – М: Мысль, 1989. – 600 с.
4. Дарнтон Р. Высокое Просвещение и литературные низы в предреволюционной Франции / Роберт Дарнтон // Новое литературное обозрение. – М: Наука, 1999. – С. 7-37.
5. Вольтер Ф. Размышления о человеке / Франсуа-Мари Вольтер. – М: Наука, 1980. – 450 с.
6. Руссо, Ж.-Ж. Об общественном договоре: Трактаты / Жан - Жак Руссо. – М: Канон-Пресс, 1998. – 416 с.
7. Руссо, Ж.-Ж. Рассуждение о природе неравенства / Жан - Жак Руссо. – М: Философия и общество, 2001. – С. 159-177.
8. Манфред А. З. Великая французская революция Вказ. праця. – С.240.
9. Кареев Н. И. Вказ. праця. – С.314.
10. Манфред А. З. Три портрета времен французской революции Вказ. праця. – С.335.
11. Руссо, Ж.-Ж. Рассуждение о природе неравенства Вказ. праця. – С.140.
12. Руссо, Ж.-Ж. Об общественном договоре: Трактаты Вказ. праця. – С.251.
13. Дарнтон Р. Вказ. праця. – С.25.
14. Вольтер Ф. Вказ. праця. – С.253.

ВПЛИВ ІДЕЙ РЕФОРМАЦІЇ НА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНУ ДУМКУ ПОЛЬСЬКОЇ ШЛЯХТИ В XVI СТ.

Політична ідеологія польської знаті в епоху Відродження була досить унікальною. Це стосується і такої важливої галузі суспільного життя, як відношення шляхти до церкви. Володіння католицької церкви в Польщі в XVI ст. становили майже п'яту частину земель. Церква була великим землевласником, збирала церковну десятину та інші податки з усього населення. Шляхта хотіла позбутися підпорядкування церковній ієрархії, що виражалося в обов'язку платити десятину та підлеглості духовним судам. Саме в цей час в Західній Європі набирає оберту реформаційних рух, очолюваний М. Лютером та Ж. Кальвіном. Він охопив багато країн Західної і Центральної Європи, у тому числі й польські землі.

Мета роботи – проаналізувати вплив ідей Реформації на суспільно-політичну думку польської шляхти XVI ст.

Ця тема знайшла відображення в працях польських вчених, зокрема С. Конарського [1], Я. Мацижевського [2] та М. Тимовського [3]. Цінними також є праці вітчизняних істориків Л.О. Зашкільняка [4] та Н.М. Яковенко [5]. Джерельна база дослідження спирається, перш за все, на листи С. Оріховського-Роксолана [6] та працю одного з ідеологів реформації в Польщі А.Ф. Моджевського [7].

Ідеї Відродження та Реформації вплинули на суспільно-політичну думку польської шляхти, яка бажала оновлення суспільства. Домінуючим елементом у спробах модернізувати державу було обкладання податком церковного майна на користь держави, частина його мала бути повністю секуляризована з метою ослаблення впливу костьолів на державу. Вона висунула ідею зробити духовенство залежним від державної влади, змусити його підкоритися тим само правам і обов'язкам, яким підпорядковувався будь-який власник землі. Розуміння необхідності обмежити роль церкви та польські «релігійні інновації» почалися ще за правління Казимира IV Ягелончика (1447-1492 рр.). До цієї ідеї долучилася шляхта на чолі з Я. Остророгом [2, с.145].

Початок Реформації в Польщі відноситься до 20-х рр. XVI ст., але широке розповсюдження отримало тільки в 40-50-ті рр. Спочатку з'явилося лютеранство. У межах Польської держави лютеранство поширилося, головним чином, у Королівській Пруссії, Сілезії та Помор'ї. У Польському королівстві лютеранство в основному було релігією мешканців міст, особливо німців. З часом в нього стала переходити й шляхта німецького походження [4, с.78].

Серед багатой і середньої шляхти особливо швидко розповсюдився кальвінізм. Причина була пов'язана ні з схильністю кальвіністської етики до суворого аскетичного порятунку життя працею, ні в догматичних відмінностях. А в тому, що кальвінізм був аристократичним напрямком Реформації та по суті найдемократичнішим – ненавидів всі форми церковної ієрархії, передбачав існування демократичних релігійних громад, погоджувався на розкоші і пишність храму. Він не схвалював абсолютних форм влади. На місце «коштовної» римсько-католицької церкви приходила «дешева» кальвіністська церква [1, с.109].

Польська шляхта взяла з кальвіністської доктрини найважливіші аргументи для соціальної та політичної боротьби. Вона прийняла цілком демократичний дух кальвінізму, але тільки по відношенню до її власної верстви, виступала проти податків, але лише стосовно католицької церкви. Замість парафіяльного священика і єпископа, що обмежували привілейоване положення шляхти, з'явився кальвіністський пресвітер, залежний від шляхти та магнатів, ще не втручався ні в приватне, ні в суспільне життя своїх одновірців. Були сформовані релігійні громади, що склалися здебільшого зі шляхти та фінансувалися нею. Кальвіністська церква, не маючи духовних і політичних амбіцій, не надавала великого значення ні землі, ні світській владі.

Реформація створила національну церкву, незалежну від зовнішніх факторів. Була ослаблена громіздка судова влада католицької церкви, бо для апеляції вироків духівництва потрібно було проходити через дуже коштовну та довгу процедуру, що здійснювалася лише в Римі. Також створення національної церкви робило нездійсненними зазіхання Папи Римського на Прусське королівство як частину Польської держави. Тому Реформація в Польщі представляла національні інтереси, що відповідали почуттям етнічної єдності шляхти.

Розвитку Реформації протидіяли як король Сигізмунд Старий (1505-1548 рр.), так і костьол. У 1520 р. король видав указ, що під страхом суворого покарання забороняв привозити книги з країни Лютера. Три роки по тому він заснував слідчу комісію, що під загрозою смертної кари та конфіскації майна забороняла лютеранство і поширення еретичних робіт. Однак до середини XVI ст. не було пред'явлено й 30 звинувачень в ересі. Церква боролася проти «релігійних нововведень» неефективно. Хоча окремі собори єпископів погрожували ввести в кожній єпархії інквізитора для боротьби з ересями, на практиці церква зробила недостатньо, щоб зупинити розвиток Реформації. У Європі була поширена думка, що Польща є країною вольностей і свобод – не тільки шляхетних, але і релігійних, якими користуються всі жителі країни [5, с.275].

Під час роботи сейму шляхта вимагала змін в існуючій системі відносин між державою і церквою. Прагнення шляхти стають політичною програмою та зводяться до шести основних питань. По-перше, змусити духівництва захищати державу, як це робила шляхта; по-друге – реалізації статутів Казимира Великого, які вимагали старост, що працювали в маєтках духовенства, брати участь у військових експедиціях; по-третє – секуляризації майна духовенства, наданого церкві після смерті Людовика Угорського (на їх частку припадало приблизно 1/3 усіх земель); по-четверте – скасування фінансової допомоги Апостольському престолу; по-п'яте – скасування принципу оскарження в Римі судових рішень духівництва; по-шосте – гарантії доступу до церковних бенефіцій незаможній шляхті. В 1538 р. Великопольська шляхта змусила Сигізмунда Августа забрати в духовенства більшу частину його майна [3, с.27].

Але прихильність шляхти протестантизму виявилася нетривалою: отримавши своє, вона стала повертатися до католицизму. Бродіння в суспільній думці потроху згасло. Від кінця XVI ст. в Польщі посилилась та зрештою перемогла католицька Контрреформація, активну діяльність розгорнули єзуїти.

Отже, шляхетська вольність в Польщі простежувалася не лише в політиці, а і в релігійному питанні. Реформаційні ідеї рано проникли в Польщу як в формі лютеранства, так і кальвінізму. Польські протестанти-шляхтичи вимагали підкорення католицької церкви королю, передачі церковної власності державі, скасування десятини та введення оподаткування духовенства. В середині XVI ст. вони досягли успіху: сейм за підтримки короля звільнив шляхту від сплати десятини та встановив свободу віросповідання. За допомогою ідей Реформації шляхті вдалося остаточно затвердити своє привілейоване положення, що вже не залежало ані від короля, ані від церкви.

Література

1. Konarski S. Szlachta kalwińska w Polsce / Szymon Konarski. – Warszawa: Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu. – 1936. – Warszawa: Drukarnia Braci Wojcikiewicz. – 342 s.
2. Maciszewski J. Szlachta Polska i jej państwo / Jarema Maciszewski. – Warszawa: Wyd. II, 1986. – 324 p.
3. Тымовский М. История Польши / Михал Тымовский, Ян Кеневич, Ежи Хольцер. – М.: Весь Мир, 2004. – 544 с.
4. Зашкільняк Л.О. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Леонід Опанасович Зашкільняк. – Лівів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 752 с.
5. Яковенко Н. Нариси історії середньовічної та ранньомодерної України / Наталя Миколаївна Яковенко. – К.: Критика, 2005. – 584 с.
6. Лист до Яна Франціска Коммендоні 10 грудня 1564 р., Радимно / С. Оріховський-Роксолан Листи // ІЗБОРНИК. Історія України IX–XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації [Електронний ресурс]. – Доступний з: //izbornyk.org.ua/old14_16/old14_08.htm.
7. О солтысах. Из трактата А.Ф. Моджевского «Об исправлении государства» / Хрестоматия по истории южных и западных славян. – Т. 1. Эпоха феодализма // Отв. ред. М.М. Фрейденберг. – Минск: Университетское, 1987. – 272 с.

УДК 94(477.8)«157/159»(043)

Чиканенко Д.С.

ЄЗУЇТСЬКА ІДЕЯ УНІЇ ЦЕРКОВ ДЛЯ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОГО РЕГІОНУ

Місіонерська діяльність ордену єзуїтів посідає важливе місце в структурі релігійного фактору у східнослов'янському регіоні. Питання, пов'язані з історією політики папства на сході Європи, досі не втрачають політичної, ідеологічної та наукової актуальності. Саме впровадження Берестейської унії, було важливим вінцем впливу папства, яке здійснювало його через єзуїтів. Наслідки цього впливу очевидні й сьогодні, бо, наприклад, церкви України не можуть порозумітися між собою.

Мета публікації полягає в тому, щоб проаналізувати ідею ордену єзуїтів щодо унії церков у східнослов'янському регіоні в останній третині XVI ст.

Дослідження з проблеми представлені роботами різних історіографічних періодів. Дослідник М.О. Коялович у своїй праці [6], простежив культурні зв'язки с землями Польської провінції у руслі релігії. В.І. Ульяновський [11], [12] проаналізував історичні передумови церковного розколу наприкінці XVI ст. Л. Тимошенко [10] досліджував учать католиків у прийнятті Берестейської унії та подальший вплив її на культурне життя українців. Українська дослідниця А.В. Папазова [7] навела факти про місіонерську діяльність Товариства Ісуса у руслі їх релігійної діяльності. Багатий фактичний матеріал ми можемо проглянути й у науковій статті авторки [8], де були проаналізовані результати і наслідки єзуїтського поширення католицизму в східнослов'янському регіоні. С.М. Плохій [9] аналізував папську політику на Сході Європи.

Джерела з історії участі єзуїтів в прийнятті та реалізації Берестейської унії вельми багаті. На окрему увагу заслуговує джерело [2], що засвідчує боротьбу православ'я з католицизмом та уривок з листа єзуїта А. Поссевіно [4], де містяться роздуми про спроби насадження католицької віри на Русі. У нагоді став лист П. Скарги [3], де містяться роздуми єзуїта щодо причин православного єпископату прийняти унію з апостольською столицею. Яскравим прикладом методів насаджувannya іншої віри, може слугувати фрагмент твору анонімного антикатолицького полеміста [5]. Цінним джерелом для нас є декларація М. Рагози [1] про готовність прийняти унію з Римом. Отже, джерельна база дає змогу дослідити проблему виникнення ідеї унії церков в ордені єзуїтів.

Релігійна політика ордену в східнослов'янському регіоні здійснювалася в рамках політики римської курії, із дозволу та доручення папи римського. Товариство Ісуса було не тільки складовою частиною політики курії, але і виявляло ініціативу в досягненні своїх цілей [7, с. 76]. Жодна країна, на думку дослідника Генріха Бюмера, не зазнавала такого сильного єзуїтського впливу, як Польща, і в жодній державі орден не мав такої влади (крім Португалії), як у Речі Посполитій [8, с.115]. Проте труднощі з наверненням до католицизму в окремих випадках були великими. Так, папський нунцій Дж. Калігарі писав кардиналові де Комо: «...Ректор отців-єзуїтів пише мені, що з числа русинів вдалося йому повернути до нашої католицької віри 18 чоловік, незважаючи на велике обурення інших, які продовжують твердо триматися грецької схизми...» [2]. Місіонерів подекуди вважали шахраями чорними псами Ватикану. Це яскраво висвітлено в фрагменті твору анонімного антикатолицького полеміста з засудженням намагань Ватикану до світового панування і методів діяльності ордену єзуїтів: «Бачиш, єзуїте, як пророк назвав римській уряд, папіжа. Конем диким витупає він, що є явно усьому світу. Кардинали – непобожна рада, котра вадить усьому світу...» [5].

Діяльність єзуїтів у підготовці та поширенні унії умовно можна поділити на два періоди, межею між котрими є 1588-1589 рр. – відвідини Єремією II Київської митрополії, які спричинили практичні заходи щодо унії. Стосовно першого періоду, можна виділити 40-і рр. XVI ст., коли на території Польщі відновилася унійна ідея рівності католицизму і православ'я. В 60-х рр. вона набула зовсім іншого змісту у зв'язку з рішучим наступом Контрреформації [10, с.84]. Як слушно наголосив В. Ульяновський: «на цьому етапі єзуїти зробили досить вагомий внесок лише в теоретичне обґрунтування унійної ідеї, висунули конкретні пропозиції щодо її реалізації та впливали в потрібному для них дусі як на римську курію, так і на королівську владу» [11, с. 81]. Велася також певна робота з деякими ієрархами Київської митрополії, наприклад, з Кирилом Терлецьким. Дуже влучно про форми цієї місійної роботи єзуїтів сказано у праці С. Заленського: «П. Скарга і єзуїти дали імпульс унії, інсценували її у короля, нунція, підготували ґрунт, поволі призвичаїли до неї русинів і громадську думку, вказували дорогу польському урядові й руським владикам...» [6, с.5].

Імовірно, за дорученням керівників Петро Скарга активно підключився до розробки теорії унії. У 1577 році він опублікував книгу «Про єдність церкви божої», де доводив істинність тільки католицької церкви, вивчав взаємини константинопольської й римської церков і розвивав ідею унії. Скарга обвинуватив православну церкву в занепаді і показав переваги унії. Крім релігійних цілей, Скарга показав і політичні завдання унії. Політична єдність, зміцнення королівської влади неможливі без церковної єдності, тому король повинен змусити православне населення визнати владу папи. Скарга заявив, що унія має допомогти Ватикану скорити Росію. Головний засіб об'єднання: тимчасово залишити православні обряди, але визнати владу папи [7, с. 86 – 87]. Велике значення діяльності Скарги у тім, що він передбачив перспективи спроб унії з Московією. Не випадково він вважав місію А. Поссевіно 1581 року у Москві у частині пропозицій унії зайвою [9, с.133].

Проте папська курія підготувала й здійснила спробу практичної реалізації унії, запропонувавши її Іванові Грозному. Треба зазначити, що Поссевіно зробив усе для реалізації унії. У бесідах з царем він використав розробки П. Скарги – положення з роботи «Про єдність церкви божої», що стосується збереження обрядів православної церкви. Поссевіно зумів зацікавити царя, але не переконати. Не випадково, він стверджував, що якщо унію прийняти спочатку в Білорусії та Україні, це вразить Росію. У листі до папи від 12 квітня 1583 року він обґрунтував свій план поширення католицизму тим, що це відкриває шлях католицькій вірі в Індію й Китай. Незадовго до цього у 1581 році А. Поссевіно писав папі про деякі спроби насадження католицької віри на Русі: «Москва за традицією надзвичайно залежить в справах релігії від Русі, яка знаходиться під владою польського народу. Київ – область Русі під владою польського короля. Тому буде дуже важливо для навернення Московії, якщо єпископи або владики королівської Русі приєднаються до католицької церкви...» [4]. Конкретний план практичних заходів щодо унії вперше обговорювався в серпні 1588 р. під час приїзду Єремії II, коли луцький католицький єпископ Б. Мацейовський консультувався з І. Потієм. Існує також припущення, що й М. Рагоза з самого початку перебував під впливом єзуїтів. Вже у 1594 році він прийняв унію з Римом [1]. На початку 90-х років єзуїти уважно стежили за настроями у православному середовищі [12, с. 160]. Докладна характеристика мотивів щодо заходів насадження унії на руських землях уміщена у листі П. Скарги до генерала єзуїтів К. Аквавіві [3].

Отже, єзуїти приймали активну участь у розробці ідеї церковної унії. Вони поширювали ідею унії серед правителів, описували її переваги у своїх творах, консультувалися щодо неї з ієрархами православної церкви.

Література

1. Декларація митрополита Михайла Рагози і єпископату руської церкви про готовність прийняти унію з Римом. Торчин, року 1594, грудня 2. // Тимошенко Л. Берестейська унія 1596 р.: навчальний посібник / Л. Тимошенко. – Дрогобич: Коло, 2004. – С. 149.
2. Записка папського нунція Дж. Калігарі кардиналові Комо з повідомленням про труднощі у наверненні православних на католицизм. 1578 р., серпня 22, Краків // Боротьба Південно-Західної Русі і України проти експансії Ватикану та унії (X – початок XVII ст.: 3б. док-в і мат-в). – К.: Наук. думка, 1988. – С. 73.
3. Лист П. Скарги генералові єзуїтів К. Аквавіві про мотиви та заходи щодо насадження унії на руських землях. 1595 р. Вересня 27, Краків. // Боротьба Південно-Західної Русі і України проти експансії Ватикану та унії (X – початок XVII ст.: 3б. док-в і мат-в). – К.: Наук. думка, 1988. – С. 122.
4. Уривок з листа А. Поссевіно до папи Григорія XIII про деякі способи насадження католицької віри на Русі. 1581 р. // Боротьба Південно-Західної Русі і України проти експансії Ватикану та унії (X – початок XVII ст.: 3б. Док-в і мат-в). – К.: Наук. думка, 1988. – С. 75.
5. Фрагмент твору анонімного антикатолицького полеміста з засудженням намагань Ватикану до світового панування і методів діяльності ордену єзуїтів. Початок 80-х рр. XVI ст. // Боротьба Південно-Західної Русі і України проти експансії Ватикану та унії (X – початок XVII ст.: 3б. Док-в і мат-в). – К.: Наук. думка, 1988. – С. 73.
6. Коялович М.О. История воссоединения западнорусских униатов старых времен / Михаил Осипович Коялович. – Минск: Лучи Софии, 1999. – 400 с.
7. Папазова А.В. Місіонерська діяльність ордену єзуїтів у східнослов'янському регіоні / А.В. Папазова: Навч. посібник. – Маріуполь: СПД Кременева Г.Е., 2011. – 254 с.
8. Папазова А.В. Релігійна діяльність єзуїтів у східнослов'янському регіоні в останній третині XVI – першій половині XVII ст. / А.В. Папазова // Схід. – Донецьк, 2011. – №3 (110). – С. 111-115.
9. Плохий С.Н. Папство и Украина (Политика римской курии на украинских землях в XVI – XVII вв.) / Сергей Николаевич Плохий. – К.: Вис, 1989. – 224 с.
10. Тимошенко Л. Берестейська унія 1596 р.: Навчальний посібник / Л. Тимошенко. – Дрогобич: Коло, 2004. – 197 с.
11. Ульяновський В.І. Історія церкви і релігійної думки в Україні / В.І. Ульяновський: навч. посібник: У 3-х книгах. Кн.1. Середина XV – кінець XVI століття. – К.: Либідь, 1994. – 256 с.
12. Ульяновський В.І. Історія церкви і релігійної думки в Україні / В.І. Ульяновський: навч. посібник: У 3-х книгах. Кн.2. Середина XV – кінець XVI століття. – К.: Либідь, 1994. – 256 с.

УДК 352.07(477)«1861/1874»:930(043)

Шаргородський В.В.

ІНСТИТУТ МИРОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПИТАННЯ

Враховуючи те, що мирові посередники були першою ланкою в системі установ, на які покладалося проведення селянської реформи 1861 р., вивчення цього питання є важливим і актуальним для відтворення соціальної політики уряду Російської імперії. Крім того, проблема функціонування зазначеної інституції потребує подальшого дослідження з використанням сучасних методів історичної науки, зокрема мікроісторії.

Мета розвідки – розгляд історіографії, предметом вивчення якої виступає функціонування інституту мирових посередників. Наукова розробка проблеми представлена у працях дореволюційних, радянських, сучасних російських та українських дослідників.

У дореволюційний час вивченням функціонування інституту мирових посередників займалися А. Корнілов [1], М. Катаєв [2], І. Страховський [3]. Проте ними висвітлено лише окремі аспекти діяльності установ мирових посередників.

Радянська історіографія представлена дослідженнями П. Зайончковського [4], Н. Уст'янцевої [5], Л. Захарової [6], М. Дружиніна [7], М. Найд'юнова [8], А. Кореліна [9], В. Чернухи [10], Г. Марахова [11], які всебічно аналізують становлення та діяльності установи мирових посередників. На особливу увагу заслуговує стаття В. Чернухи [10], де вперше в історичній науці зроблено спробу аналізу принципів, на яких був заснований інститут. За думкою історика, принцип формування інституту мирових посередників полягав у тому, що посада посередника засновувалася як виборна, закон надавав цей вибір поміщикам і губернатору.

Серед української історіографії радянського часу слід виокремити таких дослідників як М. Лещенко [12], В. Теплицький [13], Д. Пойда [14], А. Бондаревський [15]. Вченими розглянуто лише деякі сфери діяльності мирових посередників (зокрема, їх роль у створенні селянських органів самоуправління та суду або в площині класової боротьби селян і поміщиків).

Варто підкреслити те, що працям багатьох дореволюційних і радянських дослідників притаманне акцентування на домінуванні у діяльності мирових посередників класових факторів чи ідеалістичних мотивів.

На сучасному етапі української історичної науки виділяються з-поміж інших праці А. Лохматова [16] та В. Бондаря [17]. Історики досліджували роль мирових посередників у реалізації законодавчих змін на селі під час проведення реформи 1861 р. На початку XXI ст. почали з'являтися регіональні дослідження, присвячені діяльності мирових посередників на місцях [16; 18].

Таким чином, діяльність мирових посередників висвітлена у працях дослідників досить нерівномірно та превалює аспектний аналіз функціонування інституту. Сучасна українська історіографія вивчає діяльність цього інституту на прикладі окремих губерній.

Література

1. Корнилов А.А. Деятельность мировых посредников // Великая реформа. Русское общество и крестьянский вопрос в прошлом и настоящем : в 6 т. – Москва: изд. Т-ва И.Д. Сытина, 1911. – Т. 5. – С. 237 – 252.
2. Катаев М.М. Местные крестьянские учреждения 1861, 1874 и 1889 гг. (Исторический очерк их образования и норм деятельности). Ко дню пятидесятилетней годовщины освобождения крестьян от крепостной зависимости 19 февраля 1911 г. Ч. 2. / М.М. Катаев. – СПб. : Изд-во Земского Отделения МВД, 1911. – 126 с.
3. Страховский И.М. Крестьянский вопрос в законодательстве и законосовещательных комиссиях после 1861 г. // Крестьянский строй: Сборник статей. – Т. 1. – СПб: Беседа, 1905. – С. 371 – 455.
4. Зайончковский П.А. Проведение в жизнь крестьянской реформы 1861 г. / П. А. Зайончковский. – М.: Издательство социально-экономической литературы, 1958. – 473 с.
5. Устьянцева Н.Ф. Институт мировых посредников в крестьянской реформе [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://knigi.link/russia-history/ustyantseva-institut-mirovyih-posrednikov-5958.html>.
6. Захарова Л.Г. Самодержавие и отмена крепостного права. 1857 – 1861 гг / Л. Г. Захарова. – М., 1984. – 254 с.
7. Дружинин Н.М. Мировые посредники 1860 – 1870-х годов (к вопросу о реализации реформы 1861 г.) // Труды Института экономики и права АН ГрузССР. – Тбилиси, 1968. – Т. 15. – С. 114 – 127.
8. Найденов М.Е. Классовая борьба в пореформенной деревне (1861 – 1863) / М. Е. Найденов. – М.: Госполитиздат, 1955. – 328 с.
9. Корелин А.П. Дворянство в пореформенной России 1861 – 1904 гг / А.П. Корелин. – М.: Наука, 1979. – 304 с.
10. Чернуха В.Г. Крестьянский вопрос в правительственной политике России (60 – 70 годы XIX в.) / В.Г. Чернуха. – Ленинград: Наука, 1972. – 226 с.
11. Марахов Г.И. Польское восстание 1863 г. на Правобережной Украине / Г. И. Марахов. – К.: Издательство Киевского Университета, 1967. – 258 с.
12. Лещенко Н. Н. Классовая борьба на Украине в связи с образованием и деятельностью института мировых посредников // Крестьянское движение на Украине в связи с проведением реформы 1861 г. (60-е годы XIX вв.). – К.:Изд-во АН УССР, 1959. – С. 217 – 234.
13. Теплицький В.П. Реформа 1861 р. і аграрні відносини на Україні / В.П. Теплицький. – К., 1959. – 321 с.
14. Пойда Д.П. Крестьянское движение на Правобережной Украине в пореформенный период (1866-1900 гг.)/ Д.П. Пойда. – Днепропетровск: Изд-во Днепропетр. горн. ин-та им. Артема, 1960. – 488 с.
15. Бондаревський А.В. Волосне управління та становище селян на Україні після реформи 1861 року/ А.В. Бондаревський. – К.: Видавництво АН УРСР, 1961. – 128 с.
16. Лохматова А.І. Інститут мирових посередників у контексті історії становлення органів місцевого самоврядування селянства півдня України в другій половині XIX століття // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Історія та археологія». – Дніпропетровськ, 2001. – Вип. 9. – С. 126 – 138.
17. Бондар В.В. Суб'єктивний фактор проведення реформи 1861 р. в українському селі: історіографія проблеми // Український селянин: Зб. наук. пр. / Інститут історії України НАН України; Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького. – 2008. – Вип. 11. – С. 43 – 46.
18. Набока С.В. Інститут мирових посередників як провідник соціальної політики самодержавства під час запровадження селянської реформи на Правобережній Україні у 1861 – 1863 рр. // Соціальна історія: Науковий збірник. – 2007. – Вип. II. – С. 33 – 42.

РОЛЬ ГЕТЬМАНА ПЕТРА КОНАШЕВИЧА-САГАЙДАЧНОГО У ЗАХИСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ НА ПОЧАТКУ XVII СТОЛІТТЯ

З прийняттям Берестейської унії 1596 р. православна церква у Речі Посполитій опинилася поза законом, була повністю ліквідована її ієрархія. Князівсько-магнатська українська верхівка полонізувалася й прийняла католицтво – народ втратив свою еліту. Проте, їй на зміну приходять нова сила – козацтво, яка очолила боротьбу на захист православної церкви. Особливої уваги потребує висвітлення ролі гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного у захисті православ'я в Україні.

Відомо, що Сагайдачний був одним з видатних діячів гуртка, що склався навколо Київського братства та Іова Борецького наприкінці 1610-х рр. Вони були найрішучішими прибічниками відновлення православної ієрархії навіть без узгодження з королем. При цьому, ще в 1622 р. Касіян Сакович, у панегірику на смерть гетьмана наголошував: «Завше просив [Сагайдачний] короля огородити святу віру, обіцяючи тому охітніше служити» [4]. Ставши гетьманом, на сеймах Сагайдачний просив короля відновити православну митрополію і лише після відмови перейшов до рішучих дій.

1620 р. став найважливішим для об'єднання козацького та церковного рухів. 25 березня у Києві Сагайдачний разом з козаками зустрівся з Єрусалимським патріархом Феофаном III, який повертався з Московії. Гетьман попросив про відпущення гріхів та став наполегливо просити патріарха висвятити митрополита та єпископів, відновивши цим ієрархію Української православної церкви. Уряд Речі Посполитої був налаштований проти цього: коронний гетьман Станіслав Жолкевський відправляв до Києва посла з універсалами, де йшлося про те, що треба виявити максимальну гостинність до патріарха, а посол мав переконати його скоріше повернутися додому [5]. Свою позицію Сагайдачний підтвердив тим, що наприкінці травня – на початку червня 1620 р. разом з усім Військом Запорозьким вступив до Київського братства.

Митрополит Іов Борецький у своєму трактаті «Протестація» (від лат. *Protestari* – публічно оголошувати), повідомляючи про перебування патріарха Феофана III у Києві, наголошував, що саме Військо Запорозьке на чолі зі своїм «славним і значним лицарським мужем» переконало патріарха висвятити церковних ієрархів, наголосивши на його пастирському боргу перед віруючими [1]. 9 липня 1620 р. Сагайдачний на деякий час втратив гетьманську булаву, проте його авторитет дозволив йому й далі займатися церковним питанням від імені козацтва. У жовтні Феофан освятив шістьох єпископів, а Іова Борецького – на митрополита Київського і Галицького [2]. Сам патріарх високо оцінював внесок Петра Конашевича-Сагайдачного у освяченні ієрархів: «Справа була б неможливою без підтримки пана й гетьмана, дії якого в даній справі справедливо можна назвати подвигом рівним апостольському» [5].

Вже в листопаді 1620 р. Сагайдачний, разом з єпископом Йосипом Курцевичем, виступив на сеймі, де ставив питання про визнання королем висвячення ієрархів та поверненні православної церкви її законного статусу. Сейм не підтримав цю пропозицію, на православних посипалися звинувачення у шпигунстві на користь Османської імперії. У вищезгаданій «Протестації» Борецький рішуче заперечував будь-які звинувачення проти себе, патріарха та Сагайдачного [1], що може свідчити про значний суспільний резонанс справи [5].

Саме Сагайдачний у лютому 1621 р. разом з декількома сотнями козаків супроводжував патріарха Теофана до кордону з Молдовою [1], чим фактично виконав наказ Жолкевського, адже забезпечив для патріарха безпечну дорогу до кордону та здобув повагу патріарха, яка згодом лише посилилася через тріумф гетьмана під Хотиним проти турків – ворогів християнського світу.

Вже за життя гетьмана почав складатися образ християнського лицаря-героя, який боронив свою віру і на полі бою проти турків, і в польському сеймі: боровся з уніатством, повертав з нього церкви (зокрема Софію Київську), будував їх наново. Григорій Грабянка, називаючи його «Славним гетьманом Запорозьким, великим оборонцем віри православної», підкреслював, що поляки при ньому «не сміли чинити утисків українцям, а воєводи при ньому залишалися православними» [3]. Говорячи про Сагайдачного підкреслювали його любов до Київського Богоявленського братства, те, що він був його ктиторм (спонсором): «Кільком тисячам братчиків він офірував, Щоб фундація наук там була, жадав» [4].

Створенню такого образу сприяв той факт, що гетьмана було важко поранено під час Хотинської битви проти турків і саме це стало причиною його смерті 20 квітня 1622 р. У панегірику Касіяна Саковича «Вірші на жалісний погреб шляхетного лицаря Петра Конашевича Сагайдачного» його називають Олефіром (християнський мученик I ст. н.е., якого стратили римляни), порівнюють зі спартанським царем Леонідом, який врятував Батьківщину ціною власного життя, одним з найславніших подвигів гетьмана вважали звільнення християн з турецької неволі: «Одні каторги палив, інші топив, із неволі християн безліч увільняв, за що з воїнством його Бог благословляв» [4].

Отже, гетьман П. Конашевич-Сагайдачний відіграв вирішальну роль у тому, що козаки очолили рух на підтримку Української православної церкви. Саме завдяки йому було освячено митрополита Київського та Галицького Іова Борецького. Постать гетьмана утвердилася в літературі як лицар-герой, який став на захист української православної церкви як духовної основи для подальшої боротьби українського народу за свої права.

Література

1. Борецький І. Протестація 1621 р. // Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти т. – К.: Дніпро, 2001. Т. 2. Кн.2. – Перша половина XVII ст. / Упор., прим. В. Шевчука. – 536 с.
2. Демочко В. Роль козацтва на чолі з П. Сагайдачним у відновленні та розвитку церковного життя в Україні в першій половині XVII ст. // Волинські історичні записки. – Житомир, 2008. – С. 29-33.
3. Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки / Пер. із староукр. –К.: Т-во «Знання» України, 1992. – 192 с.
4. Сакович К. Вірші на жалісний погреб шляхетного лицаря Петра Конашевича Сагайдачного // Українські гуманісти епохи Відродження. – К.: «Наукова думка», 1995. – С. 160-183.
5. Сас П.М. Відновлення православної церковної ієрархії Київської митрополії // Український історичний журнал. – 2010. – №4. – С. 15-39.

СЕКЦІЯ «ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАДАЗОВ'Я»

УДК 94(477.62-2мар)«1917»(043)

Бездудний І.Є.

ВАСИЛЬ ВАРГАНОВ В РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЯХ 1917 Р. В МАРІУПОЛІ

Історія Маріуполя протягом багатьох десятиліть цікавила місцевих науковців. І це не дивно, адже за майже 250-річну історію місто пережило багато як позитивних, так й негативних подій, які так чи інакше вплинули на подальший історичний розвиток міста. Безперечно, однією з таких була демократична революція 1917 р.

Одним з найвідоміших діячів цього періоду в Маріуполі був Василь Опанасович Варганов – голова Маріупольської ради робітничих та солдатських депутатів протягом жовтня – грудня 1917 р. Він був серед тих, хто вперше встановив радянську владу в Маріуполі, а вже пізніше працював над зміцненням позицій більшовиків у місті. В. Варганова пам'ятають й досі – до 2016 року його ім'ям була названа одна, нехай і невелика, вулиця в самому центрі.

Оцінку його діяльності можна зустріти в загальних працях з історії Маріуполя таких авторів, як Р. Божко, Ю. Гамрецький, П. Мазур. Вперше в Маріуполі В. Варганов з'явився ще в 1911 р, шістнадцятирічним юнаком, щоб вступити в механіко-технічне училище. «Після закінчення Маріупольського механіко-металургічного училища, – писав він пізніше в своїх спогадах, – ми разъехались по Донбассу, обещая работать на социалистическую революцию в качестве агитаторов–пропагандистов». Свою політичну кар'єру він почав саме в Маріуполі, в бронепрокатному цеху заводу «Нікополь», в 1914 році, де завдяки своїм знанням увійшов до трійки політичних лідерів цеху.

Разом з ними він організував і керував знаменитим страйком 1916 року, який тривав майже три тижні. І разом з ними був відправлений у діючу армію. В травні 1917 р. повертається до Маріуполя [4, с. 8]. Ознайомившись ще в Москві з Квітневими тезами Леніна, він став прихильником більшовицької ідеології та беззаперечно вірив в усі її ідеали. На момент його повернення, влада і в місті, і на заводах належала представникам демократичних партій: меншовикам, есерам, кадетам. Вони домінували і в загальноміському громадському комітеті, і в Раді робітничих і солдатських депутатів.

В. Варганов відразу створює «Комітет постраждалих за страйк 1916 року» та залучив на свій бік маси робітників, щоб лише посилити власні позиції в місті. З цією метою він і його соратники взялися за більшовизацію профспілки «Металіст», що згодом їм і вдалося, та залучили на свою сторону й молодь, на яку збиралися зробити акцент в майбутньому. Однак більшовики на той час ще не займали керівне положення в Маріуполі, саме тому у їх лідера не було іншого вибору, окрім як звернутися за допомогою в центр. І тоді до міста в червні приїжджав добре знайомий металургам і шановний ними Г.І. Петровський (народний комісар внутрішніх справ РСФРР), а незабаром – і Г.Н. Мельнічанський (член Військово-революційного комітету) [5]. Це прискорило розвиток подій і останній провів конференцію, на якій був створений Маріупольський комітет РСДПР (б), котрий об'єднав більше сотні новоприйнятих членів більшовицької партії. Його головою був обраний саме Варганов. Г.І. Петровський побував в Маріуполі ще в серпні і жовтні. На той час чисельність більшовицької організації досягла 1000 чоловік, і це вже мало свої наслідки: більшовики вважали себе панівною силою в місті, тому почали нехтувати демократичними правами населення. Не дивлячись на чисельні порушення під час виборів Ради робітничих та солдатських депутатів більшовики опинилися в більшості та фактично встановили свою владу в місті [3, с. 327].

Після того, як на початку липня в Петрограді Тимчасовий уряд розстріляв демонстрацію, більшовицька партія оголосила підготовку до збройного повстання. Дотримуючись цієї вказівки, В.О. Варганов приступив до створення загону Червоної Гвардії. І якщо в Петрограді і ряді інших міст повстання відбулися, то в Маріуполі його не було. Хоча план захоплення влади в нашому місті передбачав роззброєння міліції, озброєне захоплення телефонної станції, телеграфу, нічого цього не було. Дізнавшись, що в Петрограді перемогли більшовики, міліціонери добровільно здали зброю, й вже нікому було чинити опір на телефонній станції і на телеграфі. В ніч з 29 на 30 жовтня 1917 року була проведена нарада більшовицького комітету, а вранці 30 жовтня – мітинг у прохідних заводу «Нікополь», ставлячи за мету підвищення рівня популярності більшовицької партії. На цьому мітингу В.О. Варганов проінформував присутніх про петроградські події, зачитав «Декрет о мире» та «Декрет о земле». Після мітингу десятитисячна колона попрямувала до міста, до будівлі повітового з'їзду мирових суддів, де відбувся ще один мітинг. На ньому більшовики обрали свої органи революційної влади: Військово-революційний комітет на чолі з Б.А. Вільклішем і штаб Червоної Гвардії на чолі з В.А. Варгановим [6]. Як і раніше в самому місті діяли міська Дума, яка визнавала владу Центральної Ради, міська Управа, але їх діяльність була поставлена під жорсткий контроль, а функції цих органів були значно обмежені.

Така майже диктаторська політика більшовиків та їх лідерів викликала обурення серед місцевого населення. Прихильники Центральної Ради вирішили підняти повстання, щоб встановити в місті демократичну владу. Але через те, що більшість солдатів знаходилась під впливом більшовицької пропаганди, цей виступ був жорстоко придушений 31 листопада 1917 року за старим стилем. Більшість учасників повстання були знищені, чим В. Варганов ще раз показав, що терпіти прояви демократії він не збирається [4, с. 28]. Вважається, що тоді в місті була встановлена радянська влада. Хоча, якщо вірити більшовицькій газеті «Революційне слово», ще в березні 1918 року, як і раніше, засідала міська Дума, проходило екстрене зібрання бойової дружини соціалістів - революціонерів, діяв міський голова з меншовиків [8].

Після того, як Г. Стамбо (представник центру, який слідкував за розвитком більшовицької організації в Маріуполі) на гідрокрейсері «Румунія» відбув до Севастополя, єдиновладним господарем в місті виявився голова Ради робітничих депутатів, голова міського комітету РКП (б) В. Варганов. Спираючись на червоногвардійські загони, він тиснув на представників Ради робітничих депутатів. Відповідно до звітів тодішніх газет, він не брав участь в засіданнях і творив, що хотів: в Маріуполі і повіті проходили незаконні обшуки, ревізії, арешти. В. Варганов репресував своїх однопартійців тільки за те, що вони вказували на його неправомірні дії. Така доля спіткала навіть учасника революційних подій 1899 року Івана Семілова. Він і ще 11 безвинно заарештованих осіб були звільнені лише за наполяганням Ради робітничих і солдатських депутатів. Місцевий комісар юстиції, більшовик вимагав «бороться с комиссародержавием, которое мешаает проводить в жизнь советские постановления» [7].

Таким чином, можна зробити висновок, що діяльність Варганова мала певне значення в історії Маріуполя. Його дії мали більше негативних наслідків, ніж позитивних: на шляху до влади у місті він неодноразово порушував громадянські права мешканців міста та околиць, а після того, як він став фактично одноосібним керівником Маріуполя, його надзорська диктаторська політика викликала велике обурення місцевого населення (в результаті чого вже наступного року було піднято повстання проти більшовицької влади, і Варганов змушений був покинути Маріуполь, а всі його перетворення були зведені нанівець). Тому не можна вважати діяльність голови Маріупольської ради робітничих та солдатських депутатів визначною для міста в цей час, але те, що вона була проміжною ланкою в розвитку Маріуполя в першій чверті XX ст. – це факт!

Література

1. Божко Р.П. Мариуполь и его окрестности: взгляд из XXI века / Р. П. Божко, Т. Ю. Були, Н.Н. Гашененко и др. – Мариуполь: Рената, 2006. – 355 с.
2. Гамрецький Ю.М. Маріупольська рада робітничих і солдатських депутатів / Ю.М. Гамрецький // Радянська енциклопедія історії України / Ред. колегія рад. енциклопедії історії України: Скаба А.Д. та інші. – Т.3. – К.: Головна редакція історії української радянської енциклопедії, 1971. – С.81.
3. Історія міст і сіл УРСР. В 26 т. Донецька область. – Київ: Головна редакція Української радянської енциклопедії АН УРСР, 1970. – 992 с.
4. Мазур П.И. 1917 год. Мариуполь: от февраля до октября. Историческая хроника / П.И. Мазур. – Мариуполь: Азовье, 2007. – 40 с.
5. Мариупольское слово. – 1917. – 18 июня.
6. Мариупольское слово. – 1917. – 31 октября.
7. Мариупольское слово. – 1917. – 24 декабря.
8. Революционное слово. – 1918. – 6 марта.

УДК 902.2(477.62-2Маріуполь)(043)

Бородай М.Е.

ДОСЛІДЖЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ МДУ У ПОЛЬОВИЙ СЕЗОН 2016 РОКУ

Північне Приазов'я являє собою досить обширу територію і є частиною західної ділянки великого євразійського поясу степів, регіон розташований на стику Передкавказзя, Доно-донецьких і Нижньодніпровських степових просторів, що був в епоху бронзи контактною зоною, завдяки якій культурні явища могли швидко поширюватися по всій території півдня Східної Європи. Значна кількість досліджених поховальних пам'яток зрубної культури свідчить про чисельність населення, яке мешкало на зазначеній території за доби пізньої бронзи [3, с. 73].

В польовий сезон 2016 р. археологічною експедицією Маріупольського державного університету проводилися рятівні розкопки розораного кургану в Північно-Східному Приазов'ї. Дослідження здійснювалися на території Ялтинської селищної ради Мангушського (Першотравневого) району Донецької обл. Курганна група знаходиться на вододільному плато в 6 км на північ від узбережжя Азовського моря між долинами річок Комишуватка і Мокра Білосарайка. На момент дослідження група

складалася з трьох курганів, які розташовувалися за лінією північний захід – південний схід щільним ланцюгом. У польовий сезон 2016 р. був досліджений курган 3 зазначеної курганної групи (насіп у плані округлої форми, висотою 0,65 м, діаметром 30 м). Курган досліджувався чотирма траншеями, прокладеними по лінії північ – південь, із залишенням паралельних брівок товщиною 1 м за допомогою бульдозера. У кургані було досліджено 13 поховань доби бронзи. Первинний насип виник над могилою ямної культури, на пізньому етапі доби бронзи у вже існуючий насип було впущене ще 12 поховань зрубної культури.

Треба відзначити, що цей мікрорайон нерівномірно і дуже фрагментарно досліджувався на протязі всього часу. Починаючи з 70-х рр. ХХ ст. у вивченні зрубних поховальних пам'яток розпочався якісно новий етап, що характеризувався різким збільшенням джерельної бази, представленої, в першу чергу, матеріалами курганних могильників, що досліджувалися в ході новобудовних робіт у зонах меліорації [3, с. 80]. Зокрема, у 1971 р. Азовським загonom експедиції Донецького обласного товариства охорони пам'яток історії і культури УРСР та співробітниками Ждановського краєзнавчого музею під загальним керівництвом Б.Ю. Міхлінабули проведені розвідувальні роботи у набережній зоні Першотравневого району Донецької обл.

Азовським загonom були проведені охоронні розкопки двох курганів біля смт. Ялта. Курган 1 (висота 0,3м, діаметр 13м) виявився кенотафом. Курган 2 (висота 0,45, діаметр 18м) знаходився у складі курганної групи на полі поблизу ялтинської розвилки. У ньому були досліджені два поховання зрубної культури і одне пізнього кочівника [1, с. 17; 7].

У 1978 р. новобудовною експедицією Донецького державного університету була досліджена група з трьох насипів поблизу узбережжя Азовського моря біля с. Портівське Першотравневого району. У кургані 3 основним було ранньозрубне поховання, яке було виконане у глибокій прямокутній ямі. У насипі зафіксовано 4 поховання з керамікою зрубного типу та одне поховання кочівника [8].

Наступного року експедиція ДонДУ трьома загонами (керівники О.Я. Привалова, Н.П. Зарайська, В.О. Посредніков) проводила розкопки курганів у зоні будівництва меліоративних споруд у Першотравневому районі (у смт. Ялта). Було досліджено 56 поховань ямної, катакомбної, зрубної культур та пізніх кочівників [9; 10].

У 1989 р. Маріупольською археологічною експедицією були розкопані 3 кургани біля с. Комишувате. Тут досліджені поховання зрубної культури і пізніх кочівників [5; 4, рис. 7, 2; 6, с. 100].

Крім того, у 1989 р. в результаті розвідок В.М. Горбова та А.М. Усачука в Першотравневому районі Донецької обл. було відкрито 10 пам'яток пізнього бронзового віку, які відрізнялися від стаціонарних поселень специфічною топографією і бідним культурним шаром (потужністю 0,2 – 0,3 м), які розташовувалися на невеликій відстані одна від одної на мисах правого берега р. Комишуватка і були визначені як тимчасові (сезонні) стоянки, які відносяться до періоду переходу осілого постзрубного населення до кочування [2, с. 49].

Таким чином, дослідження археологічної експедиції МДУ у польовий сезон 2016 р. мають велике значення, оскільки доповнюють наші уявлення про раніше виявленні і нові пам'ятки археології, розширюють наші уявлення про матеріальну культуру давнього населення Північного Приазов'я.

Література

1. Гершкович Я.П. Про кам'яні поховальні споруди зрубної культури Північно-Східного Приазов'я / Я.П. Гершкович // Археологія. – 1982. – № 41. – С. 15-21.
2. Горбов В.Н. Камышевская-ХІV – поселение позднего бронзового века в Северо-Восточном Приазовье / В.Н. Горбов, Е.В. Кабанова // Аркасівські читання. – Миколаїв: Вид-во МДУ ім. В.О. Сухомлинського, 2011. – С. 49-52.
3. Забавін В.О. Історія досліджень поховальних пам'яток зрубної культури Надазов'я / В.О. Забавін // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. – Вип. 4/5 (спецвипуск). – Маріуполь: Вид-во МДУ, 2012. – С. 73-87.
4. Забавін В.О. Характеристика погребальних споруд зрубної культури Северного Приазовья / В.О. Забавін // Донецький археологічний збірник. – Донецьк: Вид-во ДонНУ, 2013. – № 17. – С. 56-78.
5. Кульбака В.К., Гнатко І.І. Отчет об исследованиях курганов в зонах новостроек: у с. Калиновка Новоазовского р-на, у с. Раздольное Старобешевского р-на, у с. Камышевское Першотравневого р-на, у с. Кондратьевка Константиновского р-на и г. Мариуполя Донецкой обл. в 1989 г.– НА ІА НАН України. – № 1989/87.
6. Литвиненко Р.А. К истории исследования курганных могильников в окрестностях Каменных Могили / Р.А. Литвиненко // Древности Северо-Восточного Приазовья. – Донецк, 1999. – С. 98-101.
7. Михлин Б.Ю. Раскопки в Донецкой области /Б.Ю. Михлин // Археологические открытия 1971 года. – М., 1972. – С. 321.
8. Моруженко А.А. Исследования на юге Донецкой области / А.А. Моруженко, А.И. Привалов, В.П. Андриенко и др. // Археологические открытия 1978 года. – М.: Наука, 1979. – С. 375-376.

9. Моруженко А.А. Раскопки в Донецкой области /А.А. Моруженко // Археологические открытия 1979 года. – М.: Наука, 1980. – С. 310-311.

10. Посредников В.А. Материалы курганов у с. Огородное (Северное Приазовье) / В.А. Посредников, Н.П. Зарайская // Донецкий археологический сборник. – Донецк, 1993. – № 4. – С. 82-178.

УДК 372.4(477.62-2Мар)«189/190»:93(043)

Комірна А.А.

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В МАРІУПОЛЬСЬКОМУ ПОВІТІ НАПРИКІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. У ДЖЕРЕЛАХ

Освіта завжди посідала одну з головних позицій у розвитку як окремої людини, так і населення в цілому. Тому і питання виникнення та функціонування початкових земських навчальних закладів у цьому плані не є винятком. Досліджуючи процес розвитку земських шкіл можна не тільки визначити головні принципи формування освіти в Маріупольському повіті, а й простежити зміни у відношенні населення до навчальних закладів.

Проте жодної окремої комплексної наукової праці, яка була б присвячена розвитку освіти в Маріупольському повіті наразі немає. Тому, насамперед, треба звернути увагу саме на джерела під час дослідження цього аспекту історії Маріуполя та довколишніх селищ.

Джерела, які висвітлюють розвиток початкової освіти в Маріупольському повіті, можна класифікувати за видовою ознакою на законодавчі, актові джерела, діловодну документацію, описово-статистичні матеріали та джерела особового походження.

Особливу цінність має законодавчий документ «Положение о начальных народных училищах 1874 г.» [1]. Саме він дає змогу простежити процес перетворення тодішньої системи початкової освіти на новий лад, оскільки в ньому зазначаються основні положення та правила, які вступали в силу у післяреформений період.

На окрему увагу також заслуговує проект закону «О введении всеобщего начального обучения в Российской Империи 1907 г.» [2]. Хоч цей законопроект не був втілений в життя, але він все ж таки мав деякий вплив на зміну тодішнього формування діяльності початкових земських навчальних закладів. У положеннях цього закону зазначалось, яка кількість учнів має бути у класі, довжина робочого дня, величина будівлі навчального закладу. Але найголовніше, там було зазначено про обов'язкову початкову освіту для дітей обох статей та їх вік, протягом якого повинне здійснюватись навчання.

Значну кількість актових джерел містить «Систематический сборник постановлений Мариупольского уездного земства с 1869 по 1913 гг.» [3-9]. Він висвітлює багато інформації, що стосується різних сфер існування Маріуполя, в тому числі освіти, якій відводиться окремий розділ.

Багато корисної інформації щодо розвитку земської освіти Маріуполя міститься у «Сборник докладов и постановлений земства Мариупольского уезда по вопросу о народном образовании с 1878 по 1894 год. Часть II» [10]. Тут надаються доповіді членів училищної ради, які досліджували стан окремих шкіл, а також інформація про учнівський склад та кількість навчальних закладів.

Значний пласт інформації щодо розвитку земських навчальних закладів та особливостей повсякдення учнів вміщено у діловодних джерелах – звітах Маріупольської земської управи [11-14]. В окремих розділах звітів, присвячених народній освіті, вміщено вказівки, щодо змін у її розвитку, фінансуванні та кількості шкіл з учнями.

До описово-статистичних джерел необхідно віднести працю Б.М. Гуревича «Санитарное описание школ Мариупольского уезда и результаты исследования физического состояния учащихся в них» [15]. Санітарно-епідемічний лікар надав цінну інформацію щодо розвитку освіти в Маріупольському повіті, висвітлив стан земських початкових шкіл у Маріуполі та ближніх селах, їх вплив на фізичний розвиток дітей, а також торкнувся певних аспектів їх повсякденного життя.

До джерел особового походження відноситься «Історія повсякденності в її етнічному вимірі: спогади грека-комуніста» під редакцією Л.Д. Якубової [16]. У цій праці наведені спогади грека І. Стріонова, уродженця с. Комар. Спогади містять значну кількість інформації, яка стосувалась повсякденного життя учня та навчального процесу у школі, в якій він навчався.

Таким чином, дана досліджувана тема представлена досить широким рядом джерел. Тому це є підставою для написання в майбутньому ґрунтовної наукової праці, яка висвітлюватиме усі аспекти розвитку освіти в Маріупольському повіті наприкінці ХІХ – початку ХХ ст.

Література

1. Положение о начальных народных училищах 1874 г [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://ru.wikisource.org/wiki\(1874\)](http://ru.wikisource.org/wiki(1874)).

2. О введении всеобщего начального обучения в Российской Империи 1907 г [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikisource.org/wiki>.

3. [4259. Гл. Чебаненко, член училищного совета, представил собранию счет израсходованным суммам. 11 октября 1870 г.] // Систематический сборник постановлений Мариупольского уездного земства с 1869 по 1913 гг. – Т. 2. – Мариуполь: Типография Бр. Э. и А. Гольдрин, 1916. – С. 74.
4. [4261. Гласным Чебаненко, как председателем училищного совета, был прочитан доклад. 20 сентября 1871 г.] // Систематический сборник постановлений Мариупольского уездного земства с 1869 по 1913 гг. – Т. 2. – Мариуполь: Типография Бр. Э. и А. Гольдрин, 1916. – С. 74.
5. [5273. Заслушан доклад управы по вопросу о мерах к повсеместному распространению грамоты. 11 октября 1892 г.] // Систематический сборник постановлений Мариупольского уездного земства с 1869 по 1913 гг. – Т. 2. – Мариуполь: Типография Бр. Э. и А. Гольдрин, 1916. – С. 301.
6. [5276. О включении в школьную сеть по Мариупольскому уезду некоторых церковно-приходских школ. 30 сентября 1912 г.] // Систематический сборник постановлений Мариупольского уездного земства с 1869 по 1913 гг. – Т. 2. – Мариуполь: Типография Бр. Э. и А. Гольдрин, 1916. – С. 302.
7. [5282. Заслушан доклад управы о пособии учебным заведениям, не состоящим в ведении земства. 11 октября 1879 г.] // Систематический сборник постановлений Мариупольского уездного земства с 1869 по 1913 гг. – Т. 2. – Мариуполь: Типография Бр. Э. и А. Гольдрин, 1916. – С. 304.
8. Сборник докладов и постановлений земства Мариупольского уезда по вопросу о народном образовании с 1878 по 1894 год. Часть II. – Мариуполь: Типо-Литография А.А. Франтова, 1894.
9. [5283. Доклад управы о пособии для преобразования Мариупольского городского приходского 2-х классного училища. 11 октября 1896 г.] // Систематический сборник постановлений Мариупольского уездного земства с 1869 по 1913 гг. – Т. 2. – Мариуполь: Типография Бр. Э. и А. Гольдрин, 1916. – С. 305.
10. [5284. Доклад управы о пособии Мариупольскому годоскому 3-х классному училищу. 11 октября 1899 г.] // Систематический сборник постановлений Мариупольского уездного земства с 1869 по 1913 гг. – Т. 2. – Мариуполь: Типография Бр. Э. и А. Гольдрин, 1916. – С. 305.
11. Отчет Мариупольской уездной земской управы очередной сессии земского собрания 1878 года – Мариуполь: Типография Л.А. Залюбовского, 1878. – 109 с.
12. Отчет Мариупольской уездной земской управы очередной сессии земского собрания 1895 года – Мариуполь, 1895. – 369 с.
13. Гуревич Б.М. Санитарное описание школ Мариупольского уезда и результаты исследования физического состояния учащихся в них / Б.М. Гуревич – Екатеринбург: Типография Губернского Земства, 1904. – 256 с.
14. Історія повсякденності в її етнічному вимірі: спогади грека-комуніста / Л.Д. Якубов. – К., 2008. – 334 с.

УДК 392.51 (477.62=14) «17/18» (043)

Литвиненко К.Д.

ВЕСІЛЬНІ ТРАДИЦІЇ ГРЕКІВ ПІВНІЧНОГО ПРИАЗОВ'Я (КІНЕЦЬ ХVІІІ – ПЕРША ПОЛОВИНА ХІХ СТ.)

Етнічна карта України формувалася протягом багатьох віків і залежала від її геополітичного положення на перетині двох світів – західного та східного, різних культур, політичних та економічних інтересів сусідніх держав, які намагалися поглинути Україну. Історія греків Приазов'я в останні роки набула популярності серед дослідників. Греки завжди жили замкненою общиною, що не завжди було зрозумілою оточуючим її народам. Насамперед це було пов'язано з тим, що греки в розсіяному чи компактному вигляді не тільки становили одну з найчисельніших етнічних спільнот на території України, але й мають у своїй історії маріупольську та ніжинську хвилі колонізації. Всі ці фактори дозволили грекам зберегти їх самобутність та етнічні особливості, які в першу чергу стосувались повсякденного життя та побуду.

Мета роботи полягає в тому, щоб розглянути та проаналізувати весільні традиції греків Північного Приазов'я (кінець ХVІІІ – перша половина ХІХ ст.).

Історіографію роботи складає спеціальна література, яка поділена на такі групи: праці радянських науковців, роботи сучасних українських дослідників, доробки краєзнавців. Радянські науковці займалися дослідженням дошлюбних знайомств грецької молоді (О.Н. Ксенофонтowa-Петренко) [1]. С.О. Лук'янова у своїй праці [2] розкривала основні сімейні обряди греків Приазов'я та визначала їх значимість у формуванні етнічної самосвідомості майбутнього покоління. Однією з ґрунтовних праць з проблеми дослідження стану жінок-грекинь є праця маріупольської дослідниці С.С. Арабаджи [3]. Отже, проблема весільних традицій греків Приазов'я у зазначений час ще недостатньо досліджена тема. Дослідниками були зроблені спроби вивчити весільну обрядовість окремих населених пунктів, але комплексної праці з усіх аспектів даної теми та у всьому регіоні ще не відбулося.

Джерельна база дослідження представлена джерелами особового походження та актовими документами. В збірці Г. Бадасена [4] опубліковані спогади та газетні статті про рідне селище Ялта, його

жителів, рідних автора. В спогадах К. Хаджинова [5] описувалися перед весільні звичаї греків. Це дозволяє розкрити ставлення до прав і можливостей грекині. М. Кечеджи-Шаповалов [6] згадував про ставлення батьків нареченої до весілля. До актових документів можна віднести «Фирман турецького султана Мустафы митрополиту Гелеону на Крымскую епархию» [7], де йдеться про обов'язки священнослужителів щодо мирян, у тому числі про проведення обрядів вінчання та розлучень. «Высочайше подтвержденный план раздач в Новороссийской губернии казенных земель к их заселению» [8] свідчить про особливості весілля, розлучення та про жіночу освіту у Північному Приазов'ї. Отже, джерельна база досить репрезентативна та дозволяє відтворити частину історичної реальності.

Весілля завжди було найважливішим святом, яке проводилося з почестями, й носило у собі морально-соціальний зміст. Створенню сім'ї у народі завжди надавалося особливе значення. Початком весільної гри було сватання. Якщо хлопцю сподобалася дівчина, він повідомляв про свій намір одружитися самій дівчині або її батькам через своїх близьких родичів. У будинку дівчини негайно збиралася сімейна рада з родичів, розбирали родину нареченого: хто вони, яке в них господарство, чи живуть мирно в родині, із сусідами, чи ходять у церкву. Якщо батьки дівчини визнавали цю родину гідною їхньої дочки, вони сповіщали батькам хлопця, що готові прийняти старост.

Родичі нареченого приходили до будинку батьків нареченої. Відбувався традиційний обмін подарунками. Мати нареченого приносила велику шовкову хустку, золоту (срібну) каблучку, золотий хрест. Обов'язково приносили солодощі. На великому сватанні призначався день весілля.

Цікавими ритуально-магічними моментами була купівля нареченої нареченим у родини та подруг, умикання її протягом першого дня весілля за попередньою домовленістю з дівчатами та знов її купівля, що вказує на рудиментарні форми первісних шлюбів, зокрема таких, як умикання, купівля-продаж, договірні форми, що нерідко тісно перепліталися, а також на традиції, які були характерними у Давній Греції [9, с. 269].

Після взяття шлюбу молоді йшли в дім нареченого. На порозі хати їх урочисто зустрічали його батьки. Мати тримала тарілку, наповнену зерном, цукерками та монетами, і тричі обсипала молодят зерном. Потім вона кидала тарілку через голови пошлюблених з такою силою, аби та розбилася, що мало принести щастя молодій сім'ї [10].

У грецьких селах молоді шлюбну ніч проводили в домі чоловіка. На другий день свято тривало. Обов'язковою стравою цього дня був бульйон з баранини – сюрпа. Однією з головних обрядових грецького весілля було обдаровування молодих. Обдаровували, за звичаєм, за солодким столом.

Після весілля починалося життя молодої в її новій родині. Її знайомили із домашньою обстановкою, з роботою в будинку. Невістка перший час не повинна була розмовляти зі свекрухою й свекром. Всі переговори велися через молодих сестер або старших невісток. Згодом свекруха дарувала невістці золоту монетку, та починала розмовляти з нею. Пізніше свекруха говорила невістці, що вона може заговорити зі свекром. Щоб невістка заговорила зі свекром, він також повинен був обдарити її двома-трьома золотими монетами. Цей обряд називався «розв'язанням язика» - сулятиму. Однак на розмови з ним вона була скупа [11].

Отже, грецьке весілля можна розглядати як комплекс ритуалів – сакральних і соціально-юридичних договорів, які своєрідно упорядковували світ людини під час одруження на духовному та матеріальному рівнях. Весілля було своєрідним центром регулювання втілення задуму і за своєю структурою дозволяло розкрити роботу родової поляризації свідомості людини. Єдина природа існування людського буття в соціумі обумовлювала єдину композицію традиційної весільної обрядовості та всієї звичаєво-правової традиції.

Література

1. Ксенофонта-Петренко О.Н. Семейные обряды в селе Сартана // Культурнобытовые процессы на Юге Украины / О.Н. Ксенофонта-Петренко. – М.: Наука, 1979. – С.173-184.
2. Лукьянова С. О. Этнические традиции греков Приазовья как основа семейного воспитания / С.О. Лукьянова // Педагогическое мастерство: материалы IV междунар. науч. конф. (г. Москва, февраль 2014 г.). – М.: Буки-Веди, 2014. – С. 280-282.
3. Арабаджи С.С. Повсякденне життя грекині Приазов'я в наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. / С.С. Арабаджи // Гілея: збірник наукових праць. – К. – 2009. – С. 4-11.
4. Бадасен Г.В. Обряды // Бадасен Г.В. По страницам истории села Ялта (Из воспоминаний о родине моей и моих предков) / Георгий Васильевич Бадасен. – Мариуполь, 2007. – С. 147-149.
5. Хаджинов К. Зарисовки из семейного альбома, или не мои воспоминания / К.Хаджинов // Хронос. – 2005. – № 3. – С. 4-5.
6. Кечеджи-Шаповалов М.В. Старый и Новый Мариуполь / М.В. Кечеджи-Шаповалов. – Мариуполь: Эл.-типография Бр. Гольприн, 1919. – 30 с.
7. Фирман турецького султана Мустафы митрополиту Гелеону на Крымскую епархию. 1759 // Калоеров С.А. От Крыма до Мариупольского греческого округа (1652-1783) / С.А. Калоеров. – Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2008. – С.19-24.
8. Высочайше подтвержденный план раздач в Новороссийской губернии казенных земель к их заселению 1764 г. Марта 22. // Калоеров С.А. Вказ праця. – С. 32-39.

9. Вейс Г. История культуры народов мира /Г. Вейс. –М.: Свет, 2004. – 960 с.
10. Князева Т.М. Етнопсихологічні аспекти сімейно-родового життя греків Приазов'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/1555/62>.
11. Князева Т.М. Вказ. праця.

УДК 37.046.14-055.15 (477.62-2Мар) «187/191» (043)
Орос В.А.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МАРІУПОЛЬСЬКОЇ ОЛЕКСАНДРІВСЬКОЇ ЧОЛОВІЧОЇ ГІМНАЗІЇ В ОСТАННІЙ ЧВЕРТІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У 1864 р. в Російській імперії розпочалися перетворення у сфері освіти. Згідно з прийнятим «Статутом гімназії і прогімназії» на території держави засновувались навчальні заклади середньої освіти, тобто прогімназії і гімназії. Підвищити свій рівень освіченості отримали можливість і жителі Маріуполя та Маріупольського повіту. Одним з перших закладів гімназичного типу у місті стала Олександрівська чоловіча гімназія.

Головною причиною її заснування була, перш за все, потреба міста в середньому навчальному закладі. На той момент Маріуполь став центром повіту, відокремившись від Олександрівського, і не мав в повітовому місті власної гімназії було неприйнятним [1]. Також були враховані потреби того часу, а саме, через розбудову міста, появу нових підприємств, інших міських закладів, місто потребувало кваліфікованих та освічених кадрів. Проте через відсутність коштів, вирішення цього питання відкладалося на невизначений термін.

Ситуація почала змінюватися на початку липня 1874 р.: колишній вчитель Варшавської 2-ої гімназії, маріупольський грек за походженням, Феоктист Авраамович Хартахай подав заяву до Маріупольського міського голови з проханням відкрити приватну гімназію з курсом прогімназії. Після прийняття заяви створюється спеціальна комісія з розробки умов договору, до якої входили А.І. Чабаненко, Я.К. Домонтович, О.В. Гампер, С.С. Гоф, Є.Є. Калери. 1 серпня 1874 р. був заслуханий договір, який постановляв, що Ф. А. Хартахай зобов'язується відкрити приватну чоловічу прогімназію не пізніше 15 серпня 1875 р. за програмою Міністерства Народної Освіти. На початковий устрій місто видає 300 руб. при підписанні договору, а при отриманні дозволу від навчального керівництва – ще 1700 руб. Приміщення забезпечувало також місто. У договорі важливим пунктом були щорічні виплати (субсидії) у розмірі 5000 руб [2].

2 серпня 1874 р. був укладений договір, і вже восени 1875 р. в будинку маріупольського жителя Кточці була відкрита прогімназія у складі підготовчого та першого класів [3]. За збігом обставин, а точніше – коли міністр освіти Д.А. Толстой під час своєї подорожі опинився в Маріуполі, у Хартахая і зібраної ним делегації з'явилася можливість переконати графа, що місту потрібна гімназія [4]. 26 червня 1875 р. на засіданні міська громада вирішила клопотати про призначення урядової субсидії для створення гімназії, аргументуючи це так: міська громада у відкритті гімназії керувалася усвідомленням необхідності середнього навчального закладу для 150-тисячного населення в місті і повіті. Через те, що населення північного узбережжя Азовського моря складається з поселенців різних національностей, для суспільного прогресу краю воно потребує об'єднуючої сили. Такою силою могло б стати знання вітчизняної мови. При проведенні випробувань для вступу в приватну чоловічу прогімназію з'ясувалося, що вихованці вільно володіли розмовною мовою, але через брак систематичних шкільних знань вони не справлялися з читанням і письмом. Що стосується повіту, то з грецьких 24-х сіл в 12-ти, населення говорило на незрозумілому або дефектному грецькому діалекті. Крім того, в 30-ти німецьких колоніях та 8-ми єврейських селищах російська мова не вживалася ні в сім'ях, ні на громадських сходках, ні у народних школах, тому що не було коштів для задоволення потреб вивчення російської мови. Також міська громада поставилася з розумінням до проблем батьків м. Маріуполя, яким доводилося відправляти своїх дітей на навчання в Таганрог, Ростов, Бердянськ, Харків і Катеринослав, при цьому витрачаючи значну частину своїх грошей і не приймаючи жодної участі у вихованні власних дітей [5].

27 січня 1876 р. Державною радою був розглянутий запит Міністра народної освіти про перетворення прогімназії в гімназію і Державна рада ухвалила: заснувати в м. Маріуполі Катеринославської губернії з 1 липня 1876 р. чоловічу гімназію з підготовчим при ній класом на основі статуту і штату гімназій Міністерства Народної Освіти. Додатково до коштів у 1200 руб. та приміщення, наданих міською громадою, державне казначейство виділятиме ще 12360 руб. на рік [6].

1 липня 1876 р. директором гімназії був призначений головний ініціатор справи її заснування – Ф.А. Хартахай. 15 вересня 1876 р. відбулося відкриття чоловічої гімназії в складі підготовчого і 4-х перших класів. Всього було прийнято в гімназію 158 учнів, з них зараховано до підготовчого класу 50, до І– 40, ІІ– 39, ІІІ– 13, ІV– 16. Здебільшого склад учнів був представлений учнями прогімназії, тому що

остання проіснувала лише рік. З кожним новим навчальним роком в гімназії додавався наступний вищий клас. Так, до 1914 р. вже діяли: 1-й підготовчий, 8-м основних та 8-м паралельних, класів, в яких навчалися 632 гімназисти [7].

З часу відкриття і до серпня 1878 р. Маріупольська Олександрівська гімназія розміщувалася в будинку купця 2-ї гільдії Н.П. Хазанджи, а з серпня а переїхала до центру міста в будинок купця 1-ї гільдії О.Д. Хараджаєва. Через нестачу місця Хараджаєв прилаштовує до будівлі приміщення з 4-х кімнат. Незабаром гімназії надають 100 тис. руб. на будівництво власного приміщення. Обране місце з одного боку обмежувалося Олександрівською площею, а з іншого – Георгіївською вулицею. Будівля гімназії була спроектована відомим архітектором Н. К. Толвінським [8].

Крім коштів, наданих державним казначейством і міським товариством, на утримання гімназії стягувалися суми з учнів за право навчатися. З 1881– 1887 рр. плата за навчання становила 30 руб. в основних класах і 20 руб. в підготовчому, а з 1887 р. від 40 руб. і вище в усіх основних класах[9]. Незаможні діти мали можливість отримати освіту завдяки меценатській допомозі впливових громадян міста, так, наприклад, Харатахаєм було засновано «Товариство допомоги бідним вихованцям Маріупольської гімназії»[10]. Також були створені стипендії імені Івана та Катерини Чабаненко (відсотки з капіталу 1000 руб.) та стипендія імені маріупольського купця 2-ої гільдії К.С. Таманова (відсотки з капіталу в 10 тис. руб.)[11].

Значення Маріупольської Олександрівської чоловічої гімназії неможливо переоцінити. Зі стін цього закладу в суспільство виходили освічені, інтелегентні молоді люди. Серед відомих вихованців гімназії були Г. Чепланов, філософ і один із засновників експериментальної психології; Д. Айналов – відомий історик, професор мистецтвознавства, майстер пейзажного живопису– А. Куїнджі.

Таким чином, в результаті реформи середньої освіти, розпочатої у 1860-х рр., в Російській імперії почали з'являтися приватні прогімназії, які згодом перетворювалися на повноцінні гімназії. Одним з таких закладів, який давав знання гімназичного рівня, стала Маріупольська Олександрівська чоловіча гімназія. Ця установа не тільки підвищували рівень освіченості у місті та його повіті, а й підвищувала статус м. Маріуполя. Багато випускників гімназії своєю діяльністю зробили значний внесок у розвиток науки та культури.

Література

1. Яруцкий Л. Д. Мариупольская старина: рассказы краеведа / Л. Д. Яруцкий. – МФ ООО: Новый мир, 2008 – С. 70.
2. Мариуполь и его окрестности: отчет об учебных экскурсиях Мариупольской Александровской гимназии / сост. О. Петрашевский. – Мариуполь: Тип. А. А. Франтова, 1892. – С.218.
3. Терентьева Н. О. Греки в Україні: історія та сучасність : навч. посіб. / Н.О. Терентьева, К.В. Балабанов. – К.: Аквілон–Плюс, 2008. – Ч.І. – С. 220.
4. Яруцкий Л. Д. Вказ.праця. – С. 70.
5. Мариуполь и его окрестности... – С. 219 –121.
6. Мариуполь и его окрестности... – С. 221.
7. Божко Р.П. Мариуполь и его окрестности: взгляд из XXI века / Р. П. Божко, Т.Ю. Були, Н.Н. Гашененко. – Мариуполь: Рената, 2008. – С. 126.
8. Мариуполь и его окрестности... – С. 236.
9. Мариуполь и его окрестности...– С. 234 – 235.
10. Терентьева Н. О. Вказ. праця. – С. 222.
11. Мариуполь и его окрестности... – С. 237.

УДК 352(477.62-2Мар)«1896/1914»(043)

Сапожніков П.Г.

ДІЯЛЬНІСТЬ МАРІУПОЛЬСЬКОЇ ПОВІТОВОЇ ЗЕМСЬКОЇ УПРАВИ У СПРАВАХ ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ

Початок ХХ ст. характеризувався значними зрушеннями в багатьох сферах у Маріуполі. Вони стосувалися соціальної допомоги, розвиток медицини, благоустрій міста тощо. Однак незмінним залишалась важкість селянського побуту, та незастрахованість бідних прошарків населення від нещасних випадків. Інформативним джерелом є систематичний збірник постанов Маріупольського повітового земства, з якого можна дізнатися, що доволі частим явищем була посуха, відтак і неврожай. В наслідок посухи поширеними були і пожежі. Одним з напрямів діяльності управи була допомога постраждалим – поміч постраждалим. Тож допомога постраждалим від таких явищ також була важливою ланкою в діяльності управи. Серед нещасних випадків, за яких надавалася допомога управи можна виділити на стихійні лиха і особисті проблеми.

Пожежі були звичним явищем, і призводили до великих руйнувань. Так наприклад в журналі засідань від 28 вересня 1900 р. була розглянута проблема пожежі в с. Карані. За доповіддю управи про

допомогу погорільцям с. Карані було призначено 1000 руб. на допомогу постраждалим від народних лих, а решта 5300 руб. попросили у губернського земства зі страхового капіталу [1]. Окрім того, регулярно під час зборів на матеріальну допомогу постраждалим від різних стихійних лих в повіті асигнувалося по 200 руб.

Допомога надавалася постраждалим від зливи. Так на зборах від 15 жовтня 1906 р. було розглянута проблема допомоги Новоспасовському селянинові Коваленко на відновлення зруйнованої зливою кузні. Згідно з висновком ревізійної комісії постановлено клопотати перед губернським земством про надання допомоги Коваленко на розсуд зборів [2]. Також документально відомо про допомогу від повені. Ю.В. Тріфілій доповідає про надання допомоги постраждалим від повені 22 – 26 січня і 26 – 28 лютий 1912 р. жителям с. Сартана, Новоспасівці, Петровського, Старого Криму, Старого Карменчіка. З наявного у повітового земства фонду на надання допомоги потерпілим від стихійного лиха було призначено до видачі 4000 руб. Було порушено перед урядом клопотання про надання допомоги з коштів державної скарбниці в розмірі 8000 руб. Було дозволено потерпілим від повені скористатися позиками з кас дрібного кредиту повітового земства, при чому клопотання їх про це задовольнялося позачергово. Управі доручили звернутися до сільських громад постраждалих селищ з пропозицією про відвід вищих планових місць тим з постраждалих, хто бажав перенести своє місце проживання. На додаток до доповіді управи збори ухвалили: доручити управі видавати допомогу постраждалим від повені по оцінці збитків, вироблених комісією [3].

Окрім стихійних лих бувають особисті проблеми. Зафіксовано багато випадків втрати родиною годувальника, або важку хворобу самотніх громадян. У таких випадках Маріупольська земська повітова управа не залишала цих людей без уваги, і розгляд питань щодо надання допомоги фіксувалися в журналах зборів. Однак, не завжди прохання задовольнялися. Важливу роль в цьому відігравали статус або соціальне положення постраждалої людини, або її родичів

Так відомо про прохання вдови колежського ассесора Ольги Олександрівни фон Шварц про допомогу. Збори, беручи до уваги заслуги покійного її чоловіка, який був багато років представником земської управи і її хворобливе становище при відсутності засобів до існування, балотування кулями, більшістю голосів ухвалили: видати їй одноразову суму в розмірі 300 руб. з занесенням їх до кошторису [4]. Також надавалася допомога постраждалим під час виробничого процесу. Так у допомогу селянинові Толкачеву, який отримав каліцтва під час служби на земській фермі, занесено до кошторису 100 руб [5].

Однак, також відомо про доповідь управи про допомогу на лікування селянинові Ігнатченко. Управа висловилася за відхилення клопотання, але рекомендувала користуватися постраждалому порадами земських лікарів і ліками [6].

Отже, ми бачимо, що діяльність Маріупольської земської повітової управи мала доволі широкий профіль. Фінансова допомога надавалася постраждалим під час великих стихійних лих, але так само управа дбала про громадян, які опинилися у скрутному становищі наодинці зі своєю проблемою, та за можливістю допомагала. Можемо класифікувати на допомогу від пожежі зливи.

Література

1. [3224. Доклад управи о пособии погорельцам с. Карани. 28 сентября 1900 г.] // Систематический сборник постановлений Мариупольского уездного земства с 1869 по 1913 гг. – Т. 1. – Мариуполь: Тип. Бр. Э. и А. Гольдрин, 1916 – С. 682.
2. [3231. Доклад управи о пособии Новоспасовскому крестьянину Коваленко. 15 октября 1906 г.] // Систематический сборник постановлений Мариупольского уездного земства с 1869 по 1913 гг. – Т. 1. – Мариуполь: Тип. Бр. Э. и А. Гольдрин, 1916 – С. 682.
3. [3241. Доклад об оказании помощи пострадавшим от наводнения 22 – 26 января и 26 – 28 февраля 1912 г.] // Систематический сборник постановлений Мариупольского уездного земства с 1869 по 1913 гг. – Т. 1. – Мариуполь: Тип. Бр. Э. и А. Гольдрин, 1916 – С. 683.
4. [3255. Доклад о прошении вдовы коллежского ассесора Ольги Александровны фон Шварц о пособии. 11 октября 1896 г.] // Систематический сборник постановлений Мариупольского уездного земства с 1869 по 1913 гг. – Т. 1. – Мариуполь: Тип. Бр. Э. и А. Гольдрин, 1916 – С. 685.
5. [3268. Доклад о пособии крестьянину Толкачеву. 15 октября 1906 г.] // Систематический сборник постановлений Мариупольского уездного земства с 1869 по 1913 гг. – Т. 1. – Мариуполь: Тип. Бр. Э. и А. Гольдрин, 1916 – С. 687.
6. [3266. Доклад управи о пособии на лечение крестьянину Игнатченко. 29 сентября 1904 г.] // Систематический сборник постановлений Мариупольского уездного земства с 1869 по 1913 гг. – Т. 1. – Мариуполь: Тип. Бр. Э. и А. Гольдрин, 1916 – С. 686.

ГРЕЦЬКЕ СЕЛИЩЕ МАНГУШ У РЕВОЛЮЦІЙНУ ДОБУ 1917-1918 РР.

Буреломний 1917 р. греки Мангуша зустріли без будь-якого революційного запалу і на те були свої об'єктивні причини. В першу чергу гасла буржуазно-демократичної революції не спрацювали так, як у більшій частині України, бо за останні десятиліття колоністи досягли досить значного успіху у розвитку капіталістичних відношень у Приазов'ї. Соціальне розшарування в заможному Мангуші не було досить значним, а тому жителі селища були більш-менш задоволені своїм життям. Не був розвинутий серед греків Мангуша робітничий клас, оскільки до 1917 р. більшість мангушців займались сільським господарством. Лише деякі жителі селища працювали на заводах в Маріуполі. На нестачу землі греки також не могли жалітись. Єдине, що їх непокоїло – це Перша світова війна, на яку відправились солдатами сотні чоловіків з селища, а значить, було мало робочих рук, які б обробляли землю і вели господарство.

Після падіння династії Романових і приходу до влади Тимчасового уряду Мангуш у складі всього Маріупольського повіту перейшов під юрисдикцію Центральної Ради. Але і ці події греки сприйняли байдуже. Особливо в заможному Мангуші, де жителі не зазнали ніяких економічних змін після демократичної революції. Відомо, що в селищі навіть негативно поставилися до виборчої компанії в місцеві органи Тимчасового уряду навесні 1917 р. [1, с. 53], з чого можна зробити висновок, що основну частину жителів Мангуша, яка була достатньо забезпечена матеріально навіть у часи Першої світової війни, їх життя повністю влаштувало. Негативне відношення до Тимчасового уряду в майбутньому тільки збільшувалося, бо через загальнодержавні кризи уряд все частіше здійснював в Приазов'ї реквізицію хліба та худоби. У Мангуші, як у волосному центрі, було створено Мангуський суспільний комітет, де головну роль відігравали заможні греки, що були невдоволені політикою Тимчасового уряду. Що стосується більшовиків, які заявили про себе утворенням Маріупольського комітету РСДРП(б) 1 липня 1917 р., та вони не мали змоги якось впливати на дрібнобуржуазний Мангуш, в якому робітників було не так вже й багато, особливо в порівнянні з селянами. Тим не менш у грудні 1917 р., внаслідок виступу робітників, влада у Маріуполі перейшла до рук більшовицької влади.

Варто зауважити, що в Мангуші знайомство з більшовицькою ідеологією почалося ще з років революції 1905-1907 рр. Активними помічниками в роботі Єкатеринославської організації РСДРП(б) в той період були Михайло Петрович Мачакра, Пантелей Ільченко, Антон Кабаков, Василь Тильмаченко, Іван Синяков, які мали зв'язки з робітничими організаціями заводів «Нікополь» і «Провіданс». Вони організували в Мангуші таємні зустрічі з селянами, розповсюджували марксистську літературу, яку получали таємно з Маріуполя [2].

Після цього в усіх грецьких селищах виявляється тенденція розділу політичних поглядів за соціальним складом. Заможна частина жителів підтримувала комітети суспільних організацій, які ще втримували владу у своїх руках. Бідна частина населення більш схиляється до підтримки більшовиків. Близькість до Маріуполя, де вже до влади прийшли комуністи, робить Мангуш більш податливим до агітації, але більшість селян, які мають своє майно і господарство все-таки не підтримують радянські ідеї.

Вирішальну ж роль у більшовизації сільських рад зіграло повернення з фронту солдат, після чого на початку 1918 р. в Мангуші була проголошена радянська влада [1, с. 57]. 14 січня 1918 р. була обрана перша Рада селянських і солдатських депутатів, яку очолив вчитель місцевої школи Юрій Федорович Алакозов [3, с. 665]. Рада відібрала землю у великих землевласників та конфіскувала в них сільськогосподарський інвентар. Перш за все конфіскація торкнулась таких заможних та відомих мангушан, як Юрій Чернов, Іван Яримбаш (був гласним в Маріупольському повітовому земстві від Мангуської волості [4]), Іван Каракуркчи, Георгій(Юрій) Котенджи [4;2]. У Ю. Чернова, наприклад, відібрали 500 десятин землі, у І. Яримбаша й Г. Котенджи – по 400 десятин та олійниці й млини, у П. Ільїна, Ф. Фокова – по 200 десятин тощо [3, с. 665].

Радянські органи влади в Маріуполі виявились недієспроможними і вже 8 квітня були скинуті меньшевиками та есерами. А вже 20 квітня через Мангуш маршем пройшли австрійсько-німецькі війська і в той же день, як вважається в деяких джерелах, зайняли Маріуполь [1, с. 63]. Після того, як державу наповнила солдатська маса, відносно мирний розвиток революційного процесу було перервано і на довгі роки Приазов'я, а разом з ним і Мангуш, через географічне розташування, стало ареною кривавих воєнних подій за участю більшовиків, білогвардійців, махновців, в які зрештою було втягнуто і грецьке населення.

Література

1. Якубова Л. Маріупольські греки (етнічна історія): 1778 р. – початок 30-х років ХХ ст. / Л. Якубова. – К.: Інститут історії України НАНУ, 1999. – 331 с.
2. Наш районный центр // Сельская новь, 20 сентября 1967 г.
3. Рудой А.Д. Першотравневе / А.Д. Рудой, Л.И. Харчук // Історія міст і сіл УРСР. – Т.5. – К.: Інститут історії АН УРСР, 1970. – 991 с.
4. Аджавенко Н. Вехи истории нашего края / Н. Аджавенко // Сельская новь, выпуск №45 от 9 июня 2007 г. – С. 3-4.

СЕКЦІЯ
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ»

УДК 339.923(87:8)(043)

Авер'янов А.А.

**ПЕРСПЕКТИВИ УЧАСТІ ВЕНЕСУЕЛИ В ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ
У ЛАТИНСЬКІЙ АМЕРИЦІ**

В основі розвитку інтеграційних процесів в Латинській Америці лежить спільність культури, історії, менталітету, глибоких економічних зв'язків, особливостей історичного, політичного, економічного розвитку, що впливає із загального колоніального минулого.

Почавшись у 60-ті рр. ХХ ст. інтеграційні процеси в Латинській Америці розвивалися вкрай нерівномірно, багатовекторно, зустрічаючи на своєму шляху цілий ряд труднощів і протиріч. В основі розвитку інтеграційних процесів в Латинській Америці лежала економічна інтеграція. До початку ХХІ ст. в регіоні сформувалися десятки економічних інтеграційних структур, найважливішими з яких є МЕРКОСУР, УНАСУР, група АНД, КАРИКОМ.

Венесуела є країною, яка стала учасником розвитку інтеграції з початку її зародження на Південноамериканському континенті. У політиці Венесуели відносно інтеграційних процесів виділяються два етапи. До 1998 року і з приходом до влади Уго Чавеса, коли починається формування нової моделі розвитку країни, її зовнішньої політики і визначаються нові підходи до бачення розвитку інтеграційних процесів в Латинській Америці.

Принципи інтеграції, сформульовані Уго Чавесом витікали з ідеології «боливаризма» і обумовлювалися реалізацією амбіцій Венесуели, як регіонального лідера.

При Уго Чавесе Венесуела різко активізувала свою участь в існуючих і знову створюваних на континенті інтеграційних структур. Вона стала членом МЕРКОСУР, УНАСУР, КАРИКОМ. Поряд з цим, прагнучи до регіонального лідерства, Венесуела стала ініціатором створення нової структури АЛБА, виникнення якої було обумовлене не економічними, а ідеологічними чинниками. Участь в інтеграційних процесах тісно ув'язувалася з нафтовим чинником, який при Уго Чавесе став головним інструментом зміцнення впливу країни на континенті.

Смерть Уго Чавеса стала тяжким ударом для країни. Наступник Чавеса - Ніколас Мадуро, не користується тією популярністю у населення, що була у харизматичного Чавеса. Крім того країну охопила економічна та політична криза. Нове керівництво підтвердило ціль на інтенсифікацію розвитку інтеграційних процесів на континенті, концепцію прискореної та багатопланової інтеграції, співробітництво країн Півдня континенту. Мадуро продовжує південноамериканську інтеграцію в політичних і економічних сферах в УНАСУР та МЕРКОСУР, СЕЛАК.

Також інтеграція продовжує реалізовуватись і через АЛБУ та Petrocaribe. Венесуелою було запропоновано своїм партнерам по об'єднанню Petrocaribe створити економічну зону, що дозволить їм зміцнити ділові зв'язки і торгівлю, а також сприятиме економічному розвитку держав регіону. Що стосується АЛБИ, то на саміті організації 2013 року, Ніколас Мадуро заявив про продовження і зміцненні наміченого курсу Чавеса. Мадуро активно просуває проект створення простору МЕРКОСУР - АЛБА - Petrocaribe.

Але, внутрішня криза не дозволяє країні приймати активну участь у інтеграційних процесах. У 2016 році рівень інфляції у Венесуелі склав близько 720%, болівар зараз коштує всього п'ять центів США на чорному ринку.

Держави, які входять в союз спільного ринку країн Південної Америки (МЕРКОСУР), прийняли рішення про призупинення членства Венесуели в організації. Серед причин для припинення членства країни в МЕРКОСУР називається нездатність Венесуели відповідати вимогам економічної групи. Зокрема, за словами чиновника, Венесуела не змогла діяти в одному ключі з МЕРКОСУР з питань економіки, прав людини та імміграції. Ніяких санкцій відносно Венесуели в зв'язку з цим застосовуватися не буде, однак вона не зможе брати участь у зустрічах країн блоку.

Венесуела не визнає виключення з Південноамериканського спільного ринку (МЕРКОСУР) і не має наміру виходити зі складу організації. Про це повідомила міністр закордонних справ країни Делсі Родрігес.

Отже, не дивлячись на наміри Венесуели активно реалізовувати свої інтеграційні прагнення, внутрішня соціально-економічна криза не дозволяє сьогодні втілити їх в життя.

Література

1. Рудаков А. «Боливарианский социализм» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://win.ru/raiting/855.phtml>.

2. Вальштейн И. HowFarLeftHasLatinAmericaMoved? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iwallerstein.com/how-far-left-has-latin-america-moved/>.

3. США и Латинская Америка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.left.ru/2007/1/petras153.phtml?print>.

УДК 316.614 (043)

Алексеева Д.О.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ»

Політична соціалізація – це важливий процес, який відбувається протягом всього життя людини, формуючи її політичні уявлення, пріоритети, цінності та навіть стереотипи. Особливо актуальним цей процес є для країн перехідного типу, зокрема для України, адже сприяє формуванню патріотичних громадян з високим рівнем політичної активності, необхідних для становлення демократії. Процес політичної соціалізації став об'єктом досліджень відносно нещодавно, з середини ХХ ст., проте на сьогодні не має єдиного підходу до його тлумачення. Тому метою нашої роботи є аналіз основних концептуальних підходів до визначення зазначеного поняття.

Власне поняття «соціалізація» було включено до наукового обігу в рамках соціології в кінці ХІХ століття. Цей термін означає процес підготовки людини до соціального життя, формування соціальної природи чи характеру індивіда [1, с. 37].

З кінця 50-х років ХХ століття поняття соціалізація почали також використовувати для опису включення особистості в політику. Згодом в 1959 р. в США вийшла перша робота, присвячена проблемі політичної соціалізації, психолога Г. Хаймана, яка мала назву «Політична соціалізація», він розумів цей політичну соціалізацію як процес формування політичної свідомості у людини. З такою ж назвою у 1969 р. вийшла робота Р. Даусона і К. Превіта, в якій представлено детальне теоретичне дослідження цієї проблеми [1, с. 52].

Не дивлячись на те, що це поняття стало детально досліджуватися у ХХ ст., витоки цієї концепції були сформульовані ще класиками світової науки в їх ідеях про людину в політиці, це Т. Гоббс, Ж-Ж Руссо, Г. Спенсер, М. Вебер та інші [2, с. 28].

На сьогоднішній день сучасні розробки теорії політичної соціології здійснюються в рамках таких найбільш популярних підходів, як психоаналітичний, біхевіористський, гуманістичний та когнітивний [2, с. 79].

Психоаналітичний підхід засновується на ідеї про те, що політична свідомість та діяльність людей є результатом трансформованої дії несвідомих інстинктів, які опосередковуються різними захисними механізмами. Значно доповнює та пояснює цей підхід теорія особистого контролю, розроблена З. Фрейдом. Це одна з найбільш поширених інтерпретацій в розумінні соціалізації як процесу розвитку особистого контролю. В основі цієї теорії лежить положення, що людина завжди перебуває в стані конфлікту з суспільством через його природжені біологічні(сексуальні) спонукання. Тому процес соціалізації полягає в приборканні цих руйнівних інстинктів і спонукань. Проте невід'ємний контроль суспільства над природними інстинктами створює напруженість і дискомфорт, що заважає життю людини і призводить до втрати особистості. У зв'язку з цим посилюється потреба особи в самоконтролі, щоб уникати ситуацій страху і нервозності [3, с.102].

Також ідеї психоаналітичного підходу отримали свій подальший розвиток в класичній для західної психології роботі Г. Лассуелла «Психопатологія і політика».

Біхевіористський підхід, розглядає особистість з точки зору поведінкових навичок, і розуміє політичну поведінку як результат дії факторів заохочення і покарання. Лідер сучасного біхевіористського напрямку Б.Ф. Скіннер висунув ідею про необхідність формувати, направляти і контролювати все політичне життя суспільства за допомогою спеціально розробленої системи комплексів підкріплення [3, с. 105].

Гуманістичний підхід засновується на концепції ієрархії потреб і теорії самоактуалізації А. Маслоу. У руслі цього підходу політична соціалізація розглядається як такий процес, що підпорядковується загальним закономірностям процесу самоактуалізації, який розвивається під дією «внутрішньої природи» людини, яка полягає в тому, що потреби участі в політичному житті суспільства можуть виникати лише після задоволення нижчих потреб, тобто на вищому етапі процесу самоактуалізації [4, с. 73].

Когнітивний підхід розглядає процес політичної соціалізації з боку аналізу таких когнітивних факторів як інтелектуальний розвиток, уявлення, емоційна сфера та ін.

Крім перелічених підходів у дослідженні політичної соціалізації поширеним також є підхід, який розглядає цей процес у зв'язку з політичною культурою суспільства. Поняття «політична культура», так само, як і проблематика, яка пов'язана з ним, ввійшли в наукові дослідження в 60-х рр. Піонером цієї проблематики у світовій науці вважають американського дослідника Г. Алмонда. Свою концепцію політичної культури і політичної соціалізації Г. Алмонд вперше сформулював в статті «Порівняння

політичних систем» (1956). Політична соціалізація розглядається ним як процес засвоєння політичної культури, яку він розуміє як сукупність зразків індивідуальних позицій і орієнтацій стосовно політичних предметів і подій [4, с. 98].

Таким чином, на сьогоднішній день немає єдиного визначення процесу політичної соціалізації. Існують різні соціологічні та політологічні теорії і підходи, становлення та еволюція яких відбувається в руслі різних напрямків. Проте всі розглянуті тлумачення містять наступні ознаки політичної соціалізації:

1) процес політичної соціалізації триває неперервно впродовж усього життя індивіда, має історичний характер, що визначається в першу чергу особливостями політичної системи, а також своєрідністю сприймання всіх навколишніх чинників кожним індивідом;

2) політична соціалізація, скерована державними органами і партіями, має певну класову, політичну, моральну, естетичну та етичну спрямованість, покликана формувати «політичну людину» з певними громадянськими якостями;

3) процес політичної соціалізації є накопиченням соціально-політичного досвіду відбувається постійне видозмінювання або закріплення відповідних позицій у діяльності людини.

Література

1. Гаджиев К. С. Введение в политическую науку: учебник для высших учебных заведений / К. С. Гаджиев.. – М. : «Логос», 2002. – 544 с.

2. Гозман Л. Я. Политическая психология / Л. Я. Гозман, Е. Б. Шестопал. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2000. – 446 с.

3. Політологічний енциклопедичний словник: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. – К : Генеза, 1997. – 328 с.

4. Головин Н. А. Теоретико-методологические основы исследования политической социализации / Н. А. Головин. - К. : Логос, 2004. – 209 с.

УДК 327(510).061.1БРІКС(043)

Алешина М.С.

ВЛИЯНИЕ КИТАЯ НА РАЗВИТИЕ БРИКС

БРИКС – организация, состоящая из России, Китая, Индии и Бразилии и Южноафриканской Республики и созданная на базе международного соглашения для управления частью мировой экономики. Ранее эти государства сосредотачивали усилия на таком секторе экономики, как сталелитейное производство. И поныне страны-члены БРИКС играют ключевую роль в производстве и поставках на мировом рынке стали, при этом из всех стран-производителей этого металла лидирующие позиции занимает Бразилия.

За несколько лет позиции БРИКС значительно окрепли. Организация заняла не последнее место в энергетической области, банковском деле и других сферах международного сотрудничества. Сейчас БРИКС стоит в одном ряду с такими объединениями, как «Большая двадцатка» и «Большая восьмерка», став мощным и активным игроком на мировой арене [1].

История БРИКС еще интереснее. Совсем недавно это было неформальное объединение стран. На наших глазах Китай превращает БРИКС в жестко структурированный геополитический инструмент уже не среднеазиатской, а мировой экспансии Китая, и немалую роль в этом превращении будут играть NDB и CRA – китайские альтернативы Мировому банку и МВФ, которые, собственно, и учреждены были на саммите в Уфе (июль 2015).

Накануне каждого саммита БРИКС на Западе активизировались разговоры о том, что страны-участницы объединения хотят изменить мир, бросить серьезный вызов существующему миропорядку. Одни отмечали, что саммит БРИКС по реформе международной валютной системы нанес смертельный удар старой Бреттон-Вудской [3] системе, другие – что именно сейчас наступил момент смены старого мирового порядка [4].

Также можно увидеть еще одну простую вещь. Китай среди этих пяти стран является абсолютным супергигантом. Его экономика весит больше, чем все остальные четыре, вместе взятые.

Китай находится в уникальном положении среди стран БРИКС. С одной стороны, после 30-летнего устойчивого высокого роста совокупный объем экономики Китая достиг впечатляющего масштаба. На глобальном уровне страна обладает второй по величине экономикой в мире и является крупнейшей мировой торговой державой. По данным Всемирного банка, Китай в 2013 году занимал второе место в мире по объему ВВП (по ППС). Для сравнения, объем ВВП ЮАР в 2013 году был в 24,4 раза меньше экономики Китая, Индии - в 10,2 раза, России - в 5,2 раза, Бразилии – в 4,5 раза меньше [2]. С точки зрения двусторонней торговли Китай является крупнейшим торговым партнером России, Индии, Бразилии и Южной Африки, крупнейшим экспортным рынком и источником импорта Бразилии и Южной Африки. Можно сказать, что Китай играет ключевую роль в объединении стран БРИКС.

Преимущества экономической мощи Китая являются и благоприятным, и ограничительным факторами для сотрудничества в рамках организации. Экономический потенциал Китая значительно выше, чем у других четырех странах. Именно это, по мнению западных аналитиков, станет причиной скорого распада объединения [1]. Однако на самом деле лейтмотивом сотрудничества в рамках БРИКС является не конкуренция в экономической сфере, а усиление позиций в мировой политике и получение большего права голоса в международных делах. Если Китай не будет пытаться использовать свое экономическое положение, чтобы навязать свои взгляды другим странам БРИКС, и по-прежнему станет уважать их собственный выбор, то экономическая мощь КНР не повредит сплоченности стран БРИКС, а, напротив, обеспечит им прочную материальную основу для достижения более существенных результатов сотрудничества [4].

Великое возрождение китайской нации – мечта китайского народа со времен Новой истории, целью которого является создание процветающего и могущественного государства, осуществление национального возрождения и достижение благоденствия. Для этого Китай будет неизменно придерживаться взаимовыгодной стратегии открытости, посредством углубления сотрудничества будет стимулировать интенсивный, устойчивый и сбалансированный рост мировой экономики.

В этом длительном процессе одним из главных ограничений, с которым сталкивается Китай, является явно недостаточное право голоса в международной экономике и глобальной системе управления. Даже значительно возросшая экономическая мощь сама по себе не гарантирует стране такого права при существующем миропорядке [5]. Достижение этой цели будет зависеть от результата собственных позитивных усилий Китая.

С этой точки зрения сотрудничество со странами БРИКС позволяет Китаю оказать влияние на существующие механизмы в области международного экономического и глобального управления и играть положительную роль в завоевании права голоса и усилении позиции в мировой политике. Чем глубже сотрудничество БРИКС, тем больший эффект в этом плане оно приносит. Оно способно помочь Китаю улучшить стратегические позиции в сфере глобальной экономики и управления, а также расширить пространство для маневрирования. Говоря более конкретно, сотрудничество в рамках БРИКС играет положительную роль в укреплении сотрудничества между Китаем и развивающимися странами в политической, экономической и других областях, а также в сфере безопасности, позволяя принимать ответные меры на стратегические инициативы США – Транстихоокеанское партнерство (Trans-Pacific Partnership, TPP) и Трансатлантическое торговое и инвестиционное партнерство (Transatlantic Trade and Investment Partnership, ТТИП). Таким образом, сотрудничество со странами БРИКС имеет огромное стратегическое значение для Китая.

Китай является крупнейшим торговым партнером для всех остальных четырех стран, при этом ни одна из этих стран не входит даже в первую пятерку торговых партнеров Китая. Иначе говоря, Китай является абсолютным лидером в БРИКС, и Индия, Бразилия, Россия и ЮАР нужны ему для усиления собственного веса [6].

Китайская экономика не весит больше половины мира, но она весит больше половины БРИКС. БРИКС не может сказать «нет» Китаю, а мир не может сказать «нет» БРИКС. Остальные страны БРИКС, в союзе с Китаем, действуют как кобальтовая оболочка в атомной бомбе – они усиливают эффект.

Примечательно, например, что ЮАР присоединилась к БРИКС в 2010 году именно по представлению Китая. Переживающая сильный цивилизационный упадок ЮАР ничем не заслужила этого приглашения, кроме того, что ЮАР – это пропуск для Китая в Черную Африку и одновременно довольно безответственная страна, которую в любой момент можно натравить на белых.

В июле 2015 года страны БРИКС открыли Новый банк развития в Шанхае, который по замыслу займется инвестированием в инфраструктурные проекты стран-участниц объединения. Банк многими воспринимается как альтернатива Всемирному банку и МВФ, хотя в БРИКС говорят, что он создавался не как конкурент этим организациям. Крупнейший вклад в Новый банк развития сделала вторая по величине в мире экономика Китая. Новый Банк Развития – это 100-миллиардный фонд, в который Китай вносит 41 млрд долл., Бразилия, Россия и Индия – 18 млрд каждая, и ЮАР – 5 млрд долл. Как и МВФ, он должен защищать валюты стран-участников в случае финансового кризиса [8].

Известно, что между странами БРИКС существуют экономические и политические различия. Самой большой проблемой для БРИКС является стремление Китая взять под свой контроль вновь создаваемые финансовые институты, несмотря на достигнутые ранее договоренности о равной степени участия между учредителями.

За последнее десятилетие отмечается значительный спад в экономике Бразилии, Индии и России. На этом фоне китайская экономика занимает лидирующее место среди стран БРИКС, и на Китай приходится основной объем внешней торговли.

В частных беседах многих членов делегаций, выражалась глубокая озабоченность в связи со слишком медленным процессом либерализации китайской валюты – юаня. Заниженный курс юаня по

отношению к другим валютам ведет к удешевлению китайских товаров и делает их более конкурентоспособными на мировом рынке.

Вот почему страны БРИКС с меньшим экономическим потенциалом всячески пытаются ограничить амбиции Поднебесной. Так, например, внутренние правила функционирования банка направлены на то, чтобы серьезным образом ограничить усиление влияния Китая в этой финансовой структуре [5].

Кстати, Джим О'Нил, бывший глава «Голдман Сакс», который и придумал термин БРИКС, в прошлом году пошутил, что если бы ему снова пришлось придумывать, то он бы сократил акроним до одной буквы «К» – Китай.

Подводя итог вышесказанному, следует отметить, что в краткосрочной перспективе БРИКС не будет играть существенной роли, однако в будущем объединение имеет огромное политическое значение. Так как в обозримом будущем странам-участницам БРИКС на основе общих интересов следует достичь согласия по ряду ключевых вопросов мировой политики и экономики. Страны БРИКС вместе бросили беспрецедентный вызов существующему прозападному мировому экономическому порядку. В данном случае, «вызов» следует понимать в следующих смыслах: с одной стороны, это усовершенствование существующего миропорядка; с другой – попытки дать ответы на новые проблемы на глобальном и региональном. Сотрудничество в формате БРИКС является беспрецедентным коллективным проектом и будет играть все более важную роль в сфере мировой экономики и глобального управления [8].

Література

1. Байнова Ю.А. Роль Китая в мировой экономике / Ю.А. Байнова // *Международная жизнь*. – 2014. – №1. – С.118-121.
2. Бергер Я.А. Китай: социальные вызовы развитию / Я.А. Бергер // *Общество и экономика*. – 2005. – 145 с.
3. БРИК бросает вызов США [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rg.ru/gazeta/2007/06/27.html>.
4. БРИКС и ее влияние на многополярный мир [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://inosmi.ru/world/20140811/222300359.html>.
5. Дипанджан Р.С. БРИКС в новом миропорядке / Р.С. Дипанджан // *Международная жизнь*. – 2008. – №2. – С. 83-89.
6. Капустин Д.Т. Китай [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.kapustin.da.ru/press_gwy-1.htm.
7. Киссинджер Г. Дипломатия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.e-reading.club/book.php?book=1016921>.
8. Почему современный Китай не может стать мировым лидером в XXI веке? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.epochtimes.com.ua/ru/china/economics/pochemu-sovremenn-j-kytaj-ne-smozhet-stat-myrov-m-lyderom-v-xxi-veke-73667.html>.

УДК 327(569.5:73)(043)

Аль-Хурані І.

ДИНАМІКА ВІДНОСИН ЙОРДАНІЇ ТА США

Йорданія традиційно виступала одним з ключових елементів близькосхідної політики англосаксонських держав - США та Великобританії. Тому реалізація зовнішньої політики і політики безпеки Хашимітського королівства може розглядатися як специфічна модель непрямой проекції сил великих держав на стратегічний простір Близького Сходу та фактор динаміки регіональної системи міжнародних відносин.

Ще навесні 1999 року, відразу після сходження короля Абдалли II на престол, для зміцнення його позицій США вирішили надати Йорданії додаткову військову допомогу на суму 200 млн. дол. Американці гарантували Амману надання безоплатної фінансової допомоги на потреби оборони і безпеки (206 млн. дол. в 2005 р.), пільгові поставки зброї та військової техніки, допомога в реорганізації армії і підготовці військових кадрів [1].

У 2002 р. король Абдалла II заявив про незгоду його країни з можливою військовою акцією США проти Іраку. Проте Йорданія надала свою територію для американських сил спеціальних операцій під час військової акції США і Великобританії проти Іраку в березні-квітні 2003 р [2].

Зі Сполученими Штатами підписано угоду про доступ американських збройних сил на йорданські військові об'єкти. З 1996 р йорданські військово-повітряні бази використовуються американською авіацією для перельотів в зону Перської затоки і перекидань підрозділів морської піхоти. У 2004 р. підписано угоду про партнерство між ВПС Йорданії та США.

Йорданія підписала угоду про доступ ЗС США на національні військові об'єкти, в т.ч. для завчасного складування військового майна. Йорданські аеродроми використовуються американською авіацією для перельотів в зону Перської затоки [3].

Ще більшому зближенню США та Йорданії сприяла участь останньої в ініційованій Вашингтоном міжнародній антитерористичній кампанії. Державний тероризм - первинний фактор світового терористичного процесу, він же - найбільш дієвий провокатор вкрай негативних настроїв, що виникають в міжнародному співтоваристві, окремих регіонах і державах.

Зараз ситуація у регіоні нестабільна, через дію там терористичної організації «Ісламська держава» або ІГІЛ. США мають намір залишити боротьбу з ісламістами у регіоні Арабського Сходу на союзників і обмежитися зі свого боку бомбардуваннями. Король Абдалла II на саміті НАТО в Уельсі у вересні 2014 р. запропонував свої війська для боротьби з ісламістами у регіоні під час зустрічей з Бараком Обамою і Девідом Кемероном [4].

США, виступають важливим фактором зовнішнього характеру у регіоні, що тиснуть на Арабський Схід і заважають створенню спільного блоку у регіоні, що зможе проводити самостійну політику. Йорданією пропагується ідея єдності арабських країн в поєднанні з уклоном на національні інтереси і тяжінням до союзників на Заході.

Ключовим військово-політичним та економічним союзником Йорданії за межами регіону є США, що сприймають Йорданію як важливий елемент своєї політики у близькосхідному регіоні. Обидві держави мають схожі погляди з широкого кола питань, про що свідчить підтримка Йорданією плану «Великий Близький Схід» та інших ініціатив США.

Йорданія є одним із ключових елементів політики США та Великобританії на Близькому Сході. Здійснення зовнішньополітичної стратегії Йорданії може аналізуватися як особлива модель протекції Західних держав на близькосхідний регіон [5].

Незважаючи на великі зусилля і величезні фінансові витрати, збройні сили Йорданії на сьогоднішній день не в змозі самостійно вирішувати завдання по захисту зовнішньої безпеки держави у разі війни з сильним противником. Говорячи про перспективи, відзначимо, що військове будівництво і розвиток збройних сил в Йорданії, як і колись, буде йти шляхом використання зарубіжних зразків. Все це зумовить на тривалий період не тільки військово-технічну, а й політичну залежність від Заходу і, в першу чергу, від США.

Література

1. Юрченко В.П. Військово-технічне співробітництво США з арабськими країнами (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) / В.П. Юрченко // Близький Схід і сучасність. Збірник статей. – 2003. – № 18. – С.246-267.
2. Корнілов А.А. Війна в Іраку та проблеми безпеки на Близькому Сході / А.А. Корнілов // Регіоназнавство: теорія і практика. Матеріали наукового семінару. – Новгород: ВД «Медіна», 2003. – С. 132-138.
3. Кожевников М.В. Деякі аспекти зовнішньоекономічної стратегії США на сучасному етапі / М.В. Кожевников // Регіоназнавство: теорія і практика. Матеріали наукового семінару. – Новгород: ВД «Медіна», 2007. – С.282-287.
4. Government of Jordan [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jordan.gov.jo/wps/portal>.
5. Щенніков В.Ф. Внутрішньополітичний розвиток Йорданії і її зовнішня політика / В.Ф. Щенніков // Близький Схід і сучасність. Збірник статей. – 2003. – № 18. – С. 356-367.

УДК 327.82(73)(043)

Бирдіна А.С.

ФАКТОР «КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ» ЯК ОСНОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США

На початку ХХІ ст. значно зросла роль і значення дипломатії в глобалізованому світі. У дипломатичних відомствах усе більше говорять про необхідність активізації публічної дипломатії та такого поняття як «розумна сила». За Дж. Наєм, у soft power є три джерела: полічні дії, культура і цінності. Створюваний ними ефект розрізняється за часом. Зовнішня політика може змінитися протягом кількох років, культура - за десятиріччя. Цінності змінюються протягом життя, як правило, одного покоління. Щоб донести інформацію про культуру, доцільно влаштовувати виставки та гастролі. Щоб вникнути в культуру іншої країни, необхідно спілкуватися з її жителями, наприклад, за допомогою освіти, освітніх та інших обмінів.

Культурна дипломатія є важливим інструментом м'якої сили, але спочатку зупинимося на тому, що значить «М'яка сила». Силою є здатність впливати на інших людей, щоб отримати результати, які ви

хочете. Можна вплинути на їх поведінку за трьома основними напрямками: загрози примусу («палички»); стимулами і привабливістю («моркв»), яка змушує інших хотіти того, чого ви хочете. Країна може отримати бажаних результатів в світовій політиці, тому що інші країни хочуть слідувати за нею. «Розумна сила» є одним з основних продуктів повсякденної демократичної політики. Можливість встановити переваги, як правило, пов'язана з нематеріальними активами, такими як приваблива особистість, культура, політичні цінності та інститути, а також політики, які розглядаються як законні або мають моральний авторитет. Культурна дипломатія є одним з інструментів публічної дипломатії, які уряди використовують для мобілізації цих ресурсів та виробництва фактору привабливості шляхом спілкування з громадськістю та населенням інших країн.

Одне з найпоширеніших у світовій політичній думці визначень культурної дипломатії є: обмін ідеями, інформацією, зразками мистецтва, інших видів культури, з метою сприяння взаєморозумінню між народами, реалізації політичних і економічних цілей по ланцюжку «позитивний погляд – спонукання до більшої співпраці - зміна суспільних настроїв - запобігання, управління та пом'якшення конфліктів». У Французькій термінології використовуються одночасно кілька термінів: «action culturelle extérieure» (зовнішня культурна діяльність), «politique culturelle extérieure» (зовнішня культурна політика), «politique culturelle internationale» (міжнародна культурна політика), «diplomatie culturelle» (культурна дипломатія). Англо-американські політики і вчені використовують терміни «культурна дипломатія» або «публічна дипломатія». Для Китаю більш характерний термін «народна дипломатія». У свою чергу німецькі вчені зовсім відмовляються застосовувати термін «культурна дипломатія», оскільки, на їхню думку, виключно зовнішня культурна політика, може бути спрямована на досягнення політичних завдань і пропагандистських цілей.

Система об'єктів культурної дипломатії включає в себе кінематографію, хореографію, музику, живопис, скульптуру, виставкову діяльність, освітні програми, наукові обміни, відкриття бібліотек, переклад літературних творів, трансляцію культурних програм, міжрелігійний діалог і т. п.. Серед суб'єктів культурної дипломатії, як правило, називають: органи державного управління, господарюючі суб'єкти, які залучаються державою, як монополістом у зовнішньополітичній діяльності, а також неурядові організації. Велику роль відіграє професійно-особистісний потенціал дипломатичного працівника. Щоб бути ефективним, дипломат повинен знати мову, культуру та історію країни, в якій працює, бути, грубо кажучи, «службою двох культур». Існують певні висловлення щодо того, що cultural diplomacy часто формується на загальнонаціональному рівні, вона зосереджена в основному в столицях, чисельно орієнтована на невеликий відсоток населення, не залежачи таким чином від справжньої специфіки і істинних потреб країни – тобто від потреб регіонів.

Задача культурної дипломатії полягає в зміцненні відносин, підвищенні соціально-культурного співробітництва, просування національних інтересів. Хоча часто і не береться до уваги, але культурна дипломатія грає важливу роль в досягненні цілей національної безпеки. Культурна дипломатія може створити середовище, в якій країна зможе формулювати свої дії в позитивному світлі. Культурна дипломатія може використовуватися, щоб краще розуміти наміри і можливості іноземної держави, а також для протидії ворожій пропаганди і зборі розвідданих.

Що ж стосується власне США: культурна дипломатія стала важливою частиною американської зовнішньої політики. Причому глобальний вплив американської культури - НЕ недавнє явище. Воно розвивалося і посилювалося, як мінімум, протягом останніх п'ятдесяти років. Поряд з експортом популярної культури, все більшого поширення в світі отримувала американська література і музика. Нью-Йорк увійшов в усі словники живопису і архітектури як колыска абстракціонізму. Сьогодні торгівля культурними товарами та послугами зростає, але розширення доступу до культури інших народів і більш тісне знайомство з нею надає безліч можливостей як для співпраці, так і для виникнення конфліктів. Сучасна державна зовнішня політика повинна базуватися на усвідомленні того, що культура, по-перше, має безпосередній стосунок до сприйняття американців за кордоном, і, по-друге, безпосередньо впливає як на відносини з іншими країнами, так і на конкурентоспроможність США в світовій економіці. Однак культурна дипломатія не повинна порушувати інтереси союзників США. Американське керівництво має визнати справедливою їх стурбованість у питанні про торгівлю продукцією культурної індустрії. Міжнародна конкурентоспроможність США буде залежати від того, наскільки успішно американці зможуть управляти «новою економікою». Сьогодні США - безперечний світовий лідер. Але економічні переваги не є чимось раз і назавжди даними і можуть бути втрачені, якщо вичерпається креативний потенціал нації, що дозволяє управляти інтелектуальними і культурними активами. У сфері освіти упор повинен бути зроблений на прищеплення на самих ранніх стадіях сучасних інтелектуальних і творчих навичок, формування незалежності мислення. Успішному досягненню цієї загальнонаціональної мети може сприяти виховання через мистецтво.

США мають величезний внутрішній первинний і вторинний ринок: телевізійні програми спочатку продаються загальнонаціональним мереж, а потім місцевим каналам для повторного показу. Одна з причин успіху продукції Голлівуду полягає в її розмаїтті, в тому, що вона формує диверсифікований

ринок, який може запропонувати щось цікаве і жителям Середнього Заходу, і жителям півдня, і євреям - городянам, і латиноамериканським іммігрантам, і афроамериканців, і азіатам. Настільки ж успішно американська кіно- і телепродукція реалізується на міжнародному ринку. Культурне розмаїття в глобальному масштабі має реальні економічні і неекономічні переваги. Культурна дипломатія - одна з тих областей, де США дійсно досягли успіху, продовжуючи посилювати свій вплив у світі подібними способами.

Тож, «культурна дипломатія» є важливим інструментом в арсеналі «розумної сили», але розумна публічна дипломатія вимагає розуміння ролі довіри, самокритики, а також роль громадянського суспільства у формуванні «м'якої сили». Громадська дипломатія, яка вироджується в пропаганду не тільки не в змозі переконати, але може підірвати «м'яку силу». «М'яка сила» залежить від розуміння умах інших. Краща громадська і культурна дипломатія є вулиця з двостороннім рухом, яка включає в себе процес «слухати», а також «говорити». Для того, щоб змусити інших хотіти того ж результату, що ви хочете, ви повинні зрозуміти, як вони чують ваші повідомлення і відповідним чином адаптуватися.

Література

1. Бафоев Ф. М. Культурная дипломатия в системе международных связей / Ф.М. Бафоев // Молодой ученый. – 2016. – №6. – С. 662-667.
2. Cultural Diplomacy, Political Influence, and Integrated Strategy, in Strategic Influence: Public Diplomacy, Counterpropaganda, and Political Warfare, ed. Michael J. Waller. – Washington, DC: Institute of World Politics Press. – 2009. – С. 74.
3. Joseph S. Nye. Soft Power: The Means to Success in World Politics. – Cambridge: Perseus Books, 2004. – С. 22.
4. Mark Leonard. Diplomacy by Other Means. Foreign Policy 132. – September/October 2002. – С. 49.
5. Louis Belanger. Redefining Cultural Diplomacy: Cultural Security and Foreign Policy in Canada. Political Psychology 20, no. 4. – December 1999. – P. 677.

УДК 327(560+477)(043)

Бурда В.О.

ПОЛІТИКА ТУРЕЧЧИНИ СТОСОВНО УКРАЇНСЬКОЇ КРИЗИ

Після визнання Туреччиною незалежності України у 1991 році між двома країнами почав активно розвиватись політичний діалог. Протягом всіх наступних років між країнами спостерігалися досить стабільні відносини. На сьогодні актуальним є те, що України та Туреччина розглядають один одного як стратегічно необхідних партнерів, а також активно прагнуть розвивати між собою конструктивний діалог та взаємовигідні політичні відносини. Активним є політичний діалог в рамках міжнародних та регіональних організацій. Зокрема, Україна та Туреччина мають спільні інтереси щодо зовнішньополітичної лінії. Вони є членами BLACKSEAFOR та ОЧЕС, Україна є кандидатом в НАТО, де Туреччина є повноправним її членом, а також обрано спільний курс країн на євроінтеграцію.

Зовнішньополітична позиція обох країн зазнала деяких змін у зв'язку з втратою Україною Криму та конфліктом на сході України. По-перше, неодноразово турецький уряд висловлював свою підтримку щодо територіальної цілісності України. По-друге, в свою чергу, Туреччина засуджує анексію Кримського півострова та закликає до мирного врегулювання цього конфлікту. На сучасному етапі розвитку українсько-турецьких відносин, можна сказати, що наша держава більш потребує підтримки Туреччини в усіх сферах, аніж навпаки. Адже, Туреччина має більше досвіду в урегулюванні конфліктів та соціальних протестів. Ще важливим є те, що Туреччина зобов'язалась підтримувати Україну на Донбасі миротворчими місіями, якщо вона буде цього потребувати [4].

Під час виникнення кризової ситуації в Україні наприкінці 2013 року, двосторонні відносини між державами збереглись, але в зовнішньополітичний курс були внесені певні корективи. 18 лютого 2014 року в Україні було проведено засідання Змішаної українсько-турецької комісії, а трохи пізніше 1 березня 2014 року відбувся офіційний візит тоді ще прем'єр-міністра Туреччини Ахмета Давутоглу до України. В рамках цього візиту турецька сторона підкреслила важливість співпраці з Україною та оголосила, що Україна залишається з найважливіших стратегічних партнерів Турецької Республіки [5].

Після російської окупації Кримського півострова у березні 2014 року уряд Туреччини офіційно висловив серйозну стурбованість соціально-економічним положенням і забезпеченням прав кримсько-татарського народу на анексованому півострові. Анкара не визнала результатів так званого «референдуму» від 16 березня 2014 року і неодноразово повторювала про свою підтримку про територіальну цілісність України. Туреччина чітко задекларувала свою позицію стосовно демілітаризації Кримського півострова та зазначила, що збирається дотримуватись цього протягом українсько-російського конфлікту. Турецька сторона закликала вирішити ситуацію в Криму та на південному сході

України, максимально спираючись на міжнародному праві, а не на самостійних силових кроках до його врегулювання. Це є важливим кроком у розвитку міждержавних відносин.

У вересні 2014 року відбулась робоча зустріч Президента України Петра Порошенка з Президентом Турецької Республіки Реджепом Тайипом Ердоганом під час саміту НАТО у Великій Британії щодо поліпшення співпраці між НАТО та Україною. Зокрема, Туреччина, як повноправний член НАТО, висловила свою підтримку Україні. У тому ж 2014 році у Норвегії пройшла зустріч Олександра Турчинова та Джеміль Чічека з питань продовження двостороннього співробітництва і кризової ситуації в Україні. Джеміль Чічек наголосив на тому, що уряд Туреччини ніколи не визнає приєднання Криму до Росії, а також вони вважають це порушенням міжнародного законодавства [1].

Зазначимо, що перші міжурядові контакти між країнами з новою владою в Україні відбулись у листопаді 2014 року. Тоді Міністр закордонних справ Турецької Республіки Мевлют Чавушоглу відвідав Україну. Основною метою його візиту до України було проведення Третього засідання Спільної групи стратегічного планування – двостороннього органу в рамках механізму стратегічного партнерства між двома країнами. Під час переговорів вони обговорювали питання співробітництва між Україною та Турецькою Республікою, питання міжнародних та регіональних проблем, ситуацію в Україні та у Автономній Республіці Крим. Турецька сторона наголосила на підтримці України, недоторканності міжнародно-визнаних кордонів. Крім цього Туреччина наголосила на консолідації зусиль у питанні захисту прав кримських татар, які знаходяться під тиском окупаційних властей півострову Крим. У переговорах увагу було приділено пріоритетним для обох країн курсі, який направлений на євроінтеграцію [6].

У березні 2015 року Президент Туреччини Реджеп Тайип Ердоган зустрівся в Україні з Петром Порошенком. Після трьох годинних переговорів сторони домовились про надання Туреччиною кредиту Україні для забезпечення на її території житла для кримських татар. Також Ердоган висловив свою готовність підтримати Україну, якщо вона буде потребувати миротворчої місії на Донбасі. Окрім цього всього було наголошено на діяльності в Україні ТІКА – Турецького агентства по співробітництві та координуванні, яка була створена з метою сприяння економічного та соціального розвитку в країнах, що розвиваються [2]. Сторони підписали Меморандум про взаєморозуміння та обмін інформацією між Нацкомісією з цінних паперів та фондового ринку України та Радою ринків капіталу Туреччини.

Зважаючи на не простий за останній час перебіг взаємовідносин Туреччини с РФ, ЄС, США Туреччина не намагається балансувати між Києвом та Москвою, прагнучи заробити додаткову політичну чи економічну вигоду. Вище керівництво Туреччини зробило офіційну заяву про підтримку української територіальної цілісності, але в той же час, вони не приєднались до європейських та американських санкцій проти Росії. Туреччина вважається впливовим гравцем системи безпеки в Чорноморському регіоні. Виходячи з цього, позиція Анкари може стати одним з вирішальних факторів в російсько-українському конфлікті [3].

Однак, не дивлячись на всі позитивні сторони участі Туреччини у врегулюванні української кризи є й негативні фактори. Турецькі політики доволі насторожено ставляться до цього конфлікту, адже Туреччина не вбачає позитивного розрешення проблеми виключно у соціальних протестах. В цілому, зовнішня політика Туреччини направлена на стабільність, а не на революції, особливо в Чорноморському регіоні [3].

Таким чином, не зважаючи на допомогу з боку Туреччини у розрішенні української проблеми, держава в ідеалі потребує єдиного фронту підтримки всіх сусідніх країн. Це потрібно для того, щоб якомога швидше і мирним шляхом закінчити українсько-російський конфлікт. Відносини України та Туреччини носять доволі позитивний характер, адже Турецька Республіка в першу чергу, виступає за територіальну цілісність України. Слід зазначити, що в умовах української кризи відносини між Україною та Туреччиною не погіршились, втім зовнішньополітичний вектор був змінений.

Література

1. Relations between Turkey and Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-ukraine.en.mfa>.
2. ТІКА'dan Ukrayna'ya ekipman destegi [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.byegm.gov.tr/turkce/haber/tikadan-ukraynaya-ekipman-destegi/75896>.
3. Where is the Black Sea Region in Turkey's foreign policy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://turkishpolicy.com/article/777/where-is-the-black-sea-region-in-turkeys-foreign-policy>.
4. Офіційний сайт посольства України у Турецькій Республіці [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://turkey.mfa.gov.ua/ua>.
5. Паюк К. А. Україна та Туреччина: на шляху до реалізації стратегічного партнерства // Вісник Одеського національного університету: соціологія і політичні науки. – 2014. – Т. 19. № 1(20). – С. 111 – 117.
6. Третє засідання Українсько-турецької групи стратегічного планування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/news-feeds/foreign-offices-news/29573-%20vidbulosya-trete-zasidannya>

ukrajinsyko-turecykoji-grupi-strategichnogo-planuvannya-pid-%20spivgolovuvannyam-ministriv-zakordonnih-sprav-ukrajini-i-turechchini.

7. Україна та Туреччина продовжать спільно відстоювати права кримських татар – зустріч президентів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/32518.html>.

УДК 327(510)(043)

Гаджимагомедова А.М.

ПІВДЕННО-АФРИКАНСЬКА РЕГІОН У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ КИТАЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Африка, один з найцікавіших континентів в світі, завжди посідала особливе місце серед інтересів великих колоніальних імперій. Континент завжди був багатю скарбницею корисних копалин та їх великим постачальником на світовий ринок. По запасам золота та алмазів материк займає перше місце в світі. На його долю припадає біля 2/3 запасів хрому, марганцю, фосфоритів; від 1/4 до 1/3 руд міді, урану, бокситів; майже 1/3 природного газу, 1/10 – запасів нафти. На Африку припадає 45% світових запасів танталу. Саме через такий економічний потенціал Африка є континентом світових інтересів.

На сьогодні серед регіонів світу важливе місце в світовій економіці та політиці займає Південно-Африканський регіон. Південна Африка є невеликим регіоном Африканського континенту та знаходиться на крайньому Півдні. На Півночі цей субрегіон відділяється вододільним плато (Конго-Замбезі). Основну площу займають рівнини Калахарі, по краях яких розташувалися плоскогір'я. Є Драконові і Капські гори, Великий Уступ об'єднує в собі ряд гір. На південно-східному березі простягаються горні масиви. Омивається регіон двома океанами - зі сходу Індійським, із заходу Атлантичним. При цьому прибережні землі - низовини, а вихід до океанів найчастіше крутий. До регіону Південної Африки належить п'ять держав: Ботсвана, Лесото, Намібія, ПАР і Свазіленд. Це досить специфічна частина Африки з дуже сильним впливом на всі сторони життя, перш за все на економіку, європейських поселенців. Хоча політична влада тут належить корінним жителям, економіка і фінанси підпорядковані європейцям. Регіональним лідером є Південно-Африканська Республіка, найбільш економічно розвинена держава Африки.

Передусім, Південна Африка має найбагатші природні ресурси: 85% світових запасів марганцевих руд, 83% - платиноїдів, 45% - золото, 76% - хромових руд. Інша важлива причина – зростання споживання африканського населення, яке може досягти до 2020 р. 1 трлн. дол. (при тому, що половина споживання регіону припадає на Нігерію і ПАР). Важливо, що в регіоні поступово збільшується доля середнього класу, що сприяє розвитку роздрібною торгівлі, туризму і розважальної індустрії [3].

У концепції зовнішньої політики КНР з'явилися країни, що розвиваються, зокрема і країни Африканського континенту. Китайське економічне вторгнення в Африку не випадково припало на часи китайського промислового буму. У 1971 - 2000 споживання енергії в Китаї з кожним роком збільшувалося на 4% в рік. Починаючи з 2001, споживання збільшується на 13% в рік. У 2008 Китай споживав 7,8 мільйони барелів нафти в день, при тому, що виробляв не більше 4 мільйонів барелів. У 2010 Китаю необхідно було 8,36 мільйонів барелів в день. Зрозуміло, що в такій ситуації гарантоване забезпечення поставок нафти перетворюється в один з головних пріоритетів національної політики.

Відносини Китаю та Намібії почалися з встановлення цими країнами дипломатичних відносин. За словами китайського прем'єра, за 24 роки після встановлення дипломатичних відносин між Китаєм і Намібією спостерігається безперервний розвиток дружніх відносин між двома країнами. Китайська сторона заохочує активну участь китайськими підприємствами в інфраструктурному будівництві, розвитку інвестиційного співробітництва в Намібії. Назвавши перспективи двостороннього співробітництва величезними, Лі Кецянь зазначив, що китайська сторона сподівається на якнайшвидшу ратифікацію Намібією Угоди про охорону інвестицій між Китаєм і Намібією [5].

Відносини між Китаєм та Ботсваною розвиваються не так динамічно, як з Намібією, але в рамках китайської присутності та зацікавленості в Африці, діють багато чисельні договори, включаючи один з останніх про культурне співробітництво між владою двох країн з метою зміцнення культурного обміну і співробітництва.

Оскільки Лесото є однією з найменш розвинених і економічно слабкою країн в світі та Китай, сам є країною, що розвивається, КНР готова розвивати співпрацю з Лесото в різних сферах і надавати їй посильну допомогу, тим самим вносячи свій внесок в досягнення цілей розвитку тисячоліття.

Відносини зі Свазіленду та Китаю складно назвати відносинами, бо Свазіленд як країна не дуже зацікавлений в активному розвитку двосторонніх відносин з країнами світу, крім африканських. Але між країнами відбувається невеликий товарообіг та взагалі Китай готовий до співробітництва в рамках осі Південь-Південь та Форуму Африки та Китаю.

Найрозвиненішими можна вважати відносини КНР з ПАР. Ці дві країни активно співпрацюють в рамках Форуму Африки та Китаю та БРІКС. Окремо дуже плідно розвиваються двосторонні відносини. Декілька довгострокових договорів поклали початок стабільних відносин між країнами. Прагнення обох країн реалізуються через великі інвестиції Китаю в ПАР [1].

Безумовно, настільки активна участь Китаю в справах африканського континенту обумовлена в першу чергу прагненням Китаю зайняти і зберегти за собою певну нафтову нішу в цьому регіоні. Африканські природні енергетичні ресурси, представляють собою чудову альтернативу близькосхідної нафти. Більш того, на даний момент вплив США і Західного світу в цілому на країни Африки значно менше, ніж на країни Близькосхідного регіону, які продовжують залишатися основними постачальниками енергоресурсів для Китаю. Саме з цієї причини китайське керівництво прагне заручитися підтримкою якомога більшої кількості нафтовидобувних африканських країн. Дійсно, протягом першого десятиліття XXI Китай поступово перетворюється на ключовий центр економічної діяльності на території африканського континенту. Найбільш перспективними з точки зору укладення енергетичних контрактів країнами для Китаю є країни Гвінейської затоки, зокрема Нігерія, Ангола, Конго, і в особливості Судан. Звичайно ж, що проводиться офіційним Пекіном політика «м'якої сили» позиціонує африканським лідерам набагато більше, ніж політика тиску з боку багатьох країн Заходу. Більш того, активну участь Китаю в багатьох інвестиційних проєктах в Африці також сприяє виключно зміцненню багатосторонніх відносин. А головним політичним мотивом присутності Китаю в Африці є прагнення Пекіна підвищити міжнародний авторитет країни, і продемонструвати правильність проведеного зовнішньополітичного курсу[2].

Література

1. Африка как ничейные ресурсы [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/107270/>.
2. Гуманный империализм: как Китай завоевывает Африку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.forbes.ru/mneniya-column/mir/283713-gumannyi-imperializm-kak-kitai-zavoevuyuet-afriku>.
3. Инвестиционная привлекательность ЮАР [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mirec.ru/2014-04/investicionnaya-privlekatelnost-yuar>.
5. Adaptive Engagement: China's Approach to Southern Africa [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldpoliticsreview.com/articles/14524/adaptive-engagement-china-s-approach-to-southern-africa>.
6. Africa and China: A Strategic Partnership? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ascleiden.nl/Pdf/wp67.pdf>.
7. Win – Win Partnership? China, Southern Africa and Extractive Industries [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.osisa.org/sites/default/files/china-africa_web_sarw_0.pdf.

УДК 327.(44:56)(043)

Рабчевська О.С.

ІНТЕНСИФІКАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ФРАНЦІЇ У СЕРЕДЗЕМНОМОР'І В КОНТЕКСТІ КРИЗИ В ЄС

Глобальні перетворення у політичній, військово-стратегічній та економічній сферах, що сталися в І чверті XXI століття наполегливо спонукають уряди країн до перегляду основних векторів розвитку та співпраці.

В умовах процесів глобалізації локальні, або регіональні кризи все частіше набувають глобального характеру, обтяжуючись питаннями сепаратизму та екстремізму.

Нестабільність регіону Близького Сходу, міграційна криза, поширення світового тероризму та каналів торгівлі людьми зумовили концентрацію уваги європейських країн на пошуку ефективних спільних рішень міграційної, економічної криз, та на питаннях регіональної та світової безпеки. Наразі поступово здійснюється виконання «Європейського порядку денного по міграції» (A European Agenda On Migration) [1], який було ухвалено 13 травня 2015 року Європейською Комісією, однією з основних прибічників якого є Франція. Зацікавленість Франції у скоршій стабілізації ситуації у досліджуваному регіоні зумовлена, насамперед, необхідністю:

- припинення розпалювання екстремістських настроїв всередині країни;
- припинення політичних маніпуляцій питанням мігрантів напередодні виборів;
- введення адекватних обмежень на прийом мігрантів та біженців, що, нарешті, приведе до формування ефективної національної міграційної політики. Виходячи з цього, французький уряд вдається як до економічних, культурних, так і до воєнних заходів.

В контексті повернення стратегічних інтересів Франції до традиційної зони впливу – Середземномор'я – слід зазначити заяву прем'єр-міністра країни Манюеля Вальса, зроблену 29 листопада 2016 року, щодо продовження підтримки демократичних змін в Тунісі, а саме, прогнозується залучення до

економіки Тунісу «мінімум 250 млн. євро інвестицій щорічно». Таким чином Французьке агентство з розвитку (AFD) скорегувало свою попередню заяву про надання Тунісу допомоги у розмірі 1 млрд. євро лише до 2020 року [2].

Франція завжди мала особливі відносини з країнами Магрибу, Сирією, використовуючи економічні і культурні важелі впливу. Захищаючи демократичні цінності в Сирійському конфлікті, вона продовжує позиціонувати себе як регіонального лідера, державу з далеко не локальною зоною інтересів. Маючи наміри ще з жовтня 2016 року домогтися розслідування можливих воєнних злочинів Російської Федерації в Алеппо, глава МЗС Франції Жан-Марк Ейро закликав провести екстрене засідання Ради безпеки ООН щодо ситуації в сирійському Алеппо [3].

Франція традиційно виступала за сильну Європу, її незалежну безпекову політику. Реінтеграція до НАТО у 2009 році також розглядалася французьким урядом як тверда передумова для формування європейської оборонної політики (Common Security and Defence Policy), в якій Франції відводилася роль лідера [4].

Після низки кровопролитних терактів 14 листопада 2015 року президент Франсуа Олланд вперше звернувся до французького Конгресу з метою закликати націю до єдності та спільної боротьби з терористичною загрозою. Він також зазначив, що терористичні акти було сплановано в Бельгії, та організовано у Сирії. Показовим є й той факт, що питання безпеки стало одною із ключових обговорюваних тем під час 16-го саміту країн Франкофонії в Мадагаскарі [5]. Президент Олланд під час саміту заявив: «Сирія перетворилася на найбільшу фабрику терористів, досі не бачену в світі. Сьогодні потрібно більше ударів, ми це робимо, більше підтримки тим, хто бореться з ІГ, ми її надаємо. Але ще важливіше - боротися з тероризмом в рамках великої і єдиної коаліції» [6]. В декларації, опублікованій за результатами саміту, зазначено, що франкомовні країни повинні співпрацювати в боротьбі проти тероризму та ісламського радикалізму, сприяти економічному розвитку та ліквідації бідності у франкомовних регіонах Африки.

З огляду на виклики національній безпеці та єдності країни, породжені кризовими явищами в ЄС, Франсуа Олланд намітив пріоритетні напрями активізації оборонних зусиль Франції на майбутнє.

Відповідно до нової Білої Книги Франції [7], виданій у 2013 році, воєнний потенціал Франції дозволяє їй втручатися, відстоюючи свої найгостріші національні інтереси, до регіонів «периферії» Європи, Середземноморського басейну, африканських країн (регіон Магрибу, Сахель, Екваторіальної Африки та Африканського Рогу), Перської затоки та Індійського океану. Спроби колишнього президента Ніколя Саркозі зменшити постійну воєнну присутність в Африці не виправдали себе – нестабільність Африканського регіону продовжує доводити потребу базування тут спільних з Британією або з НАТО заздалегідь розташованих сил швидкого реагування.

Франція збільшує інтенсивність операції проти ІДІЛ в Сирії, яка також буде розгорнута на території всього Східного Середземномор'я. Так у зв'язку з перебазуванням значних загонів групування ІДІЛ до східної частини Лівії, де знаходиться невизнаний міжнародним співтовариством уряд, Франція з лютого 2016 року здійснює по бойовиках точкові удари, готує і проводить таємні операції [8]. Метою таємних операцій Парижу, Британії й НАТО, на думку медіа, є недопущення розростання терористичних мереж в Лівії, яка розташована всього за 50 км від італійського острова Лампедуза і становить серйозну небезпеку національній безпеці країн ЄС. Зіткнувшись із загрозою з боку ІДІЛ, президент Франсуа Олланд зробив вибір на користь тактичної лінії протистояння шляхом проведення неофіційних бойових дій, зазначає видавництво «Le Monde», зауважуючи, що до боротьби проти тероризму також можуть бути залучені таємні операції Генеральної Дирекції зовнішньої безпеки Франції (DGSE) [9].

Регіон Середземномор'я вважається координаційною точкою французької зовнішньої політики в політичному, культурному і військовому аспектах. Для збереження внутрішньої стабільності, реалізації національних інтересів Франції та збереження її міжнародного впливу, зазначений регіон лишається пріоритетним вектором її розвитку.

Література

1. A European agenda on migration [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf.
2. Франция будет инвестировать в Тунис 250 млн евро ежегодно [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.rfi.fr/frantsiya/20161129-frantsiya-budet-investirovat-na-tunis-250-mln-evro-ezhegodno>.
3. Франция подаст запрос в международный суд о военных преступлениях в Сирии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rbc.ru/politics/10/10/2016/57fb41189a79470feb36f46b>.
4. Jean-Pierre Maulny French NATO policy under François Hollande [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.evernote.com/shard/s398/res/d2f8521a-c090-4f05-adab-46943025bcaa>.
5. Олланд призвал страны Франкофонии вместе бороться с исламизмом <http://ru.rfi.fr/v-mire/20161126-olland-prizval-strany-frankofonii-vmeste-borotsya-s-islamizmom>).

6. Як Франція знищить ІГІЛ: промова Олланда на Конгресі парламенту Франції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.rfi.fr/frantsiya/20151116-kak-frantsiya-unichtozhit-igil-rech-ollanda-nachrezvychainom-kongresse-parlament>.

7. FRANCE'S NEW STRATEGY: THE 2013 WHITE PAPER [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.evernote.com/shard/s398/res/fab3407f-8359-4fd7-a7aa-6ba7b0f9a7b0>.

8. Французские спецслужбы проводят тайные операции против боевиков «Исламского государства» в Ливии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://focus.ua/world/346166/>.

9. La France mène des opérations secrètes en Libye [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lemonde.fr/international/article/2016/02/24/la-france-mene-des-operations-secretes-en-libye_4870605_3210.html?xtmc=france_libye_etat_islamique&xtcr=5.

УДК 341.24:327(477:73)«1991/2013»(043)

Романюк Ю.С.

ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ УКРАЇНО-АМЕРИКАНСЬКИХ ВІДНОСИН 1991-2013 рр.

Вивчення формування міжнародно-правової бази україно-американських відносин є дуже актуальним на сьогодні, бо Сполучені Штати Америки безумовно є потужним світовим лідером, що має вагомий вплив на сучасні події на політичній арені. Також для більш детального дослідження сучасного стану україно-американських відносин, треба простежити як формувалася їх міжнародно-правова база.

Вперше офіційний візит президента України, Кравчука, до Сполучених Штатів відбувся 5-11 травня 1992 р. В ході візиту була підписана низка документів. Одним з них стала Заява про україно-американських відносини і розбудову демократичного партнерства [1].

У політичній декларації вперше була зафіксована формула «демократичного партнерства» двох країн. Також США рішуче наполягали на ратифікації Договору про обмеження стратегічних і наступних озброєнь і якнайшвидшому приєднанню України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) [2].

До 1997 року співробітництво розвивалось наступним чином. У квітні 1993 р. Держдепартамент виступив із заявою про необхідність і невідкладність «спільного подолання кризи довіри». «Криза довіри» – найголовніша перешкода для реформ та основна причина розвалу нашого суспільства. Того ж року 9 травня до Києва прибула делегація на чолі з послом з особистим порученням Телботом, спеціальним радником Державного секретаря США зі зв'язків з новими незалежними державами. Підчас переговорів посол висловив бажання Сполучених Штатів розпочати новий етап україно-американських відносин. Також було сказано, що Білий дім та вся адміністрація переглянули політику США щодо України. Американська сторона запропонувала також розробити і підписати на вищому рівні Хартію про партнерство, дружбу і співробітництво [3].

Таким чином, були закладені серйозні основи для виходу двосторонніх відносин на новий та вдосконалений рівень. 30 вересня 1993 Конгрес США прийняв рішення про фінансову допомогу Україні в розмірі 350 млн. \$. Можна сказати, що це стало однією з перших позитивних змін. Державний секретар США Уоррен Крістофер прибув з офіційним візитом до Києва 24-25 жовтня 1993 року. Підчас цього візиту укладено договір про те, що США сприятимуть приєднанню України до Генеральної угоди торгівлі і тарифів (ГАТТ), налагодженню конструктивного співробітництва з МВФ і МБРР [4]. Крістофер запропонував також, щоб Україна залучалася до ініціатив США в рамках НАТО програми «Партнерство заради миру». Проте через деякий час стосунки двох країн знов опинилися під напругою. Це зумовлено тим, що Сполучені Штати вважали що Україна непослідовно і не в повному обсязі виконувала обов'язки, прийняті в Лісабоні 23 травня 1992 згідно з договором про СНО-І. Ратифікація Верховною Радою України Договору про СНО-І 18 листопада 1993 року значно пом'якшувала цю проблему.

З державним візитом до США 19-23 листопада 1994 прибув Кучма. Це розпочало новий етап міжнародного співробітництва України та США. 22 листопада 1994 президентами Кучмою і Клінтоном була підписана «Хартія українсько-американського партнерства, дружби і співробітництва» [5]. Цей політичний документ став головним у новому етапі відносин України і США. Сторони визнали, що існування вільної, незалежної і суверенної Української держави у безпеці і процвітанні має велике значення для США. 1994 завершився урочистим акордом Будапештського саміту ОБСЄ, що проходив 5-6 грудня. На ньому Україна отримала гарантії національної безпеки від США, а також від Франції, Росії, Великобританії та Китаю. Слід зазначити, що державний візит Президента США Клінтона до Києва 11-12 травня 1995 року і робочий візит Кучми в Вашингтон 20-22 лютого 1996 були важливими. Підписання у Києві 11 травня 1995 року спільної заяви президентів Сполучених Штатів і України про підтримку процесів демократичних і ринкових перетворень в Україні, її політичного суверенітету та територіальної цілісності безумовно стало позитивною зміною.

Період з 1998 до 2000 рр. можна назвати періодом розчарування Заходу. Довгий час вкладаючи значні кошти в реформування свого «стратегічного партнера», США були роздратовані тим фактом, що позитивні зрушення відбувалися занадто повільно. Можливість рівноправного «стратегічного партнерства» між двома державами в майбутньому, яка б виправдала свою гучну назву, стала сумнівно можливою. Якщо в 1994-1996 роках Україну розглядали в США як дуже перспективного партнера, то тепер про країну почало складатися негативне враження.

Українській владі давали зрозуміти те, що проведення відповідних реформ не можна відкладати, бо без них геостратегічне положення України втрачає свою цінність. У 2000 році склалася парадоксальна ситуація: з одного боку – від України вимагають інтенсивних реформ та швидших змін, а з іншого – їй було відмовлено в засобах, які необхідні для виконання цих вимог. Буш-молодший з самого початку свого президентства проявляв жорсткість у підході до України. З того моменту стали з'являтися заяви про стурбованість внутрішнім станом України. Проте про потенційну роль України в регіоні все одно говорили.

Перегляд зовнішньої політики США відбувся, коли президентом став Барак Обама: україно-американські відносини залишаються на послабленому рівні, проте не надовго. 20-22 липня 2009 року віце-президент США Джозеф Байден відвідав Україну з робочим візитом. У ході переговорів Президента України Віктора Ющенка та Віце-президента США Джозефа Байдена підписано договір про створення україно-американської комісії зі стратегічного партнерства. Засідання комісії було заплановано на осінь 2009. Відносини України та Сполучених Штатів знов охолоджуються, коли до влади в Україні приходить новий президент – Віктор Янукович. Криза у відносинах також поглибилася після арешту колишнього прем'єра Юлії Тимошенко і представників її колишнього уряду.

У квітні 2010 року пост президента України зайняв Віктор Янукович. Він підписав укази, які ліквідували міжвідомчу комісію з питань підготовки України до вступу в НАТО і національний центр з питань євроатлантичної інтеграції. Зняття з порядку денного питання про вступ в НАТО було закріплено у державному законі «Про основи внутрішньої і зовнішньої політики», прийнятого Верховною радою України 1 липня 2010 [6]. Також новий президент заявив, що буде зберігати відносини України з НАТО на тому рівні, якого було досягнуто при Вікторі Ющенку.

Дії Януковича не залишилися непоміченими, і 22 вересня 2012 року Сенат США прийняв резолюцію № 466 по Україні [7]. В ній були засуджені дії адміністрації президента Віктора Януковича щодо утримання у в'язниці колишнього прем'єра Юлії Тимошенко. Сенат США приймав рішучі дії: закликав адміністрацію Януковича негайно звільнити Тимошенко та інших політичних в'язнів, закликав ОБСЄ сприяти багатосторонньому дипломатичному тиску на президента Януковича. Також була видана заборона на видачу віз особам, відповідальним та перебування Тимошенко за ґратами або погане ставлення до колишнього прем'єра. Мета цих дій – звільнення Тимошенко. У відповідь та такі дії з боку США, у МЗС України зазначили, що вважають непотрібним коментувати резолюцію, бо вона була прийнята «сумнівним чином» і носить не обов'язковий характер.

Після початку масових протестів в Києві в листопаді-грудні 2013, Сполучені Штати Америки підтримували опозицію в просуванні її вимог і тиснули на українську владу. Посол США Джеффри Пайет заявив, що однозначно засуджує дії української влади та проти насильницького вирішення конфлікту. Заступник держсекретаря США Вікторія Нуланд зустрілася з Януковичем, заявивши йому, що методи, використані для розгону мітингуючих неприйнятні, також вона підкреслила що в Україні є можливість повернутися на шлях євроінтеграції. Також Нуланд висловила своє бажання про те щоб Янукович рухався в цьому напрямку і відновив переговори з МВФ.

Таким чином, простеживши як формувалася міжнародно-правова база україно-американських відносин та як контактували ці дві країни, можна зробити наступні висновки: США з самого початку розглядали Україну як стратегічного партнера, що має вигідне геостратегічне положення, намагалися зробити собі ще одного союзника, заключаючи з ним угоди та ведучи дипломатичні стосунки. Проте Україна завжди розривалася перед вибором шляху розвитку своєї політики, її напрямками. Саме через те, що її президенти були з різним баченням, того, як буде виглядати зовнішня політика країни, та через ряд зовнішніх факторів, Україна завжди повільно реформувалася, долала кризи та не натрапляла на нові. Проте можна сказати, що з 1991 року до 2013 року між Україною та США активно розвивалися стосунки, підписувалися угоди та хартії, велися дипломатичні зустрічі, та представники цих двох держав в більшій мірі сприяли дипломатичним дружнім відносинам.

Література

1. Заява про американо-українські відносини і розбудову демократичного партнерства : заява від 6 травня 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/840_066.
2. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_098.
3. Хартія українсько-американського партнерства, дружби і співробітництва від 22 листопада 1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/840_015.

4. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947) від 15 квітня 1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_264.
5. Хартія українсько-американського партнерства, дружби і співробітництва від 22 листопада 1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/840_015.
6. Про основи внутрішньої і зовнішньої політики від 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>.
7. Резолюція S. RES 466 Заклик до звільнення з в'язниці колишнього прем'єр-міністра України Юлії Тимошенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://photos.state.gov/libraries/ukraine/895/pdf/UkraineResolutionFinalOfficial_Ukr.pdf.

УДК 327(520)«189/190»(043)

Тарраф С.

ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА ЯПОНИИ В КОНЦЕ XIX НАЧАЛЕ XX ВВ.

Сегодня мир находится в глубоком финансовом и энергетическом кризисе. С учетом этого необходимо проанализировать опыт ведущих стран мира в разные периоды их развития. Одной из высокоразвитых и влиятельных стран мира является Япония, которая за короткий период превратилась из отсталой средневековой страны в современную, модернизированную, сильнейшую державу Дальнего Востока. Этот стремительный рывок страна совершила практически при жизни одного поколения. Сегодня Япония играет важную роль в решении многих современных проблем. Она входит в международные организации, такие как ООН, АТЭС, Большая восьмерка, АСЭАН и др.

Исходя из этого, особый интерес представляет анализ основных этапов развития Японии, ее международных отношений во второй половине XIX начале XX вв.

Целью работы является изучение внешней политики Японии в конце XIX начале XX вв., которая способствовала превращению страны в современное развитое и влиятельное государство.

Начало качественным изменениям в Японии было положено буржуазной революцией 1867-1869 гг. Глубокий кризис феодальной системы, необходимость укрепления экономической мощи страны против колониальной политики США и европейских держав заставило правительство пойти по пути проведения политических и социальных преобразований.

Одним из первых шагов правительства была ликвидация княжеств в (1871 г.), вместо которых были созданы префектуры. Также были приняты законы о равенстве всех сословий, свободе выбора профессий и передвижения по стране. Еще одним важным нововведением была земельная реформа (1872-1873 гг.). Начиная с 1868 и по 1885 гг. частным капиталом было создано около 1300 предприятий, занимавшихся в основном переработкой сельскохозяйственного сырья. Составленная по прусскому образцу Конституция (1889 г.) наделяла императора исключительно широкими правами, ограничивая прерогативы парламента.

После “Реставрации Мэйдзи” в 1890 г., политических и социально-экономических преобразований, Япония быстро превратилась в сильнейшую экономическую державу Азии, претендовавшую вместе с Западными странами на равноправное участие в мировой политике. Правящие классы Японии встали на путь проведения агрессивной внешней политики. Страна активно включилась в международное соперничество на Дальнем Востоке.

Одним из примеров является вмешательство во внутренние дела Кореи, развязывание японо-китайской войны 1894-1895 гг. Японские войска, обеспеченные современным оружием, нанесли поражение китайским войскам и 17 апреля 1895 г. было подписано примирение Симоносеки [4]. Китаю пришлось признать независимость Кореи, отдать Японии острова Ляодун, Тайвань, Пенху, а также заплатить Японии большую контрибуцию. По условиям договора, Япония получила права “открытия” Китая для своей торговли, строить и использовать на территории страны новые промышленные предприятия. Война ускорила капиталистическое развитие Японии и явилась началом создания колониальной державы, равной которой на Дальнем Востоке не было.

В начале XX века обострились противоречия между Японией и Россией из-за Маньчжурии и Кореи. Японское правительство развернуло деятельную подготовку к войне с Россией, обеспечив себе фактическую поддержку Великобритании и США. Между Великобританией и Японией 30 января 1902 г. был подписан договор, приведший к созданию военно-политического союза этих стран против России, а также с целью укрепления господства союзников в Китае и Корее. Договор о союзе предусматривал нейтралитет одного из союзников в случае войны другого с одной державой и военную помощь другому союзнику в случае, если к его противнику присоединится одно или большее количество государств. Договор гарантировал “специальные интересы” Англии в Китае, а Японии в Корее и Китае и право союзников на вмешательство, если их “специальным интересам” будет угрожать какая-либо опасность [1].

Опираясь на Англо-японский союз и на содействие США, Япония подготовила и развязала русско-японскую войну в 1904-1905 гг. Англо-японский союз в дальнейшем возобновлялся дважды – 12 августа

1905 г. и 13 июля 1911 г.[2]. Россия была не подготовлена к большой войне на отдаленном расстоянии. Царская армия и флот потерпели поражение. Россия поспешила заключить мир с Японией. По заключенному в 1905 г. в Портсмуте (США) мирному договору Япония получила южную половину острова Сахалин, г. Порт-Артур и Дальний на Ляодунском полуострове, ранее арендованном Россией у Китая. Россия признала преобладающее влияние Японии в Южной Маньчжурии и Корее. Это изменило соотношение сил на Дальнем Востоке в пользу Японии. В ноябре 1905 г. корейскому правительству был навязан договор о протекторате Японии над Кореей, а в августе 1910 г. Корея была окончательно аннексирована и превращена в японскую колонию [8].

Условия Портсмутского мира вызвали сильное недовольство в Японии, поскольку обнищавшее население рассчитывало на денежную контрибуцию. Начало Первой мировой войны в Европе правящие круги Японии решили использовать для укрепления и расширения своих позиций на Дальнем Востоке. Во время войны Япония участвовала на стороне Антанты и была в числе победителей. Объявив войну Германии, в октябре 1914 г. японский флот занял принадлежащие ей Маршалловы, Марианские и Каролинские острова в Тихом океане[9]. Получение этих островов приблизило Японию к главной военно-морской базе США – Гавайским островам.

По окончании Первой мировой войны император и японский генералитет стали вынашивать планы создания “Великой Японии”. Первой жертвой агрессии стала Россия. В 1918 г. японская армия захватила Владивосток, Северный Сахалин, Приморье и Восточную Сибирь. Но наступление Красной Армии вынудило японцев в 1922 г. вывести свои войска из советского Дальнего Востока [6].

Однако, Японию с ее огромной армией, авиацией и флотом, трудно было остановить. Развитие монополий требовало рынков сбыта продукции нерентабельных предприятий. Рядом находились огромный Китай с неисчерпаемыми людскими ресурсами, богатая природными ископаемыми Юго-Восточная Азия, британские колонии - Бирма, Индия и Малайя. В сентябре 1931 г. Япония захватила северо-восточные провинции Китая и основала марионеточное государство Маньчжоу-Го. С этого времени начинается война в Китае, которая закончилась лишь в 1945 г [9].

Таким образом, в течение нескольких десятилетий Япония превратилась в одну из ведущих стран мира. Близость слабых в экономическом и военном отношении стран (Китай, Корея, да и в какой-то степени Россия) усиливали агрессивный курс японских правящих кругов, направленный на развязывание войн, захват и колонизацию чужих территорий. Этим определялась и внешняя политика Японии, приведшая в конце концов эту страну к национальной катастрофе 1945 г.

Література

1. Васильев Л.С. История Востока / Л.С. Васильев. – М.: Высшая школа, 1998. – 506 с.
2. Внешняя политика в начале XX века. Подготовка Японии к мировой войне [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.histonow.ru/hisnows-732-1.html>.
3. Внешняя политика Японии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://amazingjapan.info/vneshnyaya-politika-yaponii>.
4. Громковская Л. Л. Внутренняя и внешняя политика Японии в XV-XIX вв. / Л.Л. Громковская. – М.: Интерпракс, 1998. – 450 с.
1. История Японии 1918-1939 гг [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://vsemirnaia-istoriya.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=645:istiriya-yaponii&=89:yaponiya&Item.
2. Кошелев В.С. Всемирная история Нового времени XIX - нач. XX века / В.С. Кошелев, И.В. Оржеховский, В.И. Сеница. – М., 1998. – 344 с.
3. Николаева Н.С. Образы Японии: очерки и заметки / Н.С. Николаев. – М.: Восточная литература, 2009. – 208 с.
4. Превращение Японии в великую державу [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://knowhistory.ru/407-prevrashchenie-yaponii-v-velikuyu-derzhavu.html>.
5. Япония в конце XIX – начале XX века [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hist-world.com/novaya-istoriya-chast-ii-1870-1917-khvorostov/528-yaponiya-v-kontse-xix-nachale-xx-veka.html>.

УДК 323.39 (043)

Чульська К.О.

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ

Політична влада поділяє людей на тих, хто керує і управляє, і тих, ким керують та управляють. Перших є небагато, других - переважаюча більшість. Відносини між ними лежать в основі всієї політичної історії. Слово «еліта» у перекладі з французької означає найкраще, добірне, вибране. Починаючи від XVII століття його почали використовувати, застосовуючи до «обраних людей», перш за все до вищої знаті. Термін «еліта» введений на початку XX століття французьким дослідником Ж. Сорелем та італійським вченим В. Парето [1].

Політична еліта – це самостійна, відносно привілейована частина суспільства, яка бере безпосередню участь у прийнятті та реалізації рішень, пов'язаних із використанням державної влади або впливом на неї. Провідна роль еліти у сучасній політиці полягає в тому, що остання є ключовим політичним суб'єктом, що володіє ресурсами влади, а також легітимним правом на здійснення державної політики та прийняття стратегічних рішень [3].

Відповідно місцю яке займає політична еліта у суспільному житті вона виконує ряд найважливіших функцій. Основними функціями політичної еліти в суспільстві вважаються:

- Стратегічна. Її зміст полягає в розробці стратегії і тактики розвитку суспільства, визначенні політичної програми дій; проявляється в генеруванні нових ідей, що віддзеркалюють суспільні потреби в радикальних змінах.

- Комунікативна. Передбачає ефективне відбиття в політичних програмах інтересів і потреб (політичних, економічних, правових та ін.) різних соціальних груп і верств населення і реалізацію їх в практичних діях, захисті соціальних цілей, ідеалів і цінностей.

- Інтегративна. Її суть полягає в зміцненні стабільності суспільства, в запобіганні конфліктів, гострих протиріч, демократизації політичних структур, досягненні консенсусу, співпраці всіх сил в суспільстві.

- Мобілізаційна. Передбачає здійснення на практиці виробленого курсу, втілення політичних рішень шляхом організації мас; здатність мобілізувати маси на вирішення певних суспільних завдань.

Завдяки виконанню своїх функцій політична еліта є тією ланкою у системі здійснення державної влади яка спрямовує розвиток суспільства в цілому [2].

Під рекрутуванням у політології розуміється процес відбору і просування людей до активного політичного життя. Суттєве місце серед різних рівнів процесу рекрутування займає рекрутування еліти. Формування еліти в кожній конкретній країні на кожному конкретному етапі її розвитку відрізняється значною своєрідністю. Існують, однак, загальні закономірності процесу входження людей у правлячу групу. Універсальними для всіх країн є канали рекрутування еліти - ті соціальні інститути, входження в які дає людям змогу досягти влади. До таких відносять:

1. Політичні партії. Особливо велика їх роль у західноєвропейських державах, де претендент на входження в еліту повинен пройти всі ступені партійної ієрархії. Так робили свою кар'єру М.Тетчер, Ф.Міттеран, Г.Колль і ті політики, які сьогодні змінили їх на ключових державних посадах.

2. Бюрократичний апарат. Значна частка чиновників прослідковується в еліті всіх країн, що розвиваються, а також таких високо розвинутих країн, як Японія і Швеція.

3. Церква і церковні релігійні організації. Цей канал рекрутування більш характерний для іспанських країн і країн з сильним впливом католицизму.

4. Профспілки. Профспілкові лідери відіграють помітну роль у політичних елітах багатьох країн. Колишній президент США Р. Рейган і колишній президент Польщі Л. Валенса «увійшли у велику політику» як лідери профспілкових рухів.

5. Економічні інститути, сфера бізнесу.

6. Армія. Вплив цього фактору особливо великий у країнах Латинської Америки, Африки й Азії. Три останніх прем'єр-міністри Ізраїлю - бойові генерали.

7. Система освіти відіграє суттєву роль у всіх країнах. За відгуками британських політологів, цією країною керують виключно люди, які закінчили Оксфорд або Кембридж і мають одну або дві вищі освіти, частіше юридичну і економічну. Американський істеблішмент (цим поняттям у США називають правлячу еліту), як правило, складається з випускників університетів, що належать до так званої «Ліги плющів», серед яких Гарвардський, Уельський і Пристонський [4].

Із багатьох різних систем рекрутування еліти у політичній науці виділяють два способи формування політичних еліт: антрепренерську (підприємницьку) та гільдійну (від гільдія – союз, об'єднання).

Система гільдій передбачає закритий і неконкурентний характер відбору, який здійснюється достатньо вузьким колом осіб, повільне просування кандидатів вгору, до влади. Відбір здійснюється з певних (досить обмежених) соціальних груп або партій. Щодо кандидатів висувається багато формальних вимог, покликаних підтвердити не стільки їх компетентність, скільки лояльність перед вищим начальством. Поновлення еліти відбувається повідано і нерегулярно. Подібний тип формування еліти характерний для традиційних суспільств (еліта - каста в Стародавній Індії, еліта - аристократія у середньовічній Європі). У XX ст. найбільш чітко система гільдій проявилася у тоталітарних (еліта КПРС в СРСР) і авторитарних (еліта - корпорація в Чилі, Ірані) політичних системах. Крайнім вираженням системи гільдій став номенклатурний спосіб формування еліти у колишньому СРСР. Еліта підбиралася зверху з урахуванням рекомендацій партійних органів, соціального походження, партійності, декларованій вірності офіційній ідеології.

При антрепренерській системі відбір носить відкритий, конкурентний характер, здійснюється великим колом осіб (в ідеалі – всім населенням через вибори) і з різних за своїм становищем груп. Присутня тенденція регулярного поновлення еліти. Критерії відбору орієнтуються, в першу чергу, на

особисті якості кандидата, на його вміння привернути до себе увагу людей, на здатність доказувати свою компетентність. Антрепренерська система добре пристосована до динамізму сучасного життя, вона більш відкрита для молодих лідерів і сприятлива для нововведень. Водночас із нею пов'язані велика ймовірність ризику в політиці, відносно слабка передбачуваність, схильність лідерів до популізму, надмірного захоплення зовнішнім ефектом, впливом на виборців [5].

Використання кожної з систем може мати неоднозначні наслідки як для самої еліти, так і для суспільства в цілому. Так, система гільдій, з одного боку, формує однорідну еліту, забезпечує передбачуваність і спадкоємність політичного курсу. Але, з іншого – її тривале використання призводить до відриву еліти від суспільства до її старіння: бюрократизації, а в результаті - до виродження пануючої групи і втрати нею здатності до управління суспільством. Антрепренерський спосіб рекрутування еліти характерний для сучасних демократичних суспільств, забезпечує динамізм і гнучкість еліти, більш повну легітимацію її влади.

Указані способи рекрутування багато в чому є еталонними. Реально не існує ні чистої антрепренерської системи, ні чистої системи гільдій, тому що немає абсолютно відкритих і абсолютно закритих суспільств. З одного боку, будь-яка закрыта система передбачає наявність каналів, які дозволяють представникам «низів» прийти до влади. З іншого боку, будь-яка відкрита (демократична) система відчуває постійне бажання елітарних груп до самоізоляції. Протягом всього ХХ ст. у демократичних державах у межах політичної еліти переважали вихідці з вищих верств населення. Випадки, подібні до висунення на першу роль у керівництві Великобританії М. Тетчер (дочки дрібного купця) швидше є рідкісними випадками, ніж закономірністю. Правда, і високе походження не гарантує успішної політичної кар'єри і суттєвого політичного впливу. Питання про соціальне представництво політичної еліти демократичного суспільства залишається відкритим. Як відзначають західні політологи, у парламентах Великобританії, Німеччини, Франції серед депутатів від лейбористської і соціалістичної партій домінують не самі робітники і фермери, а профспілкові лідери, які стали професійними політиками. Багато сучасних політологів поділяють позицію, що законодавча влада не повинна безпосередньо відображати весь соціальний склад населення. Головним, на їхню думку, є компетентність політиків, яка дозволяє прийняти ефективні нормативні рішення в інтересах всіх верств суспільства. Соціальне представництво трансформувалося в організаційну приналежність - входження в партії, суспільні рухи, профспілки. Саме через ці структури найбільш активні представники нижчих верств суспільства можуть бути рекрутовані в політичну еліту і відстоювати інтереси своїх груп [5].

Література

1. Політологія : навч. пос. / Г.П. Щедрова, Г.С. Агафонова, Ф.В. Барановський, О.В. Карчевська, О.Г. Мазур, О.Г. Михайловська, О.В. Новакова, Н.П. Пашина, Н.В. Пробийголова. – Луганськ: Ноулідж, 2012. – 372 с.
2. Кирилюк Ф. М. Новітня політологія : навч. пос. / Ф. М. Кирилюк. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 564 с.
3. Ярош Б. О. Загальна теорія політики : навч. посіб. / О. Б. Ярош – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2005. – 240 с.
4. Піча В. М. Політологія : Підручник для студентів вищих навчальних закладів освіти / В. М. Піча. – Львів : Магнолія 2006, 2008. – 304 с.
5. Юрій М.Ф. Політологія. Підручник / М.Ф. Юрій. - К.: Дакор, КНТ, 2006. – 416 с.

УДК 327.54(043)

Шварц А.О.

«ХОЛОДНА ВІЙНА» В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

По закінченню Другої світової війни світ зіткнувся з новим протистоянням – протистоянням двох кардинально різних ідеологій. Сформувалася біполярна система міжнародних відносин, суттю якої було політичне, військово-стратегічне, економічне і ідеологічне протистояння країн капіталістичної і соціалістичної систем на чолі з США й СРСР відповідно. Ця конфронтація формально продовжувалася з 5 березня 1945 р. (після промови Черчіля у Фултоні) до розпаду Радянського союзу. Після цієї події відбувся крах біполярної системи та формування нової, однополярної, яка відзначилася домінуючою роллю США.

Але в останні рокиросло спрямування до виникнення багатопольярного світу. Цьому слугували швидке економічне наростання ряду країн, насамперед, таких як Китай, Індія, Бразилія, а також Росії після її виходу з кризи 1990-х рр [5]. Також, значно зросла роль Європейського Союзу.

Втім, останнім часом, з'явилися ознаки тяжкого роздратування зносин між Росією і США з широкого кола проблем. Особливо гостро несхожості точок зору двох країн показуються у зв'язку з планами розташування ПРО США в Східній Європі. У 2007 р. Стівен Коен знову живив у своїй статті

термін «холодна війна» стосовно тогочасних міжнародних відносин. Він був першим, хто так оцінив стан міжнародної політики на той час, стверджуючи, що російсько-американські відносини погіршилися настільки, що їх слід сприймати як нову холодну війну, або продовження колишньої [1].

У зв'язку з цим виникає питання: чи можливо виникнення нової «холодної війни» між Вашингтоном і Москвою?

Нова «холодна війна» неможлива, якщо під цим розуміється відтворення в XXI столітті двухполярної системи міжнародних відносин, в якій відбудеться розкол на протидіючі табори на чолі з Росією і США. Сучасна Росія вже не є наддержавою, на відміну від СРСР, і не має життєво важливих інтересів, що потребують мобілізації всіх сил для протидії США в будь-якому регіоні світу. Потенційним претендентом на роль нової наддержави є Китай, але навряд і така біполярність відповідає інтересам Росії.

Більш ймовірним є розвиток поліцентричності, де в число провідних центрів, крім США, ЄС, Китаю, Індії та деяких інших великих держав, буде входити і Росія.

Нова «холодна війна» можлива, якщо під цим розуміється створення такої моделі двосторонніх російсько-американських відносин, в якій переважають конфронтаційні тенденції, а не спільні інтереси, що, безумовно, не буде корисним для обох сторін.

Розгортається гостра конкуренція в СНД та країнах Середньої Азії. Істотно розходяться підходи і до вирішення ряду міжнародних ситуацій. З однієї сторони – це розширення НАТО, проблема Косово, Іран, ізраїльсько-палестинський конфлікт, Ірак. З другої сторони – це Придністров'я, Абхазія, Південна Осетія, а зараз і Крим та довготривалий озброєний конфлікт на Сході України.

У військовій області під загрозою опинився весь режим угод про контроль над ядерними озброєннями: ПРО, СНО (Договір між Росією і США про подальше скорочення і обмеження стратегічних наступальних озброєнь) [4], СНП (Договір про скорочення стратегічних наступальних потенціалів), РСМД (Договір про ліквідацію ракет середньої та малої дальності) [3]. Новим фактором став російський мораторій на ДЗЗСЄ [2]. При збереженні нинішніх тенденцій через кілька років може знову розвернутися необмежена гонка ядерних і звичайних озброєнь.

В ідеологічній сфері, незважаючи на припинення на державному рівні конфронтації «комунізм – антикомунізм», розкручується пропагандистська кампанія про несумісність ідеологічних цінностей Росії і Заходу. Напруження риторики починає нагадувати епоху «холодної війни». Але не можна так казати в повній мірі, адже Росія вже не є комуністичною державою. Це країна зі значно могутнішою економікою, яка побудована на ринкових відносинах, на відміну від Радянського Союзу з його плановою економікою.

Однак партнерські зв'язки Росії та США не інституціоналізовані. Більше того, розвиваються вироблені ще Радянським Союзом і США ефективні механізми узгодження інтересів у сфері безпеки. Це робить російсько-американські відносини дуже уразливими для негативних поворотів, які можуть придбати лавиноподібний характер.

Протягом найближчих останніх років у відносинах між Росією і США спостерігається серйозна криза. При цьому внутрішньополітичні фактори, у тому числі зміна керівництва в обох країнах на президентських виборах в 2008 р, швидше погіршила ситуацію, а не сприяла подоланню розбіжностей.

Також необхідно враховувати, що в найближчі роки США залишаться найбільш сильним гравцем на світовій арені, долар буде залишатися світовою валютою, збережеться і система американських військово-політичних альянсів з іншими розвиненими країнами. Буде в основному зберігатися і асиметрія в російсько-американських відносинах, незважаючи на відродження економічної, військової та політичної могутності Росії.

Тим не менш, нова «холодна війна» не є неминучою. У Росії і США зберігаються значні області спільних та паралельних інтересів. Якщо тут відбудуться прориви (наприклад, домовленості щодо співпраці по ПРО, контролю над озброєннями, ядерній енергетиці, врегулюванню іранської проблеми, боротьбі з міжнародним тероризмом), то російсько-американські відносини вдасться не тільки стабілізувати, а й створити реальні механізми партнерства. Це, звичайно, не виключає і суперництва в ряді областей, але в партнерській моделі воно відбуватимуться як конкуренція, а не як конфронтація.

В осяжному майбутньому відносини зі Сполученими Штатами будуть, як і раніше, мати особливе значення для Росії, як і для будь-якої іншої країни світу. Від Росії потрібен жорсткий захист національних інтересів країни з принципових питань, і пошук домовленостей для досягнення компромісів з тих питань, де можливе досягнення взаємоприйнятних домовленостей. Наразі Росія налагоджує відносини з країнами БРІКС (куди також думають вступити Аргентина та Мексика), з Китаєм.

Суперництво йде в умовах багатополярності, де ряд центрів сили тримається осторонь від цієї конфронтації між Росією і Заходом. Москва зберігає нормальні зв'язки з країнами БРІКС та низкою інших країн, що розвиваються, які відмовляються брати участь у новій «холодній війні». Але нове керівництво Бразилії може звести до мінімуму добрі відносини з Росією, віддавши перевагу зближенню з США.

США також розвивають відносини з Китаєм, Індією, Бразилією. Історично в багатополярному світі Росія і США ніколи не були ворогами. Отже, розв'язання конфронтації у вигляді нової «холодної війни» у

двосторонніх відносинах не буде відповідати інтересам обох країн, а також інших потужних гравців сучасного світу в умовах поліцентризму в ХХІ столітті [1].

Але слід зазначити, що минувші вибори в США 8 листопада 2016 року можуть значно змінити сформовані відносини з Росією під час правління Барака Обами. Є підстави для того, що дві країни візьмуть курс на врегулювання проблем по ряду питань та на зближення відносин загалом. У свої виступах Дональд Трамп неодноразово казав о намірі нормалізувати відносини з Росією та висловлював симпатію по відношенню до Володимира Путіна [6]. Однак не слід вважати, що ці зміни наступлять відразу, адже конгрес США налаштований дуже антиросійські. А в США він має серйозний вплив на зовнішню політику [7].

На мій погляд, буквального повторення «холодної війни» бути не може. Росія вже давно не є комуністичною державою, вона є учасницею світового капіталістичного господарства, має економічних і політичних партнерів в різних частинах світу. Також вже не існує біполярної системи міжнародних відносин – світ став глобальним, поліцентричним.

Література

1. Забытая холодная война: спустя 20 лет миф о победе США всё ещё существует («TheDailyBeast», США) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://inosmi.ru/history/20111226/181350275.html>.

2. Договір про звичайні збройні сили в Європі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kimo.univ.kiev.ua/MVZP/73.htm>.

3. Договор о ликвидации ракет средней и малой дальности [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://xn--d1aml.xn--h1aaridg8g.xn--p1ai/20/dogovor-po-rsmd/>

4. Договор СНВ- 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ria.ru/spravka/20130103/916639701.html>.

5. Америка развязывает новую «холодную войну» («TheNation», США) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://inosmi.ru/world/20070619/235029.html>.

6. Что думает Дональд Трамп о России и Путине? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bbc.com/russian/news-37875183>.

7. Что избрание Дональда Трампа значит для России? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bbc.com/russian/features-37917059>.

СЕКЦІЯ «СУЧАСНІ МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ»

УДК 314.74(043)

Аль-Хурані І.

МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ. ЧОМУ УКРАЇНЦІ ЇДУТЬ З УКРАЇНИ?

Міжнародна трудова міграція - це переміщення працездатного населення з однієї країни в іншу в межах міжнародного ринку праці на термін більше року, обумовлене характером розвитку продуктивних сил та виробничих відносин, дією економічних законів. Якщо сказати простіше, то це переміщення людей у міжнародному територіальному просторі з метою пошуку місця роботи без зміни місця постійного проживання [1].

До найчастіших причин міжнародної трудової міграції відносять: масове безробіття; низький життєвий рівень і порівняно низька заробітна плата; виробнича необхідність тощо. Тож найчастіше населення мігрує через неможливість реалізації свого виробничого потенціалу в країні перебування, у нашому випадку, - в Україні [2].

Рівень безробіття - кількісний показник, який визначається як відношення кількості безробітних до загальної чисельності економічно активного працездатного населення країни (регіону, соціальної групи), і виражається у відсотках. У 2016 році цей показник сягає 10 %.

Коментарі до наведених даних:

1. Чисельність «економічно активного», «зайнятого» і «безробітного» населення, а також кількість офіційно зареєстрованих безробітних даються в середньому за період (з початку року по кінець кварталу або року). Загальна кількість населення України дається на кінець звітного періоду.

2. Чисельність безробітного населення розраховується за методологією МОП (Міжнародної організації праці). Відповідно до цієї методології людина визнається безробітною, якщо вона протягом чотирьох тижнів: не мала роботи, шукала роботу, була готовою приступити до роботи. Даний показник істотно відрізняється від кількості офіційно зареєстрованих безробітних.

3. Для розрахунку рівня безробіття береться відношення чисельності безробітного населення, розрахованим за методологією МОП, і економічно активного працездатного населення [3].

Ще рік тому в Україні (без урахування Криму і частини зони АТО) 39,4 тисячі осіб стали безробітними, згідно Державної служби статистики. Так, в листопаді 2015 року в службах зайнятості було зареєстровано 433,5 тисячі безробітних. Таким чином, рівень безробіття склав 1,6%. При цьому 336,8 тисяч осіб з числа зареєстрованих отримують допомогу з безробіття. Середній розмір допомоги становив 1357 гривень (при тому, що прожитковий мінімум у жовтні-листопаді 2015 становив - 1378 грн.) [4], [5].

Вже у вересні 2016 відбулася нова заява від влади: в Україні близько 1 мільйона 800 тисяч безробітних. Проте ці дані наведено без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та частини зони проведення антитерористичної операції [6].

Восени 2016 року ООН навело свою статистику, згідно з якою, рівень безробіття в окупованому Донбасі досяг більше 50% з 2014 року. Конфлікт завдав серйозної шкоди економіці Донецької і Луганської областей. Був зруйнований бізнес, пошкоджені інфраструктура, комунікації. Не дивно, що молодь залишає Донбас і шукає роботу в інших місцях. Економічна криза і війна в Донбасі змушують українців погоджуватися на такі умови праці, на які в іншій ситуації вони б не погодились [7].

Згідно опитування МОМ, сьогодні близько 21% потенційних трудових мігрантів з України погодились б заради роботи в іншій країні перетнути кордон нелегально або працювати «під замком», віддавши роботодавцю свій паспорт. Відсоток українців, які нелегально працюють за кордоном на лютий-березень 2015 року він вже перевищив 40%.

До трійки найбільш привабливих країн для українських трудових мігрантів потрапили Польща, Німеччина та Італія. За ними слідує Росія, кількість бажаючих влаштуватися на роботу в якій знизилася у порівнянні з 2011 роком на 6%. Замикають цей список Канада і Чехія [8].

З 1 січня 2016 року в Україні вперше за 25 років вступив у дію закон «Про зовнішню трудову міграцію», який регулює основні правові аспекти легального працевлаштування українців за кордоном. Однак варто відзначити: найбільшу економічну користь державі приносять саме нелегальні доходи мігрантів, які ті всіма можливими способами передають на Батьківщину. Натомість всередині економічної системи України правами трудових мігрантів продовжують нехтувати, а реалії та темп реформ не спонукають до повернення найбільш активних українців додому [9].

Загалом, за 2014-2015 роки з України лише офіційно виїхали на заробітки трохи більше 1 млн. українців. І тенденція йде лише до зростання. Нині, за різними даними, за кордоном у різних країнах світу працюють від 4 до 8 млн українців.

Згідно з даними соціологічного опитування Інституту Горшеніна на 2016 рік, понад 40% економічно активних українців віком від 18 до 29 років готові виїхати з України заради більш оплачуваної роботи та

кар'єрних перспектив. За даними опитування компанії GFK Ukraine, 8% громадян України (а це близько 3 млн. осіб) найближчим часом будують плани щодо трудової міграції за кордон [10].

Найбільш високооплачуваними спеціальностями є програмісти, медсестри і санітари, робочі сільського господарства, доглядальниці. За даними Міжнародної організації із міграції, кожен п'ятий мігрант готовий інвестувати кошти не лише в свою родину, але й у діяльність місцевої громади, звідки він і помандрував у пошуках більших заробітків [11].

За результатами нашого дослідження, можна зробити висновки, що в Україні, а особливо на Донбасі необхідна розбудова привабливого бізнес-клімату для розвитку малого та середнього підприємництва. А зароблені за кордоном кошти могли б стати рушієм реформ та змін в економіці України. Замість того, щоб обмежувати рух капіталів та намагатися оподаткувати кожен зароблену копійку трудового мігранта, держава могла би створити низку умов для легалізації капіталів, їх збереження та примноження з користю для української економіки.

Література

1. Міжнародна трудова міграція [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/18760914/ekonomika/mizhnarodna_trudova_migratsiya.
2. Петюх В.М. Ринок праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://buklib.net/books/21913/>.
3. Уровень безработицы в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://index.minfin.com.ua/people/unemploy.php>.
4. В Украине увеличилось число безработных [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://korrespondent.net/ukraine/3603599-v-ukrayne-uvelychylos-chyslo-bezrobotnykh>.
5. Прожитковий мінімум – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.buhoblik.org.ua/kadry-zarplata/oplata-truda/1958-1958-prozhitkovij-minimum.html>.
6. Министр назвал количество безработных в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://korrespondent.net/ukraine/3743514-mynustr-nazval-kolychestvo-bezrobotnykh-v-ukrayne>.
7. ООН: Уровень безработицы в оккупированном Донбассе достиг 50% [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://news.liga.net/news/politics/13290803-oon_uroven_bezrobotitsy_v_okkupirovannom_donbasse_dostig_50.htm.
8. Міжнародна організація з міграції відзначає зростання кількості українців, які нелегально працюють за кордоном [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unian.ua/society/1106684-mijnarodna-organizatsiya-z-migratsiji-vidznachae-zrostannya-kilkosti-ukrajintiv-yaki-nelegalno-pratsuyut-za-kordonom.html>.
9. У пастці економічної безвиході: нові ризики трудової міграції для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.slovoidilo.ua/2016/06/15/kolonka/aleksandr-radchuk/ekonomika/u-pastci-ekonomichnoyi-bezvukodi-novi-ryzky-trudovoyi-mihracziyi-dlya-ukrayiny>.
10. Вийхати на заробітки за кордон планують 3 млн українців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://espresso.tv/news/2015/07/30/vuyikhaty_na_zarobitky_za_kordon_planuyut3 mln_ukrayinciv.
11. Работа за границей: Куда и на какие зарплаты едут украинцы [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://korrespondent.net/ukraine/3626732-rabota-za-hranytsei-kuda-y-na-kakye-zarplaty-edut-ukrayntsy>.

УДК 314.74 (44)(043)

Бірінцев В.О.

ПРОБЛЕМИ МІГРАЦІЇ У ФРАНЦІЇ: БЕЗРОБІТТЯ, ТЕРОРИЗМ

Проблема міграції є однією з найгостріших в Євросоюзі. Вона така велика і така страшна, що багато країн відмовляються приймати у себе мігрантів і закривають свої кордони (Угорщина, наприклад). Разом з числом мігрантів зростає і злочинність, що теж є дуже негативним показником. Крім того, мігранти несуть з собою свою культуру і звичаї – вони не бажають асимілюватися, несучи цим загрозу втрати європейської самоідентичності.

У нашому дослідженні ми розглянемо проблему мігрантів у Франції, а також те, яким чином ця проблема впливає на проблему тероризму і соціального життя країни. Почнемо з того, що мігранти в цю країну Європейського союзу прибувають щорічно, і в досить-таки великій кількості (тільки в 2006 році, за офіційними даними, в країні перебувало 5 з невеликим мільйонів іммігрантів). Географічне положення Франції навіть полегшує шляху проникнення мігрантів - країна стоїть на морі. Колоніалізм теж грає свою роль: жителі колишніх колоній в Африці і Азії вважають, що вони живуть погано через Франції, тому і їдуть туди, не бажаючи при цьому асимілюватися.

Підтвердженням тому служить той факт, що культура Алжиру, Марокко, Тунісу прямим чином впливає на французьку культуру – це проблема для політики мультикультуралізму. Французька культура втрачає свою ідентичність.

За даними Національного інституту статистики та економічних досліджень за другу половину 2010 року, у Франції проживає понад 5 мільйонів мігрантів, що становить приблизно 8% населення країни.

Представники влади вживають усіх заходів щодо скорочення числа мігрантів. Однією з них стала заява Ніколя Саркозі, в якому він закликав різко обмежити соціальні виплати мігрантам. Він підкреслив, що соцвиплати у Франції дуже високі навіть за європейськими мірками. З іншого боку, є «Національний фронт» Марін Ле Пен, який закликає скасувати медичні посібники для мігрантів, скасувати закон про надання громадянства дітям, які народилися у Франції і т.д. Можна відзначити, що подібні погляди здаються громадянам П'ятої республіки занадто радикальними, тому що, з одного боку, треба дійсно щось робити з цим питанням (люди не готові «ділитися» гарантіями соцзахисту з мігрантами), а з іншого – така країна, як Франція не може піти в ізоляцію, що з нею станеться, якщо нічого не зробити.

За словами керівника центру контролю за нелегальною еміграцією Жюльєна Жентіля, Франція сьогодні стала не більше ніж етапом транзиту до Великобританії, Німеччини і Скандинавії. Однією з причин він називає більш низький рівень безробіття в цих країнах. У Франції мігранти є дешевою робочою силою, але їх більше, ніж у вищезгаданих країнах. Отже, і безробіття більше. Динаміку реальної кількості мігрантів у Франції оцінити важко, але якщо орієнтуватися по числу затриманих поліцією, то на 2014 рік вимальовується наступна картина. Найбільше було затримано ерitreйців (17 тисяч), за ними йдуть тунісі (понад 9 тис.) і сирійці (8 тис.). Далі марокканці, алжирці, албанці, румуни (4 тис.), Афганці, суданці, пакистанці.

Статистика на прохання надання політичного притулку у Франції за перші 8 місяців 2015 р. невелика: Судан (2300), Косово, Демократична республіка Конго, Китай (1700), Гаїті, Сирія (1400), Бангладеш (1300), Ірак, Росія (1200).

Таким чином, можна зробити кілька висновків:

1. Якщо говорити про проблеми безробіття, можна сказати, що мігранти - дешева робоча сила. Соцвиплати у Франції високі навіть за європейськими мірками, але поки гастарбайтери будуть в країні збільшуватися - навряд чи можна очікувати поліпшень.

2. Мігранти прибувають до Франції переважно з ісламських країн. Це, а також їх небажання асимілюватися з місцевим населенням і насадження ісламської культури, породжує проблему тероризму у Франції.

3. Погляди політиків Франції досить розходяться. Колишній президент Ніколя Саркозі дбає за обмеження соцвиплат, тоді як лідер «Національного фронту» Марін Ле Пен закликає радикально зменшити права мігрантів. Ця неузгодженість створює додаткові труднощі у вирішенні міграційної проблеми.

Література

1. Франція сперечається про шляхи вирішення проблеми мігрантів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nvspb.ru/tops/franciya-sporit-o-putyah-resheniya-problemy-migrantov-58803>.

2. Міграційна політика Франції: історія і сучасність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/migratsionnaya-politika-frantsii-istoriya-i-sovremennost>.

3. Мігранти стали втомлюватися від Франції? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svpressa.ru/world/article/142983/>.

4. Куропятник А.І. Імміграція і національне суспільство: Франція / А.І. Куропятник // Журнал соціальної антропології. - 2007. - №4. - Т. 8.

УДК 314.7(430)«2015/2016»(043)

Долгов А.А.

НАСЛІДКИ МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ В НІМЕЧЧИНІ 2015-2016 РР.

На сучасному етапі однією з актуальних тем сьогодення є події, пов'язані з неконтрольованим потоком мігрантів в країни Європейського Союзу. Оскільки саме в Європі існує спеціальна служба соціальної допомоги та інші послуги, це дозволяє мігрантам досить непогано жити за рахунок ресурсів країни-реципієнта. Німеччина виступає країною, на яку випадає найбільша кількість мігрантів та найбільша частина соціальних виплат.

Основну кількість потоку у країни Європи станом на 2015 рік склали мігранти з країн Близького Сходу та Африканського континенту (35% потоку спрямовано саме у Німеччину, незважаючи на інші доступні альтернативи) [1]. Німеччина є найбільш прийнятною країною за кількома причинами. По-перше, через найвищий рівень життя серед країн ЄС, по-друге, через досить розвинену сферу соціальної допомоги, яка надається мігрантам. У зв'язку з цим, більшість мігрантів переслідує мету не лише знайти безпечний притулок, а осісти та отримувати соціальну допомогу, якої б вистачало на життя.

Через свою соціальну політику, за останній рік у Німеччині кількість мігрантів значно збільшилась. За даними агентства Евростат, у 2015 р. уряд Німеччини прийняв майже 442 тис. біженців, що на 155%

більше, ніж у 2014 році, що є найбільшим серед країн Євросоюзу [2]. Стосовно великої кількості мігрантів, що знаходяться на території Німеччини, держава має також проблему із євромігрантами – внутрішніми мігрантами з інших країн-учасниць ЄС, зокрема Болгарії та Румунії.

Наразі в Німеччині проживає понад 4,1 мільйона тільки внутрішніх мігрантів [3]. Позитивними сторонами є те, що мігранти з європейських країн за культурою більш близькими до німців, швидше асимілюються, обходяться набагато дешевше та орієнтовані на повернення додому. Зазначимо, що більшість мігрантів використовується у якості некваліфікованої робочої сили, що тим самим викликає невдоволення німців, які через створену конкуренцію можуть зіштовхнутися з проблемами на ринку праці. Ці та інші фактори, які стосувалися мігрантів, спричинили низку проблем як політичного, так і соціального характеру.

Через м'який політичний курс, який проводить уряд Німеччини на чолі із А. Меркель щодо мігрантів, у німецькому суспільстві виникли протиріччя. Вперше за п'ять років недовіра населення сягнула свого максимуму. Це є наслідком того, що незважаючи на міграційну кризу, А. Меркель тим не менш впевнена, що країна здатна витримати таку хвилю мігрантів та вносити надані корективи у міграційний курс не потребується. Втім, за даними опитування міжнародної аналітичної компанії (YouGov) 52% громадян Німеччини вважають, що слабкий митний контроль, а через це велика кількість неконтрольованих мігрантів може стати причиною терактів[4].

Протиріччя, які виникли на базі невдоволення міграційною політикою, що проводить уряд Німеччини, стали свого роду початком політичних та соціальних проблем. Одним із відчутних політичних наслідків стало зниження підтримки уряду населенням. Через підтримку імміграційної політики канцлер почала поступово втрачати свої позиції. Через негативні настрої щодо мігрантів також почалася активізація правих сил, таких, як «Альтернатива для Німеччини» (AfD), яка на виборах 2016 року обійшла партію ХДС та посунула її на третє місце. Ці фактори можуть суттєво вплинути на авторитет А. Меркель, що в подальшому надає сумніви стосовно її знаходження на посту канцлера [5].

Зростання злочинності після появи мігрантів, нездатність держави урегулювати ситуацію та негативні настрої у суспільстві викликали у відповідь створення правопопулістського руху PEGIDA (Патріотичні європейці проти ісламізації Заходу), що була заснована у Дрездені. Діяльність PEGIDA – це організація антиісламських демонстрацій, що мають успіх через незадоволення людей міграційною політикою та недовірою до уряду та ЗМІ. За свою мету PEGIDA ставлять захист християнської культури від ісламського впливу та, що найважливіше, вимагають зробити розселення мігрантів більш децентралізований розподіл засобів і розселення мігрантів, у проведенні міграційної політики орієнтуватися на досвід Нідерландів та Швейцарії, щоб полегшити процес інтеграції [6].

Наряду із політичним фактором є також, фактор соціальний. Невдоволення населення викликав той факт, що табори для мігрантів розташовуються на території країни, але через їхню кількість навіть цих мір не було достатньо. Тимчасовий притулок для мігрантів створюють у муніципальних закладах, як наприклад школи та спортзали. Також уряд прийняв до розгляду відновлення програми будівництва панельного житла, що сприяє не тільки трудовій, а й житловій конкуренції – серед місцевого населення є багато тих, хто потребує житла не менше за мігрантів. Крім того, має місце економічний фактор. За суспільною думкою, соціальні виплати для мігрантів занадто великі – середній біженець обходиться державі до 13 тисяч євро на рік, що також викликає невдоволення населення. До того ж, мігранти можуть принести із собою нові, нетипові для Європи захворювання. Як підсумок, приблизно 48% населення виступає за обмеження прийому мігрантів, особливу підтримку ця ідея отримала на Сході Німеччини, де найбільш сильні націоналістичні настрої.

Наслідки міграційної кризи як політики уряду Німеччини, зокрема негативні настрої серед населення та значне падіння авторитету партії ХДС змусили державу шукати рішення, які б посприяли як загальноєвропейській міграційної кризи, так і ситуації у самій Німеччині. У якості вирішення питання розглядається проект зміни квот прийому мігрантів, який був розроблений Європейською комісією. Цей проект стосується перерозподілення великої кількості мігрантів між кількома державами-учасниками, таким чином, частина навантаження, що викликана міграційним потоком, буде розподілена і стосуватиметься не тільки Німеччини. Також законопроекти, що протидіють міграційній хвилі, включають в себе такі заходи, як створення таборів на територіях за межами ЄС і закриття кордонів, до чого станом на початок 2016 року прислухалися 8 з 26 країн-членів ЄС.

Таким чином, відповідальність за долю мігрантів, яку взяла на себе Німеччина, стала проблемою як економічного характеру, так і соціально-політичного. Це стало наслідком того, що в країні почали набувати популярності праві сили, зокрема рух PEGIDA. Ситуація із міграційною хвилею, що охопила країну та надалі вийшла з-під контролю, також призвела до падіння авторитету державної партії ХДС на чолі із Ангелою Меркель. З огляду на це, уряд Німеччини почав вносити зміни у свій курс відносно міграційної політики, що виразилось у розробці системи квотування. В цілому, хоч країна і переживає загострення міграційної кризи, є надія, що Німеччина таки витримає цей складний період завдяки своїй потужній економіці. Водночас ніхто не гарантує, що ця хвиля стане останньою.

Література

1. Миграционный кризис в Европе / Л. И. Кравченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rusrand.ru/analytiks/migracionnyu-krizis-v-evrope>.
2. Евростат: за год в Германию прибыли почти 442 тысячи беженцев [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ria.ru/world/20160305/1385115422.html>.
3. Миграционный коллапс в Германии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://x-true.info/40193-migracionnyu-kollaps-v-germanii.html>.
4. 52% немцев считают последние теракты последствием политики Меркель [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nv.ua/world/countries/52-nemtsev-schitajut-poslednie-terakty-posledstviem-politiki-merkel-184644.html>.
5. На выборах в Германии побеждают социал-демократы [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://regnum.ru/news/polit/2181647.html>.
6. PEGIDA меняет политическую карту Германии [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://inosmi.ru/world/20150123/225774170.html>.

УДК 327(73:72)(043)

Клименченко М.В.

ВІДНОСИНИ МІЖ США ТА МЕКСИКОЮ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ

Мексика – це велика держава в Північній Америці, що на півночі межує зі Сполученими Штатами Америки. Відносини між США та Мексикою завжди були непростими та налічують вже багато століть. За останні десятиліття Мексика зазнала значних змін, «оновилася» як зовні, так і зсередини. Підвищення політичної та економічної незалежності, прагнення до збільшення важливості своєї ролі в системі міжнародних відносин, повсюдне зниження впливу США в регіоні стали найбільш важливими факторами процесів «оновлення» Мексики як учасника міжнародних відносин. У зв'язку з цим, США змушені були реагувати на ці зміни.

Однак, незважаючи на це, обидві країни все ще перебувають в глибокій залежності одна від одної. Глибока економічна інтеграція двох країн здійснюється в рамках Північноамериканської зони вільної торгівлі (НАФТА). Станом на кінець 2014 р Мексика була третім торговельним партнером США [1].

У зв'язку з цим адміністрація президента Обами висунула твердження про те, що «нові» відносини між країнами повинні обернутися не навколо проблем безпеки, як це було раніше, а навколо подальшого зміцнення економічних зв'язків. Проте проблеми безпеки продовжують залишатися ключовими в американо-мексиканських відносинах, оскільки з Мексики виходять серйозні загрози. Основною проблемою для двох держав на сьогодні є не кордон як такий, а кількість мігрантів, які незаконно перетинають його щодня. Проблема іммігрантів в Сполучених Штатах – одна з найбільш значущих міграційних проблем в світі. Виходячи з цього, основними проблемами відносин між США і Мексикою є:

- проблеми нелегальної міграції;
- незаконний оборот наркотиків;
- нелегальна торгівля зброєю;
- питання національної безпеки - довгий кордон між двома країнами означає, що мир і безпеку в цьому регіоні має найважливіше значення для національної безпеки США і міжнародної торгівлі [2].

У 2001 року президент Джордж Буш-молодший на переговорах з Мексикою офіційно прийняв нову міграційну реформу, але терористичні акти 11 вересня повністю змінили рішення американського уряду. Незабаром після терактів кордони США були закриті, а патрульні сили були ще більше збільшені. Як наслідок, міграційний питання було знято з порядку денного і фактично не обговорювалося кілька років аж до приходу нового президента Барака Обами.

Ще під час передвиборчої кампанії 2008 року майбутній президент Обама зробив кілька заяв, які стосувалися проблеми нелегальної міграції: він запропонував закриття лазівок на кордонах і збільшення довжини прикордонного паркану. Але так як імміграційна концепція Обами включає як жорсткі обмежувальні елементи (адміністрація президента Обами за перші три роки при владі вислала з країни рекордну кількість нелегалів), так і ліберальні, друга частина стратегії передбачала виведення нелегальних іммігрантів «з тіні» за рахунок надання їм права на довготривале перебування в країні – передбачалося, що бажані залишитися в США будуть зобов'язані пройти курси англійської мови і виплатити грошовий штраф за нелегальне перебування в країні [2].

Наступний проект з питань нелегальної міграції президент Барак Обама представив під час виборчої кампанії на другий президентський термін у 2012 році. В основному законопроект не сильно відрізнявся від попередніх і передбачав в основному:

- посилення охорони кордонів США;

- введення додаткових перевірок на підтвердження легального статусу мігранта;
- санкції проти роботодавців, які наймають на роботу нелегалів [3].

Хоча сьогодні, посилення прикордонного контролю, зниження народжуваності в самій Мексиці, а також деякі економічні чинники зараз приводять до зниження кількості мігрантів, ця проблема залишається актуальною для двосторонніх відносин [4].

У 2014 році спостерігалось значне потепління відношення президента щодо «нелегальних резидентів». У листопаді Барак Обама підписав указ про підтримку нелегальних мігрантів. Згідно з ним, захист від можливої депортації отримали близько п'яти мільйонів іноземців, які проживають в США без дозвілних документів. Суть нововведення полягала у видачі офіційних дозволів на роботу терміном на три роки з можливістю продовження іммігрантам, які мають дітей (які є громадянами США по праву народження на американській території), а також тим, кого ввезли в країну неповнолітніми. Для президентського указу не потрібно схвалення Конгресу. Однак такий документ не має сили закону і може бути скасований наступним президентом США, але це рішення приведе до болючої реакції іспаномовного населення і електорату. Це рішення Барака Обами – найзначніше зміна американського імміграційного законодавства за останні 30 років [5].

Таким чином, не дивлячись на зміцнілу економічну інтеграцію США та Мексики, основними проблемами та питаннями двохсторонніх відносин між країнами залишаються питання безпеки. Постійно зростаючий рівень іммігрантів до США, безперервний наркотрафік, нелегальна торгівля зброєю на сьогодні складають основу діалогу між країнами. Президент Барак Обама та його адміністрація відзначаються більш лояльним та ліберальним ставленням до іммігрантів, проте часом не відмовляють собі в прийнятті радикальних рішень вочевидь не на користь останніх.

Література

1. Костюнина Г.М. Североамериканская интеграция: 20 лет спустя / Г.М. Костюнина // Вестник МГИМО Университета. – 2015. – № 2 (41). – С. 238.
2. Политика администрации Б. Обамы в Латинской Америке [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://riss.ru/images/pdf/journal/2015/4/05_.pdf.
3. U.S.-MEXICO RELATIONS: TRENDS AND ISSUES [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bulletin-ir-law.kaznu.kz/index.php/1-mo/article/view/363/357>.
4. Иммиграция из Мексики в США, похоже, пошла на спад [Электронной ресурс]. – Режим доступа : http://www.bbc.com/russian/international/2012/04/120424_immigration_us_mexico_reverse.shtml.
5. Обама в Мексике: деньги, наркотики, мигранты [Электронной ресурс]. – Режим доступа : <http://rus.azatutyun.am/a/24975833.html>.

УДК 355.42:314.7(477.6)«2014/2016»(043)

Ляшенко А.Ю.

МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ НА ПІВДЕННО-СХІДНІЙ УКРАЇНІ В ПЕРІОД ВЕДЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ 2014-2016 РР.

З початком ведення військових дій на території південно-східної України у регіоні спостерігається активізація міграційних процесів. Певна частина населення була вимушена покинути свої домівки в пошуках міжнародного захисту за межами України чи оформити статус тимчасово переміщеної особи на підконтрольній українській державі території. Також треба враховувати і той прошарок населення, який з різних обставин залишився на тимчасово окупованій території і періодично здійснює перетин лінії розмежування з суб'єктивних причин. Отож, актуальність даної теми полягає в тому, що міграційні процеси на південно-східній Україні активно розвиваються та одночасно впливають на питання, пов'язані з забезпеченням національної безпеки України та міжнародного співтовариства загалом.

Для того, щоб краще зрозуміти природу міграційних процесів на південно-східній Україні, для початку дамо визначення поняттю міграції та її видам. В наукових працях дослідників міграційних процесів можна знайти безліч трактувань поняття міграція, але всі вони погоджуються в основних питаннях. Міграція – це переміщення або переміщення людей у зв'язку різних обставин. Міграція зазвичай пов'язана зі зміною місця проживання та підрозділяється на наступні види: тимчасова міграція, сезонна, маятникова, постійна або незворотна міграція [1].

У результаті подій 2014-2016 рр. на південно-східній Україні, ми можемо спостерігати наступні види міграції: тимчасова, маятникова, незворотна. Так під категорію тимчасової міграції можна віднести ту категорію людей, які перетинають лінію розмежування задля здійснення нерегулярних, короткочасних поїздок. За результатами опитування, яке проводилось в період з 5 по 31 жовтня 2016 р. за підтримкою Агентства ООН у справах біженців 38% людей перетинають лінію розмежування задля відвідування родичів, 27% - щоб здійснити покупки, 26% - аби зняти готівку та 12% аби вирішити проблеми з документами [2].

Також треба враховувати, що аналогічні процеси відбуваються не тільки в напрямку підконтрольній Україні території. Значна кількість людей, які мешкають на тимчасово окупованій території, здійснюють короточасні поїздки на територію Російської Федерації, адже там процедура перетину кордону значно простіша. Тим паче, мешканці прикордонних міст мають можливість пройти спрощену процедуру, яка займає не більше 5 хвилин. Моніторингова місія ОБСЄ, що здійснює моніторинг на пунктах пропуску через російсько-український кордон Гуково та Донецьк, повідомила, що впродовж останніх місяців середньоденний обсяг транскордонного руху дещо зменшився на обох пунктах пропуску: з 10 915 до 10 396 переходів на день. Добовий середній чистий потік становив 187 осіб (з України в Російську Федерацію), що означає збереження тенденцій останніх тижнів жовтня 2016 року, коли більше людей виїжджало в Російську Федерацію [3].

Незважаючи на складну ситуацію в регіоні, істотний процент переміщень осіб припадає на маятникову міграцію. Згідно опитувань 9 % людей, які перетинають лінію розмежування, працюють на території України та вимушені щодня, або щотижня здійснювати переміщення від місця їх мешкання до місць їх працевлаштування [2].

Аналогічні процеси відбуваються й у напрямку таких країн як Російська Федерація, Польща, Білорусь та ін. Треба відзначити, що більшість з людей, які раніше мали трудовий договір з іноземним роботодавцем, у результаті початку ведення військових дій на території південно-східної України стали шукати можливості залишитися у цих країнах.

Так УВКБ ООН продовжує відслідковувати ситуацію з біженцями у сусідніх країнах. За даними державних органів у приймаючих країнах, загальна кількість українців, що шукають притулку чи інших форм законного перебування, на теперішній час становить 1 481 377 осіб, більшість із яких прибули до Російської Федерації (1 154 212) та Білорусі (148 549). Станом на 1 вересня, від початку кризи найбільше заяв про міжнародний захист було отримано у таких п'яти країнах ЄС: 7 967 заяв про міжнародний захист – у Німеччині, 7 267 – в Італії, 5 423 – у Польщі, 3 176 – у Франції та 2 742 – у Швеції [3].

Незворотна міграція в контексті ведення військових дій у 2014-2016 рр. може розглядатися як переміщення на тимчасово окуповану територію осіб, які виступають на стороні бойовиків. Їхні дії на території України розглядаються як злочинні з відкриттям відповідного судового провадження. Тож боячись відповідальності за вчинені злочини, вони мігрували в Росію чи на непідконтрольну Україні територію.

В окрему категорію необхідно виділити людей які визначаються як внутрішньо переміщені особи. Зазначимо, що, за даними Міністерства соціальної політики, в Україні нараховується близько 1 мільйона 800 тисяч ВПО [4]. Кожного дня вони вимушені стикатися з проблемами, які так чи інакше є наслідком їх соціального статусу.

Свобода пересування людей через лінію розмежування залишається проблематичною. На контрольно-пропускних пунктах спостерігаються довгі черги, в яких людям доводиться чекати до 6-8 годин, що пояснюється недостатньою пропускною спроможністю контрольно-пропускних пунктів. Згідно зі статистикою Держприкордонслужби України від 18 вересня 2016 р., у середньому за день через чотири діючих КПП у Донецькій області лінію розмежування перетинає 25,5 тис. осіб і 4,3 тис. транспортних засобів. Вирішити цю проблему можна шляхом спрощення процедур на КПП. УВКБ ООН разом із своїм партнером, НУО «Фундація.101» не раз наголошували на цьому, але ніяких зрушень у цьому питанні не відбулося.

Ключовим питанням у сфері захисту, що викликає занепокоєння, залишається призупинення соціальної допомоги та пенсійних виплат ВПО до перевірки адреси постійного проживання. Призупинення торкнулося близько 500-600 тис. ВПО, половина з яких ще не відновила свої виплати. Також важливою проблемою є інформованість населення. Більшість з них не має жодного уявлення про свої права та як ними можна скористуватися [3].

Одним з найважливіших питань є соціальна адаптація ВПО. Серед певних груп населення існує упереджена думка щодо ВПО. Внаслідок цього вони щодня стають об'єктом дискримінації, їм складніше знайти роботу, винайти житло. Через це більшість з них не може у повному обсязі користуватися конституційними правами, які гарантуються усім громадянам України. У цьому контексті Уряд повинен вести активну інформаційну політику щодо формування позитивного іміджу ВПО, створювати нові робочі місця та соціальні структури, які будуть допомагати людям швидше адаптуватися у новому соціумі.

Отже, в результаті наших досліджень можна зробити наступні висновки. Внаслідок військових дій у 2014-2016 рр. на південно-східній Україні активізувалися міграційні процеси у даному регіоні. В цьому контексті Уряд виявив свою неспроможність своєчасно відреагувати на великі обсяги міграції, що спричинило ряд проблем у цій сфері, які потребують скорішого вирішення з боку державних органів та безпосередньо з боку кожного громадянина України.

Література

1. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика: Енциклопедія / Упоряд. Ю. І. Римаренко; За ред. Ю. Римаренка. – К.: Довіра, 1998.

2. Опитування громадян на лінії зіткнення 5 – 31 жовтня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unhcr.org.ua/attachments/article/244/Checkpoint%20Survey_infographic_October_UKR.pdf.

3. Інформація про роботу УВКБ ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unhcr.org.ua/attachments/article/244/UKR_UNHCR%20UKRAINE%20Operational%20Update%20October%202016.pdf.

4. Єдиний реєстр внутрішньо переміщених осіб запрацював у тестовому режимі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/news/7926.html>.

УДК 323.2(477-074)(043)

Макаренко В.А.

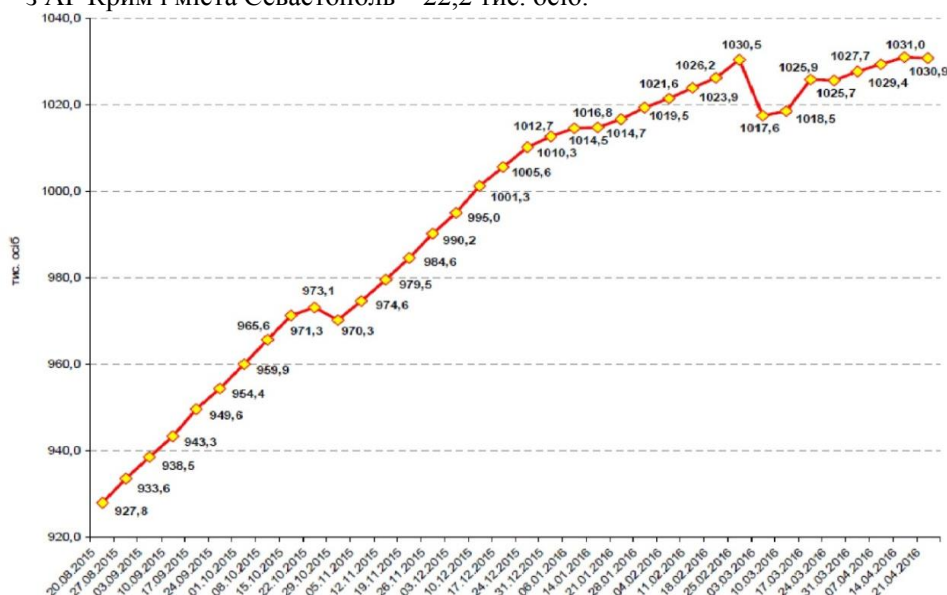
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ З ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНОЇ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Міграція населення – це важливий соціально-економічний процес, що робить істотний вплив на демографічну ситуацію, ринок праці, якісні параметри населення. Міграція завжди відігравала важливу роль у житті суспільства кожної країни та світу в загалом. Вона змінює розміщення населення, перерозподіляє його по території, дозволяє з більшою ефективністю реалізувати трудовий потенціал країни, швидше освоювати нові види виробництва, як за рахунок припливу нової робочої сили, так і за рахунок припливу фахівців з інших підприємств даного профілю. Міграція виступає свого роду особливим індикатором соціально-економічного розвитку, показником привабливості держави та окремих її регіонів. Про те, слід зазначити, що міграція має і зворотній характер, наприклад відтік кваліфікованих кадрів з кризової території тільки погіршує ситуацію.

До 2014 року Україні, незважаючи на своє географічне положення та рецесію у розвитку економіки вдалося стабілізувати ситуацію з еміграцією, хоча слід зазначити, що саме на припинення відтоку з країни було направлено заходи уряду у цій сфері. Про те події, що мали свій початок у лютому місяці, змусили звернути увагу і на проблему з внутрішньою міграцією, тим більш вимушеною, особливо гостро постало питання в соціально-економічній акліматизації вимушених переселенців [3].

Як зазначає інформаційно-аналітичний центр з моніторингу міграційних процесів, станом на 21.04.2016 з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції до інших регіонів загалом переселено 1 030,9 тис. осіб (Мал.1), у тому числі:

- з Донецької і Луганської областей – 1 008,7 тис. осіб;
- з АР Крим і міста Севастополь – 22,2 тис. осіб.

Малюнок.1

Таким чином, ми бачимо, що стрімке збільшення вимушених переселенців значно виросло, що зумовило збільшення напруги на ринку праці та економіки майже у всіх регіонах України. Також соціальний аспект, не можна не взяти до уваги, різке збільшення жебраків та зменшення робочих місць, зробило ще більш наглядним кризові тенденції.

На підтвердження цього факту, у вересні 2015 р. було проведено соціологічне дослідження «Індекс комфортності переселенця». Під час дослідження було опитано понад 1000 переселенців у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Миколаївській, Львівській та Луганській області та місті Києві. У опитуванні взяло участь 1000 місцевих жителів цих регіонів. Автори дослідження ставили за мету простежити рівень соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб, можливість доступу переселенців до гуманітарної допомоги та інформації, оформлення документів, отримання житла, нової роботи, медобслуговування [2].

Результатами цього дослідження стало те, що 25 % переселенців заявили, що відчувають необхідність у психологічній допомозі. Кожен шостий респондент заявив, що така допомога необхідна його дитині [4].

Проблеми соціалізації вимушених переселенців, суттєво пов'язані з повною невизначеністю майбутнього територій, які вони вважають рідними. Така ситуація формує відповідний стан людини, яка не живе вдома, але і глибоко не інтегрується у нове середовище через сподівання на тимчасовість свого перебування поза домівкою. Переселенцю важко приймати рішення стосовно роботи і, особливо, відносно організації побуту на новому місті. Людина розуміє, що в неї все, начебто, є, але в сьогоденних реаліях у зв'язку з недоступністю майна виявляється, що практично нічого немає. Тож побутове життя повноцінно не налагоджується, придбання речей, які б могли покращити побут, відкладається через їх наявність на окупованій території. Саме ця недоступна наявність створює дискомфорт, змушує людину постійно повертатися думками до власної домівки, що на підсвідомому рівні відсторонює особу від нового середовища і заважає соціалізації. Таким чином, ми бачимо, що нові виклики з якими уряд на всіх рівнях не мав досвіду успішного усунення їх та стабілізації набирав обертів. Проте, якщо аналізувати усю динаміку збільшення кількості вимушених переселенців, слід зазначити, що за період з 2015 по 2016 роки ситуацію вдалося стабілізувати. Завдяки допомозі міжнародних організацій, діяльність яких спрямована на допомогу та підтримку усіх вікових груп, що були вимушені покинути місце свого постійного проживання відбувся якісно новий період у соціальній політиці в загалом, завдяки міжнародним практикам, які були успішно опрацьовані під специфіку ситуації в Україні етап соціалізації у новій громаді зрушився з мертвої точки. Водночас необхідно зазначити, що в соціологічних дослідженнях загальне ставлення пересічних членів місцевих громад до переселенців має інші показники. Так, соціологічне дослідження «Індекс комфортності переселенця» констатує, що на запитання «чи пропонували вам допомогу місцеві жителі» позитивно відповіли 78,4 % переселенців у Донецькій, 72,8 % у Луганській, 72 % у Харківській, 71,2 % у Львівській, 67,2 % у Миколаївській і 56,4 % у Запорізькій областях. Найменші показники мають Дніпропетровська область – 34,9 % і тільки 32 % у Києві. За даними дослідження громадської думки переселенців Київського міжнародного інституту соціології восени 2015 р., 54 % опитаних хочуть повернутися додому, 26 % збираються повернутися додому впродовж року. А інші поки не визначилися. При цьому 25 % переселенців не збираються повертатися додому впродовж наступних кількох років [1].

Таким чином, можна зробити висновок, що при стабільно високій міграції населення з невідконтрольної території, їх соціалізація має декілька наслідків, таких як збільшення конкуренції на ринку праці, що поліпшує кваліфікацію працівників, та ріст безробітних, що провокує цілий ряд соціальних та економічних проблем саме для державного сектору.

Література

1. Переселенці у нових громадах: повернутися додому не можна залишитися [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2102:pereselentsi-u-novikh-gromadakh&catid=8&Itemid=350.
2. Права внутрішньо переміщених осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://helsinki.org.ua/prava-vnutrishno-peremishchenyh-osib-b-zaharov/>.
3. Оперативний звіт з моніторингу міграційних процесів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dmsu.gov.ua/images/pro-dms/centr/zvit_vyupusk_27.pdf.
4. Орієнтовний перелік можливих міграційних ризиків, що можуть призвести до негативних наслідків у сферах міграції та інших пов'язаних сферах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dmsu.gov.ua/images/pro-dms/centr/risks1.pdf>.

УДК 14.7(55)«1979/2015»(043)

Пелих Г.В.

ОСОБЛИВОСТІ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ІСЛАМСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ІРАН

На сьогоднішній день явище міграційних процесів стало глобальним й займає значне місце у розвитку суспільства. Поняття міграції є однією з головних тенденцій, що характеризує сучасні міжнародні відносини. Сучасні міграційні процеси представляють собою складні соціально-економічні

явища, які виникають через погіршення політичних та економічних систем у різних країнах світу. В цілому, на сучасному етапі поняття міграційних процесів невід'ємно пов'язане з явищами індустріалізації, інтеграції, урбанізації та глобалізації, які в свою чергу, тільки підсилюють міграційні настрої та міжнародну мобільність серед суспільства.

Особливість міграційних процесів у Ірані пов'язана з тим, що країна має вигідне географічне положення, непогані економічні та соціальні показники, стабільність у розвитку, до того ж активно виходить на міжнародні ринки енергоресурсів, попередньо виконавши всі умови для зняття санкцій. Всі перелічені фактори мають вагомий вплив на формування рішень населення відносно міграції.

Активізація міграції в Ірані пов'язана з Ісламською революцією 1979 року. Неприйняття нового уряду та його ідей стало головною причиною для пошуку населенням нових місць з кращими можливостями для життя чи роботи. Спостерігається три основні міграційні хвилі в післяреволюційний період пов'язані з відтоком населення. Першими представниками іранських емігрантів були студенти, які виїжджали за межі країни до провідних європейських держав (Великобританія, Німеччина, Франція, Італія) та США. Другий потік міграції полягав у виїзді вчених та спеціалістів з Ірану, це пов'язано з їх бажанням знайти нові більш сприятливі умови праці. Третя хвиля розпочалась у 1995 році і характеризує еміграцію висококваліфікованих робітників та представників робочого класу [1]. Останні дві хвилі є найбільш серйозними, вони характеризуються терміном «відтік мізків» і спричинили суттєвий вплив на розвиток економіки та науки в країні.

За даними Світового Банку станом на 2013 рік Іран посідав 20 місце за кількістю іммігрантів, що становить 2,6 млн. осіб, а міграційний коридор «Афганістан-Іран» знаходиться в десятці країн і налічував 2,3 млн. мігрантів у цьому напрямку у 2015 р. [2, с. 20]. За даними Верховного Комісару ООН у справах біженців Іран знаходиться на 21 місці серед країн, що є джерелами мігрантів-біженців, і складає 0,1 млн. осіб, і в той же час, як країна, що приймає біженців, Іран займає 6-те місце з кількістю в 1 млн. осіб [3, с. 16–23]. В цілому, у 2015 році кількість міжнародних мігрантів на території Ісламської республіки склала 2,7 млн. осіб це 3% від загальної кількості населення Ірану. Кількість іноземних біженців в Ірані станом на 2015 рік складає приблизно 980 тис. осіб [4].

Згідно зі статистикою міжнародних організацій міграція населення суттєво впливає на розвиток економічного та соціального становища Ірану. Країна має необхідність у кваліфікованих та досвідчених працівниках, які не будуть вивозити свій інтелектуальний капітал за межі країни. Також, одним з важливих факторів, що неодмінно впливає на економіку країни, є фактор вивезення фінансів та матеріального капіталу разом з інтелектуальним. Є невеликий відсоток іранського населення який повертається назад до країни, але він дуже низький.

Сьогодні міграція для Ірану є складним соціальним явищем, це викликає занепокоєння уряду і здійснюються спроби регулювання міграційної політики держави, з метою контролю ситуації та зменшення прогресивного росту міграційних настроїв. Уряд країни також проводить заходи, що запобігають збільшенню кількості мігрантів у країні шляхом їх депортації назад на батьківщину, але це не впливає суттєво на кількість мігрантів та біженців. Знаходячись поряд із країнами, що характеризуються нестійкістю та кризовим станом у соціальній чи політичній сфері, Іран стає головною ціллю прибуття іммігрантів. Такими країнами є Афганістан, Ірак і Пакистан [5]. Сусідство з останніми несе негативні наслідки для Ірану.

Так, за даними Агентства ООН зі справ біженців ІПІ є державою з найбільш високою кількістю іммігрантів у світі. Так, станом на 2013 рік на теренах держави зафіксовано більше 1,3 млн. осіб мігрантів, переважну більшість яких складають вихідці з Афганістану. Мігранти з Іраку та Пакистану перетинають кордони з метою використання іранської території як транзитної, з подальшим просуванням в інші країни [6].

Результати таких процесів на теренах ІПІ неодмінно спричиняє негативні наслідки для економічного та соціального розвитку країни. По-перше, прийняття та розселення мігрантів хоча б тимчасово у таборах передбачає залучення грошових коштів, що створює додатковий тиск на економіку країни. По-друге, мігранти займають робочі місця, що створює проблеми працевлаштування серед іранського населення. По-третє, виникає питання розбіжностей релігійних ідей, оскільки багато переселенців не є представниками шіїзму, що може викликати конфліктні ситуації ще й на культурному рівні.

Виходячи з цього, уряд Ірану намагається проводити збалансовану міграційну політику, що направлена не тільки на зменшення кількості іноземних мігрантів, а також на запобігання росту міграційних поглядів у середині країни. В рамках реалізації даних цілей уряд республіки співпрацює з такими структурами, як: представництво Верховного комісара ООН у справах біженців, представництво Міжнародної організації з міграції населення та Інститут з вивчення проблем міграції та біженців в регіоні [7]. Дані структури розташовані на теренах ІПІ та мають на меті надання допомоги у вирішенні питань біженців та мігрантів (а саме, повернення на батьківщину, створення сприятливих умов існування в Ірані, контроль за охороною прав біженців та мігрантів тощо).

Отже, Іран є постачальником великої кількості мігрантів, які є корінними жителями країни, а також осіб, які використовують дану країну як транзитну. Основними напрямками еміграції з Ірану є європейський континент, Америка та Канада. Це є однією із принципових проблем відносин з ЄС, оскільки велика кількість іранського населення іммігрує саме до цих країн. Для врегулювання проблем міграції з Ірану до країн ЄС 16 квітня 2016 р. до Тегерану прибула делегація Єврокомісії для обговорення двостороннього співробітництва. Важливу роль було приділено питанню координації та відстеження міжнародних потоків та нелегальної міграції. Учасники також визначили необхідність обміну інформацією для кращого вирішення проблем міграції. Так, представники МЗС Ірану та Єврокомісії домовилися про координацію дій в питаннях надання гуманітарної допомоги у зв'язку з кризовими ситуаціями в Сирії, Іраку, Ємені та Афганістані [8].

Підсумовуючи, необхідно відмітити, що міграційні процеси в Ісламській Республіці Іран на сучасному етапі розвиваються дуже активно. Країна позиціонує себе регіональним лідером, що володіє вигідним географічним та геополітичним становищем та має сприятливі умови для життя та праці. Але це є причинами, згідно з якими мігранти обирають саме цю країну для переїзду у пошуках кращих умов для життя та розвитку, створюючи цим додаткові незручності в економічній, культурній та соціальній сфері країни. На сьогодні основним завданням для країни є припинення росту кількості емігрантів з країни та іммігрантів, особливо в питаннях біженців. Для цього необхідно чітко вибудовувати міграційну політику держави, що в першу чергу залежить від визначення масштабів міграції. Для цього було б доцільно реформувати законодавство відповідно до нових викликів міграційних процесів для більш швидкого та правильного реагування на проблемні питання.

Література

1. Іран в международной миграции рабочей силы [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://catalog.fmb.ru/iran2009-7.shtml>.
2. International Migration Report 2015 Highlights [Електронний ресурс] / New York: United Nations, 2016. – 36 р. – Режим доступу до документу : http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015_Highlights.pdf.
3. Migration and Remittances Factbook 2016 [Електронний ресурс] / Washington: World Bank Group, 2016. – 69 р. – Режим доступу : <http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1199807908806/4549025-1450455807487/Factbookpart1.pdf>.
4. International migrant stock 2015. United Nations [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates15.shtml>.
5. В Тегеране высказывают обеспокоенность масштабами нелегальной иммиграции [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : http://www.iran.ru/news/politics/91612/V_Tegerane_vyskazyvayut_obespokoennost_masshtabami_nelegalnoy_immigracii.
6. Refugee Protection and International Migration, Refworld, UNHCR [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.refworld.org/migration.html>.
7. Іран в международной миграции. Институт Ближнего Востока [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://arian7000.blogspot.ru/2011/12/blog-post.html?m=1>.
8. Іран и Евросоюз начнут диалог по отслеживанию миграционных потоков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://armtoday.info/default.asp?Lang=_Ru&NewsID=145392.

УДК 323:314.745.23(477)(043)

Серова В.І.

РОЗРОБКА НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ (ДОСВІД МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ)

На сучасному етапі перед Україною та міжнародним співтовариством постають серйозні проблеми, які безпосередньо пов'язані зі стабільним розвитком та функціонуванням держави, як актора міжнародних відносин та одного з основних суспільних інститутів. В контексті політичної кризи в Україні, тимчасової анексії АР Крим та втрати контролю над частиною Луганської та Донецької областей в Україні гостро постало питання щодо залучення міжнародних стандартів захисту та допомоги внутрішньо переміщеним особам (Internally Displaced Persons).

За даними Міністерства соціальної політики станом на 28.11.2016 року в Україні нараховується 1 664 645 внутрішньо переміщених осіб або 1 343 257 сімей з Донбасу і Криму [2].

Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних

наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [1].

Розробка законодавчої бази щодо проблем ВПО в Україні знаходиться у кризовому стані. Складність проблеми міграції в Україні і світі полягає в тому, що вона тісно пов'язана з іншими актуальними для XXI ст. проблемами, такими як розповсюдження зброї масового знищення, кримінальна злочинність, культурне зубожіння, руйнування основ багатополосного світового порядку тощо.

Центр моніторингу внутрішнього переміщення (IDMC) є провідним джерелом інформації та аналізу з проблеми внутрішнього переміщення по всьому світу. За останніми даними центру Україна посіла 8 місце у світі і 1 місце в Європі по кількості внутрішньо переміщених осіб [3].

Політична криза в Україні активно вивчається світовим співтовариством. В Україні на сьогоднішній день функціонує багато міжнародних організацій, діяльність яких направлена на захист прав і свобод людини. У регіонах діють різноманітні програми допомоги ВПО, які підтримуються урядами іноземних країн і міжнародними донорами.

Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) забезпечує захист і допомогу біженцям у різних країнах світу. Сьогодні агентство впроваджує в Україні низку програм та намагається корегувати формування нормативно-правової бази задля забезпечення прав людини.

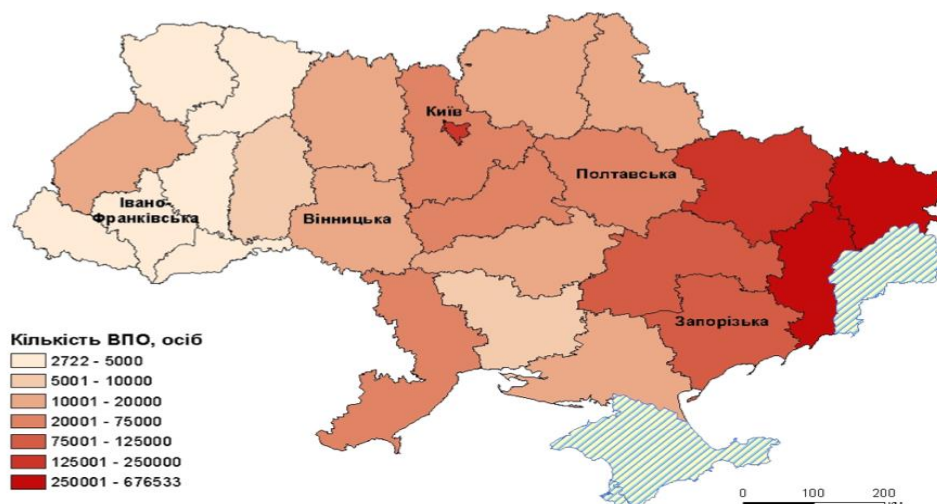
Програмою розвитку ООН за фінансової підтримки Уряду Японії та в партнерстві з урядом України, регіональною та місцевою владою, а також у співпраці з іншими агентствами ООН в Україні впроваджується проект «Швидке реагування на соціальні та економічні проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні».

Програма розвитку ООН у співпраці з благодійним фондом «Творчий центр ТЦК», благодійним фондом «Гореніє» та Всеукраїнською організацією зі справ вимушених переселенців надає малі гранти для започаткування та/або відновлення підприємницької діяльності для ВПО [4].

Управління Верховного комісара у справах біженців у лютому 2016 року розробило перелік проблемних питань та рекомендацій направлених на підтримку ВПО в Україні.

По-перше, в них УВКБ ООН висловило своє занепокоєння обмеженням свободи пересування ВПО в Україні та відсутністю механізмів забезпечення безперешкодного доступу гуманітарних організацій до постраждалого населення. ООН наголосило, що Українським урядом також повинна бути розроблена стратегія, яка б відповідала на гуманітарні виклики, зокрема на територіях, які постраждали від конфлікту. На думку УВКБ органи влади мають гарантувати постійний і необмежений доступ до допомоги та прав для всіх ВПО, незалежно від факту взяття їх на облік. Український уряд повинен активізувати надання документів цивільного стану для ВПО і вирішити житлові проблеми, які мають чи не найпершу необхідність. Має бути відпрацьований чіткий план розселення постраждалих громадян ому, що зараз розселення відбувається хаотично і часто громади не можуть в повній мірі впоратися з потоками переселенців.

На карті зображена нерівномірність розселення ВПО в Україні.

На законодавчому рівні має відбуватися постійна правова, економічна та соціальна інтеграція постраждалого населення без дискримінації, а права ВПО повинні бути відновлені.

У рамках програми ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку в Україні» реалізовується низка проектів підтримки ВПО у співпраці з місцевими органами влади.

Міжнародний Комітет Червоного Хреста з гуманітарної допомоги за сприяння Міністерства соціальної політики у співпраці з українським Товариством Червоного Хреста реалізує в Україні програми підтримки найуразливіших категорій переселенців, в першу чергу людей похилого віку. Програми

передбачають забезпечення продуктами харчування, а також, у разі необхідності, коштами, щоб людина сама могла собі купити їжу [4].

Основні виклики, з якими стикаються ВПО полягають у наданні гуманітарної допомоги – житла, їжі, одягу, доступу до ліків, медичного обслуговування, психологічної допомоги. Гостро постала проблема працевлаштування людей або сприяння їх самозайнятості, медичного обслуговування, психологічної реабілітації, розв'язання проблеми доступу до освіти, культурної та соціальної реінтеграції, вирішення житлового питання. Зволікання з активними діями щодо ВПО може призвести до погіршення ситуації у суспільстві, виникнення напруги у стосунках між ВПО та місцевим населенням зони переселення, а також до використання зростаючого невдоволення для подальшої дестабілізації ситуації в країні. Міжнародний досвід свідчить, що проблему ВПО не можна розглядати як скороминущу. Слід передбачати заходи з локальної інтеграції переселенців у нових місцях проживання [5].

Міжнародна організація з міграції, зокрема Представництво МОМ в Україні, надає фінансування постраждавшим та нужденним категоріям ВПО, які зареєструвались у Мінсоцполітики. Це негайне реагування на необхідність задоволення базових потреб ВПО, які залишилися без житлових і матеріальних засобів для безпечного та гідного життя. Ця допомога доповнювала державну підтримку вимушених переселенців, щоб вони могли покрити свої основні нагальні потреби, включаючи, зокрема, житло, одяг, непродовольчі товари, предмети гігієни, ліки та харчування. Загалом МОМ в рамках проектів підтримує переселенців у 21 з 24 областей континентальної України.

Міжнародні організації мають неоціненний досвід щодо захисту прав внутрішньо переміщених осіб та людини в цілому.

Український уряд має втілювати в роботу напрацьовані матеріали, які надаються з боку світового співтовариства задля вирішення основних проблем ВПО.

Підсумовуючи дослідження можна зробити такі висновки, що:

- розробка та впровадження підходів до вирішення проблем ВПО має інтенсивно реагувати на нові виклики часу і виходити з непостійної динаміки подій на Сході України;
- інтеграція переселенців у суспільство має виходити з досвіду міжнародних організацій;
- треба проводити постійну кампанію з інформування внутрішньо переміщених осіб про можливості, які надаються міжнародними організаціями та донорами;
- має бути створено механізм громадянського контролю по збереженню прав ВПО в Україні;
- працевлаштування ВПО повинно стати основним завданням для приймаючих громад міст та селищ;
- мають стимулюватися розселення у сільській місцевості і надаватися необхідні пільги та квоти;
- усі групи ВПО повинні отримувати належні умови для існування і підтримку з боку держави.

Міжнародним організаціям, органам місцевого та державного управління слід виконувати усі належні заходи для забезпечення сталого розвитку країни. Треба проводити роботу для підвищення рівня інформування ВПО щодо можливостей і варіантів отримання допомоги. У цьому контексті головне значення має вдала співпраця усіх елементів сучасної системи міжнародних відносин.

Література

1. Про внутрішньо переміщених осіб: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
2. Облікова база Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua/news/11555.html>.
3. IDMC's Global Internal Displacement Database [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://internal-displacement.org/database/>.
4. Внутрішньо переміщені особи: соціальна та економічна інтеграція в приймаючих громадах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [/05/IDP_REPORT_PLEDDG_edited_09.06.2016.pdf](http://05/IDP_REPORT_PLEDDG_edited_09.06.2016.pdf).
5. Смаль В. Велике переселення: скільки насправді в Україні внутрішньо переміщених осіб і як склалася доля цих людей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://voxukraine.org/2016/06/30/great-migration-how-many-internally-displaced-persons-are-there-in-ukraine-and-what-has-happened-to-them-en/>.
6. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unhcr.org.ua/en/?option=com_content&view=article&layout=edit&id=1293.
7. Ініціатива «Міста солідарності» ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unhcr.org.ua/uk/?option=com_content&view=article&layout=edit&id=1600.
8. Документи Refworld, касаючі внутрішньо переміщених осіб, включаючи правові та директивні документи, а також справочну інформацію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.refworld.org.ru/idps.html>.
9. В. Смаль / Велике переселення: скільки в Україні переміщених осіб і як склалася їх доля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2016/07/7/598316/>.

ПОЗИЦІЯ НІМЕЧЧИНИ ЩОДО ВИРІШЕННЯ СУЧАСНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ В КОНТЕКСТІ ЄС

Міграційна криза 2015 (найбільша міграційна криза в Європі) виникла у зв'язку із різким збільшенням кількості біженців, мігрантів, особливо нелегальних, в країнах ЄС, які прибули із країн Близького Сходу, Північної Африки та Південної Азії. За даними Eurostat більшість прохачів притулку походять з Сирії, Афганістану, Косово та Еритреї. Значне зростання показали Ірак та Нігерія.

Причинами міграції до Європи є ескалація конфлікту у Сирії та Іраку, невирішені проблеми в країнах Південної Африки. Афганці ж продовжують тікати від бідності та переслідувань, адже в країні не припиняються напади бойовиків кримінальних угруповань. Бідність у Косово штовхає людей до пошуків кращої долі за кордоном. Що ж до Еритреї, то значна частина біженців звідти – молоді чоловіки, котрі, тікають від примусової військової служби, яка скоріше нагадує рабство. У країні лютують політичні репресії, стверджують правозахисні організації [1].

За першу половину 2016 року в ЄС вже прибуло близько 345 тисяч (дані МОМ враховують тільки виявлених нелегальних мігрантів – багатьом іншим вдається прослизнути непоміченими) мігрантів та біженців. Враховуючи налагодженість інфраструктури перевезень, до кінця року кількість шукачів притулку не зменшиться. У зв'язку з цим питання кризи міграційної політики в ЄС постає ще гостріше. Як наслідок – серйозні зміни як в ЄС загалом, так і в окремих державах-членах. Країни все більше уваги приділяють посиленню міграційної політики. Окрім того, відбувається поглиблення Шенгенської кризи, пов'язане з відновленням постійного контролю на окремих ділянках національних кордонів.

Країни ЄС виявилися не в змозі швидко врегулювати проблему. Європейський мультикультуралізм зазнав краху. Уряди активно працюють над удосконаленням міграційної політики та нормалізацією ситуації. Німеччина, як локомотив союзу, займає найактивнішу позицію в Європейському союзі стосовно вирішення міграційної кризи.

На сьогодні міграційна політика ЄС не має єдиної правової бази, а прийняті документи мають слабку ефективність. Упродовж багатьох років ЄС намагається запровадити узгоджену міграційну політику. З 28 країнами-членами, кожна з яких відстоює в першу чергу свої національні інтереси, це виявляється вкрай непросто.

Головним нормативним актом ЄС з питань надання притулку лишається Дублінський регламент. Відповідно до якого, відповідальність за розгляд прохань про надання притулку, переважно несе країна, що зіграла найбільшу роль у прибутті чи перебуванні мігранта в Союз. Переважно це країна в'їзду – але не завжди, адже в багатьох випадках мігранти прагнуть возз'єднання з членами родини, наприклад, у Великій Британії чи Нідерландах. Правила Дублінського регламенту задовольняють не всіх. Зокрема, уряд Греції також висловлює своє незадоволення, адже саме сюди перенаправляється дуже велика частина мігрантів. Фінляндія, Німеччина та ще кілька країн припинили відправляти мігрантів назад до Греції [2].

На початку 2016 ФРН стала одним з ініціаторів реформи Дублінських норм спрямованої на вирішення міграційної кризи, яка передбачає захист зовнішніх кордонів ЄС для скорочення кількості біженців, розселення прибулих біженців по всій території ЄС та введення єдиних соціальних стандартів. Проте план не було реалізовано повністю. Не всі держави ЄС були згодні приймати біженців та надавати їм соціальну допомогу, яка передбачена в Німеччині [3].

На даний момент потреба у спільній європейській концепції тільки збільшується, і вже було затверджено створення спільної служби прикордонної охорони (згідно з планом), проте й досі немає спільного рішення відносно вже прибулих в ЄС мігрантів. Німеччина активно виступає за реформування міграційної політики ЄС. Ангела Меркель наполягає на необхідності спільного плану дій стосовно даної проблеми. Однак проблема вироблення спільної міграційної політики в рамках ЄС має не тільки економічну і гуманітарну складову, але більшою мірою схильна до політичних розбіжностей. Країни півночі і півдня Європи, країни «периферії» і ті, що розташовані всередині континенту, як і раніше відстоюють різні підходи [4].

Слід відзначити активні переговори ЄС із Туреччиною стосовно врегулювання міграційної кризи, в яких найбільш позицію займає Німеччина. ЄС прагне до стримування потоку біженців в Туреччині. Для цього планується надати Туреччині 3 млрд євро на рік для забезпечення гідних умов перебування біженців на її території та проведення контролю над потоками мігрантів до Європи. Туреччина також зобов'язується надавати дозвіл на роботу сирійським біженцям. Турецька позиція в рішенні міграційної кризи була ультимативною: 3 млрд. на рік, або Туреччина припиняє стримувати міграційний потік до Європи, відкривши кордон з Грецією і Болгарією.

18 березня було досягнуто згоди між ЄС і Туреччиною з регулювання міграційної ситуації. Відповідно до угоди Туреччина повинна обміняти з ЄС нелегальних мігрантів, які прибули до Греції після 20 березня цього року, сирійських біженців, які перебувають в Туреччині на легальній основі. Натомість

Туреччина отримає ряд преференцій, серед яких прискорення переговорів стосовно лібералізації безвізового режиму

Дана угода викликала протиріччя серед країн-учасниць. Ряд європейських політиків засуджує цю угоду, посилаючись на те, що Туреччина підтримує ІДІЛ, вона несе відповідальність за вигнання більше двох тисяч курдів зі своєї території. В Італії лідери партій називають угоду «самогубною». Чеський віцепрем'єр Бабіш обурений ситуацією, що мігранти мають такі широкі права в Європі і отримують соціальні пільги [5].

На сьогодні угода не реалізована в повній мірі. Між Туреччиною і ЄС все ще є розбіжності. Уряд Туреччини наполягає на скасування візового режиму, проте скасування віз поки не відбулося, оскільки Брюссель наполягає на скасуванні жорсткого з точки зору європейських стандартів турецького антитерористичного законодавства, чого Анкара робити не збирається, погрожуючи розірванням угоди від 18 березня 2016.

Через відсутності консенсусу між державами-членами ЄС, стосовно вирішення кризи, ФРН заключає двосторонні договори в рамках об'єднання. А саме спільно з Чехією Німеччина узгодила принципи і правила загальної імміграційної і інтеграційної політики. Під час підписання угоди було також наголошено, що проти націоналістів і популістів, які використовують населення існуючі страхи в своїх цілях і зміцнити потрібно діяти спільно [6].

Таким чином можна зробити висновки, Німеччина займає найбільш активну позицію у врегулювання міграційної кризи, прагнучи якнайшвидшого вирішення проблеми. Уряд Німеччини, усвідомлюючи, необхідність діяти спільно, активно приймає участь як у розробці загальноєвропейської міграційної політики так і шляхом підписання двосторонніх угод. Тільки активний діалог та взаємодопомога зможуть вирішити міграційну проблему.

Література

1. Солодько А., Фігісова А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>.
2. Лоренс Пітер. Як ЄС дає собі раду з мігрантами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bbc.com/ukrainian/society/2015/08/150822_migrants_eu_ko.
3. Италия и Германия предлагают план решения миграционного кризиса [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.bigmir.net/world/984085-Italiya-i-Germaniya-predlagaut-plan-resheniya-migracionnogo-krizisa>.
4. Коваль Олексій Європу накриває вал нелегальної міграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/international/migranti-rozkolyuyut-yevropu_.html.
5. Миграционный кризис в Европе [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://geopolitica.info/migratsionnyy-krizis-v-evrope.html>.
6. Європейська Рада ухвалила заключний документ щодо біженців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zn.ua/WORLD/evropeyskiy-sovet-prinyal-zaklyuchitelnyy-dokument-po-bezhencam-204849_.html.

УДК 327 (477:50)(043)

Юдіна А.А.

МІГРАЦІЙНА КРИЗА В ІТАЛІЙСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ НА ПЕРІОД 2016 РОКУ

Міграційна криза – це актуальна проблема, з якою зіштовхнулася Європа, зокрема Італійська Республіка, ще восени 2014 року, та яка ґрунтується, перш за все, військовими конфліктами та економічними проблемами в країнах Близького Сходу та Північної Африки. Особливо для Італії – країни, яка від вересня 2014 року і до сьогодні приймає до своїх берегів найбільшу кількість нелегальних мігрантів, дана проблема постає перед країною особливо гостро [1].

Незважаючи на обурення влади Італійської Республіки та переміщення мігрантів до інших країн (Німеччини, Франції, Іспанії, тощо), на період листопада 2016 року в країні налічується близько 153 тисяч 846 нелегальних мігрантів. Згідно із Доповіддю влади Італії стосовно прийому мігрантів та біженців, країна втратила за 2015 та 2016 роки 1 мільярд 160 мільйонів євро [2, 3]. А це, в свою чергу, призводить до економічних втрат, про які вже неодноразово висловлювався прем'єр-міністр Італійської Республіки Маттео Ренці. Однак політика Італії та нова «Економічна стратегія», яка прийнята у лютому 2015 року допомогла країні підняти свою економіку на 5%, тому 2016 рік для Італії є не таким критичним, але доволі тяжким [4].

Крім того, наприкінці жовтня 2016 року, прем'єр-міністр Італії Маттео Ренці офіційно заявив, що країна повністю готова накласти право вето на бюджет Європейського Союзу та призвав країни ЄС у наступному 2017 році разом зупинити потік мігрантів, які намагаються потрапити в Європу через Середземне море. Маттео Ренці висловив свою думку, що країни Східної Європи (особливо Угорщина та

Словаччина) також повинні приймати мігрантів до своєї території, адже це, можливо, полегшить тяжку ситуацію в країні та стабілізує ситуацію в ЄС [2, 4]. Отже, на сьогоднішній день Італійська Республіка повністю готова піти наперекір політиці ЄС в даному аспекті, адже, за офіційними даними статистики Італії, кожний рік країна інвестує 20 мільярдів євро в європейський бюджет, а отримує лише 12 мільйонів допомоги. Що, в свою чергу, не влаштовує італійську владу [6].

Іншою проблемою, з якою зіткнулася країна, це «багаточисленні сутички» мігрантів із місцевою поліцією, які почалися восени 2016 року. 15 вересня 2016 року Державна поліція Італії отримала інформацію про катування мігрантів, які проживають на території Італії. Ситуація повторилася і 3 листопада 2016 року, коли про вищезазначене згадали правозахисники із організації Amnesty International та звинуватили італійську поліцію у застосуванні силових методів у поводженні з мігрантами, а саме збір відбитків пальців у людей, які прибувають до берегів Італії із Близького Сходу та Африки. Але Державна поліція Італії, на чолі із Франко Габрієллі, всіляко спростовують дану інформацію [7].

Незважаючи на це, Італія (як й інші країни ЄС) продовжує виділяти соціальну допомогу мігрантам, а саме 35 євро на добу на розміщення кожної людини. Особи, які шукають притулок, мають право отримувати ще 2,5 євро на добу на особисті витрати. В декотрих центрах навіть проводять навчальні курси італійською мовою. Італія також може надавати мігрантам право на працю, але якщо мігранти зможуть надати інформацію про свій притулок, а також після 6 місяців перебування на території Італійської Республіки [8].

Таким чином, міграційна криза для Італійської Республіки ще не минула, хоча за показниками кількості мігрантів у 2016 році країна прийняла на 9% менше, ніж торік. Наслідки її відбиваються на економічній складовій країни, адже Італія мусить витратити на це великі кошти. Але існує вірогідність того, що наступний 2017 рік для Італійської Республіки стане легше стосовно державної економіки, адже якщо Маттео Ренці вдасться переконати Європейський парламент у необхідності перерозподілу мігрантів, то витрати країни будуть значно меншими. Але поки Італійська Республіка все продовжує приймати нових мігрантів до своєї території.

Література

1. Геополітика. Аналітика. Міграційна криза в Європі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geo-politica.info/migrationnyy-krizis-v-evrope.html>.
2. Лисак В.Ф. Двосторонні відносини з Італією в контексті співробітництва України з країнами Середземноморського регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://istfak.org.ua/tendentsii-rozvytku-suchasnoi-systemy-mizhnarodnykh-vidnosyn-ta-svitovoho-politychnoho-protsesu/184-zovnishnia-polityka-ukrainy-na-suchasnomu-etapi/589-dvostoronni-vidnosyny-z-italiyeyu-v-konteksti-spivrobitnytstva-ukrayiny-z-krayinamy-seredzemnomorskoho>.
3. Farnesina. Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale. Migranti [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.esteri.it/mae/it/sala_stampa/archivionotizie/interviste/2016/11/gentiloni-avramopoulos-migranti.html.
4. Independent. Arrivals to Italy now main concern of migration crisis [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/refugee-migrant-crisis-italy-smugglers-greece-libya-eu-frontex-a7358146.html>.
5. Politico.eu. Matteo Renzi pledges to veto EU budget over refugee crisis [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politico.eu/article/italy-matteo-renzi-pledges-to-veto-eu-budget-over-refugee-crisis/>.
6. Farnesina. Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale. Migranti e crescita [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.esteri.it/mae/it/sala_stampa/archivionotizie/interviste/2016/11/gentiloni-migranti-e-crescita-un.html.
7. Amnesty International. Hotspot Italy: Abuses of refugees and migrants [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2016/11/hotspot-italy/>.
8. Eurostat. Statistiche sulle migrazioni internazionali e sulle popolazioni di origine straniera [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics/it.

СЕКЦІЯ
«СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ»

УДК 323.283(569.1)(043)

Бушуєв Г. О.

ФАКТОР ФІНАНСУВАННЯ ІСЛАМСЬКОЇ ДЕРЖАВИ
В КОНТЕКСТІ СИРІЙСЬКОГО КОНФЛІКТУ

Будучи створеною у 2006 році, шляхом об'єднання ісламістських угруповань на чолі з представниками Аль-Каїди, на сьогодні ІДІЛ являє собою одну з найбільш сильних терористичних організацій Близького Сходу. Чисельність ІДІЛ сягає за різними даними від 80 до 100 тис. осіб. Організація захопила під свій контроль значні території Іраку та Сирії, і наразі претендує на створення держави із шариатською формою правління.

«Ісламська держава» не потребує масштабних фінансових вливань з-за кордону, як «Аль-Каїда», «Джабхат ан-Нусра», а також «Вільна сирійська армія». Самопроголошений халіфат перейшов на самофінансування: він самостійно отримує мільярди доларів за рахунок грабунку банків, захопленого майна іновірців, обміну заручників за викуп, работоргівлі, контролю над наркотрафіком і нелегальними каналами поставок нафти. Зараз «Ісламська держава» є найбагатшою терористичною організацією з бюджетом приблизно в 2,3 млрд дол.

Що стосується доходів Ісламської Держави, то тут прагнення керівництва ІД створити видимість фінансової самостійності «нового державного утворення» і наявність стандартної для звичайної держави системи мобілізації доходів скоріше носить форму фінансово-бюджетної мімікрії. В першу чергу це відноситься до збору так званих «податків». В ІД діє Рада з фінансів, що здійснює нагляд за розподілом коштів халіфату та аудит діяльності губернаторів областей [1].

Участь ІД у виробничій діяльності обмежена експлуатацією експропрійованих в Сирії і Іраку родовищ природних копалин, включаючи їх видобуток, переробку, збут сировини і продуктів його переробки на внутрішніх ринках цих країн або за кордоном. У Сирії ІД захопила розташовані поблизу Пальміри родовища фосфатів, в Іраку – так само фосфатні родовища і переробний завод в Аль-Каїмі. В Іраку і Сирії організація контролює підприємства з виробництва сірки, фосфорної кислоти, солі, а також низку великих цементних заводів.

І все ж головна мета ІД у виробничій сфері – нафтовидобуток і нафтопереробна промисловість, покликані, за задумом джихадистів, забезпечити високий і стабільний рівень доходів свого режиму. Основну їх частину складає прибуток від продажу нафти з підконтрольних екстремістам родовищ, кількість яких з моменту проголошення ІД постійно збільшувалася [2].

Нафтова стратегія ІД почала розроблятися ще до встановлення в Іраку в 2014 р. У 2013 р., тобто ще в період високих нафтових цін, що з'явилися в Сирії джихадисти з цього угруповання розглядали нафтові ресурси як фінансово-економічної основи майбутнього «халіфату». Паралельно з захопленням Мосула відбулося також захоплення родовищ в іракській провінції Кіркук. До того як іракська армія звільнила в квітні 2015 року цей нафтоносний район, ІД встигла отримати від експлуатації родовищ близько 450 млн. дол [3].

«Ісламська держава» готова продавати нафту істотно нижче за ринок (останнім часом нижня межа ціни, встановлена ІД - 25 дол. за барель). В кінці 2014 року обсяг продажів оцінювався в 70 тис. барелів щодня, що поповнювало бюджет ІД на 2-3 млн дол. на день. Бомбардування нафтових об'єктів авіацією коаліції знизили ці доходи до 1-1,5 млн. дол.

У сфері транспортування і збуту зайнята велика кількість посередників і контрабандистів. Через них вдається не тільки долати міждержавні кордони, лінії фронтів, але навіть, за інформацією, що надходить, постачати урядові війська і протистояти джихадистам (наприклад, загони пешмерга в іракському Курдистані пропускали вантажівки з паливом, що йдуть з «халіфату» на курдську територію). ІД довіряє збут нафти і нафтопродуктів перекупникам – трейдерам, які скуповують сиру нафту безпосередньо на родовищах, доставляють її на переробні установки, постачають нафтопродуктами населення, виробників електроенергії, бойові частини і адміністративні служби ІД, інші терористичні формування.

Претендуючи на створення нової держави, джихадисти намагаються копіювати структуру, операційну логіку, менеджмент, виробничо-фінансову звітність діючих на Близькому Сході великих державних нафтових компаній. Були налагоджені система бухгалтерського обліку, пошук і відбір кваліфікованих кадрів, забезпечена матеріальна мотивація працівників в даній галузі. Для підвищення рентабельності виробництва ретельно вивчається ринок збуту, враховуються відмінності в обсягах попиту окремих частин захоплених територій. Хоча система управління ІД на місцях децентралізована, нафтова галузь – поряд з військовим управлінням і пропагандистською діяльністю – жорстко контролюється

безпосередньо вищим керівництвом «халіфату». Родовища та циркулюючі в галузі фінансові потоки перебувають під пильним наглядом «Амніят» - секретної поліції ІД.

Слід визнати, що нафтовий бізнес ІД функціонує за участю значної частини місцевого населення, в тому числі кримінальних елементів і просто залишилися без засобів до існування знедолених.

Другим за значимістю джерелом доходів ІД є розгалужена система численних податків, зборів, платежів за нав'язані «послуги», а також прямого рекету. По ряду напрямків ІД копіює і використовує інструменти бюджетного процесу, здійснюваного в визнаних світовою спільнотою державних утвореннях. Такі податкові надходження, звичайно, мають свою специфіку і не можуть вважатися легітимними.

Під цим фінансовим пресом (наведений перелік податків і зборів далеко не повний) знаходяться щонайменше 4 млн. чоловік, що проживають на окупованих ІД територіях. Міцність накинutoю на окуповані території мережі незаконних поборів забезпечується не тільки військовою силою джихадистів, але і лояльністю їм частини місцевого населення.

Ще одне джерело – доходи від бізнесу, злочинний характер якого ІД навіть не приховує. Йдеться про експропріацію на території «халіфату» готівки, що зберігається в банках, нерухомості, товарних запасів, транспортних засобів, про захоплення заручників з метою отримання викупу. Зокрема, в Мосулі в червні 2014 р. бойовики пограбували філію Центрального банку Іраку, присвоївши, за різними оцінками, від 900 млн. до 2 млрд. дол. У сфері фінансових послуг ІД стало власником наявних ресурсів в державних банках, воно забирає кошти біженців, що не є сунітами та залишили «територію ІД», а також всіх тих вкладників приватних банків, які не змогли надати потрібну джихадистам інформацію про походження своїх накопичень і мету їх подальшого використання [5].

Покинуті біженцями будинку, які втратили власників магазини здаються в оренду і щомісяця приносять ІД дохід в 3 млн. дол. в формі рентних платежів.

В аграрному виробництві «Ісламська держава» встановило контроль над зерносховищами, захоплює у фермерів сільськогосподарську техніку для подальшої здачі її в оренду колишнім власникам. Крадене зерно використовується не тільки для отримання прибутку, контролю над регіональним зерновим ринком, але і в якості інструменту, що впливає на продовольчу безпеку цієї частини Близького Сходу. Як аналогічного інструменту використовуються і водні ресурси. Зерно з Іраку поставляється до Сирії і Туреччини.

У північних і північно-західних районах Іраку зосереджена основна частина виробництва пшениці, в тому числі зерна з низьким вмістом клейковини, що користується підвищеним попитом на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Прибутковим злочинним бізнесом є контрабанда пам'ятників культури. ІД отримує прибуток від цього двома способами: продаж трофейних пам'ятників і стягування зборів з контрабандистів, провозять артефакти через окуповану територію. ІД і інші злочинні угруповання, що діють в Сирії, могли на даний момент заробити десятки мільйонів доларів США від продажу пам'яток культури, викрадених в Сирії. «Ісламська держава» окупувала понад 4 500 археологічних пам'яток, деякі з яких є об'єктами світової спадщини ЮНЕСКО. 90% культурних пам'яток країни розташовано в зруйнованих війною регіонах, що створює умови для розкрадань в великих масштабах.

Торгівля людьми – ще одне джерело доходів. На «рабовласницьких аукціонах» ІД людей продають і перепродують з метою отримання викупу. За даними Групи розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (ФАТФ), прибуток від злочинної діяльності склав від 20 до 45 млн. дол.

У 2014-2015 рр. захоплені території давали ІД основну частину фінансових ресурсів. Керівники «халіфату» розраховували за рахунок їх експлуатації забезпечити фінансову самостійність свого утворення. Однак своєрідним резервом служать і «прямі» грошові трансакції з-за кордону [6].

На першому місці тут – перекази різного роду фондів, включаючи благодійні, законспіровані фінансові вливання спецслужб та інших державних органів Катару, КСА, Туреччини. Ці гроші йдуть не тільки на закупівлю озброєнь, а й на реабілітацію бойовиків, що постраждали на полі бою.

Друге – традиційні для ісламу податки, пожертвування в формі регулярних добровільних відрахувань віруючих на благодійні потреби. Це вкладається в легальну схему: збір пожертвувань, їх розподіл на потреби бідних, на поширення ідей ісламу по всьому світу. Тут має місце ситуація, коли легально зібрані в різних країнах гроші стають нелегальними, тобто відбувається не «відмивання брудних грошей», а «забруднення чистих». За наявними даними, тільки з Росії з цього каналу ІД отримало близько 400 млн. руб.

Третє джерело – збір коштів в соціальних мережах. Переказ грошей полегшений сучасними банківськими технологіями. «Краудфандінг» як спосіб залучення пожертвувань від великих груп населення допомагає збирати значні суми при збереженні анонімності донорів. Існує і традиційна мусульманська система грошових переказів, відома під назвою хавали. Наприклад, якийсь чоловік у США хоче передати кошти на джихадистські потреби в іншій частині світу. Він просто телефонує людині, що є ланкою ланцюжка посередників, передає йому без будь-яких документів і підтверджень гроші, той, в свою чергу, передає їх наступному посереднику. Так гроші рухаються до точки призначення, і простежити цей

рух практично неможливо. Частина грошей надходить разом з приїжджими в підконтрольні ІД райони бойовиками [7].

Четверте зовнішнє джерело – доходи від законної фінансової діяльності, підприємництва. Додатковою «перевагою» ісламських банків є притаманна їм практика злиття, змішування засобів різних вкладників, в тому числі жертводавців, при формуванні пулів інвестицій в ті чи інші проекти.

Таким чином, ІД вдалося створити широку систему фінансування, що складається з доходів як кримінального та некримінального походження. До основних джерел доходів входять як грабіж, рекет, торгівля людьми, так і нафтовидобуток, несанкціоноване оподаткування підприємств та господарств, також, немалим джерелом стали пожертви приватних осіб і фондів. У той же час реальна оцінка можливостей по ослабленню фінансової та матеріальної бази ІД виявляє певні складності в справі економічної блокади «халіфату». Все говорить на користь того, що в осяжній перспективі повністю перекрити джерела фінансування терористичної діяльності радикальних ісламістів навряд чи вдасться. Однак, владам країн коаліції, що виступає проти ІДІЛ, треба докласти зусилля для обмеження фінансових потоків терористичної організації, зокрема не допустити відмивання грошей, терористами, через економіку власних країн.

Література

1. New Kickstarter Pitch: «Join the Syrian Uprising [Електронний ресурс] // Wired. – Режим доступу: www.wired.com/2012/08/syria-kickstarter/.
2. As Isis routs the Iraqi army, here's a look at what the jihadists have in their arsenal » [Електронний ресурс] // Business Insider. – Режим доступу: www.businessinsider.com/isis-military-equipment-breakdown-2014-7.
3. How ISIS Games Twitter [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.theatlantic.com/international/archive/2014/06/isis-iraq-twitter-social-media-strategy/372856/.
4. US considers air strikes against ISIL oil pipelines [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/11182490/US-considers-air-strikes-against-Isil-oil-pipelines.html.
5. The United States must respond to the Islamic state threat The Brookings Institute www.brookings.edu/blogs/techtank/posts/2014/10/20-islamic-state-social-media
6. Islamic State: The Economy-Based Terrorist Funding // Thomson Reuters Accelus. – Режим доступу: <http://accelus.thomsonreuters.com/sites/default/files/GRC01815.pdf>.
7. How an arrest in Iraq revealed Isis's \$ 2bn jihadist network [Електронний ресурс] // The Guardian. – Режим доступу: www.theguardian.com/world/2014/jun/15/iraq-isis-arrest-ihadists-wealth-power. Станом на 10 лютого 2015 року.
8. ISIL and western media: Accidental Allies? // Al Jazeera [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/09/isil-western-media-allies-2014924121817329713.html. Станом на 10 лютого 2015 року.
9. How Does ISIS Fund Its Reign of Terror?, Newsweek, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.newsweek.com/2014/11/14/how-does-isis-fund-its-reign-terror-282607.html.
10. US airstrikes in Iraq destroyed 162 Islamic State vehicles: Pentagon // The Washington Times [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.washingtontimes.com/news/2014/sep/11/us-airstrikes-in-iraq-destroyed-162-islamic-state.

УДК 351.86:316.776(430)(043)

Верютина Д. М.

КІБЕРБЕЗПЕКА ЯК ОДНА ЗІ СКЛАДОВИХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НІМЕЧЧИНИ

У сучасному глобалізованому світі безпечний, надійний і вільний доступ до інформації є однією з головних умов належної діяльності держави та суспільства. В той же час підвищення інформатизації зробило держави, організації та окремих осіб уразливими до кібератак. Тому кібербезпека все частіше розглядається, як стратегічна проблема державної ваги, що зачіпає всі верстви суспільства. Державна політика кібербезпеки служить засобом посилення безпеки і надійності інформаційних систем держави.

З німецької точки зору, внутрішня і зовнішня політика також тісно переплітаються в кіберпросторі, а стан сучасних загроз вимагає цілісного підходу в рамках стратегії кібербезпеки. Забезпечення безпеки і оборони є загальнодержавним завданням уряду країни і перш за все, включає в себе спільний захист критично важливих об'єктів інфраструктури. Завдання з забезпечення кібербезпеки, що потребують виконання, зазначені в Стратегії кібербезпеки, яка розробляється під керівництвом Федерального міністерства внутрішніх справ. Оборонні аспекти загальнодержавної кібербезпеки є основними завданнями Федерального міністерства оборони, в той час як загальна відповідальність за міжнародну політику кібербезпеки лежить на Федеральному міністерстві закордонних справ.

Прийнята у лютому 2011 року Стратегія кібербезпеки заклала основу для безпеки критично важливих інформаційних систем. У документі говориться наступне: «Забезпечення доступності кіберпростору, а також цілісності, достовірності та конфіденційності інформації в кіберпросторі стало однією з найважливіших проблем XXI століття. Саме тому захист кіберпростору стає головним завданням держави, економіки та суспільства, як на державному, так і на міжнародному рівні» [1]. Німеччина зосередилась на запобіганню та кримінальному переслідуванні кібератак, а також на запобіганню виходу з ладу ІТ-обладнання.

Так, у відповідності до прийнятої стратегії, 16 червня 2011 року у Німеччині відбулася офіційна презентація нового відомства, відповідального за захист країни від хакерських атак – Національного центру кіберзахисту у Бонні. Основним завданням центру стали захист від хакерів об'єктів інфраструктури, а також відстеження джерел хакерських атак і розробка стратегії захисту від них [3]. Крім того, 30 листопада - 1 грудня 2011 в Німеччині відбулась навчальна кібервійна під назвою Luekex - 2011 під час якої комп'ютери федеральних і регіональних держслужб піддавались симульованим хакерським атакам. Мета операції полягала у виявленні слабких місць в ІТ-інфраструктурі державних інституцій [2].

Після проведення подібних навчань, в 2012 році бундесвер оголосив про готовність вести кібервійну. У звіті міністерства оборони ФРН зазначалось, що кібервійська, які базуються у Гельсдорфі під Бонном, готові до участі у військових операціях з кінця 2011 року. Міністерство оборони Німеччини вважає, що в нинішніх умовах армія повинна вміти вести боротьбу з противниками у віртуальному просторі. Завданням бундесверу на даний момент є розвиток цих навичок. Спочатку бундесвер планував створити підрозділ, який розробляв би захист від хакерських атак. Однак ще з 2006 року почалося формування «хакерських військ», які зможуть самостійно здійснювати атаки. У нову структуру входять, як правило, програмісти – випускники військових університетів Німеччини. Таким чином, «хакерські війська» Німеччини наблизили країну до рівня кіберпідготовки США та Ізраїлю, які витрачають мільярди доларів на розвиток захисту від хакерських атак, а також стали одним з найбільш прогресивних військових формувань ЄС [3].

Цілком логічно, що прийнята в 2013 році стратегія кібербезпеки в Євросоюзі стала своєрідним наслідком викриття великого за масштабами шпionажу Агентства національної безпеки США за країнами ЄС і, в першу чергу, за Німеччиною. АНБ відстежувало близько 500 млн. з'єднань на місяць – телефонні дзвінки, електронний зв'язок, текстові повідомлення і т.д. Статистика, надана Едвардом Сноуденом, колишнім співробітником АНБ, засвідчила той факт, що Агентство національної безпеки займається шпигунством щодо Німеччини в таких же розмірах, як відносно, наприклад, Китаю, Саудівської Аравії чи Іраку.

Крім того, у 2015 році, за інформацією німецького ЗМІ Der Spiegel, бундесвер вперше здійснив власну зовнішню кібероперацію, проникнувши у внутрішню мережу афганського оператора мобільного зв'язку. За повідомленням, ціллю операції було отримання інформації щодо викраденої співробітниці гуманітарної служби [4].

Про актуальність кіберзагроз для Німеччини свідчить зареєстрований у 2015 році міністерством оборони ФРН 71 млн. хакерських атак на сайт бундесверу. При цьому 8,5 млн. спроб несанкціонованого доступу були класифіковані як «особливо небезпечні», а 150 тис. нападів було здійснено з-за кордону [5].

Крім того, 12 травня 2016 року стало відомо, що на штаб квартиру Християнсько-демократичного союзу (партії А. Меркель) було здійснено хакерський напад з метою отримання доступу до бази даних партії, особливо до персональних даних високопоставлених членів партії та конфіденційної документації. У нападі підозрюється група під назвою АРТ28, що була задіяна також у хакерських нападах у 2014 році на комп'ютери уряду Польщі, а у 2015 – на французький телеканал та Раду Безпеки Нідерландів [6].

У відповідь на нові виклики німецькій політиці безпеки, у навесні 2016 року міністр оборони ФРГ Урсула фон дер Ляйен запропонувала концепцію кіберармії. Згідно з нею, у міністерстві оборони планується створення Управління кібер- та інформаційного простору (CIR), яке буде координувати питання комп'ютерних мереж та ведення війни в інформаційному просторі. Крім того, міністр має намір об'єднати всіх розрізнених ІТ-спеціалістів, військову розвідку та спецслужби в одному штабі, які крім традиційних сфер, будуть також вести розвідку в кіберпросторі [7].

У новій «Білій книзі» Німеччини, оприлюдненій 13 липня 2016 року, перша за все, відзначається, що тип сучасних загроз національній безпеці значно змінився. Щодо інформаційної сфери, то на сьогодні технічний прогрес пройшов від простих вірусів до складних атак, які важко виявити та які являють собою значну небезпеку державній інформаційній інфраструктурі. Доступ до деструктивних шкідливих програм є відносно простим і недорогим, в результаті, кошти для проведення кібератаки не обмежені державними структурами, тож терористичні групи, злочинні організації, і кваліфіковані особи можуть потенційно завдати серйозної шкоди для держави з мінімальними зусиллями [8].

Згідно «Білої книги», спектр загроз національній безпеці Німеччини в кібер- та інформаційній сфері включає в себе крадіжки і незаконне використання персональних даних, промислове шпигунство, пошкодження критичної інфраструктури з серйозними наслідками для цивільного населення, а також

руйнування або блокування урядових і військових комунікацій [8]. Німецьке керівництво чітко розуміє, що кібербезпека і інформація взагалі стали областю міжнародного та стратегічного протистояння, яке практично не має обмежень, а його значення буде продовжувати рости. Визначальними завданнями у цій сфері Німеччина бачить для себе, крім роботи над спільним розумінням застосування норм міжнародного права, поліпшення стійкості та надійності, а також можливостей для запобігання та захисту від кібератак та інформаційних операцій. Крім того, це має включати узгоджені і скоординовані стратегії в рамках НАТО і ЄС.

Таким чином, можемо говорити про важливе місце кібербезпеки у національній стратегії безпеки Німеччини. Так, виклики та завдання у даній сфері закріплені на законодавчому рівні у Стратегії кібербезпеки 2011 року та «Білій книзі» 2016 року, а їх практична реалізація покладена на міністерства внутрішніх справ, зовнішньої політики та оборони. Крім того, створенні спеціалізовані Національний центр кіберзахисту та Управління кібер- та інформаційного простору в рамках бундесверу. З метою напрацювання практичних навичок у протистоянні загрозам, Німеччина проводить спеціальні кібернавчання та операції, та готує до втілення проект кіберармії.

Література

1. Cyber Security Strategy for Germany [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.enisa.europa.eu/activities/Resilience-and-CIP/national-cyber-security-strategies-ncsss/Germancybersecuritystrategy20111.pdf>.

2. У Німеччині відкрили центр кіберзахисту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.itsec.ru/newstext.php?news_id=78156.

3. Бундесвер оголосив про готовність вести кібервійну [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.itsec.ru/newstext.php?news_id=85300.

4. Бундесвер у 2015 році вперше провів кібератаку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2016/09/23/7054936/>.

5. На сайт бундесверу в 2015 році напали десятки мільйонів разів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/rus/news/2016/03/16/7046303/>.

6. Штаб-квартира партії Меркель зазнала кібератаки прокремлівських хакерів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zn.ua/WORLD/shtab-kvartira-partii-merkel-podverglas-kiberatake-prokremlevskih-hakerov-smi-213063_.html.

7. Cyberkommando der Bundeswehr [Електронний ресурс]: «Wir schnüffeln nicht beim Russen» <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/bundeswehr-cyberkommando-wir-schnueffeln-nicht-beim-russen-a-1089416.html>.

8. Weißbuch 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.bmvg.de/portal/a/bmvg/!ut/p/c4/04_SB8K8xLLM9MSSzPy8xBz9CP3I5EyrpHK9pNyudL3y1Mzi4qTS5Ay9IPzyvJz8xJRi_YJsROUAIHdqGQ!!/.

УДК 327.5(478)(043)

Кусса Р.І.

СУЧАСНИЙ СТАН ПРИДНІСТРОВСЬКОГО КОНФЛІКТУ

Придністровський конфлікт бере свій початок ще з кінця минулого століття, а стадія військового конфлікту почалася і завершилася в 1992 р. Проте і зараз, у 2016 р., процес врегулювання триває. Розглядання цієї теми особливо важливе для сучасної України з двох причин: по-перше, на території нашої держави триває подібний конфлікт, а по-друге, ситуація в Придністров'ї напряму стосується України через сусіднє розташування та спільний кордон.

Конфлікт не можна вважати врегульованим, адже немає остаточного реалізованого рішення щодо статусу Придністров'я. Придністровська Молдавська Республіка (ПМР) – невизнана держава, що фактично є самостійною, а юридично входить до території Республіки Молдова та не має особливого статусу.

Процес врегулювання наразі здійснюється шляхом Постійної наради з політичних питань у рамках переговорного процесу з придністровського врегулювання, а також за допомогою проведення щорічної конференції на тему «Заходи з укріплення довіри в процесі врегулювання придністровського конфлікту». Зустрічі проводяться у форматі «5+2», тобто за участі сторін (Молдови і Придністров'я), посередників (Російської Федерації, України та ОБСЄ), а також спостерігачів (ЄС та США). На зустрічах 2016 р. були розглянуті питання про освіту, транспорт та телекомунікації та було вирішено продовжити роботу в цих напрямках на основі рекомендацій експертів. Окрім цього, сторони підтвердили свої зобов'язання вирішувати всі питання виключно шляхом переговорів [1].

Також слід відзначити, що діє Місія Європейського Союзу з прикордонної допомоги Молдові та Україні (EUBAM), що безпосередньо стосується нашої держави. У завдання Місії, зокрема, входить робити свій внесок у мирне врегулювання придністровського конфлікту за допомогою заходів з

укріплення довіри і своєї присутності на придністровській ділянці молдавсько-українського кордону з метою моніторингу [2].

Позиція Придністров'я, а саме його орієнтація на Російську Федерацію, залишається незмінною. Про це свідчить, зокрема, указ так званого президента ПМР Є. Шевчука від 7 вересня 2016 р. «Про реалізацію підсумків республіканського референдуму, що відбувся 17 вересня 2006 р.». Вказаний референдум було проведено з питання про незалежність ПМР та подальше її приєднання до Росії. За даними ПМР, курс на незалежність підтримали 97,2 % жителів Придністров'я, що брали участь у голосуванні. Згідно з указом заради приєднання до Росії основним напрямком внутрішньої політики оголошується приведення правової системи Придністров'я у відповідність до федерального законодавства РФ. Звичайно, жодні правові акти невизнаної держави не сприймаються як такі, що мають юридичну силу. На цей указ ніяк не відреагувала навіть Росія, якої він безпосередньо стосується [3].

Щодо політики Молдови стосовно Придністров'я слід зазначити, що тут ситуація не настільки однозначна. Це пов'язано з виборами президента, другий тур яких відбувся 13 листопада 2016 р. До їх проведення влада держави впродовж 2015 р. неодноразово висловлювалася за виведення російських військ з Придністров'я, які були введені в 1992 р. в якості миротворців, та замінити їх міжнародною місією. Приводом до цього можна назвати активність цих військ, а саме проведення навчань на території Придністров'я. Окрім цього, попередній прем'єр-міністр Молдови В. Стрілець висловлював намір мирно врегулювати конфлікт, а саме надати Придністров'ю спеціальний статус в рамках міжнародно визнаних кордонів Молдови [4]. Проте цей намір не був реалізований. Наразі є актуальним наступне питання: як результати президентських виборів вплинуть на подальше врегулювання конфлікту та чи вплинуть взагалі. За підсумками виборів перемогу одержав І. Додон, відомий своєю проросійською позицією. Звичайно, він також вважає Придністров'я територією Молдови. Проте він обіцяв змінити ситуацію в державі, а саме «виступати за збереження нейтралітету та відновлення дружніх стосунків з Росією» [5]. Але найсерйозніші заяви стосуються федералізації держави, прихильником якої є Додон. Проте є причини сумніватися в тому, що будуть впроваджуватися такі кардинальні зміни, адже Молдова є парламентською республікою, а президент має загалом представницькі функції. Але беручи до уваги те, що ще в 2015 р. висловлювалися наміри надання Придністров'ю спеціального статусу, можна допустити ймовірність зміни ситуації.

Таким чином, процес врегулювання придністровського конфлікту триває і досі. Щорічно збираються міжнародні наради і конференції з цього питання, які проходять у форматі «5+2» (Молдова, Придністров'я, Росія, Україна, ОБСЄ, ЄС та США). Найбільший інтерес наразі складає питання про можливість подальшої зміни ситуації через перемогу на президентських виборах Молдови проросійського кандидата, що виступає за федералізацію Молдови.

Література

1. По итогам заседания «Постоянного совещания...» 2-3 июня 2016 года был подписан Протокол [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mid.gospmr.org/ru/GLM>.
2. EU Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eubam.org/ru/>.
3. Указ Президента ПМР № 348 «О реализации итогов республиканского референдума, состоявшегося 17 сентября 2006 года» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://president.gospmr.ru/ru/news/ukaz-prezidenta-pmr-no-348-o-realizacii-itogov-respublikanskogo-referenduma-sostoyavshegosya-17>.
4. Молдова знову зажадала заміни миротворців РФ у Придністров'ї міжнародною місією [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dt.ua/WORLD/moldova-znovu-zazhadala-zamini-mirotvorciv-ru-u-pridnistrov-yi-mizhnarodnoyu-misiyeyu-186343_.html.
5. Додон: Приднестровье было, есть и будет в составе Молдовы [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://m.point.md/ru/novosti/politika/dodon58-pridnestrovje-bilo-estj-i-budet-v-sostave-moldovi>.

УДК 327(569.4+477)(043)

Кучеренко А.В.

ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ ТА ІЗРАЇЛЮ В УМОВАХ «УКРАЇНСЬКОЇ КРИЗИ» 2013–2016 РР.

Основною метою сучасної зовнішньої політики України виступає інтеграція держави до глобальної міжнародної системи як її рівноправного суб'єкта, що вимагає розвиток співробітництва із усіма регіонами світу, зокрема Близьким Сходом, який протягом багатьох десятиліть виступає найбільш конфліктогенним регіоном світу. Розвиток відносин України з Близьким Сходом визначається інтенсивністю співробітництва України з Ізраїлем як впливовим актором і цього регіону, і міжнародних відносин у цілому. Актуальність дослідження двосторонніх відносин також обумовлена наявністю в Україні великої єврейської громади – четвертої у світі за чисельністю після США, Росії та Франції (біля

480 тис. чоловік). В той же час в Ізраїлі також проживає значна українська діаспора вихідців з України, яка складає майже 400 тис. осіб [1].

Відносини між українським та єврейським народами мають тривалу та особливу історію. Як помітив президент України П. Порошенко: «Україна – одна з тих країн, де єврейство збереглося й пережило довгі століття бездержавності» [2]. Україна була однією з перших, хто підтримав створення держави Ізраїль у 1948 р. У свою чергу, Ізраїль також був однією з перших країн, які визнали незалежність України у 1991 році, 26 грудня 1991 р. між державами було встановлено дипломатичні відносини. Українсько-ізраїльські відносини із 1991 р. динамічно розвиваються як на державному рівні, так і на рівні духовних, культурних і міжлюдських зв'язків. Представники обох держав регулярно здійснюють офіційні візити на територію один одного та зміцнюють політичні й економічні відносини. Вагомим подією у двосторонніх контактах держав стало підписання Угоди про безвізовий режим 9 лютого 2011 р., а одним з основних питань сучасних двосторонніх відносин виступає підписання Угоди про Зону вільної торгівлі, яка обговорюється вже протягом декількох років.

Новий етап українсько-ізраїльського діалогу розпочався у зв'язку з подіями в Україні з 2013 р., які у світі прийнято називати «українською кризою». Євромайдан та Революція Гідності кінця 2013 – початку 2014 рр. знайшли підтримку ізраїльського уряду та населення Ізраїлю. У Тель-Авіві пройшли демонстрації населення, де учасники скандували «Ізраїль за перемогу Майдану!», «Геть диктатуру!» і «Слава героям Майдану!». Проте позиція Ізраїлю щодо анексії Криму у березні 2014 р. була більш стриманою. Посол Ізраїлю в Україні пан Еліав Белоцерковський офіційно заявив, що «як і вся світова спільнота, Ізраїль не визнає цієї анексії, ми вважаємо, що Крим повинен повернутися до України» [3]. Тим не менш, ізраїльський уряд утримався від голосування на засіданні Генеральної Асамблеї ООН 27 березня 2014 р., щодо прийняття резолюції №68/262 «Територіальна цілісність України», яка засуджує приєднання до Росії Криму. Відсутність голосу Ізраїлю було пояснено страйком у Міністерстві закордонних справ Ізраїлю, проте низка експертів вважає, що «якісно на резолюцію це б не вплинуло» [4]. Проте не підтримання зазначеної резолюції можна пояснити збереженням Україною збалансованої позиції у ізраїльсько-палестинському конфлікті. Ізраїль також не підтримує міжнародні санкції проти Росії, що обумовлено партнерськими відносинами Ізраїлю з РФ, їх тісними економічними зв'язками. Крім того, колишній міністр закордонних справ Ізраїлю А. Ліберман до 2015 р. намагався налагодити більш тісні відносини з Росією на противагу стратегічній опорі Ізраїлю на США. Це пов'язано, насамперед, з тим, що РФ є надзвичайно потужним гравцем у регіоні, з чим офіційний Ізраїль, який на перше місце ставить безпеку своєї країни, змушений рахуватися.

Не дивлячись на таку позицію Ізраїлю, Україна демонструє намір розвивати політичний діалог, зокрема з метою її зміни. Підтвердженням цього став офіційний візит Президента України П. Порошенка до Ізраїлю у грудні 2015 р. та його виступ у Кнесеті. У результаті візиту сторони підтвердили необхідність продовжити переговори з укладання Угоди про зону вільної торгівлі між двома країнами, а також домовилися про спільну роботу в аграрному секторі: навчання українських аграріїв сучасним технологіям і розробки програми співробітництва в окремих галузях машинобудування. У відповідь у вересні 2016 р. з візитом до України прибув президент Ізраїлю Реувен Рівлін, він виступив з промовою у Верховній Раді України, яка була присвячена 25-річчю дипломатичних відносин. У своїй промові президент Рівлін наголосив на необхідності поглиблення двостороннього співробітництва у різних сферах. Бурхливу реакцію українського суспільства викликали слова Рівліна, щодо звинувачення бійців ОУН в пособництві вбивствам євреїв в Україні, він зазначив, що «близько півтора мільйона євреїв були вбиті на території сучасної України під час Другої світової війни в Бабиному Яру... Їх розстрілювали в лісах... зіштовхували в братські могили, багато посібників злочинів були українцями, і серед них особливо виділялися бійці ОУН, які знущалися над євреями, вбивали їх і в багатьох випадках видавали німцям» [5].

Зазначені політичні проблеми позначилися і на показниках економічного співробітництва. Якщо до 2014 р. рівень двосторонньої торгівлі перевищував 1 млрд. дол. США, то з 2014 р. до теперішнього часу показники зменшуються з кожним роком (у 2014 р. обсяг двосторонньої торгівлі між країнами склав 1,075 млрд. дол. США, у 2015 р. – 705 млн. дол. США, а за 6 місяців 2016 р. – 430,3 млн. дол. США, тобто зменшився, у порівнянні з відповідним періодом 2015 р., на 3,7 % або на 16,6 млн. дол. США). Щодо інвестицій Україна та Ізраїль також мають низькі показники співробітництва (обсяг прямих ізраїльських інвестицій в економіку України станом на 01.07.2015 р. становив 36,7 млн. дол. США, що складало 0,1 % від 3,76 млрд. доларів США – загального обсягу прямих іноземних інвестицій залучених до української економіки) [6]. А інвестиції з України до Ізраїлю останнім часом зовсім не здійснювалися. Значний потенціал має військова сфера двостороннього українсько-ізраїльського співробітництва, але у зв'язку з позицією стосовно військового конфлікту в Україні, Ізраїль не погоджується здійснювати військово-технічні поставки до України.

Незважаючи на зазначені проблеми двосторонніх відносин, продовжуються розвиватися контакти в гуманітарній та культурній сферах. Ізраїль допомагає в лікуванні та реабілітації постраждалих українських військовослужбовців у конфлікті на сході України. Крім того, представники ізраїльських

організацій провели в зоні АТО 10 семінарів для українських психологів, соціальних працівників, вчителів з метою передачі їм новітніх технологій, які були розроблені Ізраїлем. Розвивається співробітництво і на рівні неурядових організацій, так ГО «Ізраїльські друзі України» (Ізраїль) запропонувала ГО «Рада національних товариств Вінниччини» (Україна) долучитися до проекту «Medical Bridge» («Медичний міст»), який спрямований на підвищення професійної кваліфікації українських лікарів в галузі хірургії і травматології. Ізраїль разом з канадськими партнерами проводять великий проект на півдні України, де в чотирьох регіонах впроваджуються ізраїльські технології і методи ведення сільського господарства. Це потужний проект, який охоплює 35 тисяч українських фермерів. У культурній сфері з 2010 р. щорічно у вересні в Ізраїлі проходить Міжнародний Фестиваль української культури з метою збереження культурних традицій українців у Ізраїлі і ознайомлення з українською культурою і мистецтвом. У свою чергу, Україна теж планує призначити та святкувати День ізраїльської культури.

Отже, українсько-ізраїльське співробітництво в умовах «української кризи» продовжує зберігати тісний, динамічний та інтенсивний характер. Ізраїль підтримує територіальну цілісність України, її суверенітет, але офіційно дотримується позиції «нейтралітету» щодо військового конфлікту на сході України та не підтримує накладання санкцій проти РФ через тісні та розвинуті російсько-ізраїльські відносини. Слід також зазначити, що в умовах «української кризи» погіршилося економічне співробітництво, проте продовжується інтенсивний розвиток у політичній, гуманітарній та культурній сферах.

Література

1. Балюк О.О. Становлення та розвиток політичних і економічних відносин між Україною та державою Ізраїль в 90-х роках ХХ століття: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / О.О. Балюк. – Київ, 2002. – 20 с.

2. Офіційне інтернет-представництво Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-u-kneseti-derzhavi-izrayil-36552>.

3. Сусленко А. Еліав Белоцерковські, посол Ізраїлю: Крим повинен повернутися до України / А. Сусленко // Перший український інформаційний [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.5.ua/interview/eliav-bielotserkovski-posol-izrailiu-krym-povynen-povernutysia-do-ukrainy-98988.html>.

4. Демченко А. Кризис на Украине : взгляд с Арабского Востока / А. Демченко // Перспективы [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.perspektivy.info/rus/gos/krizis_na_ukraine_vzglad_s_arabskogo_vostoka.htm.

5. Козаченко О. Полный текст выступления президента Израиля Реувена Ривлина / О. Козаченко // Политнавигатор [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.politnavigator.net/polnyjj-tekst-antibanderovskogo-vystupleniya-prezidenta-izrailya-v-ukrainskom-parlamente.html>.

6. Офіційний веб-сайт Посольства України в Державі Ізраїль [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://israel.mfa.gov.ua/ua/press-center/publications/3666-ukraina-izrail-puty-k-svobode-cherez-biznes-partnerstvo>.

УДК 327.8(1-622)НАТО(043)

Ляшенко А.Ю.

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ НАТО (ОРГАНІЗАЦІЙНО-СТРУКТУРНІ ЗАСАДИ)

В інформаційну епоху одним з дієвих способів забезпечення національної безпеки держави є реалізація стратегічних комунікацій. У час, коли інформація може виступати в якості зброї, а її використання чи навпаки, замовчування, може негативно вплинути на внутрішньополітичне становище країни і на її репутацію у міжнародному співтоваристві, важливо усвідомити значущість комунікативних процесів. Актуальність даної теми обумовлена тим, що в українській науковій думці, питанню стратегічних комунікацій не надається багато уваги. Можливо саме брак уваги до цієї теми став причиною тому, що Україна була не в змозі вчасно відреагувати на дії агресора в умовах гібридної війни. У цій ситуації буде доречним звернутися до досвіду НАТО у використанні стратегічних комунікацій та дослідити їх організаційно-структурні засади.

Стратегічні комунікації (СТРАТКОМ) виникли як життєво важливе поле зусиль Альянсу останніх років, важливість якого зростає. Всі аспекти діяльності НАТО мають критично важливу інформаційну та комунікаційну складову. Дана концепція передбачає, що стратегічні комунікації не є якоюсь додатковою діяльністю, а мають бути невід'ємною складовою планування та ведення всіх військових операцій та іншої військової діяльності. Як елемент всеохоплюючого військово-політичного підходу до стратегічних комунікацій в НАТО, стратегічні комунікації мають знайти своє місце в серці військової політики, планування та виконання на всіх рівнях, а потім, як повністю інтегрована частка загальних зусиль, мають забезпечити розроблення практичної, ефективної стратегії, яка робить реальний внесок в успіх [1].

Завдяки тому, що стратегічні комунікації поєднують в собі багатопрофільні компоненти, вони утворюють новий інформаційний феномен.

Для того, щоб визначити сутність поняття стратегічних комунікацій, необхідно звернутися до установчих документів НАТО. Одним з основних джерел у цій сфері виступає проект документу 2009 р. «Політика стратегічних комунікацій НАТО». Там зазначається, що стратегічні комунікації розуміються як «скоординоване і належне використання комунікаційних дій і спроможностей НАТО – публічної дипломатії (Public Diplomacy), зв'язків з громадськістю (Public Affairs), військових зв'язків з громадськістю (Military Public Affairs), інформаційних операцій (Information Operations) і психологічних операцій (Psychological Operations), в міру необхідності – на підтримку політики альянсу, операцій та дій з метою просування цілей НАТО» [2].

Це означає, що здійснюється вертикальна взаємодія зі штаб-квартирою в цілях досягнення однаковості повідомлень (нарративу) і горизонтальна взаємодія. У штаб-квартирі, вона повинна синхронізувати інформаційну діяльність, летального та не летального характеру, в цілях забезпечення чіткого, надійного та своєчасного обміну повідомленнями у відповідність з приписаннями НАТО [3].

Отже, можна узагальнити, що стратегічні комунікації – це послідовний, спільний (сумісний, колективний) процес, який має бути інтегрованим вертикально від стратегічного до тактичного рівнів управління та горизонтально між всіма зацікавленими сторонами.

Визначення мети та основних цілей стратегічних комунікацій, можна знайти в «Військовій концепції НАТО зі стратегічних комунікацій». Відповідно до вказівок Військового комітету НАТО ця концепція є керівництвом для розроблення відповідних спроможностей для підтримки застосування політики стратегічних комунікацій НАТО.

Ціллю стратегічних комунікацій НАТО є переконати аудиторію НАТО, країн-членів альянсу або країн регіону, де проводиться операція НАТО, незалежно від того, чи вона дружня або ворожа, у тому, що вона отримує достовірну, точну та своєчасну інформацію, яка дозволить зрозуміти і оцінити дії і наміри альянсу. Це буде стримувати агресію і просувати цілі і завдання НАТО[1].

З вищевказаного, можна зробити певний висновок, що однією з головних задач вдалого застосування стратегічних комунікацій – є формування стратегічного нарративу. Він повинен не тільки роз'яснювати та аргументувати дії Альянсу, а ще висвітлити причини та перспективи цих дій з формуванням позитивного ставлення серед представників цільової аудиторії. Відомий науковець Л. Фрідман у своїх роботах зазначає, що стратегічний нарратив формується з урахувань існуючих цінностей в суспільстві. Також важливим компонентом є використання вже існуючих даних, які встигли вплинути на уявлення цільової аудиторії. Так стратегічний нарратив пропонує власну інтерпретацію подій, переконує у власній необхідності та дає чітке розуміння громадськості сенсу застосування тих чи інших дій. Важливо не просто передати інформацію, а ще й сприяти формуванню кінцевого стану подій, запропонувати власне бачення досягнення мети, яка буде підтримана громадською думкою [4].

Концепція стратегічних комунікацій може застосовуватися до всіх, хто знаходиться в структурах командувань та сил НАТО, або працює на підтримку зусиль військового керівництва НАТО з розвитку спроможностей військових сил Альянсу здійснювати стратегічні комунікації [1].

Загальна організаційна модель забезпечує базову структуру, завдяки якій елементи з різними функціями можуть систематично співпрацювати для досягнення загальної мети і безпосередньо задля реалізації існуючих можливостей.

Основними Органами стратегічних комунікацій є Північноатлантична Рада та Генеральний Секретар. Північноатлантична Рада здійснює загальне керівництво і визначає напрям зусиль НАТО, збройних сил США, а також конкретні стратегічні і політичні вказівки щодо інформації про діяльність НАТО. Генеральний Секретар визначає конкретні напрямки і рекомендації щодо стратегічних комунікацій для всіх цивільних і військових органів Альянсу. Генеральний Секретар є головним представником Альянсу [3].

Отже, розглянувши організаційну-структуру стратегічних комунікацій НАТО, можна зробити наступні висновки. Незважаючи на таку розгалужену структуру та великий інтерес і увагу, стратегічні комунікації все ще знаходяться на початкових стадіях розвитку як у Альянсі в цілому, так і в країнах-членах. Зараз йде процес перегляду існуючих механізмів та інструментів реалізації стратегічних комунікацій.

Саме цей період є найбільш сприятливим для запозичення досвіду НАТО, коли розробляється нові практики та шляхи їх реалізації. Тим паче, в умовах гібридної війни Україна постала перед проблемою забезпечення інформаційної безпеки, тому важливість впровадження стратегічних комунікацій у короткостроковій перспективі є невід'ємною складовою успішного протистояння агресору. Також слід враховувати, що Україна в майбутньому планує приєднатися до Альянсу, тому так важливо досягти певного рівня в здійсненні стратегічних комунікацій, що буде відповідати базовим вимогам вступу до НАТО.

Література

1. NATO Military Concept for Strategic Communications. 27 July 2010.

2. NATO Strategic Communications Policy [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://info.publicintelligence.net/NATO-STRATCOM-Policy.pdf>
3. NATO Strategic Communications Handbook (draft for use). 31 March 2015.
4. Freedman L. The Transformation of Strategic Affairs / Lawrence Freedman // The Adelphi Papers. – 2006. – Vol. 45; Is. 379.

УДК 327.5:355.45 (477)(043)

Макаренко В.Д.

ПЕРЕХОД УКРАИНЫ К НОВОЙ СТРАТЕГИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Современные реалии XXI века обозначились значительным обострением целого ряда глобальных проблем. На сегодня, по сути, ни одна страна не может гарантировать свою безопасность исключительно собственными возможностями. Исходя из этого, особой значимости в современном мире приобретает расширение такой международной организации, как Североатлантический альянс (НАТО). НАТО является одной из ключевых организаций по поддержанию безопасности в Европе. Таким образом, происходит процесс активной интеграции и стремление европейских государств к взаимному сотрудничеству с НАТО. Украина стала не исключением.

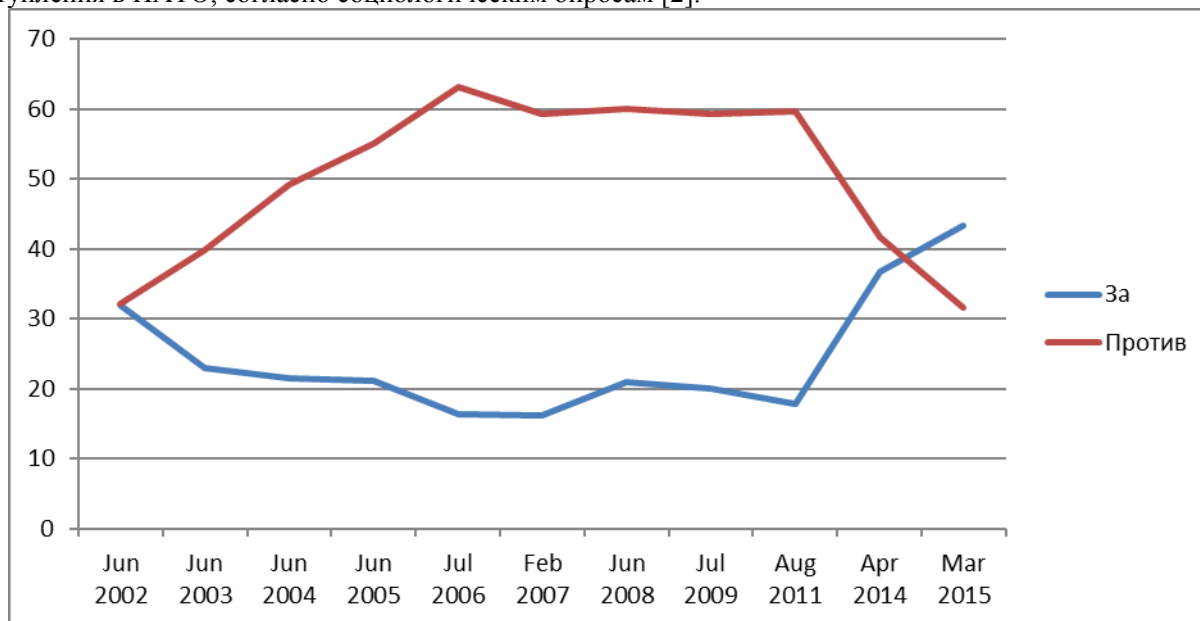
В сегодняшних реалиях, статус внеблоковости, которого Украина придерживалась в качестве стратегии национальной безопасности ещё с 1991 года, не смог полноценно защитить Украину. Изначально внеблоковая политика национальной безопасности Украины предусматривала «стратегическое балансирование», то есть поддержание отношений со странами бывшего СССР, в частности Российской Федерацией, с одной стороны и НАТО с другой. Отношения с НАТО завязались практически с момента провозглашения Украиной независимости, после того, как Украина присоединилась к Совету Североатлантического сотрудничества. Уже через несколько лет после этого в 1994 году Украина примыкает к программе НАТО «Партнерство ради мира». В рамках этой программы Украина активно принимает участие в миротворческих операциях альянса. В 2005 году Украина выходит на стадию «интенсивного диалога» с НАТО, которая должна была стать первым шагом на пути вступления Украины в Альянс. После этого в 2010 году под влиянием как внешне, так и внутривнутриполитических факторов, вопрос о вступлении в НАТО был заморожен.

Только с событиями революции Достоинства и началом российской агрессии против Украины в 2013 – 2014 гг. членство в НАТО вновь приобретает свою актуальность.

30 декабря 2014 года президент П. Порошенко подписал законопроект, который провозгласил отмену внеблокового статуса Украины и внес изменения в стратегию национальной безопасности, а именно:

- интеграция Украины в европейское политическое, экономическое и правовое пространство с целью приобретения членства в Европейском Союзе
- углубление сотрудничества с организацией Североатлантического договора с целью достижения критериев, необходимых для получения членства в этой организации [1].

Стоит отметить, что вследствие «украинского кризиса» 2013 года резко изменилось отношение к членству в НАТО и со стороны населения. На графике ниже приведена динамика «за» и «против» вступления в НАТО, согласно социологическим опросам [2].

Рассмотрим подробнее, что же такая новая политика безопасности предусматривает, какие преимущества, и трудности для Украины могут в связи с этим возникнуть. В первую очередь, это углубление сотрудничества с НАТО и в дальнейшем приобретение членства в этой организации. Исходя из этого, следует, что НАТО должна стать весомым гарантом территориальной целостности Украины. Нападение на любого из членов альянса будет являться нападением на весь альянс. Это существенно снижает риск агрессии против Украины. Кроме того, вступив в НАТО, Украина имеет перспективу выйти выхода на новый уровень политического развития, а также повысить доверие к нашей стране со стороны мирового сообщества. Так, после начала агрессии России против Украины со стороны НАТО создано порядка 6 трастовых фондов в поддержку Украины, среди них фонды на:

- обновления системы связи и улучшения управления украинскими войсками;
- реформирования системы логистики, внедрение стандартов НАТО в вооруженных силах Украины;
- развитие систем кибер-защиты [3].

Однако такого рода защищённость ведет к серьезным требованиям и вложениям от Украины. Во-первых, это ежегодные членские взносы в бюджет альянса. Во-вторых, это необходимость в модернизации украинской армии до стандартов НАТО, а также поддержание её в таком состоянии, для чего будут необходимы значительные финансовые затраты [4]. Кроме финансовых затрат это повлечёт за собой дальнейшее осложнение отношений со странами, которые негативно относятся к Альянсу. Также, возможное военное присутствие Альянса на территории Украины может быть негативно воспринято со стороны части населения, равно, как и смерти украинских солдат во время тех или иных операций альянса. Помимо всего этого, ситуация, сложившаяся на юго-востоке Украины также повлечет дополнительные трудности при интеграции в альянс.

Таким образом, Украине пришлось преодолеть долгий путь, чтобы окончательно сформировать свою стратегию национальной безопасности и спустя более 20 лет колебаний был установлен чёткий курс – интеграция Украины в НАТО. Этому способствовал политический кризис в Украине 2013-2014 гг., который ещё больше обострил поляризацию части населения, и, естественно, начало Российской агрессии против Украины, в том числе и аннексия Крыма. Именно в свете данных событий НАТО должна будет стать именно той международной организацией, которая сможет в определенной степени гарантировать защиту территориальной целостности Украины.

Література

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо відмови України від здійснення політики позаблоковості [Електронний ресурс]: Закон України від 23.12.2014 № 35-VIII. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/35-19>.
2. График составлен автором по: соцопрос центра Разумкова по теме: «Якби наступної неділі відбувався референдум щодо вступу України до НАТО, як би Ви проголосували?» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/eng/poll.php?poll_id=46.
3. Трастові фонди НАТО на підтримку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iwp.org.ua/ukr/public/2094.html>.
4. NATO Handbook [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-en-2006.pdf>.
5. Стратегія національної безпеки України від 26 травня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#n14>.

УДК 327(81)(043)

Мамикіна М.О.

«М'ЯКА СИЛА» ЯК ОСНОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ БРАЗИЛІЇ

Актуальність даної теми обумовлена тим, що держави, які сьогодні є важливими акторами міжнародних відносин, у своїй зовнішній політиці переходять від використання принципів «жорсткої сили» до застосування інструментів та методів «м'якої сили». М'яка сила або *soft power*, як її сьогодні називають, є зовнішньополітичним ресурсом і специфічним інструментом управління міжнародними процесами, які актуалізуються в епоху глобалізації.

Концепція «м'якої сили» була вперше сформульована в кінці 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст. американським політологом Джозефом Наєм. Він визначив «м'яку силу» як «властивість досягати бажаного результату, спираючись на добровільну участь союзників, а не на примусову допомогу, як результат силових методів» [1].

Сьогодні це поняття зазнало деяких трансформацій, проте суть його залишилась незмінною. Популярним в дослідницьких колах є визначення м'якої сили, як комплексного інструментарію вирішення

зовнішньополітичних задач, спираючись на можливості громадянського суспільства, інформаційно-комунікаційні, гуманітарні та інші альтернативні методи і технології класичної дипломатії.

Великий інтерес становить вивчення і аналіз теорії та практики використання «м'якої сили» в зовнішній політиці Бразилії, адже вона є вагомим гравцем на південноамериканському континенті та на міжнародній арені в цілому. Саме завдяки інструментам і методам «м'якої сили», ця країна просуває свої інтереси на регіональному та глобальному рівнях.

Бразильський політолог У. Біасотто підкреслює той факт, що «на відміну від США, Росії і Англії, Бразилія стала економічною державою, не став, однак, військовою державою... Бразилія застосовує «м'яку силу», яка відкриває набагато більше можливостей в сфері торгівлі, науки і технологій, ніж зброя... велич держави - це те, що починають читати і чути за кордоном завдяки нашим письменникам і музикантам... ніж «м'якше» ми будемо з менш забезпеченими, тим більше нас будуть поважати...» [2].

Застосування «м'якої сили» у зовнішній політиці Бразилії почалося після повалення військового режиму і з початком демократичних перетворень в країні. Перші суттєві прояви «soft power» стали помітними з приходом до влади Фернанду Енріке Кардозу (1995-2002 рр.). Він почав використання основних її інструментів всередині держави, чим зміг забезпечити економічне зростання для своєї країни. Саме завдяки такій моделі розвитку Бразилії вдалося з найменшими втратами серед латиноамериканських країн перенести наслідки світової економічної кризи. Завдяки реалізації продуманих і ефективних соціальних програм, Кардозу зміг певною мірою вирішити соціальні проблеми [3, с. 24].

Лула да Сілва, який був прибічником Кардозу, прийшовши до влади (2003-2010 рр.) продовжив використання основних принципів «м'якої сили», але він пішов далі свого попередника, почавши застосовувати її і у зовнішній політиці Бразилії. Сілва налагоджував контакти з іншими країнами через дипломатичні місії, а всі суперечки, які виникали на міжнародному рівні, намагався розв'язувати методами дипломатії. Важливим елементом «м'якої сили» Бразилії при Лулі да Сілві була «медична дипломатія», що пропагувала використання охорони здоров'я в якості інструменту досягнення зовнішньополітичних цілей. Так, невід'ємною частиною програми адміністрації президента Л. Сілви було створення репутації країни в підтримці глобальної охорони здоров'я і для просування міжнародного статусу Бразилії в цілому. У 2010 році ця мета була досягнута шляхом перетворення Бразилії в одного з найбільших донорів світу з щорічним виділенням фінансової допомоги в розмірі 4 мільярдів доларів США. Крім того, адміністрація Сілви через принципову позицію по антиретровірусних препаратах, прагнення до більш жорсткої та ефективної боротьби проти тютюну, надання двосторонньої та багатосторонньої допомоги, виборола для Бразилії широкий авторитет серед інших країн з розвинутою економікою [4].

Бразильська дослідниця і політолог Анна Лусіа Гедес, кажучи про застосування «м'якої сили» у зовнішній політиці Бразилії, дає наступну характеристику: «Ф. Кардозу усвідомлював стратегічні та економічні обмеження Бразилії, на відміну від Л. Сілви, який ігнорував або недооцінював структурні обмеження (наприклад, бюджету і скорочення числа військовослужбовців). Прикладом цього є Африка. Кардозу обмежувався тим, що підтримував політику співпраці з цим регіоном і не здійснював поспішних дій, в той час як Лула перейшов до активної політики солідарності...» [5].

Ділма Русеф, яка прийшла до влади в Бразилії в 2011 році, продовжила використання інструментів «м'якої сили» у зовнішній політиці. Через науково-дослідні центри, громадські та неурядові організації Бразилія позиціонувала себе як один з лідерів економік, що розвиваються, держава, що виступає за сталий розвиток, що поєднує збалансований економічний ріст з охороною навколишнього середовища (так звана «зелена економіка»). В той же час, треба підкреслити, що хоч у зовнішній політиці Бразилії і наявні окремі елементи «м'якої сили», проте національна доктрина в цьому напрямку не була сформульована Д. Русеф остаточно. За наявними даними в «Концепції ЗП Бразилії» будуть визначені загальні задачі з використання та просування політики «м'якої сили» [3, С. 24-25].

Сьогодні політика «soft power» найяскравіше проявляється в діяльності Бразилії в різних регіональних та міжнародних організаціях. Консолідує свої позиції в якості загальноновизнаного південноамериканського лідера, одного із ведучих акторів міжнародних відносин, сильного кандидата в постійні члени Ради Безпеки ООН, Бразилія активно використовує інструменти «м'якої сили» для просування інтеграційних процесів і своїх підходів у різноманітних багатосторонніх структурах, і регіональних об'єднаннях. В першу чергу мова йде про МЕРКОСУР, УНАСУР, БРІКС, «G20».

Бразилія також очолює миротворчі місії ООН, направляє фінансові ресурси на розвиток соціальних проектів, готує свої військові сили, намагаючись орієнтувати основні принципи своєї зовнішньої політики на міжнародну обстановку. Хоча головним провідником «м'якої сили» у зовнішній політиці Бразилії залишається офіційна дипломатія, останнім часом до цієї діяльності підключаються різні комерційні та громадські структури, в тому числі торгово-економічного профілю. Потужний заряд в проведенні політики «м'якої сили» Бразилії несе в собі діяльність національних наукових, дослідницьких і академічних центрів, які займаються міжнародною та регіональною проблематикою. Ефективним

інструментом бразильської «м'якої сили» стають сучасні інформаційні технології, включаючи інтернет-ресурси.

Отже, ми можемо зробити висновки, що «м'яка сила» є ключовим принципом зовнішньої політики Бразилії, а основними елементами її «soft power» сьогодні виступають: торгово-економічні, наукові, технологічні та культурно-масові інструменти.

Література

1. Nye J. Soft Power / J. Nye // Foreign Policy. – 1990. – №80. – P. 167.
2. Biasotto W. Ai como é grande o meu Brasil / W.Biasotto [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.progresso.com.br/opiniaio/ai-como-e-grande-o-meu-brasil>.
3. Будаев А. «Мягкая сила» во внешней политике Бразилии / А. Будаев // Международная жизнь. – 2014. – №5. – С. 21–31.
4. Наумов А. «Мягкая сила» стран группы БРИКС (на примере Бразилии и ЮАР) / А. Наумов [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://e-notabene.ru/wi/article_17025.html.
5. Гедес А. Применение понятия «мягкая сила» в бразильской внешней политике / А. Гедес [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://bibliotecadigital.fgv.br/dspace/bitstream/handle/10438/3552/ACFC3.pdf?sequence=1>.

УДК 327(480)«2010/2016»(043)

Пахомов І.І.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИКИ НЕЙТРАЛІТЕТУ ФІНЛЯНДІЇ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КРИЗИ

На сьогоднішній день, в умовах зростання кризових тенденцій на європейському просторі, актуальності набуває питання трансформації нейтралітету держав, а особливо цей процес відбувається у Фінляндії. Починаючи з 2010 р. на території європейських держав все більше стали поширюватись кризові явища, пов'язані перш за все з глобальною економічною кризою, міграцією, енергетикою та військово-політичними процесами тощо. Сьогодні держави вимушені шукати нові механізми щодо стабілізації даної ситуації.

Основним критерієм фінського нейтралітету являється позаблоковий статус та неприєднання до будь-яких військово-політичних організацій. На такій основі, Фінляндія тісно співпрацює із Північно-Атлантичним альянсом, активно приймає участь у миротворчій діяльності по всьому світу, але не являється членом жодного із подібних об'єднань.

Військово-політичний аспект являється одним із рушійних щодо трансформації нейтральної політики Фінляндії. Розгляд даного вектору слід почати з усвідомлення загальних засад європейської політики безпеки. Європейська політика безпеки та оборони передбачає поетапне становлення сумісної оборонної політики, яка в результаті може сформуватися у сумісну систему оборони [2]. В останні роки, ідея сумісної системи оборони набирає актуальності в період кризової ситуації. Однак, наміри нової влади Фінляндії мають значний розбіг із позицією Європейського Союзу. Беручи до уваги заяву нової правлячої верхівки щодо продовження курсу неприєднання, можна говорити про подальшу політику дотримання позаблокового статусу Фінляндії. Крім того, разом із тенденціями загальноєвропейської кризи, простежується активізація думки серед фінської правлячої верхівки, щодо продовження курсу нейтралітету [5]. Виходячи із цього, слід сказати про поновлення статусу Фінляндії як нейтральної держави, в першу чергу, через нестабільну ситуацію на європейському просторі.

Міграційна криза більш за все вплинула на трансформацію політики нейтралітету Фінляндії в даних умовах. Починаючи з 2014 року, Фінляндія стала одною із основних держав, вимушених приймати значний потік мігрантів. В першу чергу, це пов'язано із високим рівнем соціальної політики держави. В зазначеній діяльності просліджується чітке погодження із основними засадами міграційної політики Європейського союзу, що свідчить, про відхід від моделі неприєднання та самостійної політики, яка в першу чергу передбачається нейтральним статусом держави. У 2015 році керівництво державою представило новий проект міграційної політики, спрямований на зменшення рівня мігрантів та реформування системи їх розміщення [6]. Загалом, дане реформування має на меті скорочення низки держав, з яких прибуває основна кількість мігрантів. Більш того, зазначені зміни також відображаються на закритті деяких центрів для мігрантів, та реорганізації роботи досі існуючих. Однак, подібне реформування створило ряд негативних проявів. Основним можна вважати активізацію протестів серед біженців прибуваючих до Фінляндії [1]. Більш того, значною мірою просліджується зростання діяльності кримінальних елементів серед населення держави, а саме незаконне перевезення мігрантів на територію Фінляндії. Враховуючи дані події, слід говорити про значну зміну основних засад фінського нейтралітету, в контексті міграційної політики Європейського Союзу.

Переходячи до розгляду економічної складової даного явища, та загалом, її впливу на трансформацію фінської моделі нейтралітету, слід зауважити, що даний вектор не вважається основним для зазначених змін. Й навпаки економічна криза посилила позиції нейтралітету Фінляндії в питаннях економічного розвитку країни. Проте, суттєвим моментом в зазначеному векторі варто назвати реформування сільського господарства. В рамках економічної політики Європейського Союзу, сільське господарство Фінляндії зазнало негативних наслідків. В першу чергу, це просліджується у значному зменшенні чисельності діючих фермерських угідь та їх середнього доходу. Починаючи з 2015 року Фінляндія здійснює перехід на нову систему дотацій сільського господарства, яка значно відрізняється від системи Європейського Союзу [3]. Даний факт, перш за все, свідчить про відхід від основних засад загальноєвропейської політики, що саме говорить про тенденції нейтралітету у економічній складовій даного явища.

Аналізуючи вплив енергетичної складової європейської кризи на нейтральний статус Фінляндії, то в даному контексті просліджується подібна тенденція відходу від загальноєвропейської політики. У лютому 2015 року було засновано проект під назвою «Енергетичний союз», сутність якого полягає у реалізації обміну електроенергією між державами-членами ЄС. Більш того, даний проект передбачає витіснення російської енергетики із європейського ринку, що саме суперечить основним енергетичним орієнтаціям Фінляндії [4]. РФ являється одним із основних енергетичних партнерів Північноєвропейської держави, починаючи з 60-х років ХХ століття. Враховуючи даний факт, можна говорити про несумісність загальноєвропейської та фінської енергетичної політики, що свідчить про подальший розвиток нейтральної спрямованості у даному векторі.

Підводячи підсумок, варто зазначити, що Європейська криза поставила перед Фінляндією ряд питань, які потребують деякої трансформації існуючих пріоритетів зовнішньополітичної спрямованості. Статус нейтральної держави поступово змінює свою форму внаслідок сьогоденних тенденцій у економічній, енергетичній, міграційній та військово-політичній сферах. Більш того, загальноєвропейські орієнтири, які потерпають від змін внаслідок кризової ситуації, на сьогоднішній день не відповідають вимогам фінської зовнішньої політики. Потік мігрантів, економічний упадок та нестабільне військово-політичне становище в самій Європи, дає поштовх уряду Фінляндії задля трансформації основних механізмів зовнішньополітичної діяльності. При цьому на сьогодні просліджується чітка тенденція нової правлячої верхівки до продовження курсу саме політики нейтралітету.

Література

1. Беженцы в Финляндии ответили протестами на ужесточение миграционной политики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.ru/news/world/europe/08-09-2016/1312723-refugees-0/>.
2. Европейская политика безопасности и обороны (ЕПБО) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://n-europe.eu/glossary/term/592>.
3. Килин Ю. Финляндия в Евросоюзе, 1996-2015: итоги и перспективы [Електронний ресурс] / Ю. Килин // Современная Европа. – 2015. – № 5. – С.48-58. – Режим доступу: <http://www.sov-europe.ru/2015/5/Kilin2.pdf>.
4. Куприянова А. Политика Финляндии в сфере энергетической безопасности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scienceforum.ru/2016/2144/23174>.
5. Финляндия и Швеция планируют сохранять нейтралитет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rus.postimees.ee/3463067/finljandija-i-shvecija-planirujut-sohranjat-nejtralitet>.
6. Финляндия представила проект новой иммиграционной политики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fontanka.fi/articles/24736/>.

УДК 327:620.9(043)

Сенатосенко В.О.

ПРОБЛЕМИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Поняття енергетичної безпеки вперше було введено в практичне застосування в 1973 році у зв'язку з введенням ембарго на поставки нафти в ході арабсько-ізраїльського конфлікту. З того часу поняття енергетичної безпеки трансформувалося, здобуло нові якісні характеристики та вийшло на глобальний рівень. Проблема забезпечення енергетичної безпеки стала однією із актуальніших проблем сучасної системи міжнародних відносин та світової політики. Енергетичний фактор перетворився в потужний інструмент, під впливом якого відбувається трансформація сучасного світового порядку та зміна геополітичної картини світу. В теорію та практику міжнародних відносин увійшли такі поняття як «енергетична дипломатія», «зовнішня енергетична політика», «енергетична геополітика» [1, с. 51]. Само введення цих понять в науковий оборот та в практику міжнародних відносин свідчить про ту значимість та роль, яку здобула проблема енергетичної безпеки в сучасному світі.

Актуалізація та загострення цієї проблеми сьогодні зумовлена як об'єктивними, так і суб'єктивними факторами, а також складністю, багаторівневістю самого поняття «енергетична безпека», наявності в ньому цілого ряду елементів, часом важко сумісних один з одним. В контексті міжнародних відносин забезпечення енергетичної безпеки на всіх рівнях потребує взаємодії цілого ряду акторів. Ця взаємодія країн, які видобувають та споживають енергоресурси, взаємодія тих та інших з країнами-транзитерами цих поставок, конкуренція між потенціальними країнами-транзитерами в боротьбі за експортні маршрути, відбувається на фоні цілого ряду неврегульованих територіальних суперечок з приводу приналежності тих чи інших районів, де були виявлені вуглеводні. Яскравим прикладом цього є протистояння В'єтнаму, Філіппін та Китаю відносно ряду островів в Південно-Китайському морі; Кіпру та Туреччини з приводу шельфу в Середземному морі; боротьба Росії, Данії та Канади за території в Арктиці.

Важливим об'єктивним фактором загострення цієї проблеми стало те, що з одного боку спостерігається вичерпність розвіданих запасів вуглеводнів. Так, по оцінкам експертів вже декілька років Данія, Великобританія та Норвегія зменшують видобуток вуглеводнів; запаси Саудівської Аравії можуть закінчитися вже 2050 році [2, с. 49]. З іншого боку, спостерігається всезростаючий попит на енергоресурси. За оцінками експертів до 2030 року він збільшиться в півтори рази, де на 80 % цей попит буде задовольнятися за рахунок викопної сировини, запаси якої вичерпуються [3].

Задля забезпечення енергетичної безпеки існує потреба в стабільних цінах на енергоносії, які були би економічно обґрунтовані та задовольняли як країн-експортерів, так й країн-імпортерів вуглеводнів, наявність захищеної енергетичної інфраструктури, що здійснити сьогодні за умов цілого ряду конфліктів та боротьби з міжнародним тероризмом вкрай складно. Сьогодні зростає залежність ряду країн від імпорту енергоносіїв, яка стає загрозою їх національній безпеці, особливо, якщо ця залежність походить від однієї країни-постачальника. Саме це ми спостерігаємо сьогодні у відносинах між ЄС та Росією. Подальше посилення цієї залежності, що обов'язково відбудеться, якщо буде реалізований «Північний потік-2» може радикально змінити геополітичну ситуацію в Європі. За оцінками експертів залежність ЄС від російського газу складе понад 80% [4]. Енергетичний фактор вже став для Росії інструментом геополітичного впливу. Так, Росія перетворила енергетичний фактор в ефективний інструмент своєї зовнішньої політики. На сьогодні вона активно освоює сировинні запаси Арктики, будує цілий ряд нових трубопроводів в Китай, Європу, Туреччину. Розширення Росією сфер свого впливу через поставки енергоресурсів в регіони світу зустрічає жорсткий опір США, які прагнуть протистояти енергетичній експансії Росії. США різко критикують Туреччину за Блакитний потік.

Забезпечення енергетичної безпеки, що в майбутньому вимагатиме колосальних інвестицій не тільки від країн, які видобувають енергоресурси, але й від країн-імпортерів, в умовах економічного стану більшості країн виглядає достатньо проблематично. Так, згідно з оцінками експертів видобуток вуглеводнів в Арктиці, а саме цей регіон в майбутньому стане основним джерелом енергоресурсів, вартість одного бареля нафти складатиме 500 дол. США [5]. В умовах нинішньої економічної ситуації такі витрати є проблемою навіть для економічно розвинених та багатих країн. Так, Норвегія, у якій спостерігається вичерпання розроблюваних родовищ, призупинила освоєння сировинних ресурсів Арктики через їх високу собівартість. Розробка нових родовищ потребує і нових маршрутів їх доставки, будівництва нових нафтопроводів та газопроводів. Сьогодні це пов'язано з низкою труднощів: політичною нестабільністю, наявністю політичних конфліктів, територіальними спорами, а також високою вартістю цих проектів. Так, ЄС та США не змогли реалізувати проект «НАБУКО», направлений на диверсифікацію поставок газу до Європи. Проект повинен був вступити в дію в 2016 році. Поміж того, освоєння нових сировинних об'єктів потребує значних ресурсів необхідних для захисту навколишнього середовища.

Таким чином, вже в недалекому майбутньому проблема забезпечення енергетичної безпеки стане ще більш складною та видимо здобуде нові якісні характеристики. Загострення ситуації пов'язано з тим, що вже сьогодні провідні країни світу активно включились у боротьбу за можливість посилити свій вплив та забезпечити контроль над енергоресурсами. Війна в Іраку, Лівії та Сирії – це прояви цієї боротьби. США та Росія намагаються використовувати енергетичний фактор, щоб змінити геополітичну картину світу відповідно до своїх інтересів. Більшість країн світу є імпортерами, тому вільно чи мимоволі вони в тій чи іншій формі будуть брати участь у боротьбі за ресурси. Розширення кількості зацікавлених гравців на цьому полі битви ще більше ускладнить вирішення проблеми забезпечення енергетичної безпеки як на глобальному, так і на національному рівні.

Засвоєння нових родовищ потребує сьогодні значних витрат. Як правило, нові родовища знаходяться або у важко досяжних районах, наприклад в Арктиці, чи на шельфах. Їх розробка не тільки витратна, але й вимагає володіння технологіями буріння та видобутку вуглеводнів, як правило з морських глибин.

Література

1. Жукова И.С. Энергетическая дипломатия и геополитика как составной элемент международного энергетического права / И.С. Жукова // Вестник ОГУ. – 2010. - № 3 (109). – С. 51 – 54.

2. Байков Н. Мировое потребление и производство первичных энергоресурсов / Н. Байков, Г. Безмельницына // МЭиМО. – 2003. - №5. – С.44 - 52.

3. British Petroleum: Прогноз развития мировой энергетики до 2030 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://institutiones.com/general/2208-british-petroleum-prognoz-razvitiya-mirovoj-energetiki-do-2030-goda.html>.

4. Комиссар ЕС по энергетике: «Северный поток-2» усилит зависимость ЕС от российского газа [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rosbalt.ru/world/2016/05/10/1512852.html>.

5. Спор за недра Арктики, или Первые залпы мировой битвы за ресурсы. Вероятные сценарии развития событий [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://tabloid.vlasti.net/news/222615?print=1>.

УДК 323.283(569)«2016»(043)

Тарраф А.Т.

БИТВА ЗА АЛЕППО

Главной ареной борьбы в Сирии является Алеппо. До войны это был крупнейший по величине город в Сирии, промышленный центр с населением около 2,5 млн. человек, расположенный в 45 км к востоку от турецкой границы и 350 км к северо-востоку от Дамаска [5]. Алеппо является одним из самых древних постоянно населенных городов мира (заселен около 6 тысяч лет до нашей эры). Через него проходил Великий Шелковый путь. Алеппо был признан одним из наиболее быстро растущих городов на Ближнем Востоке, где было трудоустроено более половины промышленных рабочих страны, приносящих большой экспортный доход. Основными отраслями промышленности были – электротехническая, химическая, текстильная, фармацевтическая, агроперерабатывающая и др. Был развит туризм и сельское хозяйство. До войны сюда приезжали туристы со всего мира, чтобы познакомиться с древнейшими памятниками нашей цивилизации, которые дали начало мировым религиям и культурам. В 2006 году город завоевал титул «Столица исламской культуры» [5].

Актуальность выбранной темы заключается в необходимости изучения сирийского конфликта, его разрешения и влияния на современные международные отношения. Захват Алеппо будет важным шагом к окончанию войны и освобождению Сирии.

Цель работы – исследование конфликта в Сирии, в частности битва за Алеппо.

Сегодня Алеппо превратился в город, где гибнут дети, где разрушены целые кварталы, где уцелевшие жители прячутся в руинах и умирают от голода. Крупнейший на Ближнем Востоке город практически уничтожен. Разрушены сотни исторических памятников, тысячи домов. Исторический центр, входящий в список объектов Всемирного наследия ЮНЕСКО, получил серьезные разрушения. Сильно повреждены рынок аль-Мадина, стена Великой мечети – памятник средневековой архитектуры, стена сирийской цитадели Алеппо. И если сейчас город уничтожают российские самолеты и сирийская артиллерия, то в начале конфликта город разрушали бойцы оппозиции.

Битва за Алеппо началась 19 июля 2012 году между правительственными войсками с одной стороны и оппозицией – с другой. С этого времени город расколот на две части: западные кварталы – находятся в руках сирийской армии, в восточных – обосновались десятки вооруженных группировок. К осени 2015 года армия Асада проигрывала битву, вооруженная оппозиция контролировала около 70% территории региона [4].

Осенью 2016 года правительственная армия перешла в наступление при вооруженной поддержке авиации России, иранских сил и шиитских боевиков из Ливана и Ирака. Российская авиация позволила правительственным войскам улучшить свои позиции. Теперь Алеппо уничтожают не только с помощью артиллерии, но еще и с воздуха. Ситуацию в городе можно назвать катастрофической. Больницы, школы, мирные жители стали мишенями для российских и сирийских самолетов. Более половины зданий в Алеппо разрушены, повреждены электросети и водопровод, погибли тысячи людей. Районы, которые контролирует оппозиция, заблокированы правительственными силами. В них до сих пор проживает около 250 тыс. человек (по оценкам на сентябрь 2016 г.) [3]. Здесь нет ни воды, ни еды, ни электричества. Каждый день их бомбят самолеты и артиллерия. Кажется, что сирийская армия просто мстит за четыре года неудач и решила стереть неподконтрольную часть города с лица земли.

Специальный представитель Генсека ООН в Сирии Стаффан де Мистура предупреждал, что неподконтрольные властям кварталы Алеппо могут быть полностью уничтожены. «Тенденция такова, что через два месяца – два месяца с половиной восточная часть Алеппо может быть полностью разрушена. Мы, в частности, говорим о старом городе. Одновременно тысячи мирных жителей – не террористов – будут убиты» – отметил Стаффан де Мистура [4].

ООН и Евросоюз предлагают Турции открыть границы для новой волны беженцев из Сирии. Комиссар по международным отношениям ЕС Федерика Могерини считает, что «если не с юридической, то с моральной точки зрения, Турция обязана предоставить убежище тем, кто бежит от

преследований» [8]. Президент Турції Реджеп Тайип Ердоган давно настаивает на создании на севере Сирії зони безпеки, де могли би укриватися мирні жителі, а не бежали би в Турцію. Страна уже прийняла більше 2,6 млн. сирійських беженців. Якщо бомбардування Алеппо продовжаться, то нова хвиля беженців виростить до 600 тис. людей. Анкара готується до їх прийому. Але поки пропускні пункти на турецько-сирійській границі залишаються закритими. По вимогам ЄС на границі з Болгарією та Грецією збільшено число пограничних патрулів, щоб беженці не продовжили свій шлях в Європу. Ердоган загрожує, що якщо не вдасться вирішити цей кризис, то дасть можливість мігрантам безперешкодно уїждати в ЄС [10].

А поки люди, що втікають від жахів в Алеппо, залишаються в фокусі серйозних геополітичних дискусій. Якщо не будуть припинені бойові дії і не буде забезпечено доступ гуманітарної допомоги, місто Алеппо може перетворитися в «гігантське кладбище». Об цьому на екстреному засіданні Совбезу ООН по ситуації в Алеппо заявив заступник генерального секретаря ООН з гуманітарних питань Стивен О'Брайен. Взяття правительственными військами Алеппо призведе до подальшої ескаляції напруженості в інших районах Сирії, куди відступять опозиційні Асаду сили. Прораховуваний в даний час поступовий відхід Асада не призведе до швидкого завершенню війни в Сирії.

Література

1. Абу-Абдалла Б. Грязная война / Бассам Абу-Абдалла. – Дамаск: Сирійська книга, 2015. – 240 с.
2. Алеппо [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.Aleppo-appeal.org/pid_492090.
3. Алеппо – таким був місто до війни і що з ним стало тепер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://112.ua/mnenie/Aleppo/kakim-byl-gorod-do-voyny-i-chto-s-nim-stalo-teper-342694.html>.
4. Бой в Алеппо [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aljazeera.ru/boi-v-aleppo>.
5. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/>.
6. Диб К. Сирійська війна / Камаль Диб. – Бейрут: Дар аннагара, 2015. – 584 с.
7. Ліквідована північна частина котла в Алеппо [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://free-news.su/voennye-konflikty/16096-likvidirovana-Severnaya-chast-kotla-v-aleppo>.
8. Майбаум Х. Сирія- перехресток шляхів народів / Ханс Майбаум. – М.: Наука, 1982. – 319 с.
9. США намагаються домовитися з Росією про припинення облоги Алеппо [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://warsonline.info/novosti/Siriia/ssh-pytaiutsia-s-rossiei-o-prekrashchenii-osady-aleppo.html>.
10. Ердоган вимагає створити безпечну зону в Сирії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.com>.
11. حلب معركة: 16 ألف مدني يفرّون من القتال بعد تقدم قوات الحكومة [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bbc.com/arabic/middleeast-38142685>.
12. جيش ال فتح ي نهى المردة الأولى من فك حصار حلب [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aljazeera.net/news/arabic/2016/10/30/>.
13. خطة عسكرية موحدة ل فك حصار حلب بدلب-حصار فك-من-الأولى-المردة ي نهى-ال فتح جيش [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://smanews.org/news/7593>.
14. معركة حلب لكبرى [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.alarabiya.net/ar/mob/arab-and-world/syria/>.

УДК 327(477:470+571)«2014/2016»(043)

Цебро С.О.

СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ З ПРОТИСТОЯННЯ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ ТА ЇЇ ЕКОНОМІЧНИМ НАСЛІДКАМ

Гарантування безпеки та збереження державності розглядається як основна функція держави. Для України з моменту надбання незалежності побудова ефективної системи міжнародної та регіональної безпеки є одним з ключових пріоритетів для формування безпечного оточення. Це питання ускладнюється перетвореннями та змінами світового порядку, а також динамічним розвитком сучасних держав. Глобалізація та інтеграція сприяли посиленню взаємозалежності держав, виникненню нових загроз для безпеки, що призвело до зміни сутності безпеки. Все більшої ваги набирає проблема ефективності міжнародних організацій та міжнародного права в питаннях гарантії безпеки та суверенітету держав. В цьому контексті дослідження даного питання є вкрай важливими для формування комплексних знань про аспекти формування та реалізації політики національної безпеки України, провідною метою якої наразі є протистояння російській агресії.

Початок збройного конфлікту на Донбасі та безпосереднє втручання в нього Росії змусило нанівець усю оборонну доктрину України, яка діяла до цього, раніше ж вона була здебільшого декларативною та не виконувалася. Саме тому перед новою владою перш за все постало завдання вибудувати нову оборонну

доктрину, яка б відстоювала нові пріоритети та інтереси України та реагувала б на агресивні дії Росії. Станом на 2014 рік українська військова та оборонна система знаходилася у стані глибокої кризи та не могла адекватно виконувати покладені на неї завдання – вона потребувала повного реформування та оновлення. Саме через це Росії вдалося без усяких перешкод провести військову операцію з окупації Криму та часткової Донбасу [1].

Основним документом, у якому повністю прописані нові цілі та завдання щодо національної безпеки, які постали перед Україною після початку військових дій, є Стратегія національної безпеки України, яка була прийнята на засіданні РНБО 6 травня 2015 року [4].

Стратегія національної безпеки України розрахована на термін до 2020 р. Основними її цілями є:

- мінімізація загроз суверенітету України та створення необхідних умов для відновлення територіальної цілісності України в межах визначеного державного кордону;
- відновлення процесу мирного розвитку держави;
- розвиток нових якостей економічного й гуманітарного розвитку, забезпечення стійкого процесу інтеграції України до ЄС та її становлення як демократичної, правової, соціальної держави [4].

Стратегія національної безпеки України визначає два блоки загроз: зовнішній і внутрішній. Зовнішньою загрозою є Росія та її агресивне втручання у внутрішні події країни. Як зазначається в документі, вперше в історії одна з держав-постійних членів Ради Безпеки ООН, яка володіє ядерною зброєю, використовує цей фактор для залякування міжнародного співтовариства, нехтує міжнародним правом, використовує свій військовий потенціал для анексії та захоплення території європейської країни. Внутрішніми загрозами нацбезпеки є недосконалість її системи: корупція та неефективна система державного управління; економічна криза і виснаження фінансових ресурсів держави, зниження рівня життя населення; енергетичні, інформаційні, екологічні та техногенні загрози [2].

Стратегія національної безпеки розглядає Росію як довготривалу загрозу, а ресурси України, значна частина яких спрямовується на захист від цієї загрози, є обмеженими. У зв'язку з цим, вперше після відмови від позаблокового статусу чіткіше акцентується увага на міжнародних системах колективної безпеки та можливому членстві в НАТО. «Ми бачимо у членстві в НАТО єдину надійну зовнішню гарантію державного суверенітету і територіальної цілісності країни. Пріоритетом є впровадження стандартів НАТО, досягнення сумісності нашої армії і спецслужб зі службами і засобами відповідних країн-членів НАТО, що забезпечить у майбутньому набуття членства України в Альянсі», – наголошує голова РНБО О. Турчинов [3]. Звичайно, Україна не може розраховувати на те, що країни НАТО повністю вирішать її проблеми. Проте направленість на вступ до організації є стимулом для нашої держави покращувати власну обороноздатність, використовуючи досвід західних військових та впроваджуючи стандарти НАТО, на чому й наголошує голова РНБО.

Важливим напрямом оборонних реформ є оновлення та посилення військово-морського флоту України після втрати Криму та переходу деяких частин особистого складу ВМФ та ВСУ на бік Росії. Це питання знову набуло актуальності через події в Криму (29 листопада 2016 року), а саме активне перекидання військ та військової техніки Росії на півострів. Нині в Україні продовжується процес введення нових кораблів до флоту, але все це ракетні або легкі десантні катери з орієнтацією на патрулювальну місію, тому вони не можуть бути серйозними супротивниками для Чорноморського флоту Росії. Розуміючи це, українська влада, продовжує нарощувати співпрацю з країнами блоку НАТО у питаннях морської безпеки. Важливою подією у 2016 році стало проведення військово-морських навчань «Сі-бриз 2016» разом із флотом США, Туреччини та Румунії.

Для української економіки серйозним ударом стала так звана «санкціонно-митна війна», яка розпочалася одразу після погіршення дипломатичних відносин із Росією, а також початку війни на Сході. Росія продовжує спекулювати своїм положенням в енергетичній сфері, що використовує для дипломатичного та економічного тиску як на Україну, так і на країни ЄС, також було накладено ембарго на ввезення деяких продуктів із України, зокрема солодощі та м'ясо, та підвищено мита на інші товари. Україна у свою чергу відповідала тим самим, в повному обсязі підтримуючи антиросійські санкції. Але разом з тим Україна активізувала процес диверсифікації своєї економіки, щоб відійти від залежності від Росії, перш за все від газової. Були досягнуті деякі успіхи в цьому напрямку, передусім підписанням угоди з ЄС щодо зони вільної торгівлі та активізації торгівлі з іншими країнами, зокрема з Туреччиною, але казати про повний успіх ще зарано через процес трансформування та переорієнтації промисловості України та її внутрішніх ринків, що продовжується [2].

Таким чином, сьогодні перед державою стоїть важке завдання стабілізації економіки, виводу її з глибокої кризи та вирішення й закінчення конфлікту на Сході України – усі ці проблеми мають бути вирішені у найкоротші терміни. Цілі держави стосовно національної безпеки прописані в Стратегії національної безпеки України. Цей документ пропонує напрямок розвитку, відповідно до якого необхідним вважається забезпечити готовність України, її економіки та населення до оборони власними зусиллями та захист від зовнішньої агресії в будь-якій формі, підвищення рівня обороноздатності, нарощування оборонних можливостей України, зміцнення здатності країни до самозахисту. Перш за все,

Україна самотужки має потурбуватися про свою безпеку, не розраховуючи на допомогу інших держав, але використовуючи їх досвід, особливо досвід країн НАТО. Стосовно економіки, Україна обрала стратегію зменшення залежності від Росії, особливо в галузі енергетики. Тож у перспективі конфлікт на Сході може позитивно вплинути на розвиток економіки нашої держави, сприяти її диверсифікації.

Література

1. Белов О. Нашій країні потрібно знайти власне місце у багатовимірному світі міжнародних відносин і нових структур безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/tasko/001.htm>.

2. Мелеганіч Г. Безпекова стратегія України в умовах сучасних міжнародних викликів та загроз [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/8812>.

3. Потіха А. Нова стратегія національної безпеки України в умовах зовнішньої загрози [Електронний ресурс]. – http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1122:strategiya-natsionalnoji-bezpeki&catid=8&Itemid=350.

4. Указ Президента України від 4 березня 2015 року «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/92/2016>.

5. Указ Президента України від 6 травня 2015 року «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

СЕКЦІЯ
«ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ»

УДК 34(477)352.077.1(043)

Алексєєва А.О.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ЗА ЗВЕРНЕННЯМИ ГРОМАДЯН
В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У своєму повсякденному житті громадяни України стикаються з необхідністю звертатися по тим чи іншим питанням в органи влади, установи, організації, тощо.

Звернення громадян до державних і громадських органів з пропозиціями, заявами, скаргами – важливий засіб здійснення і охорони прав особистості, зміцнення зв'язків держави з населенням, істотне джерело інформації, необхідне при вирішенні поточних і перспективних питань державного, господарського і соціально-культурного будівництва.

В країні діють нормативно-правові акти, що регламентують організацію роботи за зверненнями громадян в органах влади: Конституція України; Закон України «Про звернення громадян»; Закон України Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян», щодо електронного звернення та електронної петиції; Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р. № 348 «Про затвердження Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації»; Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 року «Про затвердження Класифікатора звернень громадян»; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики оцінювання рівня організації роботи із зверненнями громадян в органах»; Указ Президента України Про Порядок розгляду електронної петиції, адресованої Президентіві України.

Право на звернення громадян закріплено у Конституції України, яка була прийнята у 1996 році. У статті 40 Конституції зазначається, що усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органи місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [1].

Громадяни реалізують право на звернення вільно і добровільно. Здійснення громадянами права на звернення не повинно порушувати права і свободи інших осіб.

Закон України «Про звернення громадян» регулює питання практичної реалізації громадянами України, наданого ст. 40 Конституції України, права вносити в органи державної влади, об'єднання громадян відповідно їх статутом пропозиції про поліпшення їх діяльності, викривати недоліки в роботі, оскаржувати дії посадових осіб, державних і громадських органів. Закон забезпечує громадянам можливість брати участь в управлінні державними і громадськими справами, поліпшувати роботу органів державної влади та місцевого самоврядування, установ, організацій незалежно від форм власності, відстоювати свої права і законні інтереси та відновлювати їх у разі порушення [6].

У 1997 році прийнята постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації», яка зосереджує у собі основні зразки документів, щодо реєстрації звернень громадян [3].

При заповненні основних документів, стосовно звернень, центральні та місцеві органи виконавчої влади застосовують і керуються Постановою Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 року «Про затвердження Класифікатора звернень громадян». В ньому визначенні основні індекси звернень: за формою надходження, за ознакою, за видами, за статтю авторів, за суб'єктом, за типом, тощо. Цей документ значно спрощує роботу та скорочує час для заповнення реєстраційно-контрольної картки, що дає можливість розглянути більшу кількість звернень за один робочий день [4].

З метою забезпечення реалізації права громадян на звернення з електронними зверненнями та петиціями, у 2015 році був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції.

В цьому ж році було затверджено указ Президента України «Про порядок розгляду електронної петиції, адресованої Президентіві України». На сайті було створено спеціальний розділ з питань електронних петицій та організації іншої роботи з електронними петиціями, що подаються Президентіві України. Якщо зібрано не менш як 25000 підписів громадян протягом не більше трьох місяців з дня її оприлюднення, розгляд електронної петиції здійснюється невідкладно, але не пізніше десяти робочих днів з дня оприлюднення інформації про початок її розгляду [7].

Електронна петиція не може містити заклики до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, заклики до вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини. Автор повинен заповнити спеціальну форму на офіційному сайті органу або сайті громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронних петицій, та розміщує текст електронної петиції, після чого електронну петицію оприлюднюють. Якщо основні вимоги, щодо заповнення, порушені, оприлюднення не здійснюється і про це повідомляють автору [2].

Методика оцінювання, затверджена у 2009 році, дає змогу визначити саме рівень організації роботи із зверненнями громадян в органах виконавчої влади. Робота оцінюється за результатами проведеної перевірки виконання вимог нормативно-правових актів посадовими і службовими особами таких органів, аналізу відомостей, які були заповнені у реєстраційно-контрольних картках чи журналах реєстрації звернень громадян, що ведуться.

За результатами проведеної перевірки та оцінювання рівня організації роботи, складається відповідний звіт та у разі виявлення недоліків, надаються рекомендації, щодо їх усунення та удосконалення такої роботи. Звіт розміщують на сайті органу виконавчої влади, в якому оцінювався рівень організації роботи за зверненнями громадян. Якщо рівень організації не відповідає вимогам, установленим законодавством, керівник відповідного органу виконавчої влади видає наказ, про здійснення заходів, щодо поліпшення роботи [5].

Існуючі вищеперераховані нормативно-правові документи в Україні допомагають, як органам виконавчої влади при роботі, стосовно організації роботи за зверненнями громадян, так і громадянам чітко знати свої права та обов'язки, уникати помилок при надсиланні звернення, можливостей та умов повторно розглянути своє звернення у разі відхилення, тощо.

Правильно організована робота зі зверненнями громадян дозволить створити умови для вжиття вичерпних заходів щодо відновлення прав і законних інтересів громадян, груп населення і трудових колективів, для усунення причин, що породжують масові звернення, а також всебічно враховувати думки громадян при виробленні управлінських рішень.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – №30.
2. Про внесення змін до Закону України «Про звернення громадян» щодо електронного звернення та електронної петиції: Закон України від 02.07.2015 № 577-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/577-19>
3. Про затвердження Інструкції з діловодства за зверненнями громадян в органах державної влади і місцевого самоврядування, об'єднаннях громадян, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форм власності, в засобах масової інформації: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.1997 № 348 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/348-97-%D0%BF>
4. Про затвердження Класифікатора звернень громадян: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 858 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/858-2008-%D0%BF>
5. Про затвердження Методики оцінювання рівня організації роботи із зверненнями громадян в органах: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.06.2009 № 630 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/630-2009-%D0%BF>
6. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/393/96%D0%B2%D1%80>
7. Про Порядок розгляду електронної петиції, адресованої Президентові України: Президент України; Указ від 28.08.2015 № 523/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/523/2015>

УДК 001.891:002.1(043)

Боровик Ю.І.

СУЧАСНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТНОГО ПОТОКУ НА ПРИКЛАДІ ПУБЛІКАЦІЙ У ФАХОВИХ ВИДАВАННЯХ

Інтенсивний розвиток науки, стрімке зростання кількості публікацій у наукових виданнях призвели до необхідності комплексного охоплення та організації системи аналізу документо-інформаційних потоків. Зараз в світі видається близько 25 тис. реферованих журналів, які публікують близько 2,5 млн. статей щороку [1, с.283]. Бібліометрія, інформетрія та наукометрія, як форми розвитку аналітико-

синтетичної обробки літератури, що спрямовані на вирішення питань раціонального пошуку релевантної інформації та методик її оцінки, набувають великої актуальності.

Перші спроби застосування кількісних методів у дослідженні документно-інформаційних потоків відносяться до початку XIX століття, але остаточно даний науковий напрям сформувався наприкінці 60-х – початку 70-х років минулого сторіччя. Різні аспекти застосування бібліометрії, інформетрії та наукометрії щодо фахового документного потоку вивчали Г.Г. Асеев, А.А. Соляник, Г.Ф. Гордукалова.

У науковому обігу існують різні визначення наукометрії. Так, В. Налімов і З. Мульченко називають наукометрією «кількісні методи вивчення науки як інформаційного процесу» [2, с. 12].

Термін «бібліометрія» ввів у науковий обіг А. Прітчард у 1969 р. Вчений визначив бібліометрію як «застосування математики та статистичних методів до процесів написаної інформації та до природи і напрямку розвитку дисципліни за допомогою підрахунку та аналізу різних аспектів написаної інформації». Бібліометричний підхід до дослідження науки передбачає квантифікацію документальних потоків інформації, так як опора в цих дослідженнях робиться на кількісні показники, що відображають стан науки в цілому або окремих її областей [3, с.211].

Інформетрія є наймолодшою із трьох кількісних напрямів дослідження документальних інформаційних потоків. Її розглядають, як сукупність математичних методів аналізу інформаційних масивів, процесів, систем і технологій у наукових комунікаціях. За визначенням А.А. Соляник «інформетрія» – це комплексний метод вивчення кількісних закономірностей функціонування наукової документної комунікації [4, с.21].

Роблячи порівняльну характеристику, цих кількісних напрямів дослідження документних інформаційних потоків можна узагальнити, що наукометрію, бібліометрію та інформетрію поєднує об'єкт дослідження – наукові публікації як продукт інтелектуальної діяльності суспільства та подібні засоби одержання кількісних даних про цей об'єкт.

З усіх вивчених і випробуваних наукометричних і бібліометричних методів для вирішення інформаційних завдань найбільш відомі наступні методи: статистичний, підрахунку кількості публікацій, цитат-індекс (індекс цитування) [5].

Статистичний метод використовує такі маркери як кількість учених, журналів, публікацій.

Тимчасова динаміка кількості журналів припускає використання двох індикаторів: кількість журналів і задані проміжки часу.

Статистичний метод дослідження не дозволяє безпосередньо виявити вплив всієї сукупності чинників на точність обробки, а, отже, виявити причини виникнення погрішностей і шляхи підвищення точності. До переваг статистичного методу слід віднести можливість визначення точності обробки даних [5, с.187].

У методі підрахунку публікацій (кількісний метод) вимірником є кількість наукових продуктів (книги, статті, звіти й ін.), що об'єднуються загальним терміном, – «публікація». Метод дозволяє зробити висновки про актуальність і перспективність наукового дослідження.

Розподіл вчених за кількістю публікацій дозволяє не тільки виявити продуктивність, але й визначити ранг вченого і, отже, його значущість у науці.

Метод цитат-індексу (індексу цитування) базується на обов'язковості посилань у наукових публікаціях; у його основі – наукометричний індикатор: кількість посилань. Цей метод використовується для вимірювання параметрів науки й продукту праці вченого – наукової публікації. Перспективи розвитку цього методу більшою мірою пов'язані сьогодні з розвитком наукометричних баз даних, які, у свою чергу, корелюють із вивченням часової динаміки науки. Статистика цитування дозволяє виявляти закономірності розвитку науки, вірогідні темпи її розвитку й «прориви» [5, с.188].

Широко розповсюдженими є індекс цитування вченого, індекс Херша, імпакт-фактор.

Індекс цитування – система Філадельфійського інституту наукової інформації, в основу якої покладені зв'язку між документами по прямим, зворотним і перехресним посиланнями. Індекс цитування – кількість посилань на роботи того чи іншого автора в публікаціях інших вчених [3, с.14].

Індекс Херша – наукометричний показник, запропонований в 2005 році американським фізиком Хорхе Херші з університету Сан-Дієго (США). Індекс розраховується на основі розподілу цитувань робіт дослідника і є кількісною характеристикою продуктивності вченого і його наукової значимості. «Вчений має індекс h, якщо опублікував h статей, на кожна з яких послалися як мінімум h разів. Так, якщо у даного дослідника опубліковано 100 статей, на кожна з яких є лише одне посилання, його h-індекс дорівнює 1. Таким же буде h-індекс дослідника, що опублікував одну статтю, на яку послалися 100 разів» [3, с.23].

Імпакт-фактор – показник цитованості наукових журналів, який визначає їх інформаційну значимість. Під час присудження грантів, під час номінування на наукові премії експерти неодмінно звертають увагу на наявність у здобувача публікацій в журналах, які охоплюються JSR. Чим вище значення імпакт-фактора, тим вище наукова цінність і авторитетність журналу. Імпакт-фактор – із 1960-х років щорічно розраховується Інститутом наукової інформації, і публікується в журналі «Journal Citation Report». За кордоном рівень журналу оцінюють відповідно до імпакт-фактора [5, с.185].

Проаналізувавши наукометричні методи, можна побачити, що кожний з них є цілісним для вивчення певного аспекту, проте разом вони дозволяють побачити загальну картину. Так, статистичний метод дуже схожий з методом підрахунку кількості публікацій, але він включає до себе підрахунок кількості авторів і журналів, які можуть не відноситися до даної тематики, але на сторінках своїх статей висвітлюють думки з цього питання. Метод індекс-цитат відрізняється від них тим, що більш об'єктивно показує, які публікації використовуються і як часто. Використовуючи цей метод, за допомогою посилань, можна побачити, чи розвивається певна наука, чи пишуть статті авторів її межах.

Таким чином, вивчення документально-інформаційного потоку є важливим для наукового дослідження будь-якої проблеми. У всьому світі дослідження документно-інформаційного потоку є найважливішим предметом, без знання якого неможливо визначити стан розробки певної проблеми. Тому вивчення галузевих документально-інформаційних потоків, як провідної частини наукового потенціалу та наукових ресурсів, дає можливість визначити перспективу пріоритетних напрямів наукових досліджень.

Література

1. Костирко Т.Н. Університети України: приєднання до руху відкритого доступу / Т.Н. Костирко // Вісник ОНУ. – Т.16. – Вип.1/2 (5/6). – 2011. – С. 283-289.
2. Налімов В.В. Наукометрия. Изучение развития науки как информационного процесса / В.В. Налімов, З. М. Мульченко. – М.: Наука, 1969. – 192 с.
3. Політологічний енциклопедичний словник: навч. пос. – К. : Генеза, 1997. – 328 с.
4. Соляник А. А. Документні потоки та масиви : навч. посіб. для вищ. навч. закладів культури і мистец. / А. А. Соляник. – Х., 2000. – 112 с.
5. Ржевцева Н.Л. Бібліометричні методи для проведення наукових досліджень / Н.Л. Ржевцева // Бібліотека вищої школи на новому етапі розвитку соціальних комунікацій: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 24.10-25.10.2013. – Дніпропетровськ : ДНУЗТ, 2013. – С.185-190.

УДК 930.25 (477) (043)

Влас А.В.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ДОСТУП ДО ДОКУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ

Сенс і кінцева мета існування архівів і всієї державної архівної служби у демократичному суспільстві – забезпечення його членам умов рівного, нічим не обмеженого доступу до документної ретроспективної інформації. Організація доступу до документів Національного архівного фонду (далі НАФ) України та використання архівної інформації є одним із трьох взаємопов'язаних головних завдань системи архівних установ. Проблема доступу до ресурсів НАФ в українському архівознавстві досліджена дещо опосередковано, зокрема, до теми зверталися такі дослідники як Г.В. Боряк, К.Є. Новохатський, Л.А. Дубровіна, І.Б. Матяш, Ю.А. Прилепішева, Н.М. Христова та ін. Важливе значення для вивчення проблеми використання архівної інформації мали теоретичні праці вчених В.М. Автократова, К.Б. Гельман-Виноградова та ін.

Доступ до архівних документів – санкціонований повноважною посадовою особою дозвіл на ознайомлення користувача з потрібними йому документами архіву. З іншого боку – це прояв одного з основних прав людини: права на інформацію. Основою такого трактування є ст.34 Конституції України щодо права кожного на вільне збирання, зберігання та поширення інформації [1]. Запорука конституційного права громадян на вільний доступ до інформації – мобільність та відкритість різнопланових інформаційних потоків, зокрема й архівної інформації, не тільки для обмеженого контингенту користувачів (науковців і управлінців), а й для пересічних громадян та соціальних інституцій. Процес залучення документів до наукового та соціального обігу має кілька аспектів. Перший – фізичний доступ до фондів – надання користувачеві можливості особисто працювати з архівними документами. Другий – інтелектуальний доступ до інформації про документ та його зміст тобто, отримання необхідної довідкової інформації через документи вторинного рівня та публікації текстів документів у спеціальних виданнях. Третій – соціально-правовий доступ, що реалізується архівами шляхом оприлюднення інформації, що міститься в архівних документах [2, с. 50]. В наш час архіви є установами, що не лише забезпечують постійне накопичення багатства фондів як ресурсів інформації, а й провадять ґрунтовну аналітичну роботу з фондами, здійснюють введення як ретроспективних, так і поточних документів до соціального обігу. Сьогодні потребує, аби архіви не лише забезпечували користувачам доступ до документів через читальні зали та інформаційні бази, а й надавали повну та об'єктивну інформацію про склад і зміст ретроспективних документів через відповідний комплекс науково-довідкових засобів з урахуванням сучасних інформаційних технологій і міжнародного досвіду. Щоб забезпечити процес надання необхідних користувачам документів архівні установи створюють, поповнюють та вдосконалюють довідковий апарат – систему взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих архівних довідників про склад і зміст архівних документів, що створюються на єдиній методичній основі

для пошуку архівних документів і архівної інформації з метою ефективного використання. Науково-довідковий апарат (далі НДА), що містить вторинну інформацію про документи архіву, дозволяє користувачам та архівістам орієнтуватися у величезному масиві ретроспективної архівної інформації [2, с.51]. Власне, користування такими довідниками у машинописному, картковому, друкованому, електронному варіантах, а також у мережі Інтернет і забезпечує інтелектуальний доступ до Національного архівного фонду як глобальної інформаційної системи. Відповідно, рівень забезпечення інформаційних потреб споживачів ретроспективної інформації безпосередньо залежить від якості довідкового апарату, тому актуальності набуває всебічне дослідження процесів формування та функціонування довідкового апарату до архівних фондів.

Архівні довідники містять відомості про склад, зміст документів на таких рівнях: Національний архівний фонд загалом, державний архів, архівний фонд, одиниця зберігання. Усі довідники залежно від виконуваних ними функцій (контрольно-облікової, обліково-пошукової, інформаційно-пошукової) відповідно поділяють на групи: а) облікові документи архіву (книга надходжень, список фондів архіву, аркуш фонду); б) Центральний фондний каталог (ЦФК), архівний опис; в) каталоги, путівники по фондах, покажчики, огляди документів [3, с. 147]. До найсуттєвіших ознак довідкового апарату відносять вторинність по відношенню до архівних документів, оскільки в елементах довідкового апарату міститься інформація, одержана в результаті аналітико-синтетичного опрацювання первинної документної інформації. Також йому притаманна ієрархічність, пов'язана із взаємопідпорядкованістю та взаємозалежністю всіх його елементів, а також динамічність як здатність до якісних і кількісних змін. Система НДА (далі СНДА) адаптована до існуючої ієрархії комплексів архівних документів в НАФ і відтворює їхній склад та зміст на різних рівнях. В ній постійно вдосконалюються наявні види довідників, а також створюються нові у відповідності з принципами її побудови: взаємозв'язку і взаємодоповнюваності між довідниками; чіткими і конкретними функціями кожного довідника; єдності методики створення НДА і забезпечення уніфікації створення кожного виду довідника; наступності видів НДА з діловодством, відомчими архівами, усіма рівнями держархівів і на кінцевому етапі – з автоматизованим пошуком інформації.

Залежно від представлених у довідниках документних комплексів усі архівні довідники поділяють на: міжархівні, які забезпечують облік і пошук інформації у цілому по країні, а також по регіону, групі архівів, – ЦФК, путівники по архівах, тематичні путівники, тематичні огляди; міжфондові, які забезпечують пошук документів по конкретному архіву, – список фондів архіву, путівник по фондах архіву, каталоги, тематичні огляди, покажчик фондів архіву; внутріфондові, які забезпечують облік і пошук документів по конкретному архівному фонду – аркуш фонду, архівний опис, покажчик описів фонду, огляд фонду.

Всі облікові документи та архівні довідники, взаємодіючи і взаємодоповнюючи систему, створюють у комплексі необхідні умови для доступу до архівних документів: забезпечують облік і контроль за збереженням архівних матеріалів, а також надають інформацію про їх наявність, зміст та місцезнаходження. Архівні довідники поділяють на типи, а всередині типу – на види (підвиди). Тип архівного довідника визначається його цільовим призначенням у СНДА. Існують такі типи архівних довідників: архівний опис, архівний каталог, путівник по фондах архіву (архівів), покажчик, огляд документів. Залежно від об'єкту описування, його аспекту, ступеня деталізації кожен тип архівного довідника має свої види, а всередині виду – підвиди.

В різних традиційних каталогах і довідкових картотеках у державних архівах (систематичних, тематичних, географічних, іменних, інших) вміщено 22 млн. пошукових карток з посиланнями на справи та документи і навіть на їх конкретні аркуші [5]. На найінформативніші архівні фонди готуються фондні огляди та тематичні огляди документів того чи іншого архіву. Підготовка довідників регулюється галузевою програмою «Архівні зібрання України», яка діє з 2000 року і ставить за мету забезпечення кожного державного архіву путівником нового покоління, анотованими реєстрами описів фондів, буклетами та іншою довідковою літературою. Вже видано путівники і довідники більшості центральних державних архівів та державних архівів областей, а також держархівів міст Києва і Севастополя. Решта перебуває на завершальному етапі підготовки. Але, не дивлячись на це, дуже гостро стоїть проблема реалізації галузевих програм щодо створення Національного електронного фондного каталогу, електронного комплексу описів архівних фондів, повнотекстової публікації текстів архівних документів у режимі онлайн, що передбачає об'єднання електронних ресурсів архівних установ на рівні регіонів та, як результат, на загальнодержавному рівні. Для вирішення цієї проблеми провідні архівні установи повинні спрямувати всі свої сили на переведення в електронну форму довідкового апарату архівів та архівних документів, а також створення єдиної автоматизованої системи науково-довідкового апарату в архівах України.

Література

1. Конституція України: офіц. текст: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року із змінами, внесеними законом України від 08 грудня 2004 р.: станом на 01 січня 2006 року. – К.: Мін-во Юстиції України, 2006. – 124 с.

2. Лозицький В.С. Національний архівний фонд як складова частина інформаційних ресурсів суспільства / В.С. Лозицький // Архіви України. – 2004. – № 3. – С. 51-52.
3. Архівознавство: підруч. для студ. іст. ф-тів вищ. навч. закладів України / за заг. ред. Я.С. Калакури та І. Б. Матяш. – К. : Видавн. дім «КМ Академія», 2002. – 356 с.
4. Меньківська Н.С. Інформаційна діяльність державних архівів: сутність та визначення / Н.С. Меньківська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія: наук. журн. – К.: Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв, 2009. – С. 51-55.
5. Новохатський К. Організація доступу до документів Національного архівного фонду України та використання архівної інформації / К. Новохатський // Архіви України. – 2008. – Вип. 3-4(261). – С. 75-83.

УДК 930.253(477.83-2Льв)(043)

Гаджи О. А.

ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИЧНОГО АРХІВУ УКРАЇНИ М. ЛЬВІВ

Суттєвими передумовами входження України у світовий інформаційний простір є демократизація вітчизняної архівної системи, забезпечення доступу до інформаційних ресурсів та створення умов для ефективного використання ретроспективної інформації. В цьому контексті неабиякого значення набувають державні архівні установи, які забезпечують збереження, примноження й використання важливої складової частини вітчизняної і світової культурної спадщини, зберігаючи «пам'ять» і сприяючи поширенню знань, як медіатори між минулим і майбутнім.

Архів – це установа, що забезпечує облік і зберігання архівних документів, використання відомостей, що в них містяться, та формування Національного архівного фонду (НАФ) і/або здійснює управління, науково-дослідну та інформаційну діяльність у сфері архівної справи і діловодства [1]. Однією з провідних архівних установ країни є Центральний державний історичний архів України м. Львів (ЦДАЛ) – один з найбагатших і найдавніших архівів України, що зберігає особливо цінні й унікальні документи. ЦДАЛ був створений у листопаді 1939 р. під назвою Центральний архів давніх актів у Львові на базі архівів, що існували до Другої світової війни – Архіву давніх актів м. Львова, Земського архіву, а також низки відомчих, корпоративних і приватних збірок.

Сьогодні, до складу документів ЦДАЛ України входять: документи, що утворилися в результаті діяльності адміністративних, судових, військових, фінансово-господарських установ, організацій, магнатських та шляхетських володінь, підприємств, навчальних закладів, культурно-освітніх і громадських організацій, товариств, установ релігійних культів, що існували на території Західної України від найдавніших часів до 1944 р.; документи приватних, станових та інших корпоративних архівів; колекції документів, у тому числі колекції рукописних книг і стародруків; профільні ЦДАЛ документальні пам'ятки історії та культури, документи особового походження, передані до ЦДАЛ, що надійшли у власність держави з-за кордону; мікрофільми та інші копії документів з історії Західної України, що зберігаються в інших архівах, а також у музеях і бібліотеках; страховий фонд копій унікальних документів, що зберігаються в інших архівах, музеях і бібліотеках; облікові документи ЦДАЛ України, архівні довідники, що розкривають склад і зміст документів ЦДАЛ (описи, каталоги, покажчики, огляди, бази даних тощо) [2].

ЦДАЛ зберігає 764 фондів із загальною кількістю 1 113 098 справ за XII–XXI ст. Сховища й робочі приміщення архіву розміщені у трьох пам'ятках архітектури: колишніх Бернардинському монастирі, Королівському арсеналі, Домініканському монастирі. Ця унікальна скарбниця архівних документів вже понад 225 р. зберігає документи різних історичних епох: Галицько-Волинської держави (XIII–XIV ст.), Великого Литовського князівства і Речі Посполитої (XIV–XVIII ст.), Австрійської та Австро-Угорської монархії (1772–1918), Західно-Української Народної Республіки (1918–1919), Української Народної Республіки (1917–1921), міжвоєнної Польщі (1919–1939), періодів радянської (1939–1941) і німецької (1941–1944) окупацій, радянського періоду (після 1944 р.) й незалежної України (після 1991 р.).

Найдавніші документи архіву представлені унікальними берестяними грамотами, колекціями грамот на пергаменті (міждержавні угоди, папські булли, привілеї королів, князів, господарів, воєвод, старост та ін.). Документи стосуються історії Австрії, Волощини, Італії, Молдавії, Німеччини, Польщі, Трансильванії, Угорщини та ін. держав.

Найдавніший комплекс документів періоду Великого Литовського князівства й Речі Посполитої складають документи органів місцевого самоврядування – магістратів і громадських урядів (67 фондів). Цінним історичним джерелом є хроніки, купецькі книги, т.зв. «новини» (газети) XVII–XVIII ст. Гордістю архіву є комплекс актових книг гродських, земських, підкоморських і старостинських судів Східної Галичини XV–XVIII ст.

Унікальний фонд Львівського Успенського братства – єдиний практично повністю збережений комплекс документів української громадської організації XVI–XVIII ст., що відображає суспільно-політичне й культурне життя українців. Багатими на давні документи з церковної історії є численні фонди релігійних установ різних конфесій.

Найчисленнішу групу фондів складають комплекси документів періоду Австрійської (пізніше – Австро-Угорської імперії). У складі частково таємних фондів розсекречено збірки документів: українських, польських і єврейських політичних партій, клубів, військово-патріотичних організацій Галичини міжвоєнного періоду, Українського комітету в Лондоні, Української парламентарної репрезентації в польському сеймі і сенаті, Українського національно-демократичного об'єднання, москвофільської Руської селянської організації та ін. Інформаційно багатими є документи численних фондів культурно-освітніх установ, організацій і товариств різних історичних періодів.

ЦДІАЛ складається з наступних відділів: забезпечення збереженості та обліку документів; давніх актів; використання інформації документів. Також до структури архіву входять сектори: зберігання документів давнього періоду; зберігання фондів адміністративно-судових установ; зберігання друкованих фондів; зберігання фондів культурно-освітніх установ; спеціальних історичних дисциплін; релігієзнавства; інформаційних технологій; лабораторія мікрофільмування та реставрації документів.

Основними завданнями ЦДІАЛ є:

- участь у реалізації державної політики в галузі архівної справи, координація діяльності державних органів, установ, організацій з питань архівної справи і діловодства;
- забезпечення формування НАФ, обліку, постійного зберігання, комплектування та використання архівних фондів, колекцій документів НАФ загальнодержавного значення;
- ведення науково-методичної роботи в галузі архівознавства, документознавства та інших галузей історичної науки, впровадження досягнень науки, техніки, передового досвіду в діяльність архівних установ;
- забезпечення дотримання законодавства України про НАФ і архівні установи [2].

Довідковий апарат ЦДІАЛ представлений систематичним, іменним, географічним каталогами, загальний обсяг карток – 818837, з них 370 237 - тематичних. Створена сучасна інформаційна система, що представлена базами даних: історія євреїв у Галичині (тематично-іменна), 10233 записи (95674 імен); електронна версія тематичного та іменного каталогів (тематично-іменна), 95365 записів; метричні книги ЦДІАЛ України (іменна), 2300 записів; картотека військовослужбовців австро-угорської армії (іменна), 8600 записів [3].

Таким чином, ЦДІАЛ організовує формування НАФ, забезпечує державний облік його документів, надання архівної інформації користувачам, сприяючи формуванню національної самосвідомості українського народу й роблячи внесок у розбудову демократичної, соціальної, правової держави.

Література

1. Про Національний архівний фонд і архівні установи [Електронний ресурс]: Закон України від 21.05.2015, №3814-ХІІ (Зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – №26. – Ст. 218. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3814-12>
2. Про Центральний державний історичний архів України, м. Львів [Електронний ресурс]: Положення від 21.05.2012, №754/5. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0754323-12>
3. Архівні установи України: Довідник. Т.1. Державні архіви / Держкомархів України. УНДІАСД; Редкол.: Г. В. Боряк (голова), І. Б. Матяш, Г. В. Папакін. – 2-е вид., доп. – К., 2005. – 692 с.

УДК 329.7(477)«185/190»:930.2(043)

Леонтєва Ю. О.

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ В УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ. У ДОКУМЕНТАХ

У другій половині ХІХ ст. у підросійській Україні реформи Олександра II та пом'якшення репресивного режиму сприяли піднесенню національно-визвольного руху в Україні наприкінці 50-х-на початку 60-х рр. ХІХ ст. Зокрема, реформи другої половини ХІХ ст. розширили межі культурницько-просвітницької діяльності, створили нові умови для позитивних зрушень у духовному житті українців [1 с. 253]. Значний масив документів цього періоду дає змогу здійснити аналіз суспільно-політичного та національно-духовного розвитку українських земель у складі російської імперії.

Разом з цим, різні за видовою ознакою, документи дозволяють визначити їхнє місце в історії українського документування. Визначити цю особливість допомагають методи класифікації, які використовуються у вітчизняному документознавстві.

Класифікація є одним з методів пізнання. Без неї неможливо вивчити різноманіття існуючих видів документів, систематизувати їх, встановити відмінності між видами документів, що виділяються за

різними ознаками. Класифікація документів дозволяє встановити специфіку кожного виду і типу документа, допомагає орієнтуватися у всьому різноманітті документаційної інформації [2, с. 93–94]. Мета класифікації – виділення і перелік видів, що становлять обсяг певного поняття. Основні вимоги до класифікації: виділення видів за однією підставою поділу (щоб запобігти пересіченню видів, які виокремлюються) і повнота переліку видів (які у сукупності мають охопити весь обсяг поняття) [3, с. 142].

Класифікація документа на сьогодні не є завершеною, перебуває у процесі розвитку. Різні автори пропонують різні схеми (системи) класифікації документа [3, с. 149]. Ці схеми в цілому або в окремих частинах стають об'єктом дискусій, у результаті чого змінюються і вдосконалюються.

Важливе значення для класифікації документів мають праці вітчизняних документознавців, зокрема Н. М. Кушнарєнко [2], Г. М. Швецової-Водки [3], Ю. І. Палєха [4]. В їхніх працях можна простежити різну тенденцію розподілу документів. Н. М. Кушнарєнко пропонує класифікацію документів за блок-фасетами, тому її називають фасетно-блочною. Г. М. Швецова-Водка пропонує інший і більш детальний варіант класифікації документів, який відрізняється від першого, перш за все, тим, що ділиться не на блок-фасети, а просто на фасети. Ю. І. Палєха, в свою чергу, виділяє вісім блок-фасетів, які нагадують схему Н. М. Кушнарєнко і представлені більш стисло ніж у Г. М. Швецової-Водки і у Н. М. Кушнарєнко. Метою доповіді є аналіз документів суспільно-політичного життя українського народу у другій половині XIX ст.

Політика царського уряду в другій половині XIX ст. продовжувала в цілому залишатися реакційною, зокрема антиукраїнською за своєю спрямованістю. Однак вона була неспроможна знищити в українському народі прагнення до самовизначення, до вільного соціального та національного розвитку. Разом з тим, аналізуючи низку документів суспільно-політичного життя українського народу, зокрема найважливіші з них – Маніфест про скасування кріпосного права 1861 р., Валуєвський циркуляр 1863 р., Емський указ 1876 р. та інші, можна зробити висновок, що документи цього періоду допомагали врегулювати явища та процеси пов'язані з суспільно-політичним та національним рухом.

У відповідності з методикою класифікації документи суспільно-політичного і національного руху були не тільки управлінського характеру (накази, акти), а й художнього і побутового (газети, журнали). Кожна класифікація дає змогу порівняти документи, визначити їхню відмінність і схожість. У процесі роботи над доповіддю була визначена наступне: кожна із розглянутих класифікацій документів має свої індивідуальні особливості.

За результатами класифікації документів суспільно-політичного і духовного життя українського народу у другій половині XIX ст. встановлено, що вони були: текстовими, одновимірними, людиночитаєми, візуальними, опублікованими, паперовими, неперіодичними.

Література

1. Історія України: навч. посіб. / Ю. А. Мицик, О. Г. Бажан, В. С. Власов. – 3-тє вид., допов. і переробл. – К. : Вид. дім «Киево-Могилянська академія», 2010. – 595 с.
2. Кушнарєнко Н. Н. Документоведение: учеб. / Н. Н. Кушнарєнко. – 7-е изд., стереотип. – К. : Знання, 2006. – 459 с.
3. Швецова-Водка Г. М. Документознавство: навч. посіб. / Г. М. Швецова-Водка. – К. : Знання, 2007. – 398 с.
4. Палєха Ю. І. Загальне документознавство: навч. посіб. / Ю. І. Палєха, Н. О. Леміш. – К. : Ліра-К – 2008. – 393 с.

УДК 352.077.1(477)(043)

Онищенко А. В.

ДОКУМЕНТАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Органи місцевого самоврядування займають вагомє значення у політичному устрої будь-якої країни. Належна організація функціонування цих органів забезпечує успішний розвиток держави та окремих її регіонів. Саме на місцевому рівні вирішуються основні проблеми життєдіяльності територіальної громади та забезпечується реалізація її інтересів.

За роки незалежності в Україні була створена власна система органів місцевого самоврядування.

Згідно з Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [1].

Всі процеси діяльності органів місцевого самоврядування повинні супроводжуватися виробленням певної системи їх документаційного забезпечення. Це є одним із головних завдань органів місцевого самоврядування, успішне здійснення якого залежить від якісного та оперативного опрацювання

відповідної інформації, що надходить до цих органів або створюється ними у вигляді документів. В Україні в останні роки посилилась увага проблеми документування управлінської інформації, змінився рівень сучасної технології діловодства, документаційного забезпечення управління та проблеми його удосконалення і гармонізації з міжнародними стандартами.

Актуальність дослідження пов'язана з необхідністю врахування нових підходів до організації документаційного забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування та нових комплексних завдань, які покладені на них на сучасному етапі розвитку суспільства, а тому і вивченню певних особливостей у їх документаційному забезпеченні.

У науковій літературі більшість публікацій присвячена висвітленню досвіду роботи органів місцевого самоврядування у контексті правознавства. Однак, за роки незалежності українські документознавці дослідили певні аспекти роботи органів місцевого самоврядування. Аналіз діловодних процесів органів місцевого самоврядування містить в собі монографія «Діловодство в органах місцевого самоврядування», авторами якої є Т. В. Іванова, Л. П. Піддубна, В. В. Павлюк, А. П. Лелеченко; навчальний посібник «Діловодство в місцевих органах влади» за редакцією В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого.

У науковій періодиці, таких виданнях, як «Вісник книжкової палати», «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», «Студії з архівної справи і документознавства» публікували статті щодо досліджуваної проблематики такі українські документознавці: І. О. Петрова, В. Т. Савицький, Т. В. Іванова, О. В. Звіздай, А. П. Лелеченко тощо.

Органи місцевого самоврядування та їх діяльність не залишаються поза увагою дисертаційних досліджень. Савицький В. Т. захистив дисертацію за темою «Документаційне забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування України» [3] у 2006 році. У роботі приділяється увага визначенню понять, проаналізовано питання нормативно-правового регулювання документаційного забезпечення управління, що відображені у запропонованих концепції та законопроекті щодо унормування цієї сфери діяльності, запропоновані напрями вдосконалення державного управління та шляхи оптимізації діяльності служб документозабезпечення через удосконалення їх організаційних форм і структурної будови, кадрового, нормативно-правового та матеріально-технічного забезпечення. Також розглядається історичний аспект документаційного забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в Україні.

Дисертаційну роботу за темою «Документаційне забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку» [2] захистила Петрова І. О. у 2008 році. Дослідження було присвячене вивченню сучасного стану документаційного забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в Україні, проаналізовано історію діловодства в органах місцевого самоврядування на території України (1917–1991 рр.). Також у роботі було розглянуто функції сучасної системи місцевого самоврядування та роль органів місцевого самоврядування, охарактеризовано організаційні засади та технологічні процеси документаційного забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в сучасній Україні, а також запропоновано основні перспективні напрями його розвитку.

Отже, документування управлінської інформації та організування роботи зі службовими документами є одним із основних складових діяльності органів місцевого самоврядування. На даному етапі проблема досить детально вивчена провідними українськими документознавцями, але враховані не всі аспекти саме документаційного забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в Україні. Діловодна діяльність, що спрямована на прийняття, документування та реалізацію управлінських рішень органами місцевого самоврядування потребує більш детального вивчення та вироблення пропозицій щодо створення управлінської документації та організування роботи зі службовими документами.

Література

1. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 21.05.1997 №280/97-ВР. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/page>
2. Петрова І. О. Документаційне забезпечення діяльності органів місцевого самоврядування в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.10 / І. О. Петрова; Держ. ком. архівів України, Укр. НДІ архів. справи та документознавства. К., 2008. – 19 с.
3. Савицький В. Т. Документаційне забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування України: автореф. дис... канд. наук з держ. управління: 25.00.02 / В. Т. Савицький; Львівський регіональний ін-т держ. управління Національної академії держ. управління при Президентові України. – Львів, 2006. – 20 с.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ДОКУМЕНТ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Інформаційні документи є важливою складовою інформаційних ресурсів. Вони можуть бути частиною фондів інформаційних установ, елементом їх довідково-пошукового апарату або готуватися у відповідь на інформаційні запити. На сьогоднішній день поняття «інформаційний документ» застосовується майже у всіх сферах життя суспільства, по всьому світі в цілому.

Питанням інформаційного документа широко займалися такі науковці, як І.В. Захарова, М.П. Лющенко, С.М. Каштанов, С.Г. Кулешов, Б.Г. Литвак, К.Г. Митяєв, Г.В. Сілкова, Л.Я. Філіпова та ін.

Інформаційний документ (ІД) – це документ систематизованих або узагальнених відомостей про опубліковані чи неопубліковані дані з першоджерел, виготовлений організаціями, які здійснюють науково-інформаційну діяльність. Інформаційні документи містять систематизовані знання про первинні опубліковані й неопубліковані документи у формі описів, анотацій, рефератів на окремі документи або у формі оглядів групи документів певної тематики чи виду (статті, книги, нормативно-технічна документація, звіти про науково-дослідні і дослідно-наукові роботи, депоновані рукописи, дисертації, ресурси інтернет тощо) [3, с. 284-285].

ІД є частиною інформаційної продукції – матеріалізованого результату інформаційної діяльності, призначеного для задоволення інформаційних потреб громадян, державних органів, підприємств, установ і організацій [1].

Відмінною рисою інформаційного документа є компактність передачі змісту первинного документа. Зокрема, реферат у 40, анотація в 100, а бібліографічний опис у 250 разів компактніші від статті чи іншого документа, на який вони складаються. Окремі види інформаційних документів мають певні відмінності, специфічні риси. Вони відрізняються за глибиною згортання інформації, за методами її викладу, за тим, є чи немає оціночного підходу до інформації, що обробляється, тощо. Є відмінності в цільовому призначенні інформаційного документа: він призначений лише для орієнтації в документному масиві, для ухвалення управлінських рішень тощо. У свою чергу, інформаційний документ може бути не лише вихідним, а й похідним для дальшої наукової обробки і створення документів вищого рівня згортання: огляд вторинних документів, покажчик вторинних документів, реферат, анотація, предметна рубрика, ключове слово, індекс УДК і ББК, авторський знак і т. ін. Інформація, отримана внаслідок наступної обробки інформаційного документа, належить до третього, четвертого, п'ятого і т. д. рівнів її згортання. Результатом згортання є метаінформація або метаданні, тобто відомості найвищого рівня згортання. Однак ці риси є варіативними, вони не змінюють суті інформаційного документа [2, с. 140].

Використання ІД дає змогу встановлювати походження і місцеперебування первинного документа, авторство і час виникнення як самого документа, так і включених до нього відомостей і фактів. Широка доступність, компактність, зручність у користуванні, стислість і, разом з тим, змістовність викладу, багатоаспектний характер роблять інформаційний документ незамінним засобом задоволення різноманітних інформаційних потреб користувачів.

До цього часу немає єдиної класифікації ІД, яка б поділяла їх на види за певними ознаками. ІД як один з видів документованої інформації підлягає загальній класифікації документів, заведеної у документознавстві: за характером знакових засобів; за мірністю запису інформації; за призначенням для сприйняття; за каналом сприйняття людиною; за рівнем поширення; за способом документування; за рівнем узагальнення інформації; за матеріалом носія інформації; за матеріальною конструкцією носія інформації; за регулярністю виходу в світ; за часом виходу в світ; за походженням [4, с. 54].

У документному потоці інформаційні документи вирізняють серед інших видів документів за ознакою аналітико-синтетичної переробки інформації або за рівнем узагальнення інформації. За цією ознакою розрізняють первинні та вторинні документи. ІД зараховують до вторинних документів. У свою чергу, інформаційні документи поділяють на види, підвиди, різновиди і типи за специфічними ознаками, характерними для окремих груп ІД. Найпоширенішою є класифікація ІД за цільовим призначенням і характером інформації. За цією ознакою ІД поділяють на бібліографічні, реферативні, оглядові й аналітичні. Детальніше розглянути інформаційний документ ми зможемо через призму оглядової та аналітичної документації.

Оглядовий документ – це інформаційний документ одного чи кількох оглядів, які відображають підсумки аналізу та узагальнення відомостей з різних джерел. Основну складову документа становить огляд – концентрований виклад змісту сукупності документів з певної теми за певний проміжок часу.

Аналітичний документом називають інформаційний документ, що є результатом аналізу, синтезу й оцінювання змісту значної кількості первинних документів з певної теми (проблеми) за певний проміжок часу. Часто такі ІД називають оглядово-аналітичними. Такий поділ ІД на види є достатньо умовним, позаяк більшість з них поєднують у собі всі методи аналітико-синтетичної обробки первинних документів [3, с. 127].

До інформаційних документів висуваються такі вимоги:

- актуальність і достовірність наведених у них відомостей;
- вичерпна повнота вітчизняних і зарубіжних джерел;
- компактність викладу;

- оперативність підготовки (період часу від моменту появи відповідного первинного документа до моменту виходу вторинного документа).

Тож, інформаційні документи є основними видами інформаційної продукції, що в свою чергу є результатом наукової (аналітико-синтетичної) обробки документів. Основне завдання яких є ознайомлення вчених, фахівців з новітніми вітчизняними і зарубіжними досягненнями для орієнтування споживачів у документних потоках, масивах, ресурсах і фондах, що функціонують у суспільстві.

Література

1. Про інформацію [Електронний ресурс]: Закон України зі змінами від 2016 року // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2016. – № 28. – Ст.533. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1405-19/page>.

2. Захарова І.В. Основи інформаційно-аналітичної діяльності: навч. посіб. / І.В. Захарова, Л.Я. Філіпова. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 335 с.

3. Кушнарєнко Н.М. Наукова обробка документів./ Н.М. Кушнарєнко, В.К. Удалова– К.: Вікар, 2003. – С. 284–287.

4. Сілкова Г.В. Інформаційно-аналітичні дослідження як особливий аспект інформаційної діяльності / Г.В. Сілкова // Українська культура: минуле, сучасне та шляхи розвитку. – К. – 1997. – С. 53–61.

УДК 050(477):002(043)

Юдіна Т.І.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТІК З ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА У ФАХОВОМУ ЖУРНАЛІ «БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО. ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО. ІНФОРМОЛОГІЯ» (2010-2015 РР.)

В системі професійних документознавчих комунікацій журнал «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» займає одне з найвагоміших місць. Він був заснований у лютому 2004 року в Державній академії керівних кадрів культури і мистецтв. На його сторінках знайшли відображення актуальні питання бібліотекознавства, документознавства, інформології та суміжних галузей знань.

Головним редактором журналу довгі роки (2004–2015 рр.) був Михайло Семенович Слободяник. До складу редколегії журналу входять (за даними №4 2015 р.): І.О. Давидова, С.Х. Литвин, Л.Г. Петрова, В.В. Добровольська, Л.А. Дубровіна, С.Г. Кулешов, Н.М. Кушнарєнко, Г.В. Папакін, Г.М. Швецова-Водка. Періодичність виходу фахового видання – 1 раз на чотири місяці. Мова, якою публікуються статті – українська, російська. 15 грудня 2004 р. журнал внесений ВАК України до Переліку наукових фахових видань з історичних та педагогічних наук, а з 12 березня 2008 р. – з соціальних комунікацій. Фахове видання «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» не має власної веб-сторінки в мережі Інтернет, проте знайти тексти статей можливо завдяки порталу «Наукова періодика України».

Мета створення «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» була окреслена у першому номері журналу: «комплексне відображення споріднених проблем розвитку бібліотекознавства, документознавства, інформології та висвітлення теоретичних засад цих наук і їх впливу на практику».

Матеріал у журналі розподіляється згідно змістового наповнення за такими розділами та рубриками: «Документознавство. Архівознавство», «Безперервна професійна освіта», «Трибуна молодого дослідника», «Рецензії», «Професійна освіта», «Морально-етичні проблеми науки», «Теорія і практика соціальних комунікацій» [1].

Вивчення інформаційного потоку з документознавства у фаховому виданні «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» здійснено автором завдяки порталу «Наукова періодика України».

За 2010-2015рр. в журналі опубліковано 85 статей з актуальних питань документознавства. Найбільша кількість статей представлена у 2014 році (Рис.1.).

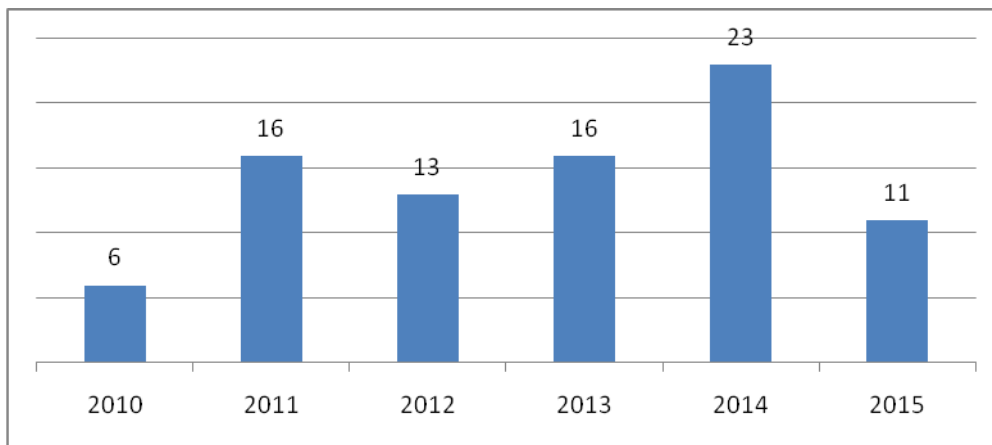

Рис.1. Кількість статей з документознавства за 2010-2015 рр., опубліковані в журналі «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія».

Треба відзначити, що в цілому простежується стабільність публікування статей з документознавства.

Найактивнішими дописувачами з документознавства є В.В.Добровольська, Г.М. Швецова-Водка, В.В. Бездрабко, Л.А. Сокур, М.Н.Цивін, Ю.А.Чяпите, Г.В. Гордієнко, А.М. Зоряна, З.М. Свердлик.

В роботі В. Бездрабко «Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток» був представлений кількісний аналіз статей з документознавства за такими напрямками: історичні дослідження, теоретичні дослідження, науково-технологічні дослідження. Цей розподіл був використаний і автором даної публікації [2]. Отже, кількість статей за напрямками дослідження, опублікованих за 2010-2015 рр., виявилась такою: історичні дослідження – 19 публікацій; теоретичні дослідження – 23 публікацій; науково-технологічні дослідження – 38 публікацій (Рис.2.) [3].

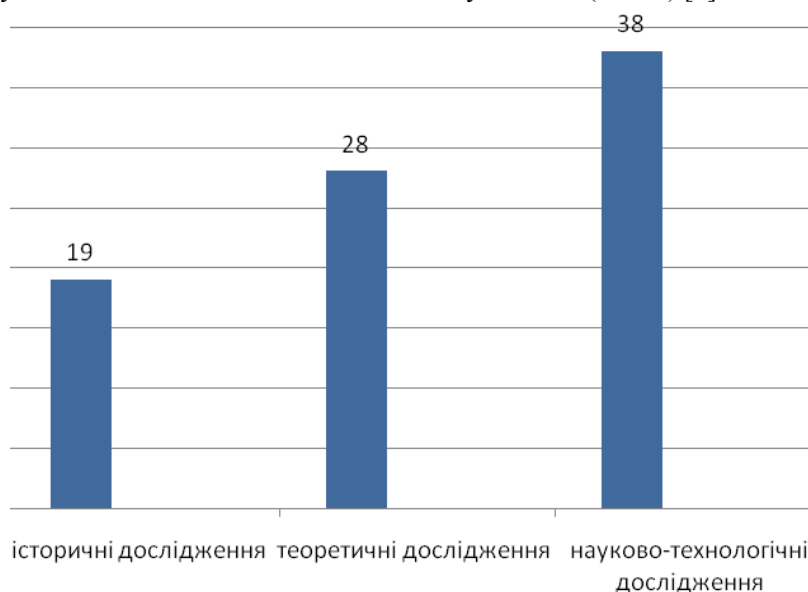

Рис. 2. Кількість статей за напрямом дослідження.

Журнал «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» є трибуною оприлюднення напрацювань вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі документознавства. Це видання є джерелом накопичення доробку науковців у сфері документознавства та найдоступнішим способом обміну теоретичною та практичною інформацією щодо дослідження проблеми та розвитку перспективних напрямів з документознавства та суміжних галузей знань [3].

Література

1. Бездрабко В. В. Документознавство в Україні [монографія]: інституціоналізація та сучасний розвиток / В. В. Бездрабко. – К. : Четверта хвиля, 2009. – 720 с.
2. Наукова періодика України [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=UJRN&P21
3. Назаренко Н.В. Фахові видання з документознавства в сучасній Україні // Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття : матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 12-14 верес. 2013 року / під заг. ред. В.Г. Спрінсяна. – Одеса: Симэкс-Принт, 2013. – С. 140-143.

СЕКЦІЯ «ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ»

УДК 024(477)004.738.5(043)

Астрашенюк М.О.

ЕЛЕКТРОННІ БІБЛІОТЕКИ: ОБСЛУГОВУВАННЯ У РЕЖИМІ ОН-ЛАЙН В СУЧАСНИХ БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ

Сучасне суспільство з кожним днем рухається в епоху цифрових технологій, де інформація і технічні засоби передачі інформації займають значне місце у світі.

Застосовують технологій і бібліотеки в режимі онлайн, які здатні обслуговувати читачів бібліотеки двадцять чотири години на добу.

Електронна бібліотека – це створена на професійній основі тематично орієнтована система доступу до віддалених або локальних електронних ресурсів, здатна обслуговувати локальних або віддалених користувачів [2].

Електронна бібліотека обслуговує користувачів різними за доступністю видами машиночитаних (електронних) ресурсів:

–ресурсами, що знаходяться у власності бібліотеки, розміщеними на її серверах або в її приміщеннях. Цю групу ресурсів можна поділити на ресурси, створювані самою бібліотекою, і придбані в бібліотеку;

–віддаленими ресурсами, розташованими на серверах постачальників інформації, доступ до яких ліцензований (оплачений);

–віддаленими ресурсами, переглянутих і оціненими розробниками даної бібліотеки з он-лайн режимом. Бібліотека рекомендує ці ресурси, маючи на увазі якість інформації і надійність джерела, включає їх в бібліографічні списки або в каталог, стежить за актуальністю даного сайту. Участь бібліотеки може полягати в організації зручного доступу до них, наприклад, через створення зручного інтерфейсу;

– усіма іншими віддаленими ресурсами. Доступ до них – справа вільного вибору і навичок користувача, а бібліотекар повинен допомагати проводити тематичний пошук [2].

В даний час в Інтернеті представлена величезна кількість електронних бібліотек: від найпростіших (наприклад, бібліотека, що знаходиться за адресою <http://bookshelf.ucoz.ua/>, в якій зібрані повні тексти творів деяких класиків вітчизняної і світової літератури) до складних сховищ електронних документів (наприклад, наукова електронна бібліотека <http://www.nbuv.gov.ua/>, що включає в себе матеріали зарубіжних видавництв).

Бібліотеки, що працюють у он-лайн режимі можна класифікувати за такими категоріями:

–наукові, технічні та центральні бібліотеки (Національна бібліотека України імені Вернадського, бібліотека технічної літератури, електронна бібліотека Наука і Техніка);

–універсальні бібліотеки (Народна бібліотека України, Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека, Сумська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Н. К. Крупської);

–бібліотеки навчальних закладів (Харківський Національний Університет, Бібліотека Тернопільського державного технічного університету, Інститут міжнародних відносин);

–суспільно-політичні і економічні бібліотеки (Національна парламентська бібліотека України, економічна бібліотека, Українська електронна бібліотека);

–спеціальні бібліотеки і каталоги бібліотек (Бі-ресурс, Бібліотечний світ України, Бібліотека Світ книг);

–художні бібліотеки (Бібліотека української літератури, бібліотека Джерело, Харківська музично-театральна бібліотека) [3].

Бібліотеки України зовсім недавно приступили до створення подібних електронних ресурсів. Західні бібліотеки вже значних успіхів на цьому шляху (прикладом можуть слугувати проекти бібліотеки Конгресу США, німецької Національної бібліотеки та ін.). Вітчизняні електронні бібліотеки знаходяться поки в стадії становлення. Але досвід роботи бібліотек на Заході, а також загальні тенденції розвитку інформаційних технологій і комп'ютерних комунікацій показують, що за електронними бібліотеками майбутнє.

Сьогодні знайти певну книгу дуже просто: її можна купити в магазині, замовити в інтернеті або просто завантажити. Є безліч сайтів з он-лайн режимом роботи, де вільно можна читати он-лайн книги, завантажувати та інше. Наприклад, такі бібліотеки як: Альдебаран, Архів «Terra Nova», Літрес та інші [1].

Електронні бібліотеки з он-лайн режимом дозволяють користувачу легко і просто, в будь-який час переглянути потрібні книги, де вільно можна читати книги на сайті бібліотеки або он-лайн, або завантажити необхідну книгу. Це дуже зручно і дозволяє економити час і гроші.

Таким чином, розглянувши лише малу частину бібліотек, що працюють у режимі он-лайн, можна сказати, що насправді їх набагато більше. Виявили, що електронні бібліотеки зручні у своєму використанні, адже де б не були, лише за допомогою підключення до мережі Інтернет, вільно можна зайти на сайт і продивитись потрібну інформацію. Он-лайн режим дає можливість користуватися електронними книгами вільно та зручно.

Література

1. 15 онлайн-библиотек с бесплатными книгами [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.adme.ru/tvorchestvo-pisateli/15-onlajn-bibliotek-s-besplatnymi-knigami-1156860/>

2. Электронные библиотеки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://studopedia.ru/5_90051_elektronnie-biblioteki.html

3. Электронные библиотеки Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://iesu.nau.edu.ua/ukr/info/student/library.htm>

УДК 004.738.5:659(043)

Березовська Т.В.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ ЯК ЕЛЕМЕНТА МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ

В наш час практично неможливо знайти навіть невелику компанію в нашому місті, яка не має свого представництва в мережі Інтернет. Застосування Інтернет-технологій в маркетингу допомагає знизити витрати на просування і збут продукції та отримати прибуток. Роль інтернет-маркетингу зростає із розповсюдженням інтернету - аудиторія користувачів інтернету становить значну частину населення. Потенційні можливості застосування сучасних технологій та інструментів інтернет-маркетингу є досить значними [3].

Маркетингові комунікації – процес ефективного донесення інформації про продукт або ідеї до цільової аудиторії [1].

Завдання комунікацій – створення поінформованості про ім'я компанії, продукт, властивості продукту, вигоди споживання тощо. Продукт і компанія повинні бути в пізнаваними. Щоб продати свій товар сучасному споживачеві, компаніям доводиться вирішувати багато непростих завдань. Сучасні підприємства повинні знати потреби покупців, випускати потрібні споживачам товари і вміло пропонувати їх на ринку [2].

Управління комплексних маркетингових комунікацій передбачає, звичайно, управління реалізацією окремих складових відповідно до розробленої програми просування. Останнім часом дедалі більше компаній застосовують концепцію інтегрованих маркетингових комунікацій.

Інтегрована маркетингова комунікація (ІМК) - це концепція планування маркетингових комунікацій, що виходить з необхідності оцінки стратегічної ролі їхніх окремих напрямків (реклами, стимулювання збуту, публік рилейшнз, упаковка, спеціальні сувеніри, спонсорство, надання ліцензії, сервісне обслуговування, інтернет-маркетинг) і пошуку оптимального поєднання для забезпечення чіткості, послідовності і максимізації впливу комунікаційних програм за допомогою несуперечливої інтеграції всіх окремих звернень [5].

Поява та швидкий розвиток Інтернету здійснив прорив у розвитку інформаційних технологій, маркетингових та, зокрема, рекламних комунікацій. Інтернет перетворився на ефективний інструмент бізнесу, новий потужний канал поширення інформації. Сьогодні інтернет-маркетинг - це один із самих сильних і швидких елементів комплексу маркетингових комунікацій.

Розвиток інтернет-технологій та застосування мережевих інновацій у маркетинговій діяльності компаній - одні з головних складових розвитку та функціонування компаній.

Глобальна мережа зміцнює свої позиції в інструментарії просування товарів та стає все більш привабливішим, дешевшим, надійнішим інструментом рекламної політики кампаній.

Розвиток інформаційних технологій став основою для появи нового напрямку в сучасній концепції маркетингу взаємодії - інтернет-маркетингу.

Крім того, роль, що виконується інтернетом, не обмежуються лише комунікативними функціями, а також включає можливість висновку операцій, здійснення покупок і проведення платежів, додаючи йому межі глобального електронного ринку.

Усвідомлено, що успіх у конкурентній боротьбі можливий тільки на шляху інвестицій у розвиток, на шляху впровадження найбільш ефективних світових технологій у виробництво й управління. Спираючись на вивчення світового досвіду, компанія ретельно добирає найбільш ефективні технології - управлінські, виробничі, інформаційні. Це дозволяє досягати максимальної ефективності.

Інтернет зробив реальністю для компаній можливість привернути увагу нового клієнта всього за десятки секунд, проведених їм перед екраном комп'ютера. Проте в той же час він дав можливість тому ж користувачеві за декілька клацань миші перейти до будь-якого з конкурентів.

Однією з найбільш фундаментальних якостей, принесених Інтернетом в світ сучасної комерції, є перехід ключової ролі від виробників до споживачів.

Інтернет зробив реальністю для компаній можливість привернути увагу нового клієнта всього за десятки секунд, проведених їм перед екраном комп'ютера. Проте в той же час він дав можливість тому ж користувачеві за декілька клацань миші перейти до будь-якого з конкурентів.

Із розвитком технологій компанії вже не достатньо представити споживачам якісні товари та надати базову інформацію про них, а й переконати споживача вибрати саме цей товар(конкуренція з іншими компаніями). Насиченість та перенасиченість ринків вимагає від компаній пошуку найбільш ефективних форм маркетингових комунікацій. Зважаючи на складність вимірювання ефективності певного каналу маркетингової комунікації, доцільно використовувати одразу декілька каналів. Інтегровані маркетингові комунікації (ІМК) виникли у відповідь на виклики науково-технічний прогрес і вони продовжують еволюціонувати, відповідаючи на ці виклики. Комплексний характер ІМК дозволяє маркетологам донести до споживача інформацію про продукцію компанії та про саму компанію з використанням декількох каналів комунікації одночасно, в тому числі використовуючи сучасні Інтернет-технології, які стрімко розвиваються [4].

Використання інструментів Інтернет-маркетингу надасть можливість більш ефективно вести бізнес в мережі Інтернет, здійснювати ефективні маркетингові дослідження, автоматизувати процеси купівлі-продажу та інформування клієнтів, проводити аналіз ринку, підвищувати ефективність взаємодії покупця і продавця.

Література

1. Словарь основных маркетинговых терминов и понятий [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.glossostav.ru
2. Голубкова Е. Н. Маркетинговые коммуникации: учебное пособие / Е. Н. Голубкова. – 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Издательство «Финпресс», 2003. - 304 с.
3. Ілляшенко С.М. Сучасні тенденції застосування інтернет-технологій у маркетингу / С.М. Ілляшенко // Маркетинг і менеджмент інновацій. - 2011. - №4. - Т. II. - С. 64-74.
4. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент / Пер. з англ. – СПб: ПитерКом., 1999. - 896 с.
5. Литовченко І. Л. Удосконалення класифікації засобів маркетингової комунікативної діяльності // Логістика: Вісник, Національного університету «Львівська політехніка». - 2009. - № 649. - С. 97-104.

УДК 004:651.4 (477.62-2)(043)

Білоусова В.Д.

ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ В ОРГАНІЗАЦІЇ НА ПРИКЛАДІ ДЕКАНАТУ ІСТОРИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ МДУ

Основою раціональної організації та оперативної роботи по створенню та обробці величезного потоку документації на підприємствах стали персональні комп'ютери (ПК). Комп'ютерні технології радикально змінили сам характер праці діловодстві та управлінні.

Автоматизацію документообігу в деканаті можна умовно підрозділити на чотири види: паперовий документообіг, паперовий документообіг з використанням автономних ПК, змішаний документообіг і безпаперовий документообіг.

Паперовий документообіг означає, що всі етапи документ проходить в паперовій формі. Ще півтора десятиліття тому даний вид документообігу був єдиним. Для реєстрації паперових документів використовувалися журнали – grosбухи або листи великого формату, які вписувалися знову зареєстровані документи. Після закінчення певного терміну журнали і листи здавалися в архів.

Коли з'явилися комп'ютери, вони замінили grosбухи та листи, поклавши початок паперового документообігу з використанням автономних ПК. На цій стадії ПК використовується для підготовки і реєстрації документів. Власне, тоді і виникло поняття електронного документа – документа, який зберігається виключно у комп'ютері, або на машинних носіях. Однак переваги електронного документа за відсутності локальної мережі можуть бути реалізовані лише в незначній мірі. Передача, узгодження та затвердження документів на цій стадії здійснюються в паперовому вигляді.

Змішаний документообіг припускає, що комп'ютери об'єднані в ЛОМ, служать для передачі і зберігання документів, однак юридичну силу, документ має лише в паперовому вигляді. Узгодження і затвердження фінансових та юридичних документів здійснюється у паперовому вигляді, потім документ надходить секретарю, який реєструє його, роздруковує і передає керівнику на затвердження. Керівник

вносить виправлення і віддає документ виконавцю на доопрацювання. Після того як документ затверджений, він розсилається по локальній мережі всім виконавцям.

Безпаперовий документообіг означає, що всі операції з документами виробляються в електронному вигляді.

Юридична сила документа забезпечується за рахунок використання електронно-цифрового підпису (ЕЦП) – механізму, який дозволяє довести, що автор надісланого електронного документа є саме тією особою, за кого він себе видає, і що документ не був змінений в процесі доставки.

Таким чином, впровадження електронного документообігу: в організації дозволяє підвищити ефективність праці його працівників за рахунок скорочення часу на пошук, розробку, тиражування і пересилку документів. Основним пакетом пропозицій, що забезпечує роботу офісних співробітників у деканаті, сьогодні є Microsoft Office. До складу Microsoft Office, призначеного для професійного використання, входять наступні прикладні програми:

- Microsoft Word - універсальний редактор текстів і засіб підготовки оригінал-макетів;
- Microsoft Excel - електронна таблиця з потужними засобами аналізу даних і побудови діаграм, а також аналітичними функціями;
- Microsoft PowerPoint - програма презентаційної графіки для створення слайдів, настінних проекцій та мультимедіа-презентацій;
- Microsoft Access - система управління реляційними (змінними) базами даних з можливостями побудови запитів, звітів та управління списками розсипки;
- Microsoft Outlook - інформаційна система для роботи з електронною поштою і документами, що включає календар, програми планування зборів і розподілу ресурсів. До допоміжних засобів Microsoft Office 2003 відносяться графічний редактор, підтримка Інтернету і Помічник. Всі ці програми об'єднані в єдиний прикладний комплекс, що дозволяє вирішувати практично будь-які завдання обробки даних, оптимізації і планування, що виникають у сучасному бізнесі.

Також нова програма під назвою «Деканат». Пакет програм «Деканат» – це автоматизована система управління вищим навчальним закладом (АСУ ВНЗ), яка призначена для організації та підтримки навчального процесу у вищих навчальних закладах України I-IV рівнів акредитації.

Основною метою Пакета є скорочення часу, який витрачають працівники вищих навчальних закладів на вирішення повсякденних завдань спрощення процедури роботи з даними.

Пакет побудований за клієнт-серверною технологією, що дозволяє встановлювати його на безліч комп'ютерів, які об'єднані в локальну мережу і працюють з єдиною базою даних. Використання додаткових Web - сценаріїв забезпечує можливість доступу до бази даних у рамках окремих програм Пакету з всесвітньої павутини Інтернет. В якості сервера керування базами даних FireBird.

До складу Пакету додатково входить програма «ПС-Адміністратор», яка призначена для щоденного тестування, резервного копіювання і, при необхідності, відновлення бази даних. Ця Програма позбавляє вищий навчальний заклад від необхідності додатково наймати на роботу фахівця, який відповідає за обслуговування систем управління базами даних.

Така організація роботи Пакета забезпечує високу надійність зберігання даних та їх достовірність, а його інформаційна сумісність з іншими продуктами ПП «Політек-СОФТ» забезпечує імпортування даних, які вже були внесені до бази даних інших продуктів. Наприклад, можливо імпортувати анкетні дані студентів з пакету програм «ПС-Абітурієнт» і не вводити повторно в базу даних Пакета.

До роботи з Пакетом можуть бути залучені як окремі працівники вищого навчального закладу (навчальна частина, секретарі деканатів і кафедр), так і всі учасники навчального процесу (викладачі та студенти). Таке розширення обсягу використання Пакету надає новий програмний модуль «ПС-Журнал успішності - Web» (електронний журнал успішності).

Пакет має зручний конструктор звітів, який дозволяє створювати і редагувати вже наявні документи, використовуючи HTML – мова розмітки гіпертексту. Звітні документи, які генерує Пакет, можна переглядати перед відправкою на друк в програмах MS Word, MS Excel, інтернет-браузер і додатково редагувати згідно Вашим перевагам.

Пакет працює в операційних системах Windows 95/98/ME/NT/2000/2003/XP/Vista/7.

Таким чином, актуальність електронного документообігу визначається об'єктивними вимогами часу, такими як зростання інформаційного потоку і динамічність інформаційного середовища, і все частіше підтверджуються заявами керівництва країни.

Література

1. Студопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://studopedia.ru/13_21708_programmnoe-obespechenie-dokumentooborota.html
2. Компьютер пресс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://compress.ru/article.aspx?id=9646>
3. Студенческий научный форум [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scienceforum.ru/2015/873/9589>

ХАРАКТЕРИСТИКА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ЩОДО РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРОЦЕСУ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Сучасний рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє модернізувати та підвищити ефективність навчання. Завдяки інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій в усі галузі діяльності людини в навчальних закладах з'явилися передумови впровадження й розвитку дистанційної освіти, яка базується на використанні інформаційних та телекомунікаційних технологій і дозволяє забезпечити необхідний рівень підготовки спеціалістів. Ця форма надання освіти дозволяє людині, яка навчається отримувати знання в будь-якій галузі без постійного відвідування навчального закладу та забезпечує можливість неперервного професійного вдосконалення протягом усього життя [1].

На сьогодні в Україні нормативно-правова база, яка встановлює основні правові, організаційні та фінансові засади функціонування системи освіти, в тому числі й дистанційної форми освіти є сформована та базується на таких документах: Конституція України, Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», Положення «Про дистанційне навчання», Державна програма «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці на 2006–2010 роки» та Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки».

Конституція України визначає, що держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам. Тобто, Конституцією України громадянам гарантовано право на освіту [2].

Закон України «Про освіту» визначає загальні положення; систему освіти; учасників навчально-виховного процесу; фінансово-господарську діяльність; матеріально-технічну базу навчальних закладів та міжнародне співробітництво у галузі освіти. Цей закон визначає, що освіта – основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями [3].

Закон України «Про вищу освіту» визначає загальні положення; рівні, ступені та кваліфікації вищої освіти; стандарти освітньої діяльності та вищої освіти; управління у сфері вищої освіти; забезпечення якості вищої освіти; завдання ВНЗ; доступ до вищої освіти, прийом, відрахування, переривання навчання, поновлення і переведення осіб, що навчаються; організацію освітнього процесу; учасників освітнього процесу; наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність у ВНЗ; фінансово-економічні відносини у сфері вищої освіти; міжнародне співробітництво та контроль у сфері вищої освіти.

Згідно з цим законом, освітня діяльність – діяльність вищих навчальних закладів, яка забезпечує здобуття вищої, післядипломної освіти і задоволення інших освітніх потреб здобувачів вищої освіти та інших осіб [4].

Положення «Про дистанційне навчання» визначає основні засади організації та запровадження дистанційного навчання, а саме реалізацію процесу дистанційного навчання; особливості організації навчального процесу за дистанційною формою навчання; особливості організації навчального(навчально-виховного) процесу з використанням технологій для дистанційного навчання та його повне впровадження.

У даному положенні під дистанційним навчанням розуміється індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [5].

Отже, на сьогоднішній день дистанційна форма навчання набуває більшої розповсюдженості в Україні. Кожен ВНЗ намагається запроваджувати технології дистанційного навчання.

З огляду на швидкий розвиток інформаційних технологій, які є вкрай необхідними для становлення дистанційної освіти, дана тематика є актуальною і тому вітчизняні науковці досліджують досвід закордонних ВНЗ, що дозволить Україні увійти у світовий освітній простір. Адже кращі ВНЗ світу вже у повну міру випускають студентів бакалаврських та магістерських освітніх програм за дистанційною формою навчання.

Література

1. Петухова Л.С. Електронна система підтримки нормативно-правової бази дистанційної системи навчання [Електронний ресурс] / Л.С. Петухова, Н.В. Осипова. – Режим доступу: http://ite.kspu.edu/webfm_send/671. – Заголовок з екрану.
2. Конституція України: Основний Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР (в ред. Основний Закон України від 30 вересня 2016 року № 1401- IX). – ВВР. – 1996. – № 30, – ст. 141
3. Про освіту: Закон України від 23 травня 1991 року №1060-ХІІ (в ред. Закон України від 19 лютого 2016 року №940-VІІІ). – ВВР. – 1991. – №34, – ст. 451
4. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VІІ (в ред. Закон України від 09 серпня 2016 року № 1415-IX). – ВВР. – 2014. – № 37-38, – ст. 2004
5. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: наказ Міністерства Освіти і Науки України від 25 квітня 2013 року № 466. – Офіційний вісник України. – 2013. – № 36, – ст. 1288.

УДК 027:004(043)

Дьячкова М. А.

ВЕБ-САЙТИ ЯК ЗАСІБ ЗДІЙСНЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК ВНЗ

Повноцінну комунікативну діяльність будь-якої організації, у тому числі і бібліотеки вищого навчального закладу, вже неможливо уявити без використання новітніх технологій, зокрема представництва у мережі Інтернет. Доступ до університетських, державних та світових електронних освітньо-інформаційних ресурсів є неодмінною умовою підтримання належного рівня якості освіти. На сьогодні практично неможливо уявити сучасну наукову бібліотеку без власного веб-сайту через який надаються сучасні інформаційні послуги. Успішність функціонування бібліотеки як інформаційної установи зобов'язує бібліотечних фахівців швидко та адекватно реагувати на зміни в інформаційних потребах користувачів, удосконалювати форми обслуговування, надавати якісне інформаційне консультування, розширювати спектр бібліотечно-інформаційних послуг, вимагає систематичного вивчення та запровадження нових інформаційних технологій.

Метою дослідження є аналіз функціонування веб-сайтів бібліотек ВНЗ як каналу здійснення комунікації.

Веб-сайт – це сукупність логічно зв'язаної гіпертекстової інформації, оформленої у вигляді окремих сторінок і доступної в мережі Інтернет [1].

Найбільш ефективним Інтернет-об'єктом, який може використовувати бібліотека ВНЗ для здійснення комунікативної діяльності, доручення нових користувачів, надання інформаційних послуг, виступає саме веб-сайт.

Бібліотеки ВНЗ є інформаційною основою навчально-педагогічного та наукового процесів, тією творчою лабораторією, від ресурсів та послуг якої в значній мірі залежить зміст навчання та наукових досліджень. Бібліотека поєднує традиційні та електронні інформаційні ресурси, індивідуальні і корпоративні методи роботи, вирішує проблеми культурно-просвітницької діяльності, впроваджує інноваційні бібліотечні технології. Для задоволення потреб сучасного користувача освітянської галузі, забезпечення оперативного доступу до всіх бібліотечно-інформаційних ресурсів як власного виробництва, так і придбаних, бібліотека освоює і активно впроваджує сучасні досягнення в галузі інформаційних, комунікаційних і мультимедійних технологій в бібліотечні процеси. Інноваційний клімат є умовою розвитку бібліотеки [2].

Вихід в Інтернет дав змогу бібліотекам не тільки одержати доступ до всесвітніх сховищ інформації, а й самим вливатися у світовий інформаційний простір, створювати свої веб-сторінки, розміщувати інформацію про власні ресурси. Використання Інтернет-технологій відкрило нові можливості у віртуальному обміні документами, доступі до світових електронних ресурсів, віртуальної інформації.

Розкрити особливості використання веб-сайту як каналу здійснення комунікації можна на прикладі діяльності наукових бібліотек Маріупольського державного університету (далі – МДУ), що знаходиться за адресою – <http://libr-margu.narod.ru/> [3]; Сумського державного університету (далі – СумДУ) – <http://library.sumdu.edu.ua> [4]; та НБ ім. М. Максимовича Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка – <http://www.library.univ.kiev.ua> [5].

Проаналізовані веб-сайти мають зручний інтерфейс, кольорові гами стримані. Інформація подається за рубриками, назви котрих дещо відрізняються один від одного, проте надають вичерпну інформацію про структуру та основні напрями роботи бібліотеки, послуги та сервіси, електронні каталоги та новини. Головними особливостями у здійсненні комунікативної діяльності кожної з бібліотек є: у МДУ – можливість оформлення підписки на новини наукової бібліотеки; у СумДУ – можливість оформлення УДК в режимі он-лайн; у НБ ім. М. Максимовича – наявність власного форуму.

Для аналізу ефективності веб-сайтів як засобу комунікативної діяльності наукових бібліотек було використано Постанову КМУ «Про порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади» [6] з певними авторськими змінами та доповненнями, результати якого подано у таблиці 1.

Таблиця 1.

Критерії порівняльної оцінки веб-сайтів бібліотек ВНЗ

Критерій	Бібліотека	НБ МДУ	НБ СумДУ	НБ ім. Максимовича
Наявність карти сайту		+	+	-
Відсутність «порожніх сторінок»		+	+	-
Своєчасність оновлення інформація		+	+	+
Наявність багатомовної версії сайту		-	+	+
Історична довідка ті інформація про бібліотеку		+	+	+
Контактна інформація		+	+	+
Новини		+	+	+
Зворотній зв'язок		+	+	+
Нормативно-правові акти, що діяльності		+	-	+
Електронний каталог		+	+	+
Посилання на сторінки у соціальних мережах		+	+	+
Посилання на повнотекстові БД		+	+	+
Посилання на головну сторінку університету		+	+	-

Загалом кожен з означених веб-сайтів надає користувачам необхідну інформацію про діяльність бібліотеки, її структуру та контактні дані, є можливість зворотного зв'язку (здійснюється завдяки он-лайн довідці чи електронній пошті). Кожен з веб-сайтів пропонує користувачам можливість скористатися електронним каталогом бібліотеки, містить посилання на доступні повнотекстові БД, відображає інформацію про нові надходження та заплановані події. Інформація подається на вибір у різних мовах: НБ СумДУ – українська, російська та англійська; НБ ім. М. Максимовича – українська та англійська; НБ МДУ – на жаль, лише українська.

Отже, Інтернет-комунікація сьогодні є одним із перспективних шляхів позиціонування бібліотеки ВНЗ як навчально-наукового центру. На сучасному етапі розвитку суспільства функціонування бібліотек ВНЗ неможливо уявити без використання новітніх інформаційних технологій. Основним каналом комунікації між бібліотекою та читачем у електронному режимі є веб-сайт. Проаналізовані сайти бібліотек ВНЗ свідчать, що дані установи намагаються «крокувати в ногу» із часом та сучасними інформаційними технологіями. Дані подані на сторінках – інформативні, зрозумілі, регулярно оновлюються. Сайти відповідних бібліотек розкривають велику кількість напрямів діяльності установ, надають відвідувачам низку сервісів, що полегшують роботу користувачів з наявними інформаційними ресурсами.

Література

1. Веб-сайт: визначення й застосування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.webtec.com.ua/uk/articles/index/view/2011-05-05/web-site>. – Заголовок з екрану.
2. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К.: НБУВ, 2011. – 235.
3. Наукова бібліотека Маріупольського державного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://libr-margu.narod.ru/>. – Заголовок з екрану.
4. Бібліотека Сумського державного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.sumdu.edu.ua/undefined/>. – Заголовок з екрану.
5. Наукова бібліотека ім. М. Максимовича [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/title4.php3>. – Заголовок з екрану.
6. Про порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 04. 01. 2002 № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3-2002-%D0%BF>.

УДК 021:004 (043)

Кір'якулова Т. В.

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У БІБЛІОТЕЧНУ СПРАВУ

В наші дні бібліотекарям добре відомо те, що серйозну конкуренцію бібліотекам і видавцям становить загальнодоступний сектор Інтернет. Прості у використанні пошукові системи, незліченні веб-

сайти, портали, словники і довідники, загальнодоступні бази даних дають відповіді на багато питань, які цікавлять користувачів. Іноді ці джерела містять інформацію порівняно низької якості (наприклад, колекції студентських рефератів), але в ряді випадків перевершують комерційні мережеві ресурси за ефективністю, зручністю використання, оперативністю оновлення інформації. В якості прикладів можна згадати сервіси: Google, Яндекс, Вікіпедію, Genamics та ін. Для значного числа людей ці довідково-пошукові інструменти доступні поза бібліотеки, необхідні і достатні для рішення конкретної інформаційної задачі, наприклад, написання твору, реферату, курсової роботи, іноді навіть статті. Однак є й інші користувачі, перед якими стоять більш складні інформаційні завдання. Такі користувачі, орієнтовані на професійні комерційні та наукові інформаційні ресурси, доступ до яких здійснюється на платній основі. Плата за підписку або навіть за перегляд тієї чи іншої публікації, достатньо висока, електронні платежі поки не отримали широкого розповсюдження. Крім того, світ віддалених мережевих ресурсів надзвичайно різноманітний, складний і піддається постійним змінам. Стежити за метаморфозами, вивчати особливості кожного ресурсу під силу лише професіоналам. Тому, як правило, користувачі, орієнтовані на використання наукових інформаційних ресурсів потребують сьогодні послуги бібліотеки, їм потрібна індивідуальна консультація фахівця. При цьому не грає ролі, в якому середовищі, віртуальній або традиційній, будуть надані згадані інформаційні послуги. Важливо те, що бібліотека продовжує виконувати свою основну функцію, а людина, зацікавлена в одержанні інформації, її отримує.

З появою електронних видань система формування фондів починає змінюватися. Крім публікацій на папері бібліотеки купують доступ до електронних книг і електронних журналів. На відміну від матеріалів на папері, вони не можуть зберігатися в бібліотеці постійно і стають доступними для користувачів у певні періоди часу. Бібліотеки отримали можливість забезпечити доступ до цих матеріалів в будівлі бібліотеки або в межах своєї мережі тільки на час, зазначений у ліцензії, яка може регулярно поновлюватися. Ці документи входять до складу фонду і вливаються в сформовану систему обслуговування.

Матеріали, призначені для задоволення інформаційних потреб читачів, з'являються в різних формах, включаючи електронні документи віддаленого мережевого відкритого доступу. Ця сфера Інтернет розвивається високими темпами, і інтерес до неї постійно зростає. Багато бібліотеки розглядають цей сегмент як джерело неформальних публікацій, цікавих для деяких груп користувачів. Питання про включеність сегментів Інтернету у вигляді документів до складу фонду не вирішене однозначно. Одні фахівці називають цю частину, що складається з «кубиків» світових інформаційних ресурсів, що використовуються в режимі віддаленого доступу, віртуальною частиною бібліотечного фонду, оскільки склад цієї частини визначається завданнями, типом і профілем бібліотеки.

У монографії О. Ю. Елисиной «Електронні послуги бібліотек» стверджується, що відкриті мережеві документи не можна розглядати в якості бібліотечного фонду. Для цього треба мати з правовласником або розповсюдженцем спеціальну угоду про право доступу до ресурсу і на цій підставі мати право про перенесення контенту на стаціонарний носій, який належить бібліотеці.

Інтернет, як і бібліотека, є компонентом інформаційно - комунікаційної системи, що забезпечує соціальну взаємодію суб'єктів з метою надання та отримання інформації, що робить можливим взаємне використання їх досягнень і переваг. Інтернет дозволяє швидко обмінюватися інформацією, знімає проблему відстаней, перевищує можливості будь-видавничих систем. Одним з найголовніших переваг бібліотеки є достовірність інформації. Саме в цьому напрямку необхідно шукати точки взаємодії.

З розвитком Інтернету читачі все більше занурюються в глобальну Мережу, отримуючи, по-перше, додатковий ресурс читання (електронні бібліотеки, журнали, сайти письменників, сайти самопублікації). По-друге, читання набуває інтерактивний характер, перетворюючись в діалог, обговорення літературних творів на форумах, у чатах і блогах..

Сучасні бібліотеки повинні враховувати ці особливості в бібліотечно-інформаційному обслуговуванні, орієнтуючись не тільки на традиційного, але і на віддаленого користувача.

Враховуючи сучасні реалії, бібліотеки активно освоюють два напрямки діяльності. До першого можна віднести створення бібліотеками літературних електронних ресурсів та їх просування. Другий напрямок пов'язано з використанням в бібліотечній роботі інтернет-ресурсів художньої літератури та періодичних видань, супроводом читання в Інтернеті при активній взаємодії з віддаленим читачем художньої літератури.

Інтерес до приватної читацької думки привів до виникнення авторських рекомендаційних списків літератури звичайних читачів і професіоналів, використання тематичних блогів про читанні, рекомендаційних сервісів.

Літературно-художні ресурси Інтернету величезні і далеко не рівноцінні, тому перед бібліотеками постає питання відбору найбільш достовірних, авторитетних ресурсів, орієнтація бібліотекаря та користувача в них. Виконання даного завдання реалізується експертними напрямком.

Впровадження електронних інформаційних ресурсів в бібліотечну справу сприяє організації безперешкодного доступу до інформації для загального розвитку, свободи, рівності і обумовлено входженням в інформаційне суспільство.

Література

1. Беляева Н. Е. Интернет-ресурсы художественной литературы : практ. пособие /Н. Е. Беляева. – М. : Литера, 2012. – 144 с.
2. Никонорова Е. В. Читатель и библиотека в современном обществе (некоторые аспекты постнеклассического библиотековедения) / Е. В. Никонорова // Библиотековедение. –2009. – № 3. – С. 15 – 23.
3. Полтавская Е. И. Библиотека: учреждение или социальный институт? : практ. пособие / Е.И. Полтавская. – М. : Литера, 2009. – 175 с.

УДК 681.3(043)

Лобанкова Є.В.

МЕРЕЖЕВІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ НАВЧАННЯМ У ВНЗ (НА ПРИКЛАДІ MOODLE)

Провідна роль у процесі розвитку електронного навчального середовища, інформатизації освіти та запровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчальний процес належить державі та державним установам, що безпосередньо зацікавлені у розвитку дистанційного навчання.

Для освітніх закладів України дистанційна освіта є новим явищем, тому доцільно розглянути основи впровадження онлайн технологій. Прийняття законодавчих актів дає нормативну базу для функціонування нової системи освіти, однак впровадження онлайн-технологій неможливе без надійної основи – платформи дистанційного навчання.

Термін «платформа» почав застосовуватись стосовно навчання у словнику не так давно, а саме після проникнення Інтернет-технологій у сферу навчання. В Європі вже з кінця 80-х років застосовують різні платформи підтримки дистанційного навчання (Moodle, Pleiad, Promethee, WebCT, LearningSpace, Claroline, ACOLAD, Ganesha, VirtualU тощо).

Платформа дистанційного навчання – це програмне забезпечення для підтримки дистанційного навчання, метою якого є створення та управління педагогічним змістом, індивідуалізоване навчання та телетьюторат, воно включає засоби, необхідні для трьох основних користувачів – викладача, студента, адміністратора [1].

Тобто платформа дистанційного навчання – це центральний елемент, навколо якого збираються учасники дистанційної освіти. У цій системі, викладач створює загальний курс навчання, використовуючи мультимедійні педагогічні ресурси, індивідуалізує його до потреб та здібностей кожного учня, та здійснює підтримку діяльності студентів. Студент вивчає в мережі або завантажує педагогічний зміст, що йому рекомендований, організовує свою роботу, виконує вправи, він може бачити еволюцію своєї діяльності на інтерфейсі комп'ютера, виконувати завдання для самооцінки та передавати виконані завдання на перевірку викладачеві. Викладачі та студенти спілкуються індивідуально або в групі, пропонують теми для обговорення й співпрацюють у електронному середовищі.

Адміністратор забезпечує й підтримує обслуговування системи, управляє доступами та правами викладачів і студентів, створює зв'язки із зовнішніми інформаційними системами (адміністративними документами, каталогами, педагогічними ресурсами тощо).

В наш час існує чимало платформ для дистанційного навчання. Платформи можуть бути безкоштовними, платними або орендованими, а також пристосованими чи ні до специфічних потреб організації або установи.

Вибір платформи для дистанційного навчання повинен бути виваженим, потрібно врахувати різні особливості: педагогічні, технічні, економічні, організаційні [2].

Платформи можуть поєднувати різні засоби. Існує 3 типи платформ: прості платформи, синхронні віртуальні класи, складні платформи.

Прості платформи мають на меті надання онлайн курсу, вони включають мінімальні асинхронні засоби зв'язку, студенти можуть записуватися на один або кілька модулів / курсів.

Синхронні віртуальні класи – це поєднання синхронних засобів, які імітують клас, але з використанням онлайн-технологій. Викладач веде заняття на відстані й дозволяється більше або менше втручання аудиторії.

Складні платформи, крім простих видів діяльності, можуть включати можливість педагогічного проектування та поширення. Деякі з них включають тільки Інтернет-засоби, інші використовуються, щоб управляти стаціонарним навчанням та навчанням з використанням онлайн-технологій.

Детальніше розглянемо платформу Moodle (модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище), що є вільною системою управління навчанням, що поширюється по ліцензії GNU General Public License.

Система орієнтована насамперед на організацію взаємодії між викладачем та учнями, хоча підходить і для організації традиційних дистанційних курсів.

Moodle перекладена на десятки мов, система використовується в 197 країнах світу.

Moodle – це програма, що дозволяє інтегрувати навчання в мережу, використовуючи веб-технології. Учні можуть вчитися повноцінно, отримуючи доступ до різних освітніх ресурсів. Moodle дозволяє ефективно організувати процес навчання, використовуючи такі можливості як проведення семінарів, тестів, заповнення електронних журналів, включення в урок різних об'єктів і посилань з інтернету, і багато інших.

Основні переваги системи Moodle: стабільність; масштабованість (маються інсталяції більш ніж з 1 мільйоном користувачів); модульність та підтримка відкритих протоколів.

Крім цього, у ньому на досить високому рівні реалізована підтримка всіх типів навчальної активності, яку можна було реалізувати на використовуваних технологіях. Процес установки максимально автоматизований: покроковий майстер виконує більшу частину роботи, від діагностики сервера до створення структури бази даних.

Недоліки: система Moodle уразлива для злому; не підтримує вебінари (але більшість відкритих або комерційних продуктів цієї категорії вже мають готові модулі інтеграції в Moodle) [3].

Використання платформи дистанційної освіти має позитивні та негативні сторони. Позитивним у використанні платформи є сприяння співробітництву між студентами. Але, зазначимо, що в багатьох платформах використовується просте додавання комунікаційних видів діяльності, щоб схилити студентів до спільної праці, припускаючи, що введення засобів спілкування буде досить, щоб відбувалося дійсне співробітництво [67].

Негативною тенденцією є те, що видавці платформ часто намагаються ставити педагогічні проблеми на другий план, на перше місце ставиться сумісність зі стандартами й спрощення створення, управління й обслуговування навчання, що для клієнтури свідчить про скорочення витрат.

Іншою негативною тенденцією при використанні платформ є також те, що тьютори використовують в своїй діяльності найчастіше асинхронні засоби спілкування, але не застосовують засоби специфічні, задумані спеціально для дистанційного супроводу. Асинхронні засоби їм дають можливість лише ознайомитися із частинами курсу, переглянутими студентами, але тьютори не мають ніякої інформації про здійснення діяльності студентами. Таким чином, здійснюється надання інформації, однак відсутній контроль, який є невід'ємною частиною процесу навчання.

Література

1. Інформаційно-аналітичні матеріали про підсумки роботи Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації за перше півріччя 2011 року / Укл.: О.А. Удод, К.М. Левківський, В.П. Погребняк та ін. ; за ред. Д.В. Табачника – К., 2012. – 106 с.

2. Дуніна І.М. Платформи дистанційного навчання в університетах Франції [Електронний ресурс] / І.М. Дуніна. – Режим доступу: file:///C:/Users/Admin/Downloads/nvd_2011_4_7.pdf.

3. Дьяченко А. Moodle, как платформа организации eLearning и дистанционного обучения [Електронний ресурс] / А. Дьяченко. – Режим доступу: <http://www.opentechnology.ru/products/moodle/moodleplatform>.

4. Després C. Modélisation et conception d'un environnement de suivi pédagogique synchrone d'activités d'apprentissage à distance [ressources électronique]: Thèse de doctorat...spécialité informatique. Maine, 2002. – 286 p.: mode d'accès. - <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2007-2/doc/5/06.pdf>

УДК 654(477):004(043)

Ребро Д.Л.

ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБИГУ

Хмарний документообіг – це сучасна технологія електронного документообігу, в якій необхідне програмне забезпечення для роботи з документами надається користувачеві як інтернет-сервіс. Це послуга по моделі SaaS (Software as a Service) – програмне забезпечення як сервіс [1].

Програма як послуга – модель поширення програм споживачам, при якій постачальник розробляє веб-програму, розміщує її й управляє нею (самостійно або через третіх осіб) з метою використання її замовниками через Інтернет. Замовники платять не за володіння програмами як такими, а за їх використання.

Принциповою відмінністю моделі SaaS від тих, що раніше використовувалися (Hosted Applications та Application Service Provider (ASP)) є те, що отримується саме послуга та інтерфейс (призначений для користувача або програми), тобто деяка функціональність без жорсткої прив'язки до способу її реалізації. Програми по моделі SaaS надаються замовнику в оренду і завжди передбачають періодичну оплату. У деяких випадках замовникам пропонуються змішані моделі, в рамках яких можуть додатково оплачуватися розширені функції (наприклад, замовник може платити за користувачів і за розширене сховище даних) [2].

Даний підхід дозволяє не купувати програмний продукт, а тимчасово використовувати його при виникненні потреби, оплачуючи фактичний час використання ресурсу. При цьому будь-який співробітник компанії зі свого персонального комп'ютера (ноутбука, планшета), маючи доступ в Інтернет, може працювати з електронними документами: створювати, редагувати, узгоджувати і затверджувати документи в будь-який момент часу незалежно від свого місцезнаходження. Очевидні переваги хмарного документообігу, які виражаються в першу чергу в економії коштів на покупку, установку і підтримку відповідного програмного забезпечення, а також необхідної ІТ-інфраструктури. Гнучкість і масштабованість хмарного рішення дозволяє підключати до системи будь-яку кількість користувачів в будь-який час з будь-якої точки світу – потреба, яка викликана збільшенням мобільності сучасного бізнесу. Використання хмарного документообігу також дозволяє компаніям, які мають філії, дочірні компанії, стандартизувати документообіг за рахунок використання єдиної версії програмного забезпечення всіма структурами компанії.

Відповідно до Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні освіти в Україні на 2013–2020 роки значна увага приділяється впровадженню сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують удосконалення інформаційного суспільства в Україні [3]. Сформовано основні правові засади побудови інформаційного суспільства шляхом прийняття ряду нормативно-правових актів, які, зокрема, регулюють суспільні відносини у сфері сприяння розвитку громадянського суспільства, створення інформаційних електронних ресурсів, захисту прав інтелектуальної власності на такі ресурси, гарантій та механізму доступу до публічної інформації, розвитку електронного урядування та відкритого уряду, електронного документообігу, інформаційної безпеки тощо.

Ефективність електронного документообігу неможлива без створення відповідних засобів обробки інформації.

Саме тому знову виникає проблема у переведенні документів в електронну форму і переході на електронний документообіг. Те, що ці задачі поставлені та закріплені таким документом, як «Стратегія» на 2013–2020 роки, ще раз свідчить, що дана проблема недостатньо вивчена.

В комерційних організаціях рішення щодо впровадження електронного документообігу на хмарних технологіях приймається на основі економічних досліджень матеріальної вигоди від даного введення. Аналізуються процеси, на які впливає швидкість проходження документообігу, вираховується матеріальна вигода і кінцевий термін окупності введення нової технології документообігу. Але є причини які гальмують впровадження хмарних технологій.

Отже, перша причина того, що будь-яка система, якою б досконалою вона не була – все одно залежить від людського фактору. Персонал переважно негативно ставиться до таких нововведень. Причини тому різні, від небажання освоювати нові технології до побоювання прозорості власної діяльності [4].

Під час реалізації системи електронного документообігу на хмарних технологіях необхідно проводити дослідження не тільки внутрішніх факторів, таких як швидкість пошуку та обробки, а й зовнішніх – як люди вживатимуться із системою. На сучасному ринку є багато комерційних хмарних систем електронного документообігу, але мало з них орієнтуються на зручність користування ними, в основному головний акцент робиться на функціонал.

Інтуїтивно-зрозумілий інтерфейс – це вже половина впровадження. Але зрозумілість інтерфейсу не вирішить проблеми побоювання системи, тому друга причина невикористання електронного документообігу – це консервативність персоналу та небажання повної прозорості своєї діяльності. Важливо також враховувати, що документи можуть мати юридичну силу і необхідно, щоб при перенесенні у електронну форму ця сила за ними залишалася. Тут вже проблема законодавчого характеру. Хоча ще у 2003 році був прийнятий Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» [5] та Закон України «Про електронний цифровий підпис» [6] деякі питання залишаються без відповідей. Наприклад, термін архівного зберігання електронного документу, згідно із законодавством, повинен бути не меншим, ніж його паперового еквіваленту, а це від трьох до семи-десяти років. При цьому юридична сила електронного документу забезпечується за допомогою електронного цифрового підпису (надалі ЕЦП).

ЕЦП може видавати тільки акредитований центр сертифікації ключів. Таких центрів в Україні всього чотирнадцять і вони видають ключі максимум на два роки [7]. За два роки після видачі ключа він стає недійсним, а отже документ втрачає свою юридичну силу. Таким чином, електронні документи, що мають юридичну силу, є непридатними для довгого зберігання в архіві, хоча зберігати їх набагато зручніше, ніж паперові. Отже, третя проблема – проблема юридичної сили електронного документу. Ще одна проблема і головний аргумент противників СЕД – вразливість електронної інформації та можливість зламу системи і несанкціонованого доступу до неї сторонніх осіб.

Отже, основна мета хмарного документообігу – прискорити пошук і обробку документації. Згідно з дослідженнями [8] на обробку електронних документів витрачається на 48% менше часу, при цьому час пошуку документації скорочується на 80–85%. Сьогодні собівартість людино-годин значно перевищує

собівартість годин роботи комп'ютера та програмного забезпечення. Крім того, швидкість передачі електронного документу теж на порядки випереджає швидкість пересилання паперового. Електронний документ на хмарних технологіях може бути доступний у багатьох місцях одночасно, а система також може надавати можливість сумісної роботи над документами. Для електронного документообігу на хмарних технологіях не потрібно організовувати власний сервер, ніякого довготривалого технічного впровадження – «один клік і можна працювати». Витрати пропорційні використанню – можна в будь-який момент змінювати кількість користувачів і інші параметри рішення. З точки зору бухгалтерського обліку немає ніякої покупки ліцензій – оплата послуг повністю списується на баланс. Для великих організацій впровадження документообігу на хмарних технологіях дозволяє обслуговувати філії, різко знижуючи витрати на їх автоматизацію і перекладаючи на них частину робіт з адміністрування та різко знижує проблеми синхронізації розвитку ІТ в філіях.

Література

1. Хмарні обчислення. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://integritysys.com.ua/solutions/pricatecloud-solution/>. – Заголовок з екрана.
2. Що таке хмарні обчислення?. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cbto.com.ua/library/cloud-computing/>. – Заголовок з екрана.
3. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 року № 386-р. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>.
4. Діхтяренко О. В. Проблеми і перспективи стану сучасного документообігу та діловодства [Текст] / О. В. Діхтяренко // Інформатизація вищої освіти. Управління розвитком складних систем. – К. – 2013. – № 13. – С. 147–151.
5. Про електронні документи та електронний документообіг: закон України від 22.05.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/851-15>
6. Про електронний цифровий підпис: Закон від 22 травня 2003 року № 852-IV України (зі змінами та доповненнями) // Вісник Державного комітету архівів України. – 2003. – Вип. 2(14). – С. 23-32.
7. Як отримати ключ електронно-цифрового підпису?. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/5630ad5cd890c.pdf/>. – Заголовок з екрана.
8. Поліновський В. Впровадження системи електронного документообігу в науковій організації / В. Поліновський, М. Огурцов // Вісник Хмельницького національного університету 2010 – № 4. – С. 117–123.

УДК 004:364.044.42(477)(043)

Тімотіна Д. О.

ONLINE-КОНСУЛЬТУВАННЯ ГРОМАДЯН З ВИКОРИСТАННЯМ ПРОГРАМИ «SKYPE»

З розвитком сучасних інформаційних технологій та Інтернет поступово набирає популярності впровадження дистанційного обслуговування громадян в діяльності органів влади, підприємств, установ, організацій. Дистанційність послуги означає те, що інформація передається до адресата в інтерактивному режимі шляхом прямого використання сукупності сучасних комп'ютерних технологій та програмного забезпечення. Треба зазначити, що листи та телефонні дзвінки також можна відносити до дистанційних, однак вони залишаються традиційними способами спілкування, якими користується людство протягом століть. До основних форм електронних комунікацій можна віднести: електронну пошту, online-чати зі спеціалістами, відеоконференцз'язок. Головною особливістю останніх, що якраз відрізняє їх від традиційних, є безоплатність використання в багатьох випадках.

Шляхом моніторингу веб-сайтів українських владних структур стала помітною тенденція розвитку можливостей електронних звернень громадян, які у 2015 році отримали офіційний статус нарівні із письмовими та усними. Так, було встановлено, що керівники органів влади разом із відділами за зверненнями громадян почали практикувати впровадження online-консультацій шляхом використання такого програмного продукту, як «Skype». Актуальність розгляду цього питання можна підтвердити тим, що такий аспект в сфері звернень громадян ще не отримав свого наукового розгляду, однак на практиці цей спосіб зв'язку із населенням вважається ефективним. Важливим є конкретно визначити вимоги до організації Інтернет-прийому як до органів влади, так і для користувачів.

Відео-прийом у сфері звернень громадян – це спосіб дистанційно записатися на прийом до посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування та віддалено поставити запитання, отримати консультацію щодо припинення неправомірних дій, поновлення прав і свобод, порушених внаслідок недодержання вимог законодавства, тобто надати заяви, скарги та пропозиції. Дана послуга є вигідною для обох сторін комунікації, бо їй притаманні принципи оперативності, зручності обміну інформацією, візуальний контакт та живе спілкування з посадовими особами у зручних і звичних

для себе умовах (вдома чи на роботі). Також користь цієї послуги проявляється і тому, що вона дозволяє потрапити на прийом людям з обмеженими можливостями [1].

Треба зазначити, що організації почали використовувати програмний продукт «Skype» для консультації населення приблизно в 2012 році. Волинська обласна державна адміністрація є однією із тих владних структур, яка акцентує увагу на впровадженні та розвитку електронного середовища для звернень громадян. На сайті достатньо легко знайти розділ, присвячений зверненням, він інформативний, а форма заповнення зрозуміла та деталізована, однак розробники попіклувалися і те про те, що не тільки надали адресу (логін), за якою можна подзвонити через «Skype», а додали також довідку щодо того, як такий спосіб зв'язку взагалі організується. На відміну від інших сайтів, де користувачі можуть знайти лише контактні дані, на веб-ресурсі Волинської обласної державної адміністрації визначено конкретну мету та завдання для такого online-консультування. Так, тут зазначається, що «Skype» дозволяє поширювати зворотній зв'язок із мешканцями області, надавати інформаційні послуги, оперативно реагувати на гострі проблеми жителів області, невідкладно вживати заходів щодо припинення неправомірних дій, поновлення прав і свобод громадян відповідно вимог законодавства про звернення громадян [2].

Проаналізувавши основні вимоги щодо здійснення «Skype»-комунікації можна навести наступні правила для громадян:

1. Для отримання послуги необхідна авторизація. Користувач повинен мати обліковий запис в системі «Skype», в іншому випадку завантажити програму та зареєструватися на сайті цієї програми;
2. Користувачу необхідно мати мінімальний набір обладнання: веб-камера, навушники або динаміки, мікрофон та доступ до інтернет;
3. Зареєструватися на відео-прийом хоча б за 24 години до дати його проведення;
4. Отримати підтвердження часу прийому від модератора сервісу [3].

Реєстрація на прийом може здійснюватися шляхом заповнення громадянином спеціальної форми для звернень, де він вказує зручну дату та час (в рамках визначеного часу прийому), суть питання та контактні дані, зокрема, контакт користувача «Skype». Заповнена форма надсилається на конкретну електронну пошту органу влади, яка зазначена на сайті.

Відділ роботи зі зверненнями громадян у свою чергу має створити власний «Skype»-логін, електронну пошту, закріпити за окремим працівником обов'язки організовувати online-консультування, оповістити населення про такий вид звернення та здійснювати постійний облік.

На сьогодні органи влади проводять прийом громадян через відео-зв'язок або щоденно (крім вихідних), або два-три рази на тиждень. Його очолюють керівники, заступники керівників та головні спеціалісти. До завдань відділу роботи зі зверненнями громадян входить реєстрація заявок та доведення суті питань заявників до компетентних посадових осіб. У призначений час здійснюється з'єднання із громадянином під час якого він обговорює свою причину звернення. Результат спілкування через «Skype» тотожний традиційному особистому прийому громадян: або виконання звернення, або переподача його у письмовому вигляді для більш детального розгляду, або конструктивна відмова.

Таким чином, статистика свідчить, що дистанційний спосіб отримання консультацій стає дедалі поширенішим, а отже необхідний для населення. Достатньо актуальним у використанні для інституту звернень громадян є програмний продукт «Skype», за допомогою якого здійснюється не тільки відео-зв'язок, а можливо передавати файли та документи будь-якого формату. Важливим питанням для органів влади залишається правильне впровадження таких електронних звернень, принципів роботи з ними, їх реєстрації, постійного моніторингу, тобто залучення до законодавчо визначених ділових процесів.

Література

1. Петрошенко П. Онлайн-консультирование: информация из первых рук [Электронный ресурс] / П. Петрошенко // Маркетинговые коммуникации. – Режим доступа: <http://b2blogger.com/articles/communication/243.html>.
2. Прийом громадян за допомогою відеозв'язку [Електронний ресурс] / Київська обласна рада. – Режим доступу: <http://kor.gov.ua/node/14080>.
3. Skype ОДА [Електронний ресурс] / Волинська обласна державна адміністрація. – Режим доступу: <http://voladm.gov.ua/skajp-oda/>. – Загол. з екрану.

УДК 024:004

Яковенко Ю.Є.

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРАКТИКУ ОБСЛУГОВУВАННЯ ЧИТАЧІВ

Реалізації прав людини на інформацію значною мірою сприяє автоматизування діяльності бібліотечних установ. Усвідомлюючи це, КУ «Централізована бібліотечна система для дорослих м. Маріуполя» кілька років поспіль була активним учасником програми «Бібліоміст», розробленої Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX), Агентством США з міжнародного розвитку

(USAID), Міністерством культури України та Українською бібліотечною асоціацією за підтримки Фонду Білла та Мелінди Гейтс. Результатом стали перемоги у програмних конкурсах та активізація проектної діяльності.

Перемоги збільшили технічний парк бібліотек (як призи отримані ПК, копіювальна техніка), а проектна діяльність сприяла впровадженню інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ), розширенню напрямків соціокультурної діяльності, партнерських відносин.

У 2013-2015 рр. низка принципово нових послуг була втілена у життя у рамках реалізації:

- Програми створення інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI»;
- проекту «Організація нових бібліотечних послуг з використанням вільного доступу до Інтернету» бібліотеками-переможцями конкурсу IREX і програми «Бібліоміст»;
- проекту «Мобільна бібліотека «Книга на долоні» (у вікнах ЦБ розташовані віртуальні полиці із 80 книгами, що мають QR-код і доступні для завантаження в електронному вигляді);
- проекту «Бібліотека-Ігротека» (відкритий у ЦБ ім. В.Г. Короленка у 2015 році центр сімейного дозвілля, оснащений сенсорними іграми Xbox + Kinect, X-TREME Dance PAD).

На момент завершення діяльності за Програмою «Бібліотека-XXI» у 2015 році були комп'ютеризовані і підключені до Інтернету всі бібліотеки ЦБС. Комп'ютерний парк склав 72 ПК, у бібліотеках відкрили Wi-Fi-зони, в ЦБС працювали 5 Інтернет-центрів (ЦБ, ф.1, 3, 4, 13).

Це значно розширило можливості бібліотек з просування читання засобами візуальної культури. У період 2013-2015 рр. акцент було зроблено на власній мультимедійній продукції: створювалися відеоролики, мультимедійні презентації. До традиційних форм роботи додалися відео-уроки, інтернет-подорожі, інтерактивні вікторини, флеш-кросворди, буктрейлери тощо.

Значно підвищує імідж бібліотеки і впровадження ІКТ у процес обслуговування читачів. Тому одним з пріоритетних завдань стало формування електронної бази даних (ЕБД).

З метою повнішого вдоволення запитів та забезпечення оперативного доступу до інформації в рамках роботи за Програмою «Бібліоміст» було придбано і підключено програмне забезпечення до АБІС ІРБІС. Це дало змогу об'єднати інформаційні ресурси ЦБС, забезпечити віддаленому користувачеві доступ до документів з бібліотечних фондів.

У 2013-2015 рр. проводилося впровадження АБІС ІРБІС у роботу ЦБС. На першому етапі були створені й почали наповнюватися БД з автоматизації бібліотечних процесів – «Облік бібліографічних довідок», «Масові заходи», «Матеріально-технічне забезпечення». У 2014 р. у 10 філіалах впроваджено модулі АБІС ІРБІС, каталоги ЦБС розташовані на власній платформі на АРМ Інтернет-центру ЦБ. Цього ж року ЦБ вступила до ІРБІС-корпорації, що дозволило отримувати нові версії WEB ІРБІС, уникнути дублетів в каталозі та брати участь в сервісах МБА і ЕДД. 2015 року в ЦБ було встановлено серверну частину програми АБІС ІРБІС, підключені 6 клієнтських місць. Поетапно впроваджувалася програма ІРБІС в філіалах.

Продовжувалася робота з наповнення ЕБД. Кожен рік кількість записів у електронних каталогах ЦБС збільшувалася у середньому на 22 558 пунктів. На кінець 2015 року БД, створені в АБІС ІРБІС для користувачів містили:

- електронний каталог ЦБС – 198 029 записів;
- зведений каталог періодичних видань – 1 190 записів;
- БД «Край» - 13 945 документів;
- БД «Бібліотека і влада» - 754 документа.

Загалом створено та поповнюється 12 ЕБД (1 000 833 записи).

Дуже популярна у жителів міста ЕБД «Краєзнавство». Вона пов'язана із однойменним розділом сайту ЦБ, де розміщено краєзнавчі дайджести, книги місцевих авторів, електронні версії унікальних документів, віртуальні туристично-краєзнавчі маршрути, виставки тощо.

Пов'язані також БД «Бібліотека і влада» та інформаційна служба з питань місцевого самоврядування на сайті ЦБ. Користується попитом блок про діяльність Пункту доступу громадян до офіційної інформації (ПДГ). Тут наявні матеріали, надані Програмою сприяння Уряду України, інформаційно-бібліографічні бюлетені, електронні брошури і буклети серії «Про судову систему України», власні інформаційні листки, розділи «Інформаційно-правова служба», «Інтернет-ресурси». Щорічно кількість скачувань складає близько 2 000 документів.

Характерним стало поєднання роботи ПДГ з електронним урядуванням. Послуги е-урядування популярні серед користувачів похилого віку - регулярним стало проведення тренінгів за запитом користувачів: «Резервування та придбання проїзних пасажирських документів», «Перевірка особового рахунку комунальних послуг», «Оплата житлово-комунальних послуг», «Пенсійний калькулятор» та ін.

Дуже популярним є розділ «Спеціалісту», що систематично поповнюється матеріалами для бібліотекарів. За два роки кількість скачувань зросла з 2 000 до 21 000 документів.

Найбільшою ж популярністю, за результатами моніторингу сайту ЦБ, користується розділ «Інформаційно-правова служба «За рівні можливості» для людей з обмеженими фізичними можливостями

(близько 7 900 звертань на рік). Він містить добірки законодавчих документів, повнотекстові версії книг, веббіографічний список «Благодійні фонди, організації, товариства допомоги інвалідам в мережі Інтернет» та «Довідник користувача Інтернет».

На сайті ЦБ також працюють такі сервіси, як електронна доставка документів (ЕДД) і віртуальна довідка (ВД). Основною категорією користувачів цих послуг є студентська молодь.

ВД створювалась як краєзнавча, та згодом її можливості розширили. Протягом 2015 р. було виконано 239 довідок, в т.ч.: краєзнавчих – 145, «Бібліотека і влада» – 51, інших – 43, з них 77,4% довідок виконано за допомогою власних БД, 22,6% - за допомогою Інтернету.

У переліку пріоритетних напрямків роботи ЦБС не останнє місце посідає сервіс електронної доставки документів, який значно прискорює процес отримання користувачем інформації. За рік по ЕДД звертається близько 27 користувачів, видається 45 документів.

Інформаційні продукти, послуги, новини ЦБС надаються не тільки на сайті, але й на сторінках бібліотек в соцмережах Мой Мир, Facebook, ВКонтакте, Twitter, на сервісі YouTube. Значна увага приділяється і роботі з блогами. Прикладом є блоги відділу обслуговування ЦБ «Записки путніх бібліотекарів» (близько 14 тис. унікальних відвідувачів), «Бібліонатхнення» (філіал № 1), «Юність в палітурці» (філіал № 13), «С книжкой под мышкой» (філіал № 3).

Окрім унікального контенту увагу користувачів приваблюють заходи з популяризації книги та читання: фотоконкурси, конкурси шкільних творів, тематичні проекти.

Інформаційні технології дозволяють задовольняти зростаючі потреби користувачів в інформації за рахунок організації доступу до інформаційних ресурсів, повнотекстових БД. Так, на блозі «Записки путніх бібліотекарів» у 2014 році розташовано «Віртуальний читальний зал». А це - доступ до понад 500 найменувань періодики різними мовами, 200 офіційних сайтів письменників, е-бібліотек, краєзнавчих ресурсів, системи «Бібліотека Літрес».

Тільки за 2015 рік відвідуваність склала 5 521 чоловік, зареєстровано 402 читачі.

Значну роль у реалізації просвітницьких функцій бібліотек, розвитку інформаційної культури, залученні нових користувачів відіграє навчання читачів самостійній роботі на ПК.

Школи комп'ютерної грамотності для людей похилого віку працюють на базі Інтернет-центру та сектору періодичних видань ЦБ, Інтернет-центрів філіалів №№1, 3, 4, 13. Тільки за перший рік роботи проекту (2013) у ЦБ пройшли навчання 200 осіб (11 груп), ще 215 чоловік пройшли навчання у Інтернет-центрах філіалів №№1, 3, 4, 13.

Підсумовуючи, зазначимо: сьогодні бібліотеки перетворюються на сучасні інформаційні центри, де поєднуються традиційний друкований та сучасний цифровий інформаційні потоки. Відтак до традиційних форм та методів роботи додаються нові, які спираються на досягнення ІКТ, що веде до зміни формату роботи читалень та сприяє вирішенню одного з найважливіших завдань – задовольнити читацькі потреби, максимально індивідуалізуючи обслуговування.

СЕКЦІЯ
«БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА: ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»

УДК 027.7:681.3(043)

Булгакова Н.О.

ДОКУМЕНТАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ
У МАРІУПОЛЬСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Метою діяльності Наукової бібліотеки Маріупольського державного університету сьогодні бачить основну свою мету в удосконаленні організації доступу до інформації, якісному та оперативному задоволенні інформаційних потреб читачів, формуванні інформаційної культури майбутніх фахівців.

Бібліотека комп'ютеризована, має локальну бібліотечну мережу, вихід до Інтернету, інформаційно-бібліотечну програму ІРБІС, що надає можливість знаходити потрібну літературу за будь-яким полем бібліографічного опису, здійснювати тематичний пошук, формувати списки літератури, отримати інформацію про місце знаходження та кількість примірників видання.

Послуги бібліотеки надаються вченим, викладачам, співробітникам, студентам МДУ. Працівники інших організацій та студенти інших навчальних закладів обслуговуються лише в читальних залах [1, с.3].

Працівниками бібліотеки створено бази даних: «Картотека книгозабезпеченості», «Картотека фондів читальних залів», «Зведена картотека складних бібліографічних довідок», «Картотека адресації в Інтернет», «Картотека епіграфів». Також створено картотеки: систематична картотека статей, «Праці вчених університету», «Сценарії», фактографічна картотека, краєзнавча картотека, «Персоналій письменників», «Персоналій відомих діячів», картотека методичних посібників.

Важливим аспектом інформаційної діяльності бібліотеки є регулярне проведення теоретичних та практичних занять «Школи молодого бібліотекаря (перший рік навчання)» для співробітників, які не мають спеціальної освіти. Для забезпечення професійної самоосвіти бібліотека МДУ передплачує 7 найменувань фахових періодичних видань.

До основних видів бібліотечної справи в університетській бібліотеці, як і в будь-якій іншій, належить обслуговування читачів. Головна мета обслуговування – якісне, оперативне задоволення потреб читачів у книзі та інформації, що поєднує бібліотечне, довідково-бібліографічне, інформаційно-бібліографічне обслуговування. Цей вид діяльності здійснюється відділом обслуговування (абонемент навчальної та художньої літератури, профільні читальні зали), інформаційно-бібліографічним відділом, кафедральними бібліотеками.

У інформаційно-бібліографічному відділі запроваджується практика роботи з надання платних послуг за виконання особливо складних бібліографічних довідок на замовлення. Інформаційно-бібліографічне обслуговування проводиться інформаційно-бібліографічним відділом разом з консультативно-бібліографічними пунктами читальних залів.

Регулярно виконується робота спрямована на поповнення та удосконалення довідково-бібліографічного апарату бібліотеки як у електронній, та і у картковій формі.

Необхідність та послідовність автоматизації бібліотечних процесів двічі обґрунтовувалась у розроблених бібліотекою планах автоматизації на 2003-2005 роки та 2005-2010 роки [2, с. 2]. Згідно з цими планами на цей час у бібліотеці повинна бути проведена повна автоматизація бібліотечних технологій та закінчена ретроконверсія всього фонду, проте фактично цей процес автоматизації ще продовжується.

Тож, з огляду на наявний досвід реалізації програм автоматизації технологій бібліотечної справи ВНЗ, у кінці 2010 року бібліотекою затверджено концепцію інформатизації Наукової бібліотеки МДУ [3]. В концепції вперше викладено безстрокові стратегічні напрями діяльності, цілі і задачі інформатизації Наукової бібліотеки Маріупольського державного університету.

За цим документом інформатизація визначається як організаційний соціально-економічний та науково-технічний процес створення оптимальних умов для задоволення інформаційних потреб вищої школи на базі створення та використання документно-інформаційних ресурсів. Під інформатизацією Наукової бібліотеки МДУ розуміється комплексне використання власних і зовнішніх документно-інформаційних ресурсів. Інформатизація Наукової бібліотеки МДУ базується на, по-перше, автоматизації бібліотечних технологій; по-друге, участі у відомчих або регіональних корпоративних проектах; по-третє, можливості доступу до інформаційного ресурсу бібліотеки у глобальній мережі. Такими ресурсами вважаються перш за все нетрадиційні документи, створені у бібліотеці за допомогою технічного прогресу, у тому числі електронні документи віддаленого доступу, що отримуються через глобальні комп'ютерні мережі Інтернет. Саме документно-інформаційні ресурси нового типу є основою успішного втілення освітніх технологій у сучасній вищій школі [3, с.3].

Крім автоматизації, яка є основним компонентом інформатизації, іншими технологічними складовими інформатизації Наукової бібліотеки МДУ є: телекомунікаційні технології, Інтернет, штрих-кодуювання, автоматична ідентифікація видань та читачьких квитків, CD-книги, повнотекстові бази, електронні бібліотеки, розвиток корпоративної співпраці, участь у спільних проєктах. Складовими інформатизації можна вважати також: курси навчання працівників, курси навчання читачів.

Автоматизація бібліотечних процесів в НБ МДУ є базовим та першочерговим етапом для створення умов інформатизації.

Перші кроки у напрямку використання інформаційних технологій у бібліотечній справі МДУ зроблено у 2000 році, коли у бібліотеці МДУ впроваджується АБІС «Ірбіс». Студенти можуть вільно здійснювати пошук потрібної бібліографічної інформації у електронному каталозі АБІС «Ірбіс».

Розвиток автоматизованого інформаційного середовища в бібліотеці МДУ породжує нові форми організації пошуку, використання інформаційно-пошукових систем. Інформаційно-пошукова система являє собою функціональну систему, призначену для зберігання й пошуку інформації.

В сучасних умовах надзвичайно актуальними завданнями є автоматизація документально-інформаційного забезпечення і механізація бібліографічного пошуку. У НБ МДУ бібліографічне обслуговування здійснюється у двох основних режимах: режим бібліографічного інформування; довідково-бібліографічний режим.

До покращення документально-інформаційного забезпечення Наукової бібліотеки МДУ віднесемо: облаштування електронного читального залу; забезпечення доступу до Інтернет працівникам та користувачам бібліотеки; запровадження та підтримка АБІС «Ірбіс»; використання Microsoft Office для комп'ютерної верстки документів. Позитивним досягненням Наукової бібліотеки МДУ є систематичне проведення ретроконверсія навчального фонду абонементу.

Таким чином, організаційні засади бібліотечної справи в МДУ визначаються нормативно-методичними документами бібліотеки університету. Основними видами діяльності Наукової бібліотеки МДУ є проведення планових робіт з формування, збереження фонду, удосконалення довідково-бібліографічного апарату бібліотеки на всіх носіях інформації. Відносно новим явищем у діяльності бібліотеки є запровадження додаткових бібліотечних платних послуг. Багато уваги приділяється культурно-просвітницькій, науково-дослідній роботі, вихованню інформаційної культури студентів та питанням підвищення кваліфікації співробітників бібліотеки.

Література

1. Положення про наукову бібліотеку МДУ / Наукова бібліотека Маріупольського державного університету. – Маріуполь, 2015. – 5 с.
2. Програма автоматизації бібліотеки МДГУ на 2006-2010 рр. / Наукова бібліотека Маріупольського державного гуманітарного університету. – Маріуполь, 2005. – 5 с.
3. Концепція інформатизації Наукової бібліотеки МДУ / Наукова бібліотека Маріупольського державного університету. – Маріуполь, 2010

УДК 81'271.1:024(043)

Головач В.В.

РОЛЬ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ БІБЛІОТЕЧНОГО ФАХІВЦЯ У ЗАДОВОЛЕННІ ПОТРЕБ ЧИТАЧІВ

У будь-якій сфері діяльності фахівець повинен володіти професійною та комунікативною компетенцією. Як і професія педагога або журналіста, професія бібліотекаря вимагає мистецтва володіння мовою. Для того, щоб вміти рекомендувати книги професійно, аргументувати свою точку зору, вести дискусію з читачем, бібліотекар не може використовувати тільки особистий досвід чи власну інтуїцію. Френсіс Бекон відзначав, що ми всі боржники перед нашими професіями. Потреба у підтримці рівня знань в актуальному стані стосується не тільки читачів, але і бібліотекарів. У професії бібліотекаря, як в жодній з інших, найбільш явною є вимога щодо навчання протягом всього життя. Бібліотекар як фахівець завжди ототожнювався з освіченою, культурною людиною, яка обізнана в змісті книжкового фонду, яка вміє переконливо і доброзичливо, з повагою провести масовий захід або індивідуальну бесіду, під час яких дотримуватиметься зразків високої мовленнєвої культури [1].

Серед найвідоміших дослідників проблеми бібліотечного спілкування варто відзначити Л.С. Гозмана, С.А. Єзову, М.Я. Дворкіну та Н.В. Клименкову. Дослідження названих бібліотекознавців базуються на фундаментальних працях таких психологів і філософів як Б.Г. Ананьєвої, В.Н. Мясіщева, Б.Ф. Ломова та М.С. Кагана. Саме ці науковці заклали фундамент теорії спілкування як процесу, що є базою будь-якої діяльності, в тому числі і бібліотечній. Під бібліотечним спілкуванням розуміється «комунікація людей у процесі бібліотечного обслуговування, у тому числі: бібліотекаря з користувачем, міжособистісне спілкування користувачів і фахове спілкування бібліотекарів» [2].

Спілкуванню в бібліотеці притаманні певні функції, найважливішими з яких є:

1. Комунікативна функція є головною у бібліотечному спілкуванні, тобто є засобом взаємодії у бібліотечному середовищі.

2. Інформаційна функція також є основною та полягає у надаванні бібліотекою інформації читачам, забезпечує вільний доступ до бібліотечних ресурсів. Інформація – це особливе знання, воно призначене споживачеві, без взаємодії з ним інформація втрачає сенс.

3. Регулятивна функція сприяє упорядкуванню відносин у бібліотечному середовищі, допомагає бібліотекарю знайти своє місце в професійному колективі, налагодити ділові контакти з користувачем, встановити межі в ділових стосунках, взаєморозуміння. На таких засадах функція дозволяє регулювати відносини на належному етичному рівні.

4. Виховна функція виражається в тому, що спілкування в бібліотеці позитивно впливає на всіх її учасників: бібліотекар в процесі спілкування з читачем отримує потрібну інформацію для підвищення ефективності процесу обслуговування, переймає у читачів їх знання, культуру. Читач відчуває виховний вплив з боку бібліотекаря [1].

У складному багатогранному процесі спілкування виділяються два аспекти, які властиві бібліотечному спілкуванню: психологічний і етичний. Найбільш розроблений психологічний аспект бібліотечного спілкування. Основними проблемами цього аспекту дослідники вважають: питання про характер бібліотечного спілкування; осмислення ролі емоцій у бібліотечному спілкуванні; роль психолого-педагогічного такту бібліотекаря в процесі бібліотечного спілкування, можливості подолання конфліктів та бар'єрів спілкування; роль особистісних якостей бібліотекаря і читача у процесі бібліотечного спілкування, їх сприйняття один одним тощо [2].

Специфічною рисою бібліотечного спілкування можна назвати і велику гнучкість, яка виражається в умінні диференційовано (в залежності від багатьох факторів) реагувати на різні інтереси і запити, враховувати різноманітні характеристики читача.

Бібліотечне обслуговування, як і інше спілкування, відбувається за допомогою певних засобів. Виділяють такі засоби спілкування: мовні, жестові, предметні (книги, виставки, інформаційні списки тощо). Основним з них є мова [2].

Структура спілкування складається з трьох взаємопов'язаних сторін: комунікативної, перцептивної, інтерактивної. Комунікативна – відображає обмін інформацією між тими, хто спілкується. Перцептивна – означає процес сприйняття один одного партнерами в процесі спілкування і встановлення взаєморозуміння. Інтерактивна полягає в обміні інформацією, ідеями, знаннями та діями між бібліотекарем і читачем [2].

В останні роки у вітчизняному та зарубіжному бібліотекознавстві актуалізовані питання якості обслуговування. Асоціацією наукових бібліотек США (ARL) була розроблена одна з успішних програм визначення якості бібліотечного обслуговування – LIBQUAL, в якій було зазначено таке поняття, як «людський фактор обслуговування».

Адекватні ситуації прояву моральних якостей і почуттів – важливий показник культури спілкування бібліотекаря [2]. За допомогою комунікації бібліотекар виступає суб'єктом моральних відносин у бібліотеці, залучає читачів до соціального досвіду і, таким чином, морально впливає на всю систему відносин «бібліотекар-читач» [1].

Бар'єри в бібліотечному спілкуванні призводять до конфліктів. Об'єктом конфлікту в бібліотечному спілкуванні може бути порушене право на професійне обслуговування (з боку читача), недотримання читачем правил користування бібліотекою (з боку бібліотекаря). Предметом конфлікту є внутрішня психологічна причина, яка і призводить до конфлікту сторін. Найчастіше в процесі бібліотечного обслуговування конфліктні ситуації виникають у випадках: порушення читачами правил користування бібліотекою; некоректної поведінки як читача, так і бібліотекаря; виробничого характеру; слабкої матеріально-технічної бази; недостатнього рівня професійної кваліфікації бібліотекарів; низького рівня інформаційної культури читачів; негативних особистих якостей бібліотекарів та користувачів бібліотек. Знайти шляхи зняття або пом'якшення конфлікту є фаховим завданням бібліотечного працівника [2].

Процес спілкування в бібліотеці орієнтований і на те, щоб між усіма його учасниками склалися доброзичливі, етичні відносини, щоб кожен міг реалізувати свої можливості у творчості, виконати намічені цілі і завдання. Бібліотекар за таких умов спілкування отримує задоволення від своєї праці, а читач впевнений, що його праця в бібліотеці буде плідною, всі його читацькі запити будуть задоволені, умови роботи будуть комфортними, а атмосфера спілкування – дружньою [1].

Отже, мовна культура є однією із найважливіших професійних характеристик бібліотечного фахівця, його візитною карткою. Культура мовлення бібліотекаря є основою його взаємовідносин з читачем. Завдяки вмільй комунікації він залучає читачів до знань, встановлює добрі взаємини для подальшого ефективного задоволення інформаційних потреб. Виступаючи з усною промовою під час проведення масових заходів, розмовляючи в процесі індивідуальної роботи, бібліотекар залучає читачів до знань, надає інформаційні послуги. Від мовленнєвого професіоналізму, що, зокрема, проявляється у

переконливості, значною мірою залежить успіх подальшого розвитку системи бібліотечного обслуговування [1].

Література

1. Алтухова Г.А. Речевая культура библиотекаря : учеб. пособие для высш. и сред. проф. учеб. заведений культуры и искусств / Г. А. Алтухова. – М. : ИПО Профиздат, 2001. – 96 с.
2. Библиотечное общение в процессе обслуживания пользователей [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.studfiles.ru/preview/4164594/page:6>.
3. Езова С.А. Грани библиотечного общения : учеб.-метод. пособие / С.А. Езова. – М. : Профиздат, 2002. – 159 с.

УДК 02(043)

Дейниченко О.В.

БІБЛІОТЕЧНІ СПРАВА, ДІЯЛЬНІСТЬ, ПРАКТИКА: ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ

За словами Г. І. Солоіденко, формування бібліотечної термінології розпочалося ще наприкінці ХІХ ст [11, с. 3], але і на сучасному етапі не всі терміни остаточно визначені: навіть ті, що не позначають нові бібліотечні процеси і вживалися протягом усього ХХ ст. В межах досліджень, присвячених функціонуванню бібліотек як інформаційних центрів, актуальним є визначення таких понять, як «бібліотечна справа», «бібліотечна діяльність» та «бібліотечна практика», «інформаційно-бібліотечна діяльність».

На сучасному етапі функціонування термінологічної системи бібліотекознавства основними джерелами визначення термінів, затверджених на державному рівні, є Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», ДСТУ 7448:2013 «Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять» (надалі – ДСТУ) та online-проект Національної парламентської бібліотеки України «Українська бібліотечна енциклопедія» (надалі – УБЕ) [1; 9; 12]. Поняття «бібліотечна справа» і ДСТУ, і УБА визначають та, як воно викладено у Законі України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (див. рис. 1).

Рис. 1. Схематичне відображення аспектів поняття «бібліотечна справа» (за Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [9])

Поняття «бібліотечна діяльність» у вказаному Законі визначено не було, але у статті 3 старої редакції цього Закону розглядалися основні напрями бібліотечної діяльності, з чого можна було зробити висновок, що під цим поняттям розуміється діяльність бібліотек, спрямована на формування, зберігання документально-інформаційних ресурсів та бібліотечне обслуговування [8]. Т. В. Курило також виокремлює основні аспекти бібліотечної діяльності, розглядаючи бібліотеку як бібліотечно-бібліографічний, культурно-просвітницький і науково-допоміжний інститут [7, с. 85].

ДСТУ 7448:2013 визначає як окремі поняття такі термін, як «бібліотечна діяльність» та «інформаційна діяльність» [1]. При цьому на початку 2010-х рр. О. Воскобойнікова-Гузева зазначала, що бібліотечна діяльність «останніми роками розглядається як бібліотечно-інформаційна» [5, с. 6], і що згаданий ДСТУ, який на той момент розроблявся, повинен надати чітке визначення бібліотечно-інформаційна діяльності, «хоча попередній проект стандарту містить окремі поняття» [4, с. 28]. У порівнянні з проектом [2], у затвердженому тексті ДСТУ визначення понять «бібліотечна діяльність» та «інформаційна діяльність» було дещо змінено (див. табл. 1), однак, цілісний термін «бібліотечно-інформаційна діяльність» згадується тільки у назві ДСТУ [1], отже це поняття так остаточно і не визначене.

Співвідношення понять «бібліотечна діяльність», «інформаційна діяльність» та «бібліотечна практика» у проекті та у затвердженому тексті ДСТУ 7448:2013 «Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять» [1; 2]

ДСТУ 7448:2013	Проект ДСТУ
4.1.8 бібліотечна діяльність Сфера соціогуманітарної діяльності, спрямована на задоволення інформаційних, культурних та освітніх потреб населення за допомогою бібліотеки (4.1.1). Примітка. Бібліотечна діяльність охоплює теоретичне і методичне розроблення цілей і завдань бібліотеки, керування нею, забезпечення її засобами матеріально-технічного оснащення, необхідними для виконання бібліотечних процесів, формування фондів, укладання каталогів, обслуговування користувачів бібліотеки	4.1.22 бібліотечна діяльність Комплекс різного виду робіт, що забезпечують виконання бібліотекою своїх основних функцій
4.1.9 інформаційна діяльність Постійне та систематичне збирання та оброблення інформації (4.1.2) для її зберігання, опрацювання, інформаційного пошуку (4.2.33), використання, поширення, які виконує певна особа чи організація (див. також ДСТУ 2392)	4.1.5 інформаційна діяльність Це сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави (Закон України «Про інформацію»)
Поняття, пов'язані з «практичними аспектами», згадуються у пунктах: 4.4.2.17 електронний каталог («бібліотечна практика») та 4.4.4.2 практична бібліографічна діяльність	Поняття «бібліотечна практика», «практична діяльність» не згадуються

За результатами пошуку з використанням внутрішніх ресурсів УБЕ [12], у цьому проекті відображено такі терміни, до складу яких входить поняття «діяльність» або «практика»: «інформаційна діяльність», «практична бібліографічна діяльність», «бібліографічна діяльність», «соціокультурна діяльність бібліотек». Таким чином, поняття «інформаційно-бібліотечна діяльність» та «бібліотечна практика», в УБЕ також не визначені. При цьому «інформаційна діяльність» розглядається як «сукупність процесів постійного і систематичного збирання та аналітико-синтетичного опрацювання записаної (первинної) інформації, що виконуються певною особою, групою осіб чи організацією» [3].

Найбільш суперечливим із розглянутих нами понять є «бібліотечна практика». Оскільки чіткого його визначення немає, можна припустити, що це – не термін, розповсюджений в галузі бібліотечної справи, а стале словосполучення, яке широко використовується у професійній літературі, у т.ч. у наукових статтях і монографіях [6; 11]. З одного боку, за аналогією з визначенням поняття «медична практика» [10], доречно стверджувати, що «бібліотечна практика» – вид діяльності у сфері бібліотечної справи, який провадиться бібліотеками та окремими фізичними особами – співробітниками бібліотек, які відповідають єдиним кваліфікаційним вимогам, з метою надання різних видів інформаційного та бібліотечного обслуговування. З іншого боку, проаналізувавши результати пошуку за словосполученням «бібліотечна практика», здійсненого засобами пошукової системи Google, необхідно зазначити, що це – розповсюджена назва серій методичних рекомендацій, розділів у фахових періодичних виданнях, у яких висвітлено практичний досвід роботи конкретних бібліотек незалежно від того, чи була спрямована описувана діяльність безпосередньо на обслуговування користувачів.

Таким чином, замість словосполучення «бібліотечна практика» доречно використовувати «практична діяльність бібліотек», тощо. Вживання поняття «інформаційно-бібліотечна діяльність» є припустимим у випадках, коли мається на увазі «інформаційна діяльність» та «бібліотечна діяльність» у їх взаємодії. Поняття «бібліотечна діяльність» і «бібліотечна справа» є остаточно визначеними і не викликають питань з приводу їх використання.

Література

1. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять [Електронний ресурс] : ДСТУ 7448:2013 / розробники: А. Ямчук (наук. кер. розробки), О. Баркова, В. Земцева [та ін.]. – Уведено вперше (зі скасуванням в Україні ГОСТ 7.26-80) ; чин. від 11.29.2013. – К. : Мінекономрозвитку України, 2014. – 42 с. – (Національний стандарт України). – Режим доступу: <http://www.library.kherson.ua/2016/dstu7448-2013.pdf>.

2. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять [Електронний ресурс] : ДСТУ 7448:2013 (Проект, перша редакція) / розробники: А. Ямчук (наук. кер. розробки), В. Земцева, Р. Санченко [та ін.]. – Уведено вперше. На заміну: ГОСТ 7.26-80. – К. : Держспоживстандарт України,

20... – 46 с. – (Національний стандарт України). – Режим доступу: <http://www.uinpei.kiev.ua/images/files/novosti/proekt.doc>.

3. Благодєєва Т. Б. Інформаційна діяльність [Електронний ресурс] / Т. Б. Благодєєва // Українська бібліотечна енциклопедія : науковий проект Національної парламентської бібліотеки України / укл. Л. М. Любаренко та ін. – Режим доступу до ст.: <http://ube.nplu.org/article/%D0%86%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>.

4. Воскобойнікова-Гузєва О. Бібліотечно-інформаційна діяльність: наукове забезпечення [Електронний ресурс] / О. В. Воскобойнікова-Гузєва // Всеукр. інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки та освіти: сучасний стан і шляхи розвитку : Зб. наук. пр. Держ. наук.-педагогічної б-ки України ім. В. Сухомлинського. – К., 2010. – Вип. 2. – С. 28–35. – Режим доступу: <http://journals.dnpu.gov.ua/article/view/73089>.

5. Воскобойнікова-Гузєва О. Бібліотечно-інформаційна діяльність: системний підхід [Електронний ресурс] / О. В. Воскобойнікова-Гузєва // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – 2011. – Вип. 29. – С. 5–13. – Режим доступу до ст.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprnbuimviv_2011_29_3.

6. Кудлай В. О. Розвиток бібліотечної справи в Україні: теоретичні, нормативні та змістові засади [Електронний ресурс] / В. О. Кудлай // Вісник Маріупольського державного університету. Сер. : Філософія, культурологія, соціологія. – 2013. – Вип. 5. – С. 37–47. – Режим доступу до ст.: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_fks_2013_5_9.

7. Курило Т.В. Становлення і розвиток законодавства про охорону культурної спадщини в Україні: історико-правове дослідження [Електронний ресурс] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Т.В. Курило ; Київський. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 222 с. – Режим доступу: d11.lib.ua-ru.net/files/dfd/35/33642.doc.

8. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27.01.1995 р. N 32/95-ВР ВР [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Організація роботи бібліотеки науково-дослідної установи Національної академії наук України: Збірник документів / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського ; уклад.: Н.І. Смаглова, Г.І. Солоіденко, Т.Л. Кулаковська ; відп. ред. А.А. Свобода. – К., 1997. – Режим доступу: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=libraries&id=2106.

9. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27.01.1995 р. N 32/95-ВР (із зм. і доп.) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80>.

10. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики : Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 49 від 02.02.2011 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0171-11>.

11. Солоіденко Г. І. Українська бібліотечна термінологія: становлення та основні етапи розвитку [Електронний ресурс]: монографія / Г. І. Солоіденко; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. Вернадського. – К., 2010. – 204 с. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIV/EIF00000039.pdf.

12. Українська бібліотечна енциклопедія [Електронний ресурс] : науковий проект Національної парламентської бібліотеки України / укл. Л. М. Любаренко та ін. – Режим доступу: <http://ube.nplu.org/>.

УДК 027(477.62)(043)

Кіор Н.Д.

НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ МАРІУПОЛЬСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ-ФІЛІАЛУ ІМ. М.О. НЕКРАСОВА

Бібліотека – згідно із Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» це – «інформаційний, культурний, освітній заклад (установа, організація) або структурний підрозділ, що має упорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації» [1]. Бібліотеки накопичують, зберігають і розповсюджують знання, які зафіксовані у друкованих джерелах та на інших носіях інформації, виконуючи найважливіше суспільне завдання - «забезпечення загальної доступності до інформації та культурних цінностей, що збираються, зберігаються та надаються в тимчасове користування» [1]. Саме тому успішне функціонування кожного з населених пунктів України неможливе без бібліотечної установи.

Маріуполь, як важливий адміністративний і культурний центр Приазов'я, має усталену розгалужену систему бібліотечного обслуговування у вигляді Комунальної установи «Централізована бібліотечна система для дорослих» (ЦБС), що являє собою 12 бібліотек-філій на чолі з Центральною міською бібліотекою ім. В. Г. Короленка [2]. Методична допомога з боку Центральної міської бібліотеки дозволяє бібліотекам-філіям здійснювати якісне обслуговування читачів відповідно до вимог часу. Водночас, кожна

з філій має свої унікальні особливості, обумовлені як історичним розвитком, так і особливостями соціокультурних умов функціонування. В цьому сенсі розгляд основних напрямів діяльності бібліотеки-філії є актуальним, зважаючи не на необхідність постійного вдосконалення системи бібліотечного обслуговування в умовах становлення інформаційного суспільства. Метою даного дослідження є висвітлення основних напрямів діяльності бібліотечної філії як складової системи ЦБС м. Маріуполя на прикладі бібліотеки ім. М.О. Некрасова (с. Старий Крим).

Сучасна бібліотека ім. М.О. Некрасова селища Старий Крим є спадкоємицею бібліотечної установи, заснованої ще у 20-роках ХХ століття. Багато років вона накопичувала і зберігала друковані джерела інформації, обслуговуючи мешканців селища. З започаткуванням системи центрального бібліотечного обслуговування в м. Маріуполі (1976 р.) вона стала частиною єдиної ЦБС, що вплинуло на організацію діяльності селищної бібліотеки. Бібліотека сьогодні - це динамічний центр з навчання, інформування та змістовного дозвілля. Станом на 1.01.2016 року у фонді зберігається 10438 документів, що складаються з багатогалузевих книг (підручників, посібників, довідників та ін.), періодичних видань, методичної літератури. Щороку бібліотека передплачує близько 20 періодичних видань, фонд бібліотеки збільшується від 100 до 350 примірників. Послугами бібліотеки щорічно користуються більше 950 користувачів (близько 16% мешканців селища), яким видається понад 16000 примірників книг та журналів [3].

Відповідно до Статуту бібліотеки, головним її завданням є «удосконалення діяльності бібліотеки, як інформаційного, освітнього і культурного закладу задля виконання пріоритетного завдання установи - забезпечення вільного доступу користувачів до інформації, знань, культурних цінностей» [4]. Водночас, з кожним роком змінюються основні пріоритети діяльності бібліотеки, впроваджуються нові форми і методи роботи, що дозволяє бібліотеці виконувати роль культурного та інформаційного центру.

Сьогодні діяльність бібліотеки направлена на активну участь у підготовці і проведенні свят, концертів та інших культурних заходів шляхом надання методичної допомоги (створення картотеки сценаріїв виховних заходів) та надання приміщень бібліотеки для їх проведення. Протягом року для різних категорій читачів здійснюються вікторини, літературні виставки («Свято української писанки», «Незалежність. Демократія. Воля.», «Аптека на Вашому столі»), екскурсії до бібліотеки, конкурси, засідання клубів за інтересами, бесіди-консультації. Цікавими та пізнавальними були віртуальні подорожі, огляди, презентації («Традиції Різдва народів світу», «Природа просить допомоги», «Чарівний світ зимових свят», «Архип Іванович Куїнджі») тощо.

Важливим напрямом діяльності бібліотеки є виховання любові і бережливого ставлення до книги. В межах цього напрямку діяльності знаходяться книжкові виставки (виставки-іграшки, виставки-сюрпризи, виставки-рекомендації), що приваблюють цікавими назвами та зверненнями: «Ці книги читали Ваші батьки», «Кіт у мішку», «Читачі Вам радять», «Взяв книжку - візьми іграшку». Активізації пізнавальної діяльності шляхом залучення до читання сприяють різноманітні ігрові форми: кросворди, вікторини, ребуси.

Незмінним напрямком діяльності бібліотеки залишається популяризація її роботи у селищі. З метою привернення уваги мешканців населеного пункту до бібліотеки, багато заходів проводяться на «бібліо майданчиках», вулицях, площі біля фонтану та ігрових майданчиках селища. Для залучення нових користувачів бібліотечних послуг у Старому Криму проводиться реклама бібліотеки, як закладу культури, що здатний задовольнити культурно - дозвіллі потреби жителів: оголошення, про нові надходження, запрошення на масові заходи, екскурсії, книжкові виставки, забезпечення вільного доступу до фондів.

Вдосконаленню іміджу бібліотеки сприяє і анкетування користувачів. Так, в 2016 році працівниками бібліотеки було здійснено письмове опитування близько 300 користувачів віком від 18 до 75 років. За результатами цього опитування зроблені наступні висновки: більшість опитуваних високо оцінюють якість надання послуг і задоволені в цілому діяльністю установи, ставленням до відвідувачів, розміщенням, доступністю і станом приміщень(87%) (окрім сходів до бібліотеки) (13%). Були висловлені наступні пропозиції щодо вдосконалення діяльності бібліотеки: збільшити комплектування книжкового фонду(27%) та підписки(19%), зробити ремонт(21%), придбати нову сучасну техніку(16%), оновити обладнання(17%) [3].

Одним з напрямків діяльності бібліотеки є: робота з сім'єю, відродження та розвиток традицій сімейного читання, надання інформаційної підтримки жителям селища у вихованні дітей, організація сімейного дозвілля шляхом формування комфортного бібліотечного простору для сімейного відпочинку. У зв'язку з цим у практиці роботи з'явилися нові цікаві заходи, учасниками яких стали не тільки діти, а і їхні батьки, бабусі і дідусі. Бесіди «Аптека на столі», «По сторінкам ЗОЖ» - дуже до вподоби батькам і бабусям, тому що пропонують цікаві і найголовніше дешеві засоби лікування й оздоровлення. Майстер-класи по виготовленню прикрас, заняття у клубі «Чарівний клубок» сприяють налагодженню між поколінних стосунків, тому що в роботі клубу за інтересами беруть участь бабусі з онучками, мами з доньками. У клубі «Чарівний клубок» займаються 14 користувачів бібліотеки віком від 8 до 60 років. Заняття відбуваються у бібліотеці 2 рази на місяць (консультації надаються постійно за потреби членів клубу). Також у бібліотеці оформлена виставка, яка постійно оновлюється новими виробами членів клубу

і працівників бібліотеки. Так організовується дозвілля членів клубу, покращуються знання, обмін досвідом.

Одним з цікавих заходів є «Четвергові посиденьки». Почалася практика цього діалогу з двох читачів, які, вибравши собі книги для читання, хотіли ще й обговорити певні проблеми, поділитися своїми думками про наше сьогоднішнє. На сьогодні вже вісім осіб, щочетверга протягом однієї-двох годин, спілкуються в стінах бібліотеки, обмінюються своїми враженнями про прочитані книги, розповідають один одному про своїх близьких і просто відпочивають.

Взявши напрямок діяльності на патріотичність, бібліотека запропонувала читачам прочитати книги відомих українських письменників: Любо Дереша, Марії Матіос, Василя Шкляра, Люко Дашвара, Сергія Жадана. Хочеться зауважити, що більшість хоч і не дуже полюбляє читати книжки українською мовою, але відмов не було. І відгуки про прочитані книги були в більшості позитивні, навіть просили ще книги запропонованих авторів, і рекламували прочитане своїм друзям, знайомим.

Згідно з Державною цільовою національно-культурною програмою створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI», вдосконалився рівень технічного оснащення бібліотеки імені Некрасова [5]. На сьогодні технічне оснащення бібліотеки складається з 3 комп'ютерів, один з яких підключений до мережі Інтернет, та 3 одиниць копіювально-розмножувальної техніки. Це дає змогу розширити послуги, які бібліотека надає своїм користувачам (ксерокопіювання бібліотечних документів, користування комп'ютером). За допомогою комп'ютера здійснюється музичний супровід різних заходів, показуємо презентації. Працівники бібліотеки надають допомогу людям літнього віку, спрямовану на залучення їх до світу сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, активну участь у житті суспільства, підвищення якості життя. Програма занять за допомогою наявних у бібліотеці інформаційних ресурсів (Інтернет, самовчителі по роботі з комп'ютером), складалася зі знайомства користувачів з операційною системою «Windows», з основами роботи в текстовому редакторі Word, пошуком інформації в Інтернеті, з роботою в електронній пошті, соціальних мережах.

Також користувачам надається така допомога, як реєстрація на сайтах комунальних підприємств міста: «Приазовські електричні мережі (ПЕС) ВАТ «Донецькобленерго2», «КП МПУ ВКГ Водоканал», «Служба Азовгаз».

На сьогодні бібліотека залишається чи не єдиним безкоштовним джерелом одержання інформації, місцем самоосвіти, інтелектуального відпочинку, активного спілкування і творчого розвитку людини. Анкетування відвідувачів, з одного боку, та вдосконалення професійної майстерності працівників, з іншого, дозволяють коригувати зміст бібліотечного обслуговування відповідно до потреб мешканців селища, що сприяє популяризації знань як головному чиннику формування необхідного сьогодні рівня інформаційної культури населення.

Література

1. Про бібліотеки і бібліотечну справу [Текст]: Закон України // ВВР, 2009, N 39, ст.557.
2. Центральна міська бібліотека ім. В.Г. Короленка: офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.marlibrary.com.ua/index.php?menu=history>.
3. План-звіт бібліотеки імені М.О.Некрасова за 2015 рік.
4. Статут комунальної установи «Централізована бібліотечна система для дорослих».
5. Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI»: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.08.2011 № 956.

УДК 025.2 (043)

Ковтуненко Н. А.

ОБНОВЛЕНИЕ БИБЛИОТЕЧНЫХ ФОНДОВ КАК УСЛОВИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ

Динамичное изменение информационных потребностей читателей, опережает развитие фондов, вызывая противоречия между имеющимися фондами библиотек и их использованием. Преодолению этих противоречий и созданию качественно более совершенных фондов служит процесс их обновления, обеспечивающий приведение состава фондов в соответствии с потребностями читателей. Следовательно, обновление библиотечных фондов, наряду с другими факторами, является важнейшим условием их эффективного использования.

Проблема обновления фондов стоит остро для любых библиотек, особенно это наиболее актуально для научных библиотек, так как направлено на удовлетворение образовательных и научных потребностей студентов, аспирантов, профессорско-преподавательского состава.

Термин «обновление фонда» в библиотечном деле введено в оборот начале XX века Б.Б. Веселовским и Д.А. Балаки. Изучать понятия «обновление библиотечных фондов» как итогового

процесса комплектования фондов в своих работах продолжили Ю.В. Григорьева, Ю.Н. Столярова, В.И. Терешина, Ю.А. Гриханова, Э.Н. Должикова, В.В. Шилова, Н.И. Филиппенко и др.

Обновление фонда - это изменение содержания и хронологического состава фонда в процессе его формирования за счет поступления новых документов и исключения утративших читательский спрос, имеющих излишнюю экзemplарность и непрофильных [1, с. 78-79]. Одна из характеристик процесса обновления - обновляемость фонда, показатель степени обновления фонда в течение анализируемого периода, который определяется по формуле:

$$H = \Pi / \Phi * 100\%$$

Рис. 1. Формула обновления библиотечного фонда

Согласно представленной формуле: Π - объем поступлений за анализируемый период; Φ - объем фонда на конец анализируемого периода; H - обновляемость фонда [4]. Полученный таким образом показатель характеризует процент обновления фонда за анализируемый период.

Несмотря на то, что в фондоведении разработано несколько формул, авторами которых являются Э.Н. Должиков, В.В. Шилов, И.В. Эйдемиллер, В.И. Терешин, часто используют показатель обновления фонда, определяемый по формуле, разработанной Э.Н. Должиковым и представляет собой процентное отношение объема поступивших документов к общему объему фонда на конец исследуемого периода [5].

В практической деятельности важным аспектом является не только теоретические расчеты формулы, по которой определяется обновление фонда, но и количественное значение этого показателя, а именно, сколько документов ежегодно должно поступать в фонд библиотеки и за какой он должен быть обновлен.

Согласно разработанным рекомендациям по нормативам ежегодного поступления и выбытия литературы РНБ. Объем поступлений новой литературы должен составлять 10 % к фонду, объем выбытия - 8 % к фонду [3].

На практике, проводя анализ обновления фонда, публичные библиотеки пользуются нормами ИФЛА (Международной Федерации библиотечных ассоциаций и учреждений). Считается, что фонд публичной библиотеки должен полностью обновляться за 10 лет; в нем должны присутствовать 10% книг, изданных за последние 2 года, и 30 - 40% книг, изданных за последние 5 лет. Исходя из этого в фонде библиотеки должно быть 5% новинок текущего года [2]. Научные библиотеки в работе используют формулу Э.Н. Должикова и нормы обновления РНБ, согласно которым объем поступлений новой литературы должен составлять 10 % к фонду.

Таким образом, обновление фонда является важнейший аргумент и критерий оценки библиотечного фонда. Показатель обновления нужен для принятия верного решения при формировании, организации и функционировании библиотечных фондов.

Литература

1. Библиотечное дело: Терминологический словарь / РГБ. 3-е значит. перераб. и доп. изд. – М., 1997. – 168 с.
2. Коваленко Н.И. Обновление фондов. Методы оценки и расчета / Н.И. Коваленко // Научные и технические библиотеки. - 2002. - №5. - С.17-25.
3. Справочник библиотекаря / Науч. ред. А.Н. Ванеев, В.А. Минкина. – СПб.: Профессия, 2002. – 448 с.
4. Шилов В.В. Библиотечный фонд: обновление, обновляемость, обновленность [Электронный ресурс] / В.В. Шилов. – Режим доступа: http://www.gpntb.ru/win/ntb/ntb2000/9/f09_05.html
5. Филиппенко Н.И. Обновление библиотечных фондов как условие эффективности их использования: Автореферат канд. пед. наук [Электронный ресурс] / Н.И. Филиппенко. – Режим доступа: <http://search.rsl.ru/ru/record/01000060363>

УДК 027(477)«15/17»(043)

Луханіна І. А.

ДІЯЛЬНІСТЬ БРАТСЬКИХ БІБЛІОТЕК В УКРАЇНІ В XVI–XVII СТ.

Історія книги, книжкової справи та бібліотек є невід'ємною частиною загальної історії вітчизняної культури; вона допомагає скласти цілісне уявлення про духовну спадщину українського народу.

Важливою складовою історії книгозбірень в Україні є їхнє становлення та розвиток у релігійно-національних об'єднаннях українських міщан і дрібної шляхти, які під назвою «братства» діяли у другій половині XVI–XVII ст. у Львові, Луцьку, Києві, Острозі та інших містах. Братства відкривали православні храми, що мали ставропігію, шпиталі, засновували школи, утримували друкарні, розповсюджували релігійні та загальноосвітні книги.

Діяльність братських бібліотек, формування, розвиток та склад їхніх фондів у своїх працях розглядали І. Крип'якевич, І. Свенціцький, Я. Ісаєвич, Ю. Шустова, В. Жук, В. Соколов, А. Климчук та ін. Цій темі присвячено окремий розділ навчального посібника «Історія бібліотечної справи в Україні» харківського бібліотекознавця В. Сєдих.

Розвиток бібліотек в Україні має давні витоки. При кожному монастирі була своя бібліотека і спеціальні «книгописні келії», де ченці переписували книги для бібліотеки монастиря. З виникненням та поширенням братського руху в Україні в історії бібліотек розпочинається новий період. Покликані задовольнити потреби, пов'язані не лише з богослужбовою, а й з культурно-просвітницькою діяльністю, братські бібліотеки стають загальнодоступними, поступово наближуючись за структурою та напрямками діяльності до сучасних публічних бібліотек. Книжковими фондами братських бібліотек користувалися як члени братства, викладачі та учні братських шкіл, так і широкі кола православного люду. Відомо, що книги з бібліотеки Львівського Ставропігійського братства видавалися для домашнього читання, позичалися дячам багатьох інших братств в різних містах України та за її межами. Книгами братства користувалися письменники, науковці, друкарі, коректори тощо.

Братчики вважали вкрай важливим залучення широкого кола населення до книжкової культури. Тому робота з організації та поповнення бібліотеки була для них однією з важливих сфер діяльності. Проте, усвідомлення значущості бібліотеки як книжкового зібрання, що має самостійну культурну цінність протягом XVI–XVII ст. ще остаточно не сформувалося. На це вказують у своїх дослідженнях В. Жук, А. Климчук, Ю. Шустова. Бібліотека у цей період не відокремлюється від архіву, а становить разом із ним єдине ціле, їхні соціальні функції об'єднуються.

Спеціального приміщення для збереження книжкового фонду, як зазначає дослідниця бібліотеки Львівського братства Ю. Шустова, також ще не існувало. Найбільш цінні примірники та релігійно-службові книги зберігалися у церковній скарбниці, частина знаходилася у братчиків та у книжкових складах і лавках. При цьому бібліотекою члени братства вважали і колекцію книг, і книжкову продукцію своєї друкарні [3, с. 514]. Посади бібліотекаря у сучасному її розумінні тоді теж не було. Час від часу обиралися «дозорці» або «вистрикуші» (лат. «vitricus» – наглядач, опікун), які робили ревізію книг. За інвентарними описами бібліотеки Львівського братства 1601, 1611, 1619, 1637, 1688, 1732, 1758 рр. та ін. можна простежити динаміку збільшення книжкового фонду та структурні зміни в ньому [2, с. 22].

Книгозбірні Луцького Хрестовоздвиженського братства знаходились під наглядом або самого ігумена, або церковного служника. Нові надходження фіксувалися в описі документів, книг та інших речей. Ці записи містили інформацію про час та джерело надходження; згідно з цим реєстром відомі назви понад 60 книжок (як рукописних так і друкованих) [1, с. 27].

Основу фонду братських бібліотек складали богослужбові книги монастирів та церков, при яких засновувались братства, а також книгозбірні їхніх фундаторів. Так, ядром бібліотеки Львівського братства можна вважати збірку з 55 богослужбових книг львівської Успенської церкви, 33 томи зібрання Онуфрійського монастиря та 23 книги польською та слов'янською мовами одного із засновників братства – Леська Малецького [2, с. 22].

Подальше формування фондів відбувалося наступними шляхами:

- дарування, пожертви та заповіти;
- цілеспрямоване придбання літератури на кошти братчиків;
- поповнення власними друками;
- надходження примірників від інших братств за обміном.

Свої книжки бібліотекам дарували члени братств, шляхта, міщани, козацтво. Студенти, що жили при братстві, часто залишали бібліотеці свої рукописні курси з філософії та інших наук. Велике значення мали букварі та граматики слов'янської мови, створені викладачами братських шкіл. За рахунок внесків членів, прибутків від нерухомого майна, друкарень, відсотків від позик велася закупівля необхідної літератури. Деякі братства (Львівське, Острозьке та ін.) мали власні друкарні. Багато з цих видань поповнювали бібліотеки.

Комплектування фондів відбувалося у відповідності до змісту навчальних курсів братських шкіл (де окрім слов'янської, грецької, польської, латинської мов вивчалися також діалектика (логіка), риторика, арифметика, геометрія, астрономія, музика) та інтересів братчиків і діячів, пов'язаних з братським рухом.

В основу систематизації фондів було покладено мовну ознаку. У братських бібліотеках зберігалися книги церковнослов'янською, грецькою, польською, латинською мовами. Це була богослужбова, біблійна література, патристика, довідкові й навчальні видання. Було чимало філософських, педагогічних і полемічних творів. Значний масив музичних творів представлений рукописними і друкованими партитурами та книгами з теорії музики.

«Грецькі» та «латинські» розділи книгозбірень містили твори античних авторів (Арістотеля, Платона, Гомера, Гесіода, Демосфена, Еврипіда, Фукидіда, Ксенофонта, Плутарха, Лукіана, Овідія, Горация, Вергілія, Цицерона, Валерія Максима) та італійських гуманістів (Франческо Петрарки, Піко дела Мірандоли, Джіроламо Кардано та ін.), словники і підручники з діалектики, риторики, граматики, праці

грецьких авторів у перекладі латинською мовою. Польською мовою, окрім книг релігійного змісту, були також художні твори, історичні хроніки, праці з філософії та права. Слов'янська частина фонду – це здебільшого церковно-богословські книги, букварі та граматики (наприклад, «Грамматика словенска» і «Наука ко читаню і розумію писма словенскаго» Лаврентія Зизанія), кілька рукописів історичного змісту («Кронника писаная о Греках» та «Кронничка писаная на осмерине»), твори українських письменників (зокрема, «Ключ разумения», «Небо новое», «Месія правдивий» Іоанікія Галятовського, «Огородок Марії Богородиці» та «Вінець Христов» Антонія Радивиловського) [2, с. 23].

Тематичний склад братських бібліотек відображає читацькі смаки братчиків, викладачів, учнів братських шкіл та освічених православних міщан загалом.

В історії книгозбірень в Україні бібліотеки церковних братств XVI–XVII ст. займають особливе місце. З одного боку, вони продовжували традиції монастирських та церковних бібліотек, що були покладені з часу заснування бібліотеки Софійського собору у Києві 1037 року, з іншого – це були перші загальнодоступні (публічні) бібліотеки, створені братчиками з метою забезпечення їхньої культурно-просвітницької діяльності та, відповідно, орієнтовані на широке коло читачів.

Література

1. Жук В. Історія бібліотеки Луцького братства / В. Жук, О. Сажок // Вісник Книжкової палати. – 1999. – № 1. – С. 27–29.
2. Соколов В. Бібліотеки церковних братств в Україні у XVI–XVIII ст. / В. Соколов // Вісник Книжкової палати. – 2014. – № 3. – С. 20–24; С. 27–34.
3. Шустова Ю. Э. Документы Львовского Успенского Ставропигийского братства (1586–1788) : источниковедческое исследование / Ю. Э. Шустова. – Москва : Рукописные памятники Древней Руси, 2009. – 648 с.

УДК 025.6:027.7(477.62-2)(043)

Милицина Л.В.

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ПОТРЕБНОСТИ ЧИТАТЕЛЕЙ НБ МГУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СТАТИСТИЧЕСКИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ (НА ПРИМЕРЕ АБОНЕМЕНТА УЧЕБНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ)

Одним из важнейших факторов производства сегодня является информация. Ни одно дело невозможно вести успешно без привлечения квалифицированных кадров. Основу компетентности будущих профессионалов закладывают высшие учебные заведения. Однако достичь высокого качества образования было бы сложно в условиях недостаточного информационного обеспечения студентов.

Библиотека всегда являлась и является важной частью вуза. Владея документными фондами, она накапливает знания и, обеспечивая к ним доступ, прививает студентам умение находить и рационально использовать необходимую информацию. Библиотека высшего учебного заведения не только удовлетворяет учебные потребности читателей, но и помогает студентам, аспирантам и преподавателям в научно-исследовательской работе.

В настоящее время создается новый тип информационной структуры, одно из ключевых мест в которой занимает библиотека. Совершенствование системы высшего образования, связанное с ростом информационных потребностей общества, меняет привычный облик вузовской библиотеки. Прежним остаётся лишь её основное назначение – информационная поддержка в учебной и научно-исследовательской деятельности. Поэтому, для наилучшего выполнения библиотекой своих функций и соответствия быстро меняющимся информационным требованиям, крайне актуально исследование проблематики читательских потребностей и выявление основных тенденций в изучаемой сфере.

В данной работе проанализированы статистические показатели книговыдачи (фонд абонемента учебной литературы), в которых отражены изменения основных информационных потребностей читателей НБ МГУ за 2014–2015 годы.

Ежедневно на абонементе учебной литературы подводится итог книговыдачи по отраслям знаний. Учитываются следующие направления (отделы по классификации ББК):

1. Педагогические науки (74);
2. Психологические науки (88);
3. Общественные науки (6): (60 – социология, демография; 63 – история, исторические науки; 65 – экономика, экономические науки; 66 – политика, политические науки; 67 – государство и право, юридические науки);
4. Естественные науки (2);
5. Техника, технические науки (3);
6. Филологические науки: (80 – филологические науки в целом; 81 – языковедение; 82 – фольклор; 83 – литературоведение);

7. Искусство, искусствознание (85), физическая культура и спорт (75);
8. Библиотечное дело, библиотековедение, научно-информационная деятельность (78);
9. Другие отрасли: СМИ (76); культура (71); наука, науковедение (72); музейное дело, архивное дело (79); религиоведение (86); философские науки (87)

По итогам книговыдачи 2014 года можно сделать вывод, что наибольшим спросом пользовалась литература филологической направленности. Учебников по этой отрасли знаний было выдано 30604 единицы. Далее следуют книги, относящиеся к «другим отраслям» (71, 72, 76, 79, 86 и 87 отделы) – 21262 экз., и общественным наукам – 17584 экз. Четвертую позицию занимают учебники по педагогике – 8560 экз., а пятую – учебники по психологии – 8466 экз. Естественные науки представлены книгами в количестве 1777 экз., а технические – 1191 экз. Наименьшим спросом пользовалась литература, связанная с библиотечными (488 экз.) и искусствознательскими (79 экз.) науками.

В 2015 году общая картина несколько изменилась. По итогам года перед нами следующие показатели: все также лидирующую позицию занимает учебная литература филологической направленности – 26855 (-3749) экз. Книги же по общественным наукам стали пользоваться большим спросом – 21827 (+4243) экз. Далее наиболее популярными для наших читателей оказались учебники по философии, журналистике и культуре – 21664 (+402) единицы. Педагогические и психологические науки заняли прежние позиции с показателями 6919 (-1641) и 6191 (-2275) экземпляров соответственно. С открытием новых специальностей возрос спрос на учебную литературу естественных – 4025 (+2248) и технических – 1504 (+313) наук. Книговыдача по 78 отделу ББК составила 770 (+282) экз., а по 75 и 85 отделам ББК – 266 (+187) экз.

Что касается 2016 года, то уже на данном этапе можно сделать вывод, согласно которому по-прежнему наибольшую потребность читатели испытывают в учебниках филологических отраслей знаний. Это обусловлено тем, что в Мариупольском государственном университете каждый студент, независимо от выбранной специальности, изучает иностранный язык. Кроме того, процент студентов-филологов, согласно государственным образовательным стандартам по специальностям вуза, достаточно велик. Как и раньше, высокий спрос имеют книги общественно-политической направленности, которые помогают студентам разобраться в спорных вопросах политики, экономики, социологии, истории и права. Уверенную позицию продолжает занимать также литература психологического и педагогического характера, так как правильное применение навыков межличностного общения и воспитания является залогом психически здоровой нации.

Специфика вузовской библиотеки состоит в том, что информационные потребности напрямую зависят от изучаемых дисциплин. То есть, дело даже не в индивидуальном интересе или предпочтениях читателей, а в определенном социальном заказе. Таким образом, начиная с частных потребностей, мы плавно переходим к потребностям общественным. И каждый процесс, какую бы сферу он не затрагивал в Украине и мире, так или иначе найдет отражение в изменении информационных потребностей.

Литература

1. Брежнева В.В. Информационное обслуживание: продукты и услуги, предоставляемые библиотеками и службами информации предприятий / В.В. Брежнева, В.А. Минкина. – СПб.: Профессия, 2004. – 304с.
2. Прокопенко Л.І. Інформаційні потреби користувачів обласних універсальних наукових бібліотек України: монографія / Л.І. Прокопенко. – Київ: Вид-во Ліра-К, 2005. – 220с.
3. ББК. Таблица кодов ББК [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mat.net.ua/yuliya-article/bbk-2015.htm>

УДК 027.02:004.738.5(043)

Назар'єва С.В.

АКАДЕМІЧНА БІБЛІОТЕКА У МЕДІА ПРОСТОРИ: ФОРМИ КОМУНІКАЦІЇ ТА НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ

Бібліотека активно використовує засоби інформаційної комунікації для просування книги, читання та послуг бібліотеки. Формування бази відкритих ресурсів, забезпечення вільного доступу для користувачів, зростання якості інформаційного обслуговування призводить до формування єдиного інформаційного простору та збільшення кількості реальних, віртуальних та потенційних користувачів.

Інформаційний медіа простір академічної бібліотеки має ряд специфічних рис, обумовлених місією сучасної бібліотеки вищого навчального закладу: створити середовище для якісного навчання, викладання та дослідження науковців університету через якісний інформаційний супровід. Сучасна модель розвитку бібліотек ВНЗ акцентує увагу на забезпеченні потреб науковців усіх рівнів - від студентських наукових досліджень до досліджень професорсько-викладацького складу. Актуальним напрямком є налагодження

комунікації з науковцями ВНЗ, консультування щодо створення профілів авторів у GoogleАкадемії, оформлення статей та вибору міжнародних наукових журналів, співпраця із редакціями університетських наукових видань «Вісників МДУ» щодо їх інтеграції у світовий інформаційний простір. Тенденції розвитку сучасної вищої освіти поєднують навчання з науково-дослідницькою роботою, тому академічна бібліотека не тільки реалізує інформаційну підтримку науковців, а й пропонує їм додану вартість у вигляді підготованого до освітньої та наукової діяльності студента. Таким чином, бібліотека стає основою якісних змін у науковому та навчальному процесі університета.

Бібліотека як соціально-комунікаційний інститут реалізує комунікаційну діяльність у формах управління, наслідування та діалогу. Управління як традиційна для бібліотек форма комунікації реалізується через керівництво читанням користувачів бібліотеки, правила користування бібліотекою, каталог та віртуальні рекомендаційні сервіси, заняття з інформаційної культури, видавничу інформаційну продукцію та рекламу фондів та послуг бібліотеки. Наслідування як форма комунікації здійснюється у запозиченні досвіду інших бібліотек та інституцій, обміні досвідом. Але найбільш вагоме значення сьогодні має така форма комунікації як діалог, зовнішня комунікація з користувачем [1; 2]. Саме діалог дозволяє академічній бібліотеці адаптуватися до змін у механізмах передання соціальної інформації, у мотивації поведінки користувачів та їх нових звичках споживання інформації у сучасному медіа просторі. Анкетування користувачів щодо різних напрямків роботи бібліотеки, обговорення у соціальних мережах питань та пропозицій користувачів дозволяє встановлювати зв'язок з ними, вивчати та прогнозувати їхні потреби. Така увага до користувача стає запорукою сталого розвитку сучасної академічної бібліотеки.

Використання нових каналів комунікації, рівноправність у медіа просторі бібліотекаря та користувача приводить до виникнення нових напрямків та форматів взаємодії. Перш за все зміни стосуються формування фонду та структури бібліотеки. Формування фонду документів мультимедіа, виокремлення приміщень під мультимедійні читальні зали або центри, забезпечення комп'ютерами та іншим обладнанням, забезпечення доступу до мережі значною мірою залежить від фінансування. Технічні та програмні можливості мультимедіа бібліотека використовує у просвітницьких масових заходах. Але для академічної бібліотеки найважливіше значення має проведення навчальних заходів, занять з інформаційної та медіа грамотності для користувачів усіх рівнів. Включення цих занять в навчальні плани усіх спеціальностей є нагальною проблемою бібліотек внз. Ще один не розвинений в Україні, але перспективний напрямок - бібліотечна адвокація, лобювання інтересів бібліотеки у суспільстві. Практично не використовується робота у соціальних медіа для краудсорсинга - запрошення користувачів до вирішення проблемних питань бібліотеки [3]. Це можуть бути питання моделювання простору бібліотеки, переліку послуг, організації заходів тощо.

Сучасна академічна бібліотека має доволі розвинуту систему інформаційного представництва як маркетингового засобу позиціонування бібліотеки в Інтернеті: сайт, блоги, сторінки у соціальних мережах та ін. Урахування діяльності бібліотеки у медіа просторі знаходить відображення у стратегії розвитку бібліотеки. Робота у цьому напрямку регламентується низкою організаційно-розпорядчих документів, таких як «Положення про інформаційне представництво наукової бібліотеки ВНЗ у мережі Інтернет», «Положення про сайт наукової бібліотеки ВНЗ» та ін [2]. Важливою перевагою впровадження цього напрямку є можливість безкоштовно працювати з різними каналами розповсюдження інформації. Задля ефективної комунікації бібліотекарі вивчають характер цільової аудиторії, її потреби, масовість на певних платформах. Робота у медіа просторі потребує підвищення кваліфікації співробітників бібліотеки: вони вивчають web-журналістику, правила створення якісного контенту, вірусний маркетинг [4]. Бібліотеки організують заходи з підвищення медіаграмотності, приймають участь у семінарах, дистанційних курсах, серед яких особливо вирізняються останні роки Школа бібліотечного журналіста (Харківська державна обласна бібліотека ім. В.Г. Короленка) та курс «Куратор змісту» (авторський курс проф. Кухаренко В.М., НТУ «ХПІ»). Робота у цих курсах дозволяє засвоїти не тільки теорію, а й придбати навички роботи на різних платформах, використовувати різні канали розповсюдження інформації, створювати рекламний продукт, налагоджувати комунікацію з користувачем.

Аналіз роботи академічної бібліотеки у медіапросторі доводить, що діалог з користувачем як сучасна форма комунікації позитивно впливає на розвиток бібліотеки. Найбільш перспективними технологіями розвитку бібліотек є медіа-маркетинг та краудсорсинг. Вони забезпечують взаємодію з максимальною кількістю користувачів та створення зворотнього зв'язку, участь користувачів у плануванні та керуванні бібліотекою. Реалізація комунікативної функції бібліотеки у медіа просторі дозволить сформувати такий продукт, який повністю задовольнить інформаційні потреби користувача.

Література

1. Марьина Е.Ю. Библиотека в современном медиа-пространстве: технологии и стратегии развития [Электронный ресурс] / Е.Ю. Марьина // Короленківські читання 2013. «Бібліотеки, музеї, архіви у медіа-просторі регіону»: матеріали XVI Міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 24 жовт. 2013 р. У 2 ч. Ч. 1 / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка ; [уклад. Н.І. Капустіна; редкол.: В.Д. Ракитянська та ін.]. – Харків, 2014. – С. 64–68. – URL: <http://eprints.rclis.org/23755/1/Maryina.pdf>

2. Назарьева С. В. WEB–журналистика в библиотеке / С. В. Назарьева // Библиотеки Мариуполя: оценивая прошлое, видеть будущее : материалы 4-й городской научно-практической конференции, 29 октября 2015 г., г. Мариуполь / ГБУЗ «ПГТУ» – Мариуполь, 2015. – С. 31-39. - URL: <http://eir.pstu.edu/handle/123456789/7878>

3. Назар'єва С.В. Методика організації інформаційного представництва як маркетингового засобу позиціонування бібліотеки в Інтернеті // Науково-дослідна діяльність наукової бібліотеки Маріупольського державного університету : матеріали III науково-методичного семінару. 26 лютого 2015 р. / ред. А. П. Шакула. – Маріуполь : МДУ, 2015. – С. 45-53. - URL: ndd_NB_MDU_2015.pdf

4. Туева Л.М. Библиотека в контексте социальных коммуникаций // Вестник Кемеровского государственного университета культуры и искусств. – 2014. – №27. – С.211-216. - URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/biblioteka-v-kontekste-sotsialnyh-kommunikatsiy>

УДК 027.02(043)

Натяма С.В.

ОСОБЛИВОСТІ КОМПЛЕКТУВАННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ФОНДІВ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК

Бібліотечна діяльність, яка завжди вважалася лише галуззю культури, нині стає виробничою галуззю, що на етапі формування інформаційного суспільства виконує виробничі, культурні, виховні й освітні функції. Бібліотека розглядається як «складний виробничий комплекс, що об'єднує інформаційні ресурси, які надходять на вхід до системи; безпосередньо виробничий процес, який дає змогу перетворювати інформаційний ресурс у нову якість: інформаційні продукти та послуги, що є результатом функціонування системи» [1, с. 18]. Така тенденція особливо простежується у бібліотеках вищих навчальних закладів, які готують майбутніх фахівців з різних галузей знань та науки, вони накопичують та формують науковий потенціал студентів забезпечуючи при цьому навчально-методичний процес усієї роботи. Тому у процесі виробництва наукова бібліотека вищого навчального закладу виступає як активний виробник і поширювач інформації та знань, центр глобальних інформаційних і наукових комунікацій.

Бібліотека надає широкий спектр інформаційно-бібліотечних сервісних послуг, серед яких: вільний доступ до світових інформаційних мереж; електронна доставка документів; консультаційна допомога щодо пошуку та вибору джерел інформації; надання бібліографічних та фактографічних довідок; вибіркове поширення інформації; надання інформації про склад бібліотечного фонду через довідково-пошуковий апарат.

Одне з головних завдань наукової бібліотеки Маріупольського державного університету – формування бібліотечного фонду відповідно до спеціальностей університету. Фонд бібліотеки має універсальний характер та щорічно комплектується сучасною вітчизняною та іноземною літературою з економіки, права, історії, психології, філології, педагогіки, журналістики тощо. Наукова бібліотека має фонд цінних і рідкісних видань, активно формується фонд на електронних носіях інформації. Фонд періодичних видань становить понад 350 назв, з них 116 фахових видань. Загальна забезпеченість навчальною літературою усіх спеціальностей становить 90 – 100 %.

Специфіка бібліотек ВНЗ полягає ще в тому, що з одного боку, необхідно зберігати фонд бібліотеки, а з іншого – великі масиви навчальної літератури повинні бути надані студентам на період навчання в університеті. Тому питання збереження завжди залишається актуальним.

Збереження документного фонду – є одною з основних задач, без належного виконання якої науковій бібліотеці вищих навчальних закладів не тільки не зможуть повною мірою задовольняти запити користувачів, а й зіткнутися із загрозою їх часткової або повної втрати. Під збереженням бібліотечного фонду розуміється система заходів щодо забезпечення цілісності та нормального фізичного стану документів: створення оптимальних умов зберігання, підтримання необхідного світлового, температурно-вологісного, санітарно-гігієнічного режимів, регулярні профілактичні огляди, систематична чистка фонду, своєчасна реставрація, виховання у читачів дбайливого ставлення до книги.

Робота відділу зберігання фондів є важливим складовим напрямком в роботі наукової бібліотеки Маріупольського державного університету (далі НБ МДУ) щодо забезпечення збереження документів в бібліотеці. Робітники відділу допомагають працівникам бібліотеки організувати процес збереження документів фонду на всіх етапах його організації та використання.

Значний досвід роботи відділу з питань збереження документів був відображений у статтях, методичних матеріалах та пам'ятках. Працівники відділу розробили «Методику вивчення фізичного стану документного фонду НБ МДУ», яка пропонує етапи проведення порядку обстеження фізичного стану та виявлення характеру пошкодження документа, на підставі чого заповнюється Паспорт фізичного стану документа, а загальні відомості про фізичний стан фонду заповнюються в Паспорті збереження документного фонду бібліотеки, що дозволяє отримати загальну картину стану фонду в цілому та

прогнозувати подальше планування заходів по відновленню, а також оцінювати матеріальні витрати на їх реалізацію.

З метою оптимального використання ФРЦК були розроблені Пам'ятки: Про порядок експонування та копіювання документів ФРЦК, яка визначає умови збереження книжкових пам'яток на виставках та оглядах літератури тощо, та правила виготовлення копій на ці документи; Про порядок користування документами ФРЦК, яка визначає для читачів правила користування документами фонду.

Всі методичні матеріали використовуються у семінарах, практикумах та бесідах з питань збереження фонду та спрямовані на продовження максимального терміну використання документів в НБ МДУ.

Отже, на сучасному етапі розвитку суспільства відбувається переосмислення завдань та функцій бібліотеки і перехід від управління масивами документів до управління потоками інформації. Сьогодні бібліотеки, зі сховища друкованих документів, перетворюються на автоматизовані інформаційні центри, які забезпечують доступ до інформації, незалежно від місця її створення та зберігання, і стають справжніми пугівниками у світі інформаційних продуктів та послуг, а робота по збереженню документного фонду є важливою складовою роботи наукових бібліотек, в тому числі і наукової бібліотеки МДУ.

Література

1. Бабич В. Роль бібліотек в інформатизації суспільства і підвищенні інформаційної культури / В. Бабич // Бібліотечна планета. – 1998. – № 1. – С. 17–20.

УДК 025.2:027.52(477.62-2)(043)

Науменко В. Д.

КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДУ ЦЕНТРАЛІЗОВАНОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ ДОРΟΣЛИХ М. МАРІУПОЛЯ

Бібліотека - один з найдавніших культурних інститутів. В кожен історичний період соціальні функції бібліотек постійно змінювалися. Призначенням перших бібліотек було зберігання документів. З часу свого виникнення до сьогоднішніх днів бібліотека пройшла перший етап еволюції від обслуговування потреб представників державної еліти та духовенства до задоволення суспільних потреб. Бібліотека перетворилася на соціальний інститут, що включає інформаційні та культурні компоненти і забезпечує стійкість зв'язків і відносин в рамках суспільства.

На сучасному етапі згідно Закону України бібліотека – це інформаційний, культурний, освітній заклад (установа, організація) або структурний підрозділ, що має упорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації та головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки [2].

Будь-яка бібліотека починається з комплектування. Від стану документного фонду, систематичного і планомірного поповнення в значній мірі залежить успіх роботи всієї бібліотечної системи. Саме в процесі комплектування створюється база для всієї подальшої роботи. В залежності від призначення бібліотеки та її направленості відбувається процес комплектування фонду.

Комплектування – це планомірний відбір і придбання творів друку та інших документів, а також постійне оновлення фонду бібліотеки відповідно до її завдань та потреб читачів. Це найважливіший процес формування фондів, завдяки якому створюється можливість виконувати функції, властиві бібліотеці як соціальному інституту, сприяти освіті та вихованню читачів [1].

На підставі нормативних документів комплектування бібліотечних фондів здійснюється шляхом отримання обов'язкового примірника документів у порядку, встановленому законом, документів, що випускаються за цільовими програмами книговидавництва або закуповуються відповідно до державних цільових програм, придбання документів за готівковий і безготівковий рахунки, документообміну, отримання в дарунк, депонування та з інших джерел [2].

В практичній діяльності формування бібліотечного фонду використовуються три види комплектування:

- поточне - припускає поповнення фонду виданнями, що виходять у світ;
- ретроспективне - придбання бракуючих документів минулих років видання;
- рекомлектування - звільнення фонду від застарілих за змістом, старих, непрофільних, зайвих дублетних екземплярів, дефектних, у яких скінчився час зберігання.

По формі комплектування поділяється на очне (засноване на особистому перегляді і відборі документів) та заочне (здійснюється на принципі замовлень без попереднього перегляду та відбору документів) [3].

Особливостями комплектування централізованої бібліотечної системи для її функціонування є процес планомірного систематичного придбання документів і періодичних видань для єдиного фонду.

Спробуємо визначити основні аспекти комплектування централізованого бібліотечного фонду на прикладі Централізованої бібліотечної системи для дорослих м. Маріуполя, яка функціонує з 1 червня 1976 року. До складу означеної системи увійшли Центральна бібліотека ім. В.Г. Короленка, та дванадцять бібліотек-філій, три з яких сільські.

Комплектування фонду здійснюється шляхом щорічного планового комплектування, книгообміну, безоплатної передачі, отримання в дар, передплати періодичних видань. Сучасний фонд включає різні документи, що зберігаються на традиційних і нетрадиційних носіях. Відділ комплектування і обробки ЦБС для дорослих м. Маріуполя прагне забезпечити оперативне надходження літератури в підрозділи централізованої бібліотечної системи з урахуванням рівномірної книгозабезпеченості кожного філіалу, відповідно до профілю і в межах централізованого фінансування. Джерелом фінансування при поповненні бібліотечних фондів структурних підрозділів ЦБС для дорослих м. Маріуполя на сьогоднішній день є кошти з місцевого бюджету та спонсорські надходження.

Так в 2015 р. з місцевого бюджету ЦБС для дорослих м. Маріуполя придбано літератури на 131684 грн., що дозволило поповнити фонди на 2696 примірників галузевої та художньої літератури, яка користується попитом у читачів бібліотеки, а на передплату періодичних видань виділено 121432,46 грн.

В цьому ж році в дар до фондів ЦБС для дорослих м. Маріуполя передано було 2585 примірників літератури: за Державною програмою поповнення фондів отримано 208 примірників, інші джерела (література на заміну та отримання літератури за участь у фестивалі «Книга та преса») – 537 примірників [4].

Таким чином, процес комплектування бібліотечного фонду і, зокрема, фонду ЦБС для дорослих м. Маріуполя здійснюється за трьома видами (поточне, ретроспективне, рекомлектування) та на підставі очного або заочного типу його поповнення. В сучасних умовах їх формування є дуже гострим і актуальним питанням, оскільки установи на практиці стикаються з багатьма проблемами під час роботи. Це пов'язано з пошуком нових джерел фінансуванням; співпрацею книговидавничих та книготорговельних організацій при закупівлі необхідної інформаційної продукції для користувачів; також популяризації бібліотечних установ з метою повернення інтересу до них потенційних читачів.

Література

1. Васильченко М.П. Бібліотечні фонди / М.П. Васильченко, Н.М. Кушнарєнко, В.А. Мільман. – Харків: Основа, 1993. – 150 с.
2. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України зі змінами, внесеними згідно із Законами від 25.02.2016 р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80>
3. Соляник А.А. Система документоснабження библиотечных фондов / А.А. Соляник. – Москва: Либерея-Бибинформ, 2007. – 128 с.
4. Статистичний річний звіт ЦБС для дорослих м. Маріуполя за 2015 рік // Поточний архів ЦБС для дорослих м. Маріуполя. – Маріуполь, 2015. – 39 арк.

УДК 026(477)«9/12»(043)

Охріменко О.В.

МОНАСТИРСЬКІ І ЦЕРКОВНІ БІБЛІОТЕКИ ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

В історії формування бібліотечної справи України особливе місце займає період Київської Русі. Саме в цей час на слов'янських землях виникли перші бібліотеки, формувалися перші книжкові фонди, закладалися основи бібліотечної справи.

Книжкова справа у Київській Русі у різних своїх проявах знайшла своє відображення у наукових розвідках Д. С. Ліхачова, Б. О. Рибаківа, М. Н. Тихомірова, П. П. Толочка, М. Ю. Брайчевського, Н.Г. Солонської тощо.

Основним джерелом щодо визначення параметрів результативності дослідження означеної у доповіді проблеми були і залишаються давньоруські літописні зводи і окремі літописи, різних за часом і територією розповсюдження, літописних ізводів, а саме Іпатіївський літописний звід («Повість врем'яних літ», «Київський літописний звід», «Галицько-Волинський літопис»). Переглянуті джерела дозволили вивчити історію складання книжкових фондів у монастирях, їхнього обліку і зберігання та організацію книгописання і поширення книг.

За повідомленнями літописців, перші бібліотеки у Київській Русі з'являються за часів Володимира Святославича при монастирях і соборах, кількість яких у XI–XIII ст. досягала 70 [3, с.174]. Наприкінці X ст. існували Київська (Переяславська) митрополія, єпископії в Новгороді та Ростові, кафедри у Білгороді, Чернігові, Володимирі-Волинському, Полоцьку, Турові. При монастирях створювалися бібліотеки. Книгосховищем слугували палати та хори [3, с. 183]. «Судійський статут», запроваджений на Русі у другій половині XI ст., зобов'язував монастирі створювати бібліотеки, скрипторії, школи, іконописні майстерні,

шпиталі[3, с.226]. Богослужіння у них вимагало відповідної літератури. Бібліотека перебувала у відданні спеціального брата-бібліотекаря. Братія, згідно з його розпорядженням, повинна була приходити у певний час для читання книг[4, с.316].

Монастирі слугували центрами писемності та освіти. Більш-менш заможний монастир зазвичай мав велику бібліотеку. Тут вироблялися певні навички писарів, які займалися переписом книг, тут створювалися літературні пам'ятники, подібні до життів святих, легенд, літописів. Створюючи літописи та переписуючи книги, бібліотеки монастирів відігравали особливу роль у поширенні грамоти й освіти, виступали своєрідним індикатором суспільно-політичного та духовного життя країни.

Статут монастирів передбачав посаду книгозберігача і зобов'язував монахів читати книги. Монастирські бібліотеки, крім зберігання і поширення релігійних творів, одночасно виступали центрами світської літератури. Обсяг книжкових фондів монастирських бібліотек залежав від ролі монастиря в церковному житті, його популярності, економічної спроможності тощо. Однією з особливостей формування книжкових фондів монастирських бібліотек була їхня тематична спрямованість. За змістом фонди монастирських бібліотек поділялися на три основні розділи: книги літургійні; книги для колективного обов'язкового читання; книги келійні, для особистого читання, серед яких були також і світські твори.

Фонди монастирських бібліотек комплектувалися двома способами:

- книги безпосередньо переписувалися у самих монастирях і самостійно перекладалися з грецької чи староболгарської мов. Оригінали творів для перекладу й переписування монастирі добували шляхом обміну цих творів. Для переписування книг при монастирях засновувалися скрипторії, в яких літописці писали літописи і хроніки. Іноді книги замовлялися з-за кордону;

- книги були придбані за кошти, які виділялися фундаторами монастирів. До монастирських бібліотек книги надходили також як внесок від монархів, патріархів, митрополитів, представників відомих князівських та заможних сімей, державних діячів тощо.

За традицією, у бібліотеках монастирів книжки читали колективно, під час трапези, або індивідуально – у келіях, братських лікарнях. Проте з часом фонди бібліотек почали поповнюватися збірниками, прологами, златоусниками, учительними і тлумачними Євангеліями, патериками тощо, що значно розширило коло читачів. Крім настоятелів, монахів-ремесників, діловодів та писарів, читачами бібліотек були також діти. Зміст, який вкладався у читання, передбачав релігійно-моральне удосконалення особистості, формування у неї громадської думки, утвердження соціально-значущих цінностей, патріотичне, моральне й естетичне виховання, залучення до християнської віри.

Книги (рукописні та друковані), що зберігалися в фондах монастирських бібліотек, відображали ідеали світського життя, моральні орієнтири, ставлення людей до своєї історії, допомагали закладати основи національної самосвідомості, виконуючи при цьому навчальну, освітню, виховну, культурну функції.

Першим сховищем богослужбових книг, згідно з «Повістю минулих літ», стала велична Десятинна церква, споруджена Володимиром Великим у Києві у 986–996 рр. У літописі говориться, що князь Володимир прикрасив цю церкву не тільки іконами, хрестами і церковними судинами, а й книгами, привезеними з Корсуня[2, с. 195].

Ярослав Мудрий, згідно з «Повістю...», запросив безліч переписувачів для перепису слов'янських і перекладу грецьких книг, частину з яких він «положи у святой Софії церкви» [2, с. 241], заснувавши, таким чином, бібліотеку при храмі у 1037 р.

Ще одна велика бібліотека Київської Русі була відкрита у Великому Новгороді при храмі Святої Софії. Цей собор був збудований сином Ярослава Мудрого новгородським князем Володимиром у 1045–1051 рр.

Особливою у розвитку книжної справи на Русі була роль Києво-Печерського монастиря, заснованого у в 1051 р. монахом Антонієм з Любича [2, с. 253]. Тут зберігалися не тільки книги з грецьких монастирів – в його стінах бере свій початок руське літописання. Монастир вирізнявся значною чисельністю братії, серед яких були не тільки професійні переписувачі, а й письменники, автори майбутніх літописів та агіографічної літератури. Серед них, особлива роль належить настоятелю монастиря Феодосію, якого дослідники проблеми, не без підстав, вважають автором багатьох агіографічних творів, що збереглися в рукописах. Учнем Феодосія називає себе монах Нестор – автор славнозвісної «Повість минулих літ». За невеликий відрізок часу Києво-Печерський монастир став центром давньоруської писемності і освіти.

Необхідно прислухатися і до повідомлення М. Н. Тихомирова про те, що у київській церкві Святого Іллі, збудованої ще у 944 р., існувала невелика книгозбірня з фондом богослужбової літератури грецького походження [3, с.86].

Отже, протягом понад трьох століть у Київській Русі монастирські і церковні бібліотеки збирали книги, піклувалися про їхнє зберігання, широко використовували їх у богослужбовій, освітянській і культурницькій діяльності. На жаль, лише частина пам'яток давньоруської книжної культури, що колись

належала бібліотекам різних монастирів, соборів і церков, збереглася до нашого часу. Проте, книжна справа, закладена у Х– XIIIст. знайшла своє продовження у бібліотечній і друкарській справі сучасної України.

Література

1. Брайчевський М.Ю. Утвердження християнства на Русі [Електронний ресурс] / М. Ю. Брайчевський. – Київ : Наукова думка, 1988. – 262 с. – Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Braichevskiy_Mykhailo/Utverdzhennia_khrystyianstva_na_Rusi/
2. Повість врем'яних літ: Літопис (За Іпатським списком) / Пер. з давньорус., післяслово, комент. В. В. Яременка. – Київ : Радянський письменник, 1990. – 558 с.
3. Тихомиров Н. Древнерусские города [Электронный ресурс] / Н. Тихомиров. – Изд. 2-ге, доп и перераб. – Москва: Политиздат, 1956. – Режим доступа: <http://www.russiancity.ru./books/b56.htm>.
4. Толочко О. П. Київська Русь / О. П. Толочко, П.П. Толочко. – Київ: Альтернативи, 1998. – 352 с.

УДК 023(477):34(043)

Редкач А.В.

ХАРАКТЕРИСТИКА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

Діяльність будь-якого соціального інституту визначається набором правових і соціальних норм, сформованих у певну легітимну і санкціоновану систему. У системі управління бібліотечною справою найважливіша роль належить законодавству, створенню законів – нормативних актів найвищої юридичної сили та довгострокової дії, регулюючих різні сторони бібліотечної діяльності, відносини державної влади, бібліотек та населення [1, с. 67].

Основою державної політики в бібліотечній галузі є реалізація прав громадян на бібліотечне обслуговування, забезпечення загальної доступності до інформації та культурних цінностей, що збираються, зберігаються та надаються в тимчасове користування бібліотеками. Держава підтримує бібліотечну сферу та її розвиток шляхом гарантованого фінансування бібліотек, пільгової податкової, кредитної та цінової політики, координує діяльність бібліотек усіх форм власності, регулює діяльність бібліотек, що є в державній і комунальній власності [2, с. 5].

Діяльність бібліотек базується на Конституції України, Законах України, а саме : Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про культуру», «Про обов'язковий примірник документів», «Про інформацію», «Про національну програму інформатизації», «Про національну програму інформатизації» та на Постановах Кабінету Міністрів.

Основний закон, який регулює діяльність бібліотек є Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (1995 рік.), який визначає статус бібліотек, правові та організаційні засади діяльності, встановлює вимоги до формування та збереження бібліотечних фондів, бібліотечного обслуговування, визначає права громадян на отримання бібліотечних послуг та скарбів національної й світової культури, зосереджених у бібліотечних фондах. Гарантує право на вільний доступ до інформації, знань, залучення до цінностей національної та світової культури, науки та освіти, що зберігаються в бібліотеках.

У статті 1 цього закону дається визначення поняттю «бібліотека» – це інформаційний, культурний, освітній заклад (установа, організація) або структурний підрозділ, що має упорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації та головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» основою державної політики в галузі бібліотечної справи є реалізація прав громадян на бібліотечне обслуговування, забезпечення загальної доступності до інформації та культурних цінностей [3].

Відповідно до Закону України «Про культуру» (2010 рік), який забезпечує права громадян на доступ до культурних цінностей, бібліотеки, відносяться до базової мережі закладів культури та здійснюють бібліотечно-інформаційну діяльність у сфері культури. Таким чином, діяльність бібліотеки розглядається у контексті загального розвитку культури. Інформація, яку надають суспільству бібліотеки, є основою для розвитку освіти, науки, культури, тобто для задоволення інформаційних потреб сучасного суспільства [4].

Законом України «Про обов'язковий примірник» (1999 рік) визначає правові засади функціонування системи обов'язкового примірника документів та регулює інформаційні відносини, пов'язані з поповненням бібліотечних фондів [5].

Відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації регулюється Законом України «Про інформацію» (1992 рік) [6].

У нових технологічних умовах бібліотеки є активними суб'єктами цього процесу. Залучаючи широке коло користувачів до роботи у новому комунікативному форматі, у тому числі мережевому використанні інформаційних ресурсів, бібліотеки сприяють поступовому формуванню у різних верств населення інформаційної свідомості.

Електронні технології дозволяють реалізувати комплексний підхід до вирішення інформаційних завдань. Бібліотеки надають можливість користувачам отримувати повний комплект різноманітних інформаційних матеріалів, завдяки Інтернет-ресурсам можна не виходячи з дому отримати будь яку послугу. У зв'язку з впровадженням в бібліотеки інформаційні технології, необхідно керуватися Законом України «Про Національну програму інформатизації» (1998 рік). Цей закон визначає загальні засади формування, виконання та коригування Національної програми інформатизації. Сфера дії цього Закону поширюється на відносини, що виникають у процесі формування та виконання Національної програми інформатизації [7].

Для того щоб йти в ногу з часом та залучати населення до користування бібліотеками, були введені платні послуги, керуючись Постановою Кабінету Міністрів України від 1997 р. «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами культури і мистецтв, заснованими на державній і комунальній формі власності».

Згідно із даним законом бібліотеки можуть надавати такі платні послуги:

- формування бібліографічних списків для курсових, дипломних та наукових робіт, каталогів для особистих бібліотек і бібліотек підприємств, установ та організацій;
- підготовка фактографічних, аналітичних бібліографічних та інших довідок для фізичних та юридичних осіб;
- користування міжбібліотечним абонементом
- надання послуг з оформлення електронних реєстраційних документів користувачів документів [8].

В останні роки бібліотеки переживають період оновлення, стрімко змінюють облік, набувають досвіду корпоративної взаємодії в інформаційному просторі. Почали розробляти нові технології бібліотечно-інформаційного обслуговування, вони радикально переорієнтовуються, виконують значно більше функцій.

Таким чином, проаналізувавши нормативно-правову базу бібліотечної справи в Україні, можемо зазначити позитивну динаміку впровадження якісних управлінських рішень щодо вирішення проблем галузі. Досліджені нормативні документи, мають вичерпні дані щодо механізму використання, збереження та розповсюдження документної інформації в бібліотечних мережах, що вказує на змістовний рівень сформованої нормативно-правової бази бібліотечної справи.

Література

1. Прокопенко Л.І. Законодавче регулювання у сфері діяльності бібліотек: нормативно правові аспекти / Л.І. Прокопенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету . – 2015. – №1 . – С.67 – 70.
2. Вилегжаніна Т. Публічні бібліотеки України в інформаційному просторі : правові аспекти діяльності / Т. Вилегжаніна // Бібліотечна планета. – 2005. – № 4. – С. 4 – 6.
3. Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» від 27.01.1995 р. № 35/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995 – № 7. – Ст. 45.
4. Закон України «Про культуру» від 14.12.2010 р. № 2778 –VI // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 24. – Ст.168.
5. Закон України «Про обов'язковий примірник документів» від 09.04.1999 № 595-XIV // Відомості Верховної Ради України . – 1999. – № 18. – Ст. 776.
6. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – N 48. – Ст.650.
7. Закон України «Про національну програму інформатизації» від 04.02.1998 № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України . – 1998 . – N 27-28. Ст.181.
8. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами культури, заснованими на державній та комунальній формі власності : Постанова від 12.12.2011 р. № 2071 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1271-2011-%D0%BF>.

УДК 026(477)(043)

Чумакова О.Є.

З ІСТОРІЇ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ ст. – ПЕРШОГО ДЕСЯТИРІЧЧЯ ХХ ст.

Сучасна наука проявляє інтерес до проблеми осмислення і об'єктивного відтворення маловивчених сторінок історії та культури України, у тому числі історії виникнення та становлення публічних бібліотек.

Процес створення та розвитку публічних бібліотечних закладів, що розпочався у першій половині ХІХ ст., продовжувався як в Росії, так і в Україні. Але чисельність публічних бібліотек не задовольняла читацькі потреби населення. В повітових містах та селах їх майже не було.

Більшість публічних бібліотек складала платні земські та міські бібліотеки, які відкривалися з ініціативи громадських діячів (В. Антоновича, Т. Рильського, П. Житецького, Б. Познанського, К. Михальчука).

Публічні бібліотеки працювали під постійним адміністративно-поліцейським наглядом, їх праця регламентувалася самодержавним законодавством.

У другій половині XIX століття посилювалися утиски українського народу, його мови. Так, в указі П. Валюєва від 20 червня 1863 р. зазначалося, що ніякої малоросійської мови не було, немає і бути не може [1, с. 211]. Друкування українських видань майже припинилося. Так званий Емський указ 1876 р. Олександра II цілком забороняв завозити та публікувати українські книжки, в ньому підкреслювалася неможливість використання української мови. Заборонялося викладання в початкових школах будь-яких дисциплін українською мовою; із шкільних бібліотек були вилучені українські книжки або книжки, написані українофілом.

До складу правління бібліотек обов'язково призначалася особа від духовного відомства. Все це було спрямовано і проти поширення бібліотек на селі. В подальшому нагляд за бібліотечними закладами посилювався. Самодержавне законодавство гальмувало розповсюдження публічних бібліотек, але зупинити цей процес було неможливо.

Уряд не виділяв коштів на організацію бібліотек і тому вони відкривалися і існували завдяки добровільним пожертвуванням, невеликим відрахуванням земських та міських закладів, платі, яку брали за читання газет та книг, членським внескам.

Розміри пожертвувань та кошти, що виділялися на утримання бібліотек, були різними. Значними були і пожертвування громадян. Розміри членських внесків були різні від 3 до 50 карбованців в залежності від членства. Членом бібліотеки міг бути не кожний громадянин. Неповнолітні, військові та засуджені не мали право відвідувати публічні бібліотеки.

Статути, в основному, проголошували широкі демократичні засади діяльності майбутніх громадських бібліотек, кожному члену бібліотечного товариства давали право голосу у вирішенні усіх питань організації та практичної діяльності установи. Однак, бібліотеки постійно знаходилися під наглядом самодержавної адміністрації. Так, при виборах у Бібліотечний комітет (керівний орган бібліотеки) обов'язковими його членами мали бути представники місцевої влади та світського училищного начальства по одному від кожного відомства [2]

Правління бібліотек турбувалося і про найбільш бідне населення. Плата за читання книг була помірною. Цим досягалася мета зробити бібліотеки доступними для бідного класу. А якщо становище читача було скрутним, то дозволяли брати книги безкоштовно.

Кожна бібліотека встановлювала свої правила роботи. Читачі зобов'язані були повертати книги та періодичні видання в бібліотеку не пізніше 7 днів. За кожний прострочений день платили по 5 копійок на користь бібліотек. Та якщо книгу повертали зіпсованою або взагалі не повертали, то відшкодовували їх вартість у повному обсязі.

З розповсюдженням громадських бібліотек збільшувалася кількість читачів. Основну масу читачів складали представники середнього класу, зокрема інтелігенція. Більшість серед них становили чоловіки.

Громадські бібліотечні заклади дбали про свої фонди. Основне місце в них займали періодичні видання та художня література. Вони мали змістовно укомплектований фонд з історії, природознавства, краєзнавства. Бібліотеки намагалися комплектувати свої фонди літературою надрукованою українською мовою.

Проте поповнюватися фонди могли тільки тими творами друку, які не входили в „Алфавітні списки заборонених книг та видань» підготовлені урядом [3].

Виходячи з вищевикладеного можна зробити такі висновки. Процес становлення, функціонування публічних бібліотек, у тому числі громадських, проходив у складних умовах політичного та культурного життя України, що гальмувався офіційним законодавством. Однак прагнення суспільства до культурного, духовного розвитку сприяло відкриттю цих закладів, кількість яких у другій половині XIX століття постійно збільшувалася, поповнювалися їх фонди, зростало число читачів. Таким чином, є всі підстави вважати, що публічні громадські бібліотеки відіграли велику роль у піднесенні культурно-освітнього рівня населення України, розповсюдженні знань.

Література

1. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. – К., 1918.
2. Центр держ. іст. Архів України Статті Уманської громадської б-ки. – Ф 442. – Оп. 625. – Од. зб. 340.
3. Джерело знань/Херсон. обл. управління культури, Держ. обл. б-ка ім. О.М. Горького. – Херсон, 1972. – С. 130.

СЕКЦІЯ
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІОЛОГІЇ ТА РЕЛІГІЄЗНАВСТВА»

УДК 316.032(043)

Гречана К.О.

СІМ'Я ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

В сучасних складних економічних, політичних, соціокультурних умовах важливого значення набуває спеціальний соціологічний аналіз сім'ї, проблем її створення та функціонування. Ще за часів Е. Дюркгейма було обґрунтовано необхідність становлення нової соціологічної теорії – соціології сім'ї. В сучасних дослідженнях сім'я розглядається як соціальний феномен, який об'єднує в собі риси соціального інституту та малої соціальної групи. Так, на рівні суспільства вона постає як соціальна інституція, яка виконує ряд функцій, насамперед репродуктивну та соціалізаційну. Другий рівень - сім'я як мала соціальна група, тобто власне сім'я. Третій рівень – особистість, де сім'я постає як сфера життєдіяльності і покликана задовольняти певні людській потреби.

Мета цієї роботи – розглянути поняття та сутність сім'ї як соціального інституту, особливості його створення та функціонування.

Під соціальним інститутом розуміємо стійкий комплекс формальних і неформальних правил, принципів, норм, установок, за допомогою яких суспільство регулює і контролює діяльність людей в найбільш важливих сферах людського життя. Це заданий набір доцільних стандартів поведінки певних осіб у конкретних ситуаціях. Стандарти поведінки організовуються в систему ролей і статусів.

На перших етапах розвитку суспільства відносини між жінкою і чоловіком, старшими і молодшими поколіннями регулювалися племінними і родовими традиціями та звичаями, які базувалися на релігійних і моральних уявленнях. Сім'я - це союз, заснований на інстинктивних і емоційних прихильностях.

Як і всі інститути суспільства, сім'я є системою прийнятих норм і процедур для здійснення певних важливих для суспільства функцій. В даному випадку вона визначається як група пов'язаних відносинами шлюбу чи спорідненості людей, яка забезпечує виховання дітей і задовольняє інші суспільно значущі потреби.

Відомий польський соціолог Я. Щепанський наголошує, що особливе значення сім'ї випливає з двох її основних функцій, які вона виконує в рамках суспільства: перша полягає в тому, що сім'я – це єдина соціальна група, яка збільшується не завдяки прийому нових членів ззовні, а завдяки народженню дітей. Отже, це група, яка підтримує біологічну безперервність суспільства. Друга її основна функція полягає в передачі культурної спадщини суспільства від одного покоління до іншого [1].

Соціологія сім'ї, досліджуючи шлюбно-сімейні стосунки, використовує такі поняття й категорії, що відображають основні аспекти функціонування сімейної групи, – умови та спосіб життя сім'ї, її структуру, функції, спосіб мислення (сімейна ідеологія), успішність функціонування, етапи життєвого циклу тощо.

Структура сім'ї визначається усією сукупністю стосунків між її членами, включаючи, крім стосунків родинності, системи господарських та духовно-моральних стосунків, у тому числі владних. Структура сім'ї та її внутрішня організація залежать від багатьох факторів, визначальним серед яких є тип подружжя. В історичній ретроспективі відомі подружжя двох видів: моногамні й полігамні.

Патріархальна сім'я це сім'я складна, відрізняється багатодітністю і міцністю всередині сімейних зв'язків. Виражена влада старшого чоловіка і чоловіче верховенство. Жінки як правило не працюють, займаються будинком, дітьми і ведуть господарство. Часто такі сім'ї сповідують якусь релігію.

Демократична сім'я - це сім'я на рівних. Таку сім'ю відрізняє високий духовно-психологічний рівень, культура почуттів і поведінки. Подружжя в такій сім'ї одностороннє, у них демократичне ставлення до сімейного доходу, до домашніх обов'язків, до вирішення конфліктів, у них рівний контроль грошових коштів. Подружжя як правило задоволені шлюбом, а соціологи вважають такий шлюб і такі сім'ї стабільними.

Третій тип до якого відносять більшість сучасних сімей називається перехідним типом. Це сім'ї далекі від патріархальних відносин, ну і далекі від демократичної сім'ї. Сім'ї перехідного типу найбільш нестабільні. Саме цей тип сімей дає великий відсоток розлучень. Характерною рисою такої сім'ї є жіноче верховенство. Вона самостійно веде господарство, організує побут сім'ї, дозволяє, самостійно приймає будь-які рішення, яке так само стосуються і дітей і чоловіка. Чоловік в такій сім'ї не має верховенство, у нього немає належного авторитету чоловіка і батька. З цим часто пов'язані сімейні конфлікти, які доходять до розлучення. Така сім'я згубно позначається на вихованні дітей, змінюючи дитячий характер.

Для розуміння сім'ї як соціального інституту велике значення має аналіз ролевих стосунків у сім'ї. Сімейна роль - один з видів соціальних ролей людини в суспільстві.

Функції сім'ї: репродуктивна; соціалізація та виховання; господарсько-побутова; рекреаційна; соціально-статусна тощо.

На цьому можна зробити висновок, що сім'я є джерелом людяності, моральності. Сім'я тримається на трьох видах любові: подружньої, батьківської і дитячої, які і складають її гуманістичну основу. Сім'я – це світ в якому ми живемо, світ, який ми створюємо самі.

Література

1. Лукашевич М.П. Соціологія сім'ї : підручник / М.П. Лукашевич, Ф.Ф. Шандор. – К. : Знання, 2013. – 223 с.

2. Лукашевич М. П. Соціологія. Загальний курс: підручник / М.П. Лукашевич, М.В. Туленков. – К.: Каравела, 2004. – 456 с.

УДК 292.11(043)

Кондрат'єва В.Д.

РЕЛІГІЙНИЙ КУЛЬТ ДАВНІХ ГРЕКІВ

Зміна історичних умов життя людей призводить до зміни форм релігії. Перехід від первісності до цивілізації викликав перетворення не тільки в соціально-економічній і політичній сферах, а й у сфері духовній. Люди не тільки навчилися будувати міста й іригаційні канали, приручили тварин і винайшли писемність – разом з цим з'явилися приватна власність, соціальна нерівність, писане право, армія й інші державні інститути. Виникли нові, досконаліші форми релігії, що відповідали різко зрослому рівню матеріальної і духовної культури [1, с. 111].

На зміну родоплеменним віруванням приходять етнічні релігії, які ще називають національними чи національно-державними. Етнічні релігії – це такі релігійні вірування, які, як правило, охоплюють своїм впливом всі прошарки населення в межах однієї національної держави. Не всі народи пройшли етап етнічних релігій. Деякі сприйняли у своєму світогляді якусь світову релігію, знаходячись ще на стадії родо-племенної. Так, більшість арабських і африканських народів не проходили стадію етнічних релігій і відразу прийняли одну із світових [4, с. 44].

До числа етнічних і регіональних релігій відносять і ті релігії, які можна позначити як давні – давньоєгипетську, давньогрецьку, давньоримську, давньовавілонську, і релігії, що також з'явилися багато сторіч і навіть тисячоріч тому, однак зберігаються в багатьох країнах світу й у наш час – індуїзм (Індія), конфуціанство й даосизм (Китай), синтоїзм (Японія), зороастризм (Іран), іудаїзм (релігія єврейського народу) [1, с. 111].

Давньогрецька релігія – система політеїстичних вірувань і культів племен та народів Стародавньої Греції, що з'явилися і оформилися в період виникнення й розвитку рабовласницького суспільства. Характерними особливостями цієї релігії були уособлення й одушевлення явищ природи (анімізм), пов'язані з ними людиноподібні боги та тлумачення їхньої поведінки за допомогою міфів [2, с. 23].

Релігійні погляди, уявлення, почуття мають специфічний спосіб буття і формування – культову практику (культову діяльність) [5, с. 21].

Культ (лат. *cultus* – догляд, поклоніння) як один із основних елементів релігійного комплексу – передусім система дій і засобів впливу на надприродне. Жодна релігія не може існувати без культу. Це спосіб існування релігійних уявлень та почуттів. Зміст культових дій визначається відповідними релігійними уявленнями, ідеями, догмами [5, с. 21].

Як зазначає Черній А. М., культова система в Давній Греції не була монолітною, оскільки тут ніколи не було державної релігії. В ній існували різні культу, найпомітнішими серед яких є культу Аполлона і Діоніса, що протиставлялись один одному. Якщо бог сонячного світла, мудрості, покровитель мистецтв Аполлон символізував розум, закон, гармонію, то бог виноградарства і виноробства Діоніс уособлював стихійні, руйнівні сили [5, с. 22].

Особливості давньогрецького культу зумовлювалися сприйняттям богів як могутніх, але зрозумілих істот, що в обмін на жертвоприношення мали виконувати людські прохання. В жертву богам приносились як різні продукти, так і тварини (котрі мали бути бездоганними), а іноді, хоча й дуже рідко – люди. Релігійні обряди також включали покладання вінків на вівтарі, прикрашення ними статуй богів, співи священних гімнів чи молитов. Важливе місце займали полісні культу, котрі сприймалися як загальнонародна державна справа (наприклад, панафінеї). У Давній Греції, на відміну від Давнього Єгипту, жерці не були відокремленою привілейованою кастою і фактично були держаними службовцями, що підкорялися законам, обов'язковим і для інших громадян. Вони не навчали релігії, не створювали богословських праць, хоча й мали певний вплив в суспільстві [3, с. 150].

Особливий елемент давньогрецького релігійного культу – храми, найдавніші з яких збудовано в XII ст. до н.е. Вони вважались пристанищем богів, уособлених у скульптурах. Спочатку за храми правили звичайні житлові будинки. Потім їх спеціально споруджували у місцях традиційного поклоніння богам –

на гірських вершинах, біля священних дерев і джерел, у священних галях і дібровах. Храми споряджали усім, що вважалося необхідним для бога. Вогнище мало форму вітара. Для зберігання начиння і посуду відводили невелике приміщення – опіс-тодом («задня кімната»). У передній частині були сіни, у центральній – колони, які згодом з'явилися і на фасаді. Так виник тип храму з колонами біля входу – простиль; із колонами з тильного боку – амфіпростиль, з колонами з обох боків – периптер, із двома рядами колон – диптер. Спорудження храмів з колонами і статуями стимулювало розвиток архітектури та скульптури, які стали провідними у давньогрецькому мистецтві й надовго окреслили тенденції розвитку мистецтва Європи загалом [3, с. 151].

В елліністичну епоху полісна релігія спочатку витісняється різними релігійно-містичними течіями і філософськими вченнями, а з появою християнства релігія стародавніх греків остаточно відкидається [3, с. 151].

Отже, культ у греків зберігався, у вигляді традицій від епохи героїв Гомера до значно більш пізніх періодів грецької історії, аж до римського завоювання і навіть після нього, майже до самого введення християнства як державної релігії у Візантійській імперії. У першу чергу, природно, варто вказати на здійснення жертвоприносин. Жертви могли відбуватися як у храмах, так і поза ними. Храми споруджувалися звичайно на височинах і відокремлювалися від інших будинків огорожею. Усередині храму встановлювали зображення визначеного бога і вітвар для жертв. Існували окремі приміщення для пожертвувань і священних реліквій. Криваві жертвоприносини відбувалися на особливій площадці перед храмовим будинком, але усередині огорожі.

Релігія давніх греків значною мірою живилася надбаннями давньогрецьких науки і мистецтва, яке вважається одним з найунікальніших в історії людства.

Література

1. Кислюк К. В. Релігієзнавство / К. В. Кислюк, О. М. Кучер. – Київ: «Кондор», 2005. – 636 с.
2. Колодний А. М. Основи релігієзнавства. Курс лекцій. – Дрогобич – Київ, 2006.
3. Основи культурології / [Л. О. Сандюк, Н. В. Щубелка, М. Ф. Шмиголь та ін.]. – Київ: «Центр учбової літератури», 2012. – 400 с.
4. Релігієзнавство: Навчальний посібник / [А. М. Колодний, Л. О. Филипович, Л. І. Мозговий та ін.]. – Київ: «Центр учбової літератури», 2009. – 264 с.
5. Черній А. Релігієзнавство: Посібник/ Анатолій Черній,. - К.: Академвидав, 2003. - 351 с.

УДК 316.032(043)

Сапаров М.О.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

В сучасних складних соціально-економічних умовах важливого значення набуває створення умов для ефективної соціалізації та розвитку молоді. Саме студентська молодь є найбільш соціально-активною та ініціативною соціально-демографічною групою у структурі сучасного суспільства, якій притаманні специфічні фізіологічні, психологічні, пізнавальні, культурно-освітні та інші властивості.

Соціалізація студентської молоді в процесі навчання включає не тільки засвоєння знань і умінь, але й придбання навичок життя у дорослому суспільстві, соціально-психологічної та професійної спрямованості, що забезпечує не тільки успішну діяльність, але й сприяє самореалізації.

У той же час представники цієї соціально-демографічної групи у процесі своєї соціалізації можуть стикатися з певними проблемами, що зумовлено дією як об'єктивних (зовнішніх), так і суб'єктивних (внутрішніх) чинників. Передусім важливого значення набуває саме зміна соціального статусу особистості внаслідок вступу до вищого навчального закладу та отримання першого досвіду дорослого життя.

У зв'язку з цим, метою цієї роботи є розгляд особливостей соціалізації студентів першого курсу вищого навчального закладу (ВНЗ).

Процес соціалізації людини, її формування та розвиток, становлення як особистості відбувається у взаємодії з навколишнім середовищем, яке впливає різними соціальними чинниками. Усі чинники можна звести до трьох груп: 1) макрочинники (суспільство, держава, планета, світ і космос), 2) мезочинники (етнокультурні умови й тип населення, в яких живе і розвивається людина, засоби масової інформації), 3) мікрочинники (сім'я, дитячий садок, школа, позашкільні виховні установи, релігійні організації, товариства однолітків), це середовище називають соціумом або мікросоціумом. Вони різною мірою безпосередньо впливають на кожну конкретну людину [1]. Однак людина не є пасивним членом середовища, виконавцем запропонованих, заданих її статусом ролей. Активність особистості, її взаємодія із соціальним середовищем і самовизначення виявляються, по-перше, у виборі й зміні свого соціального статусу (який залежить від об'єктивних умов соціалізації особистості, але й від її самостійного рішення), по-друге, у характері виконання соціальних ролей.

Вищі навчальні заклади виступають важливим агентом соціалізації, і особливо, професіоналізації особистості. Початок студентського життя - це період адаптації до нових соціальних умов навчання у ВНЗ. Студентам необхідно прийняти нову соціальну роль, засвоїти вимоги факультету, звикнути до нового колективу, долучитися до професії. Це важливий етап професійного становлення особистості, коли відбувається розвиток інтересу до майбутньої професійної діяльності й формування уявлень про майбутню професію. Зміна соціальної ситуації призводить до появи невпевненості, дискомфорту, розгубленості в більшості студентів, тому однією з основних проблем сучасної освіти є питання про те, якими засобами можна поліпшити процес адаптації і входження до професії першокурсників [2].

Процес соціалізації – це двосторонній процес, що включає, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків, з іншого - процес активного відтворення індивідом системи соціальних зв'язків завдяки його активній діяльності, активного включення в соціальне середовище [2].

Отже, для успішної соціалізації, по-перше, необхідно створити певний адаптаційний простір для студентів першокурсників в межах ВНЗ, по-друге, сприяти активності самих першокурсників у процесі їхньої соціальної адаптації.

На прикладі Маріупольського Державного Університету (МДУ) проілюструємо напрямки навчально-виховної діяльності щодо соціальної адаптації студентів першого курсу.

По-перше, у кожній академічній групі є куратор, який не тільки регулює навчальний процес, а й допомагає студентам справитися з труднощами, виникаючими в процесі навчання, організовує культурно-масові та освітні заходи, де кожен студент може проявити себе.

По-друге, діяльність органів студентського самоврядування та профспілки, а саме: Студентський клуб та Студрада, студентська секція Профкому, де студенти можуть розвинути свій творчий потенціал та проявити свою ініціативність. Такі органи студентського самоврядування мають важливе значення у процесі адаптації студентів до ВНЗ. Профспілка на рівні університету відстоює позиції студентів перед державою, і дає соціальну підтримку.

По-третє, в університеті функціонує психологічна служба, яка допомагає студентам вирішувати проблеми та складні життєві ситуації.

Таким чином, розглянувши особливості соціальної адаптації студентів першого курсу до навчально-виховного процесу у ВНЗ, ми можемо зробити наступні висновки.

Соціалізація в період навчання у ВНЗ має важливе значення в розвитку кожної людини. Вона може проходити як природно і легко, так і складно і проблематично. Адже навчання – це перехідний момент між юністю і зрілим життям. Тому організація навчально-виховного процесу у ВНЗ має сприяти ефективній соціальній адаптації першокурсників. У ВНЗ повинні бути створені всі умови для швидкого вирішення проблем, які виникають у першокурсників. Це сприятиме їхній ефективній адаптації та соціалізації, що створить умови для подальшої їх самореалізації та професіоналізації.

Література

1. Лукашевич М. П. Соціалізація. Виховні механізми і технології: Навч.- метод. посібник. – К.: ІЗМН, 1998. – 112 с
2. Андреева Г. М. Социальная психология : учеб. для высш. учеб. зав. / Г. М. Андреева. – М. : Аспект-Пресс, 2006. - 365 с.

УДК 292(043)
Семенова М.Б.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РЕЛІГІЇ З НАУКОЮ

Від початку цивілізації людство намагається осмислити світ, знайти своє місце в ньому, зрозуміти сутність всіх речей і явищ. Накопичення практичних і світоглядних знань на зорі історії відбувалося в рамках міфологічного, а потім і релігійного світорозуміння. Згодом, поступово розвивається філософський світогляд, генетично пов'язаний з релігійним і одночасно детермінований формуванням конкретно-наукових знань про реальність.

Наука - це система досягнутих знань про спостережувані нами явища дійсності. Спочатку треба розібратися у значенні цих слів. Наука - це система, тобто не випадковий набір знань, але струнке, впорядковане поєднання. Наукова діяльність рухається, вона є процес «творення істини шляхом досвіду і умогляду». Цей процес в науці є чимось динамічним: воно проходить через питання, пошуки, сумніви, припущення, які потім можуть виявитися і хибними. І тільки знання, тобто справжні відображення дійсності, - складають встановлене, статичне утримання науки, знання, тобто доведені, загальнообов'язкові, загальновизнані, об'єктивні судження, виправдані і логічно, і емпірично, і умоглядом, і досвідом. Це знання про явища, тобто проявах життя, природи, але не про її сутності

(феноменах, а не номенах), про світ, як ми його бачимо, споглядаємо, але не про мир, як він є сам по собі, по суті.

Знання більше, ніж наука. Воно досягається і тими вищими здібностями духу, якими не володіє наука. Це перш за все інтуїція, тобто безпосереднє чуття істини, яке вгадує, прозирає її, пророчо передбачає там, куди не досягає науковий спосіб пізнання. Ця інтуїція все більш займає увагу філософії. Нею ми живемо набагато більше, ніж припускаємо. Вона-то і веде нас в іншу, вищу область духу, - тобто в релігію.

Широко кажучи, релігія – це і є ставлення до Абсолютного, до Того, Кого ми називаємо Богом. Так як це ставлення є у будь-якого - навіть атеїста, - то і прийнято говорити, що у кожного є своя релігія. Але, яка приймається у такому вигляді, в широкому сенсі, релігія може бути і правильною і неправильною, правдивою і неправдивою, моральною і не моральною - в залежності від того, що ми розуміємо під абсолютною, вищою і останньою цінністю світу і як до неї ставимось – у що віруємо і як віруємо, що приймаємо і що відкидаємо[1, с. 3].

В процесі історії взаємозв'язки науки і релігії характеризувалися як гострими, нерідко трагічними конфліктами, так і спробами примирити науку і релігію. Конфлікти відбувалися, коли релігія намагалася привласнити монопольне право визначати все духовне життя суспільства, бути вищим арбітром істини в поглядах на світ. Ці конфлікти висловилися, наприклад, у створенні інквізиції в Середні віки, або, навпаки, в антирелігійну боротьбу, яка проводилася в СРСР. В результаті культура виявлялася в збитку, уповільнювався її збалансований розвиток, в тому числі страждала система освіти, мистецтво, мало місце насильство і збройні конфлікти, знищувалося багато соціально-культурних цінностей.

У боротьбі з теологією наука завоювала собі право на незалежне від релігії існування. Відбулося розмежування сфер релігійної віри і наукового пізнання - наука, пізнаючи навколишній світ, використовує власні методи і згідно з принципами наукового мислення пояснює його на основі внутрішніх закономірностей розвитку. У свою чергу релігія зосередила свою увагу на так званих граничних питаннях людського буття, зокрема на питаннях про походження людини, сенсу і цінності життя, безсмертя душі, її існування в потойбічному світі[2, с. 352].

Ньютон (1642-1727 рр.) В своїй капітальній праці «Системи світу» пише: «Небесний Владика управляє всім світом, але не як душа його, а як Володар Всесвіту. Внаслідок Його верховної влади ми називаємо Його верховним Богом. Він править усім світом, тим, що є, і тим, що може бути. Він завжди і всюди Той же Єдиний Бог. Ми дивуємося Йому через Його досконалість, поважаємо Його і схилиємося перед ним через Його безмежну владу. Бог же без верховної влади, без провидіння і без мети в своїх творіннях був би нічим іншим, як роком або природою. Із сліпої фізичної необхідності, яка завжди і скрізь однакова, не могло б статися ніякого різноманіття, і все це відповідне місцю і часу різноманітність створених предметів, що становить лад і життя всесвіту, могло статися тільки за думки і волі Істоти самобутнього» [1, с. 8].

Починаючи з часів первіснообщинного ладу з 10 тис. до н.е. і аж до XVI ст. релігія існувала одноосібно або превалювала над наукою, формуючи у людей, що живуть міфологічну і релігійну картини світу. У період Середньовіччя почали проводитись перші практичні наукові дослідження, наприклад в області механіки і поступово склалися приватно-наукові картини світу, підпорядковані теології. З приходом Нового Часу, підготовленого епохою Відродження, в XVII - XIX ст. наука займає чільне місце, витісняючи релігію і оголошуючи перевагу раціональної наукової істини над чуттєвим ірраціональним пізнанням духовного життя[3].

Еволюція культури і співвідношення в ній науки і релігії мали не завжди послідовний, а стрибкоподібний характер, що призводило до суперечок і конфліктів, що уповільнює часом культурний розвиток соціуму.

Здавалося, що після наукової революції XX ст. наука назавжди витіснила релігію і довела її архаїчність і непотрібність в сучасно світі. Однак насправді наука не змогла вирішити багато питань, а її бурхливий розвиток і нові відкриття вимагали морально-етичної оцінки, яку здатна дати тільки релігія. Тому актуальним стало примирення релігії та науки, відкриття діалогу між ними, що сформувало змішану картину світу.

Тому ми можемо сказати, що релігія і наука є рівноцінними, але різними компонентами культури, як сукупності матеріальних і духовних досягнень людства.

Література

1. Войно-Ясенецький В. Ф. (Архиєпископ Лука). Наука и религия // В.Ф. Войно-Ясенецький (Архиєпископ Лука) – М.: Бином, 2006. – С. 3-27.
2. Брук Д.Х. Наука и религия // Д.Х. Брук. – М.: ББИ, 2004. - С. 352.
3. Маркова Л.А. Наука и религия. Проблемы границы // Л.А. Маркова. – М.: Алетея, 2000. - С. 256.

СЕКЦІЯ
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОЛІТОЛОГІЇ: TRUMPASTING»

УДК 327(73:470+571)«2016»(043)=1

Алтуніна К.І.

U.S. - RUSSIA RELATIONSHIPS FORECASTING

No foreign policy question loomed larger during the bitter presidential campaign than U.S. relations with Russia. Hillary Clinton painted Russian President Vladimir Putin as an aggressive autocrat who threatens U.S. national security, while Donald Trump treated him as a strong and decisive leader with whom Washington could do business [1].

However, the real prospects both for bilateral relations of U.S and Russia and for the global context on the whole are yet to be revealed.

But still it's obvious that Donald Trump's success marks an end of an era and a change of landmarks in global politics. It is this shift that will determine everything else, including what will happen between Russia and the United States [2].

Nowadays there are three main points of view with regards to U.S.-Russia relations after the United States presidential election, 2016.

According to the first point of view we should expect improvement in U.S.-Russian relations.

It's mentioned that Trump isn't going to criticize Putin for building a Potemkin democracy at home. His Administration will see no value in challenging Russia's claim to Crimea or in going nose to nose over the broader question of Ukraine, an issue Putin cares deeply about. Trump wants to destroy ISIS, preferably with Russian help, and he doesn't care about the Syrian strongman's use of chemical weapons against civilians. Trump isn't going to treat Putin like a thug and his country as a second-rate power. He might even ease U.S. sanctions against Russian businesses and individuals. The U.S. could benefit from better relations with Russia in managing growing tensions with Europe, coordinating to help stabilize Middle East hot spots and even dealing with problems in Asia [1].

As proof of this point of view we can take into consideration the words of Donald Trump, 'I want a better relationship with everybody. And with Russia, yeah. If we can get along with Russia, that's very good' [3].

In accordance with another viewpoint, Donald Trump is more interested in restraint and the U.S.-Russia relations won't alter greatly.

John Mearsheimer, a professor at the Chicago University and a scholar of political science assumes that 'Donald Trump will fail to substantially alter the U.S. policy toward Russia'. He also admits that 'Trump instinctively is opposed to global domination. It's more profitable for him not to intervene in conflicts that don't affect the U.S'. On the other hand speaking of the tensions between the Kremlin and the White House, 'there is no possibility of an open conflict between Russia and the United States. The Russians and the Americans have no good reason to be competing with each other in a serious way' [4].

According to the third point of view Donald Trump may become the Kremlin's "Icebreaker". Throughout the US presidential election campaign, Russian officials openly favored Trump, repeatedly praising the Republican candidate for sharing Moscow's dislike of the existing international order. But now that Trump's brash and erratic leadership style might well end up posing serious challenges for the Kremlin.

It is highly likely the Kremlin hopes Trump is a latter-day "icebreaker" who can act as a catalyst of global disorder and thereby advance Russia's interests. Judging by Trump's statements on the campaign trail, the American president could well end up destabilizing the existing order in several ways: by undermining trust in US security guarantees; by attacking global institutions; by revising trade agreements; and, last but not least, by pursuing what some commentators characterize as "politics of deliberate uncertainty." If Trump acts as Russia desires, it could result in an isolationist America quarreling with its old allies in ways that weaken the "historic West" and provide Moscow with lots of extra room for maneuver. But Russian leaders may think Trump's rise is a dream-come-true, but this president has a political history of confounding expectations. The Kremlin should worry about Trump's mercurial personality. Until recently, Putin has effectively had a monopoly on pursuing the "politics of deliberate uncertainty," something that gave Russia a diplomatic edge over other international actors. Now, Putin may have met his match. As a Moscow Times columnist aptly put it, 'predictable enmity is now out the window' [5].

So, over the course of the recent U.S. presidential campaign, Donald Trump broke new ground with his consistent praise of Russian President Vladimir Putin but still it's hard to predict the U.S.-Russia relations in the future. But it's undoubtedly that Trump's success provokes a change of some of landmarks in global politics. It is this shift that will determine everything else, including relations between Russia and the United States.

References

1. Bremmer I. Trump Will Thaw Chilly U.S.-Russia Relationship (2016). – Available at: <http://time.com/4574480/us-russia-relationship/> (accessed 03.12.2017).
2. Lukyanov F. Pitfalls as well as profit: Why Trump rule will also be a risk for Russia. Russia Beyond The Headlines (2016). – Available at: http://rbth.com/opinion/2016/11/21/pitfalls-as-well-as-profit-why-trump-rule-will-also-be-a-risk-for-russia_649587 (accessed 03.12.2017).
3. Trump: 'I want to get along with Russia' (2016) . – Available at: <https://www.rt.com/usa/336501-trump-russia-relations-putin/> (accessed 03.12.2017).
4. Donald Trump won't fix Russia-U.S. relations, scholar says (2016). – Available at: http://www.upi.com/Top_News/Opinion/2016/10/19/Donald-Trump-wont-fix-Russia-US-relations-scholar-says/2241476888231/ (accessed 03.12.2017).
5. Russia: Will Trump Become the Kremlin's "Icebreaker"? (2016). – Available at: <http://www.eurasianet.org/node/81331> (accessed 03.12.2017).

УДК 811.325.254.6

Вознюк С.В.

TRUMP ILLEGAL IMMIGRATION FORECASTING

Donald J. Trump, the newly elected President of the USA, was accepted rather ambiguously by different social groups not only in the USA itself, but also in all corners of the world. On November 16 The Washington Post wrote: "Shocked. Numb. Terrified. For many people who had expected to celebrate a Hillary Clinton victory on Nov. 9, the election instead marked what has felt like a descent into a frightening, surreal place" [1].

Mr. Trump said his administration would usher in a new "Industrial Revolution". He promised sweeping changes to trade policy, national security, infrastructure, military spending and immigration. He said he wanted to work with Democrats but said he could get the work done without them, even without his supporters [2].

Some people compare Trump with Viktor Yanukovich or Vladimir Zhirinovskiy, appealing to the way of his provocative behavior and sometimes illogical actions. Perfect example of it is his speech at the Fox News Republican presidential debate on Thursday, where he, while trying to explain why he can rule the Administration, suggested that he has a large penis: "Look at those hands. Are they small hands? And he referred to my hands – if they're small, something else must be small. I guarantee you there's no problem, I guarantee" [4].

Other ones say Donald Trump is the new Hitler or Mussolini, because of his radical thoughts concerning immigrants. Opposition to immigration isn't necessarily racist, assuming that America does have a problem with it. But in today's intercultural world such cardinal actions can cause rather negative consequences. During the interview NBC News' Meet the Press Trump was asked: "So you're going to split up families? You're going to deport children?" "Chuck, no, no," he answered. "We're going to keep the families together. We have to keep the families together, but they have to go." Asked "what if they have no place to go", Trump said: "We will work with them. They have to go. Chuck, we either have a country, or we don't have a country" [3].

Honestly saying, Donald Trump seems to have no idea how to cope with his new duties and country in total. He wants to deport millions upon millions of undocumented immigrants. He wants to bar Muslims from visiting the United States. He admires various foreign strongmen and dictators, and has even retweeted a quote from Mussolini.

Hundreds of thousands of young immigrants living in the United States illegally have willingly come out of the shadows and identified themselves to the Obama administration on the promise that they would be safe from deportation and allowed to work. Some may now regret that decision as Trump has promised to immediately scrap the programme that protected them. If he does, it is not clear whether he would take action against the more than 741,000 participants of the amnesty programme. But if he decides to pursue them, the government now has their addresses, photographs and fingerprints.

Immediately deport 2 million illegal immigrants - this is the plan for the first 100 days of the presidency of Donald Trump. He also wants to reduce legal migration, and cancel the automatic getting US citizenship by the birthright. On the agenda appears Trump's idea about "an impenetrable physical wall" on the southern border, and what is more Mexico will pay for that wall. These statements seem to be ridiculous. After the victory many Trump's followers are not so sure about his deportation politic strategy. Immediate deportation can and will cause problems with job placement, and of course it will undermine the reputation of the US.

Hopefully the President-elect Donald Trump will change his strategy according to illegal immigration in the USA. Even if he really makes his promises come true, the process of deportation shouldn't be very quick and it should deal only with criminal illegal immigrants.

References

1. From despair to resolve, how people who did not vote for Trump are coping with the loss [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://www.washingtonpost.com/news/inspired-life/wp/2016/11/16/from-despair-to-resolve-those-who-did-not-vote-for-trump-are-coping-with-the-loss/?utm_term=.6f3e6524ee7d
2. Donald Trump Promises to Usher In New ‘Industrial Revolution’ in Ohio Rally [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.wsj.com/articles/donald-trump-promises-to-usher-in-new-industrial-revolution-in-ohio-rally-1480647242>
3. Donald Trump says illegal immigrants ‘have to go’ during NBC interview [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.theguardian.com/us-news/2015/aug/16/donald-trump-says-illegal-immigrants-have-to-go-in-nbc-interview>
4. Donald Trump just defended his penis size at the Republican debate [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.vox.com/2016/3/3/11158910/trump-penis-republican-debate-fox>

УДК 327(477:73)«2016»(043)

Галицына А.О.

ПЕРСПЕКТИВЫ УКРАИНЫ В ЭПОХУ ТРАМПА

Несколько недель назад мир облетела новость о том, что новым 45 президентом США станет 70-ти летний миллиардер и строительный магнат Дональд Трамп, который на очередных выборах 9 ноября 2016 года был выбран подавляющим числом выборщиков (306 из 538 в 30 штатах из 50 + 2-й округ Мена). Несмотря на то, что было множество скандалов вокруг президентской гонки (утечки секретных материалов с мейлов Вашингтонского истеблишмента в Wiki Leaks[1], болезненности и плохого состояния Хиллари Клинтон, секс скандала «Pizza Gate», политических убийств, оплаченных митингов Джорджем Соросом и ко., а также давления административного ресурса и поддержка экономической, медийной и политической элитой страны одного из кандидатов, запрет на присутствие и мониторинг за выборами иностранными наблюдателями) выборы признаны честными, а проигравшая сторона с достоинством поздравила победителя. Уходящий президент Барак Обама встретился в Белом Доме с будущим новоиспечённым президентом и пожелал ему удачи на президентском посту. В мире настала новая политическая реальность и началась новая эпоха для глобальных перемен.

Что именно позволило победить кандидату от республиканской партии - Дональду Трампу, в президентской гонке против Хиллари Клинтон, кандидатки от демократов? Стоит, конечно же, отметить, что у Хиллари Клинтон было гораздо больше шансов выиграть выборы, чем у её оппонента: на её стороне был тогдашний президент США, Барак Хусейнович Обама. Возможно, одним из главных инструментов победы Трампа стал его личный аккаунт в Twitter для активной работы с интернет-аудиторией на просторах всемирной паутины [2].

Трамп в большинстве своём стал возможен и благодаря феномену Владимира Путина и его непопкоректной политики, а также проводника традиционных для всех стран мира ценностей и последовательного борца против наднациональной олигархии и транснациональных корпораций [3] За кандидата от республиканцев проголосовала так называемая «одноэтажная» Америка, то есть белые американские протестанты среднего возраста проживающие в центре страны. Электоральная база Трампа раскинулась на широких просторах страны от Аляски до Флориды и от Каролины до Аризоны. В отличие от Клинтон, за которую, как и за её мужа, проголосовали в основном мегаполисы западного и восточного побережья штатов. После победы Трампа на выборах лозунг его команды “Make America Great Again” звучит снова актуально. Выполнит ли он свои популистские и бравадные обещания покажет время.

Тем временем следует рассмотреть назначение Трампа на президентство в США и с другой стороны. Каким образом это скажется на американо-украинских дипломатических отношениях, и что вообще такого рода перемены сулят Украине?

Следует сказать, что по вхождению Украины в Европейский Союз было нанесено несколько мощных последовательных и ошеломительных ударов с различных сторон:

- 1) Нидерландский референдум о подписании ассоциации с Украиной (проголосовали против подписания);
- 2) Брексит (то есть выход Великобритании из состава ЕС);
- 3) и наконец-таки, победа Трампа и приход новой администрации в Белый Дом.

На наших глазах продолжают происходить и другие события, которые заставляют волноваться о будущем Украины в ЕС и самого ЕС. Выборы в Молдавии, Болгарии, где к власти пришли евроскептики, желающие выйти и критикующие Париж с Берлином за их геополитические амбиции. Последующие выборы во Франции, Австрии и Германии в апреле 17 года, на которых по данным социальных опросов и праймериз лидируют левые и правые силы.

Например, возьмём Францию. Кто бы там не победил ситуация для ЕС будет развиваться крайне непредсказуемо. Если победит Франсуа Вийон, то ЕС скорее всего ожидает реформация и реконструкция, при победе более национально направленной Мари Ле Пен вообще может стоять вопрос о существовании ЕС как конфедеративной структуры множества государств. Разница между ними невелика, но ощутима: громкий развал или болезненная, но столь ожидаемая и необходимая перестройка всей надгосударственной архитектуры и преодоления дипломатического кризиса в странах западного мира.

С самого начала Соглашение об ассоциации Украины с ЕС не обещало Украине вхождения в состав ЕС. Для этого необходимо внимательно изучить документ, подписанный обеими сторонами желательно на языке оригинала (английском), и тщательнейшим образом просмотреть все пункты и подпункты договора [4] Соглашения не давало никаких прав и перспектив в продвижении по европейскому пути, а всего лишь ставило Украину на одну позицию с другими странами, которые также подписали ассоциацию: Турция, Чили, Грузия, Молдова, Марокко, Ливан и т.д.

Спустя три года мы имеем такие итоги. В мире идут тектонические изменения, которые касаются и Украины. И вот как раз совсем недавно в сети был опубликован документ на счёт судьбы Украины на общеевропейском поприще. Пока не подписанный, но уже имеющийся [5].

«Сейчас мы ведем спокойный трехсторонний диалог о разработке компромиссного документа – я его называю решением. Он предусматривает пять ключевых вещей:

1. Соглашение не предусматривает членства Украины в ЕС; 2. Соглашение не дает Украине доступ к структурным фондам ЕС; 3. Соглашение не дает Украине гарантий безопасности; 4. Соглашение не дает Украине право на участие в оборонных союзах;

5. Соглашение не дает украинцам право на трудоустройство в ЕС. На самом деле Соглашение об ассоциации между Украиной и ЕС всего этого и не предусматривает.

К примеру, когда Дания ратифицировала Лиссабонский договор, у них был похожий документ с предостережениями», – рассказал источник в АП.

Дополнением будет то, что совсем недавно немецкий политик от партии европейских социалистов, председатель Европарламента Мартин Шульц заявил, что безвиз будет только после полного выполнения минских соглашений между Украиной с одной стороны и ДНР, ЛНР с другой, при содействии Германии, Франции и РФ.

Возвращаясь к грядущему влиянию Трампа на Украину и построение иной внешней политики штатов надо упомянуть что, ещё задолго до начала выборов большинство украинских СМИ поддерживало Клинтон и предрекали её победу, оскорбляя и обличая её оппонента. Но вот после победы Трампа, ситуация изменилась и началась паника в медиа- блогосфере. Авторы начали судорожно пытаться стирать, ретушировать и удалять свои старые записи комментарии про Дональда Трампа. Теперь Украине придётся рассчитывать на себя, а на кого должна рассчитывать 38 миллионная страна в центре Европы кроме как не на себя [6].

Так как в Украине спустя три года после смены власти разрушена почти вся промышленность, основные газовые трубопроводы идут в обход нашей территории (Северный и Южный потоки), из-за резкого обрушения курса национальной валюты уровень жизни упал в три-четыре раза, а территория является сырьевым придатком и источником дешёвой рабочей силы для развитых стран, то встаёт вопрос как Украина будет сама себя содержать. Последние годы государство является фактически банкротом и на данный момент находится на содержании у США и международных финансовых организаций.

Из всего вышесказанного итог вырисовывается плачевный. Украина дорогое «предприятие» и на её поддержание ежегодно требуется минимум 45-50 миллиардов долларов. Трамп как бизнесмен привык избавляться от невыгодных и коммерчески несостоятельных активов, тем самым переставая инвестировать деньги. Украину ждёт не очень хорошее будущее пока её снова кто-то не примет на баланс или она не сможет опять сама себя обеспечивать, отдав перед этим львиную долю своих долгов и процентов по ним, взятых у МВФ в виде нескольких траншей, и начнёт вкладывать деньги в реальный сектор экономики.

Література

1. Утечки секретных материалов с мейлов Вашингтонского истеблишмента в Wiki Leaks [Электронный ресурс]. - <https://wikileaks.org/>
2. Дональд Трамп говорит, что Facebook и Twitter помогли ему победить [Электронный ресурс]. - <http://www.theverge.com/2016/11/13/13619148/trump-facebook-twitter-helped-win>
3. Hillary Clinton's alt-right speech, annotated [Электронный ресурс]. - https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/08/25/hillary-clintons-alt-right-speech-annotated/?utm_term=.95c055037194
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Электронный ресурс]. - http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011

5. Украина и Голландия согласовали пять условий ратификации Соглашения об ассоциации [Электронный ресурс]. - <http://www.segodnya.ua/politics/pnews/ukraina-i-gollandiya-soglasovali-pyat-usloviy-ratifikacii-soglasheniya-ob-associacii-istochnik-772860.html>

6. Теперь рассчитываем на себя: украинские политики о результатах выборов в США [Электронный ресурс]. – <http://obozrevatel.com/politics/97261-teper-rasschityivaem-tolko-na-sebya-ukrainskie-politiki-o-rezultatah-vyiborov-v-ssha.htm>

УДК 213.4

Чумаченко Д.В.

DONALD TRUMP'S IMMIGRATION POLICY: THE WALL

Donald Trump's speeches on illegal migrants, his immigration program and famous "Mexico will pay for the wall" have caused a lot of controversial thoughts and a severe disturbance among both non-citizens/migrants and citizens of the US. His program includes such positions as start of work on an impenetrable physical wall on the southern border, detention of any illegal migrant and removing out of the country, moving criminal aliens out, strict prohibition of illegal migrants' employment. All these statements sound pretty much reasonable and patriotic taking in account a real number of illegal migrants – 11.1 millions of unauthorized immigrants in 2014 [1], and Trump's benevolent intention to "Make America great again" meaning America and Americans only. His violent antipathy to Mexicans is due to the fact that 52% of all unauthorized immigrants were made up by Mexicans. About two-thirds (66%) of adults in 2014 had been in the U.S. at least a decade, compared with 41% in 2005. Declining share of unauthorized immigrants have lived in the U.S. for less than five years – 14% of adults in 2014, compared with 31% in 2005. Only 7% of Mexican unauthorized immigrants had been in the U.S. for less than five years in 2014, compared with 22% of those from all other countries [1]. So the President has made building a wall with Mexico the centerpiece of his campaign. But what will Trump's intention cost the US?

The US-Mexico border is about 1,900 miles (3100 km) long and traverses all sorts of terrain from empty, dusty desert to the lush and rugged surroundings of the Rio Grande. Some 650 miles of the border is covered already by a confused and non-continuous series of fences, concrete slabs and other structures. Mr. Trump says his wall will cover 1,000 miles and natural obstacles will take care of the rest. He claims the total cost of the wall will be \$10 billion to \$12 billion. But estimates from fact checkers and engineers seem to be universally higher. The 650 miles of fencing already put up has cost the government more than \$7 billion [1]. And Trump insists that Mexico has to pay for this wall. His program says: "Even a small increase in visa fees would pay for the wall. This includes fees on border crossing cards, of which more than 1 million are issued a year. The border-crossing card is also one of the greatest sources of illegal immigration into the United States, via overstays. Mexico is also the single largest recipient of U.S. green cards, which confer a path to U.S. citizenship. Again, we have the leverage so Mexico will back down. Conclusion: Mexico has taken advantage of us in another way as well: gangs, drug traffickers and cartels have freely exploited our open borders and committed vast numbers of crimes inside the United States. The United States has borne the extraordinary daily cost of this criminal activity, including the cost of trials and incarcerations. Not to mention the even greater human cost. We have the moral high ground here, and all the leverage. It is time we use it in order to Make America Great Again." [3]

How effective it would be? How secure would be the US then? Besides illegal intake, by means of this Wall Donald Trump is intended to stop the drug trafficking: "Trust me, we are going to build a wall," he continued. "We'll have doors in that wall but they're going to come through illegally. People are going to come through on workers permits to work the fields, a lot of people are going to come through but it is done through a legal process. One thing that's not coming through is drugs. The drugs are going to stop. The drugs are going to stop." [6] Drugs continue to pour into the country from numerous sources despite the efforts of the Drug Enforcement Administration (DEA), law enforcement agencies, border patrols, and the United States government. Illegal drug abuse costs American society \$181 billion a year in health care costs, lost workplace productivity, law enforcement, and legal costs [7]. Trump outlined a drug plan, promised to stop drugs from coming into the United States by implementing his immigration plan, including the wall-project, and closing shipping loopholes. He also said he would press the Food and Drug Administration to approve abuse-detering drugs more quickly, complaining that they were «too slow» to approve these medications.

He would also seek to reduce the number of prescribed opioids, like oxycodone, methadone, and fentanyl, in the United States [8].

Donald Trump is setting priorities for his incoming administration, he appears to be ready to make good on his threat. In an interview aired Sunday night on CBS's 60 Minutes, Trump doubled down on his plan to build the proposed wall, suggesting he would deport several million undocumented immigrants immediately [5]. He continues to promote the idea of violent and hostile so-called "partition" that apparently would help with the realization of such goals of his as prioritizing the jobs, wages and security of the American people and protection of the economic well-being of the lawful immigrants [4].

What the most important is whether Trump will actually follow through on these pledges and amply his long action plan list. It remains to be seen.

References

1. J. M. Krogstad 5 facts about illegal immigration in the U.S [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/11/03/5-facts-about-illegal-immigration-in-the-u-s>.
2. BBC How realistic is Donald Trump's Mexico wall? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-37243269>.
3. Donald Trump's program "Pay For The Wall" [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://assets.donaldjtrump.com/Pay_for_the_Wall.pdf.
4. Donald Trump's program on Immigration [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.donaldjtrump.com/policies/immigration>.
5. I. Salisbury The Insane Numbers Behind Trump's Deportation Plan? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://time.com/money/4566401/trumps-deportation-immigration-plan-numbers>.
6. Pam Key Trump: "Trust Me We Are Going To Build a Wall" [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.breitbart.com/video/2016/12/01/trump-trust-going-build-wall>.
7. "Addiction Science: From Molecules to Managed Care". National Institute on Drug Abuse (NIDA). Accessed April 27, 2015.
8. Ali Vitali Donald Trump Turns Focus to Issues of Drugs, Criminal Justice Reform [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.nbcnews.com/politics/2016-election/donald-trump-turns-focus-issues-drugs-criminal-justice-reform-n666956>.

УДК 323:369.22(73)«2016»(043)=111

Харасахал П.Ю.

OBAMACARE CHANGES IN 2016

ObamaCare, officially called the Patient Protection and Affordable Care Act, is a health care reform law signed in 2010 by President Barack Obama. Many of the law's provisions are already in effect and the rest continue to roll out until 2022.

There are new benefits, rights, and protections to curb health care spending and improve health care and health insurance. Other important Affordable Care Act provisions include a mandate for most Americans to have insurance by 2014, a mandate for large employers to provide insurance, the expansion of Medicaid, and the opening of Health Insurance Marketplaces to help subsidize private insurance [1].

ObamaCare acted in America under President Barack Obama, but in 2016 America has a new president – Donald Trump.

Donald Trump has won the White House. Republicans retained control of the Senate, and they're expected to keep the House, too. One party rule means that President Obama's health care law is in real jeopardy.

"They have a death blow to the Obamacare health coverage expansion," says John McDonough, a Harvard University professor who worked in the Senate on the passage of the Affordable Care Act [2].

Donald Trump appeared open to compromising on his oft-repeated pledge to repeal and replace Obamacare -- citing a conversation with none other than President Barack Obama himself.

But the openness was complicated by a shift in the official positions listed on his website.

The comments, made in an interview with the Wall Street Journal, signal less of a policy shift for Trump than a change from the rhetoric that helped win him the presidency just three days ago and could set up a fight with conservatives.

Trump told the paper he was reconsidering his stance after Thursday's meeting with Obama, who urged him to protect parts of the law. Trump said he would like to keep the provision forbidding discrimination based on pre-existing conditions and to allow young Americans to remain on their parents' healthcare plans.

«Either Obamacare will be amended, or repealed and replaced,» he said, acknowledging that it was Obama, who met with Trump in the Oval Office for 90 minutes, who encouraged him to reconsider. «I told him I will look at his suggestions, and out of respect, I will do that.»

Trump reiterated his plan in an interview with CBS's «60 Minutes» to ensure individuals with pre-existing conditions continue to have coverage.

«Yes, because it happens to be one of the strongest assets,» Trump said.

Trump went on to explain to CBS that he would also try to keep the measure that allows young people to stay on their parents' insurance plans until age 26.

Americans are freaking out about losing Obamacare

«We're going to very much try to keep that. It adds cost but it's very much something we're going to try to keep,» Trump said.

When pressed about the time between repealing and replacing Obamacare, Trump assured CBS correspondent Leslie Stahl that the two would happen «simultaneously».

«It will be just fine. That's what I do, I do a good job. You know, I know how to do this stuff. We're going to repeal it and replace it. We're not going to have, like, a two-day period, and we're not going to have a two-year period where there's nothing. It will be repealed and replaced and we'll know. And it will be great health care for much less money,» Trump said: «I think that Donald Trump will not leave his people without medical help and other problems and come up with a replacement plan of ObamaCare. I think this is correct, since it is the new president, and should introduce new laws and changes in all policies. I hope that his medical support system will not worse than ObamaCare. But if such system. But I consider that if such a system of help does not exist, will start the strikes and the new president will lose his credibility» [3].

References

1. Polaris Why ObamaCare could be Donald Trump's undoing [Electronic resource] / Polaris. - Access mode : <http://www.vanityfair.com/news/2016/11/donald-trump-barack-obama-affordable-care-act>.

2. Schleifer T. Trump appears open to compromise on Obamacare [Electronic resource] / T. Schleifer. – Access mode : <http://edition.cnn.com/2016/11/11/politics/donald-trump-obamacare-interview>.

3. Reuters Why the health industry is calm despite Trump's Obamacare Threats [Electronic resource] / Reuters. – Access mode : <http://fortune.com/2016/11/30/health-industry-calm-donald-trump-obamacare-threats>.

4. Wiczner J. The best health care and pharma stocks for 2017 – whatever happens to obamacare [Electronic resource] / J.Wiczner. – Access mode : <http://fortune.com/2016/12/01/trump-health-care-obamacare-best-stocks-2017>.

УДК 253.37

Астрашенюк М.О.

DONALD TRUMP AND THE WORLD ECONOMY

The presidential campaign in the United States ended in an unexpected triumph for the Republican Donald Trump. Global financial markets nervous in anticipation of the first steps of the unpredictable American leader. Once the success of Trump on 8 November elections in the United States became evident, financial markets reacted to the election of a new president of a slump. In the first place, fell major Asian stock indexes, the dollar weakened and gold prices crept up. It was the market's reaction to the arisen uncertainty. After all, the new US president during the two-year campaign and did not provide a holistic view of economic policy, limiting the promise to reduce taxes and protect compatriots and American manufacturers from the tyranny of Mexicans and Chinese.

For most supporters, primarily representing the US population, a successful businessman Donald Trump looks a chance to change the system, which, as it seems, has led to an increase in income inequality and the deterioration of living standards. At the same time, rational investors fear that the announced new US president's economic policy will increase the popularity of protectionism will raise up barriers to global trade and slow down global economic growth.

President-elect says that will change all of that political life in the United States, it was early. For this, he has already set the goals that want to implement when will officially become the US presidency [2].

During the campaign, President-Elect Trump described the U.S. policies referenced above as deeply flawed, and he is ideally positioned to construct an entirely new U.S.-Russian relationship. The first order of business: Ukraine. In that regard, we suggest the following three-step strategy to begin the process of reframing relations:

1. First, Russia and the West should accommodate themselves to “agreeing to disagree” on the status of Crimea for the indefinite future. This was essentially the way in which the three Baltic countries were viewed diplomatically from 1940 through the demise of the USSR. It is hardly an elegant or an even satisfactory solution, but, at least, it is a doable one, justified by the on-the-ground reality.

2. Second, the parties must agree to maintain the status quo of Donbas as part of Ukraine, with an effectively enforced cease-fire.

3. Third, the United States, Europe, Russia and Ukraine should jointly evaluate and create a total aid package to achieve economic recovery in Ukraine. This should occur at the foreign affairs/secretary of state level. The premise is that the creation of an economically and politically viable Ukraine is in the long-term interest of all parties, including Russia. Addressing the “details” of formulating such an aid package may provide a framework for the parties' resolution of underlying, and admittedly complicated, political issues. This initiative should come from the new Administration, as an early signal that Putin is not being ignored, and that the President-Elect wishes to work with him to restore the U.S.-Russia relationship to a constructive one [1].

Also in the future, he put tseidi about: international trade, tax cuts promised to provide support for coal miners, and actively develop the production of shale gas and oil, has promised to focus on increasing funding for the US military, while reducing the cost of the development of NATO's defense capability.

«We will rebuild our country and restore the American dream. All my life I have dedicated business. I saw the hidden potential in business, companies in the world and in people. That's what I want to do for your country. Extremely large potential. I know so well their country, an extremely large capacity. Everything will be fine. Every American will be able to realize their potential to the full. All of these forgotten women, and people will not be forgotten», - he said Trump running for president.

What will happen in the future, we can only be traced back to the future, since January 20, 2017, President-elect will take the oath and assume office. What will happen in the future, we can only look at, but all of his goals are waiting, and especially in his country.

References

1. A 3-Step Strategy for Trump on Ukraine [Electronic resource]. - Access: <http://nationalinterest.org/blog/the-skeptics/3-step-strategy-trump-ukraine-18403>

2. Трамп у руля: что ждет мировую экономику [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://economics.unian.net/stockmarket/1624712-tramp-u-rulya-cto-jdet-mirovuyu-ekonomiku.html>

УДК 345(7)

Ангелинова I.A.

HEALTH CARE POLICY: OBAMACARE VS TRUMPCARE

The United States presidential election of 2016 was the 58th and most recent quadrennial American presidential election, held on Tuesday, November 8, 2016. Now that Trump has been elected, America is ready to face new policies to be implemented. One of health care reform is about total repealing of ObamaCare and further replacing it with a new healthcare program.

ObamaCare, officially called the Patient Protection and Affordable Care Act (PPACA) but more often called the Affordable Care Act (ACA) for short. The law contains over a thousand pages of provisions that give Americans more rights and protections and expand access to affordable quality health care to tens of millions of uninsured [1]. Trump's healthcare plan has been unofficially dubbed "TrumpCare" even though no formal plan is on the table yet. Trump and Republicans in Congress have stated that they will seek to repeal ObamaCare within Trump's first hundred days in office. On his website, the TrumpCare plan listed is part a rehash of the Republican playbook, "insurance across state lines, HSAs, get the sick out of the healthcare system to keep costs down," and part, an "oddly socially liberal market-based healthcare reform"[2].

Below we'll look at what Trump's written position and past statements could mean for the future of healthcare reform, and how TrumpCare is different (or not) from ObamaCare.

First, let us get a glimpse a Trump speaking his mind so we can set the stage.

2016 CNN GOP Town Hall in South Carolina, Feb 18, 2016:

TRUMP: "The new plan is good. It's going to be inexpensive. It's going to be much better for the people at the bottom, people that don't have any money. We're going to take care of them through maybe concepts of Medicare. Now, some people would say, «that's not a very Republican thing to say.» That's not single payer, by the way. That's called heart. We gotta take care of people that can't take care of themselves.[3]"

2016 CNN-Telemundo Republican debate on eve of Texas primary, Feb 25, 2016:

TRUMP: I would absolutely get rid of ObamaCare. I want to keep pre-existing conditions. It's a modern age, and I think we have to have it [...] The insurance companies take care of the politicians [and vice-versa]. The insurance companies are making an absolute fortune. Yes, they will keep preexisting conditions, and that would be a great thing [...] . I don't want people dying on the streets. The Republican people, they don't want people dying on the streets" [3]

TrumpCare is like Republican health care reform. Like him or hate him, Trump has mentioned some really important health policies like expanding Medicaid and debating drug costs for Medicare. Trump sounds as though he wants a complete repeal of the ACA, but it makes little sense to try to get rid of every part, especially the parts about that aren't drawing criticism. His most likely course seems to be dropping the mandates and subsidies, pushing Medicaid expansion, deregulating a little, regulating a little, and initiating some version of a free-market single payer. Trump's stance on healthcare, as far as we know, is potentially viable. It is still too early to know what a Trump will do as a President, but if it is a moderate version of what he has said, Americans should be just fine. The Committee for a Responsible Federal Budget did a review of Trump's healthcare plan. The result is a cost of roughly \$550 billion over ten years under conventional scoring and about \$330 billion with dynamic scoring [2].

For current moment TrumpCare stands for:

1) Completely repeal Obamacare. Elected representatives must eliminate the individual mandate. No person should be required to buy insurance unless he or she wants to.

2) Modify existing law that inhibits the sale of health insurance across state lines. As long as the plan purchased complies with state requirements, any vendor ought to be able to offer insurance in any state. By allowing full competition in this market, insurance costs are expected to go down, and consumer satisfaction is expected to go up.

3) Allow individuals to fully deduct health insurance premium payments from their tax returns under the current tax system. Businesses are allowed to take these deductions so why wouldn't Congress allow individuals the same exemptions? As we allow the free market to provide insurance coverage opportunities to companies and individuals, we must also make sure that no one slips through the cracks simply because they cannot afford insurance. We must review basic options for Medicaid and work with states to ensure that those who want health care coverage can have it.

4) Allow individuals to use Health Savings Accounts (HSAs). Contributions into HSAs should be tax-free and should be allowed to accumulate. These accounts would become part of the estate of the individual and could be passed on to heirs without fear of any death penalty [2]. These plans should be particularly attractive to young people who are healthy and can afford high-deductible insurance plans. These funds can be used by any member of a family without penalty. The flexibility and security provided by HSAs will be of great benefit to all who participate.

5) Require price transparency from all healthcare providers, especially doctors and healthcare organizations like clinics and hospitals. Individuals should be able to shop to find the best prices for procedures, exams or any other medical-related procedure.

If Trump didn't just suggest expanding Medicaid-like programs, I would be shocked to realize that Trump just called for war on the price setters of the healthcare industry. I'm pretty sure he is implying he will let Medicare negotiate drug prices.

6) Block-grant Medicaid to the states. Nearly every state already offers benefits beyond what is required in the current Medicaid structure. The state governments know their people best and can manage the administration of Medicaid far better than the federal government. States will have the incentives to seek out and eliminate fraud, waste, and abuse to preserve precious resources.

7) Remove barriers to entry into free markets for drug providers that offer safe, reliable and cheaper products. Congress will need the courage to step away from the special interests and do what is right for America. Though the pharmaceutical industry is in the private sector, drug companies provide a public service. Allowing consumers access to imported, safe and dependable drugs from overseas will bring more options to consumers.

Trump just suggested measures that would result in big Pharma losing a great deal of money; once you pay non-US prices you'll never go back.

For now Trump's health policy is largely unknown; that much is clear. All we can do is listen to what he is saying and judge it for what it is. In many ways, the real issue is Trump's pronouncement, "we aren't going to let them die on the street." [3] Is it an empty promise or a real one? Now that Trump has been elected, we will watch what policies he attempts to implement. For now, the ACA is still the law of the land. Everything from ObamaCare's cost assistance to ObamaCare's fee applies.

References

1. ObamaCare Health Plan [Электронный ресурс] / obamacarefacts – Режим доступа: <http://obamacarefacts.com/trumpcare-explained/>

2. Trump Health Care Policy [Электронный ресурс] / donaldjtrump – Режим доступа: <https://www.donaldjtrump.com/policies/health-care/>

3. Donald Trump on Health Care [Электронный ресурс] / Ontheissues – Режим доступа: http://www.ontheissues.org/2016/Donald_Trump_Health_Care

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

СЕКЦІЯ «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ»

<i>Гузь А.М.</i> ОСВІТНІ ІНІЦІАТИВИ РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ НА ТЕРИТОРІЇ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ.....	3
<i>Копенський М.В.</i> ВНЕСОК М. В. ЛИСЕНКА В ГРОМАДІВСЬКОМУ РУСІ.....	5
<i>Літвінова О.С.</i> КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА «СОКІЛ».....	6
<i>Пандазі А.В.</i> ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ В ОСМАНСЬКІЙ ІМПЕРІЇ У ХІV – ХVІ СТ.	8
<i>Ридман Д.О.</i> РЕФОРМАТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕТРА МОГИЛИ.....	10
<i>Романенко А.О.</i> СКІФИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ЗА ОПИСОМ ДАВНЬОГРЕЦЬКОЇ ГЕРОДОТОВОЇ «ІСТОРІЇ»	11
<i>Самойленко А.В.</i> БЕНДЖАМІН ФРАНКЛІН – ВЧЕНИЙ.....	12
<i>Сегеда Д.А.</i> ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ПРОСВІТНИЦТВА У ФРАНЦІЇ.....	14
<i>Терендій Т.В.</i> ВПЛИВ ІДЕЙ РЕФОРМАЦІЇ НА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНУ ДУМКУ ПОЛЬСЬКОЇ ШЛЯХТИ В ХVІ СТ.	16
<i>Чиканенко Д.С.</i> ЄЗУЇТСЬКА ІДЕЯ УНІЇ ЦЕРКОВ ДЛЯ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКОГО РЕГІОНУ	17
<i>Шаргородський В.В.</i> ІНСТИТУТ МИРОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПИТАННЯ	19
<i>Щекутьєв О.М.</i> РОЛЬ ГЕТЬМАНА ПЕТРА КОНАШЕВИЧА-САГАЙДАЧНОГО У ЗАХИСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ НА ПОЧАТКУ ХVІІ СТОЛІТТЯ	21

СЕКЦІЯ «ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАДАЗОВ'Я»

<i>Бездудний І.Є.</i> ВАСИЛЬ ВАРГАНОВ В РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЯХ 1917 Р. В МАРІУПОЛІ ...	23
<i>Бородай М.Е.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ МДУ У ПОЛЬОВИЙ СЕЗОН 2016 РОКУ	24
<i>Комірна А.А.</i> ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В МАРІУПОЛЬСЬКОМУ ПОВІТІ НАПРИКІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. У ДЖЕРЕЛАХ.....	26
<i>Литвиненко К.Д.</i> ВЕСІЛЬНІ ТРАДИЦІЇ ГРЕКІВ ПІВНІЧНОГО ПРИАЗОВ'Я (КІНЕЦЬ ХVІІІ – ПЕРША ПОЛОВИНА ХІХ СТ.)	27
<i>Орос В.А.</i> СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МАРІУПОЛЬСЬКОЇ ОЛЕКСАНДРІЙСЬКОЇ ЧОЛОВІЧОЇ ГІМНАЗІЇ В ОСТАННІЙ ЧВЕРТІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.....	29
<i>Сапожніков П.Г.</i> ДІЯЛЬНІСТЬ МАРІУПОЛЬСЬКОЇ ПОВІТОВОЇ ЗЕМСЬКОЇ УПРАВИ У СПРАВАХ ДОПОМОГИ ПОСТРАЖДАЛИМ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ.....	30
<i>Харахурсах В.Е.</i> ГРЕЦЬКЕ СЕЛИЩЕ МАНГУШ У РЕВОЛЮЦІЙНУ ДОБУ 1917-1918 РР.....	32

СЕКЦІЯ «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ»

<i>Авер'янов А.А.</i> ПЕРСПЕКТИВИ УЧАСТІ ВЕНЕСУЕЛИ В ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ У ЛАТИНСЬКІЙ АМЕРИЦІ	33
<i>Алексєєва Д.О.</i> КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ».....	34
<i>Алешина М.С.</i> ВЛИЯНИЕ КИТАЯ НА РАЗВИТИЕ БРИКС.....	35
<i>Аль-Хурані І.</i> ДИНАМІКА ВІДНОСИН ЙОРДАНІЇ ТА США.....	37
<i>Бирдіна А.С.</i> ФАКТОР «КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ» ЯК ОСНОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США.....	38
<i>Бурда В.О.</i> ПОЛІТИКА ТУРЕЧЧИНИ СТОСОВНО УКРАЇНСЬКОЇ КРИЗИ	40
<i>Гаджимагомедова А.М.</i> ПІВДЕННО-АФРИКАНСЬКА РЕГІОН У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ КИТАЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	42
<i>Рабчевська О.С.</i> ІНТЕНСИФІКАЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ФРАНЦІЇ У СЕРЕДЗЕМНОМОР'І В КОНТЕКСТІ КРИЗИ В ЄС.....	43
<i>Романюк Ю.С.</i> ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ УКРАЇНО-АМЕРИКАНСЬКИХ ВІДНОСИН 1991-2013 РР.	45
<i>Тарраф С.</i> ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА ЯПОНИИ В КОНЦЕ ХІХ НАЧАЛЕ ХХ ВВ.....	47
<i>Чульська К.О.</i> ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ	48
<i>Шварц А.О.</i> «ХОЛОДНА ВІЙНА» В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН.....	50

СЕКЦІЯ «СУЧАСНІ МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ»

<i>Аль-Хурані І.</i> МІЖНАРОДНА ТРУДОВА МІГРАЦІЯ. ЧОМУ УКРАЇНЦІ ЇДУТЬ З УКРАЇНИ? ..	53
<i>Бірінцев В.О.</i> ПРОБЛЕМИ МІГРАЦІЇ У ФРАНЦІЇ: БЕЗРОБІТТЯ, ТЕРОРИЗМ	54
<i>Долгов А.А.</i> НАСЛІДКИ МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ В НІМЕЧЧИНІ 2015-2016 РР.	55
<i>Клименченко М.В.</i> ВІДНОСИНИ МІЖ США ТА МЕКСИКОЮ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ	57
<i>Ляшенко А.Ю.</i> МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ НА ПІВДЕННО-СХІДНІЙ УКРАЇНІ В ПЕРІОД ВЕДЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ 2014-2016 РР.	58
<i>Макаренко В.А.</i> СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ З ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНОЇ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ	60
<i>Пелих Г.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ІСЛАМСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ІРАН	61
<i>Серова В.І.</i> РОЗРОБКА НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ (ДОСВІД МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ)	63
<i>Шаповал К.С.</i> ПОЗИЦІЯ НІМЕЧЧИНИ ЩОДО ВИРІШЕННЯ СУЧАСНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ В КОНТЕКСТІ ЄС	66
<i>Юдіна А.А.</i> МІГРАЦІЙНА КРИЗА В ІТАЛІЙСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ НА ПЕРІОД 2016 РОКУ	67
СЕКЦІЯ «СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ»	
<i>Бушурєв Г.О.</i> ФАКТОР ФІНАНСУВАННЯ ІСЛАМСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ СИРІЙСЬКОГО КОНФЛІКТУ	69
<i>Верютіна Д.М.</i> КІБЕРБЕЗПЕКА ЯК ОДНА ЗІ СКЛАДОВИХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НІМЕЧЧИНИ	71
<i>Кусса Р.І.</i> СУЧАСНИЙ СТАН ПРИДНІСТРОВСЬКОГО КОНФЛІКТУ	73
<i>Кучеренко А.В.</i> ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ ТА ІЗРАЇЛЮ В УМОВАХ «УКРАЇНСЬКОЇ КРИЗИ» 2013-2016 рр.	74
<i>Ляшенко А.Ю.</i> СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ НАТО (ОРГАНІЗАЦІЙНО-СТРУКТУРНІ ЗАСАДИ)	76
<i>Макаренко В.Д.</i> ПЕРЕХОД УКРАЇНИ К НОВИЙ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗОПАСНОСТІ	78
<i>Мамикіна М.О.</i> «М'ЯКА СИЛА» ЯК ОСНОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ БРАЗИЛІЇ	79
<i>Пахомов І.І.</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИКИ НЕЙТРАЛІТЕТУ ФІНЛЯНДІЇ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КРИЗИ	81
<i>Сенатосенко В.О.</i> ПРОБЛЕМИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН	82
<i>Тарраф А.Т.</i> БИТВА ЗА АЛЕППО	84
<i>Цебро С.О.</i> СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ З ПРОТИСТОЯННЯ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ ТА ЇЇ ЕКОНОМІЧНИМ НАСЛІДКАМ	85
СЕКЦІЯ «ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ»	
<i>Алексєєва А.О.</i> НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ЗА ЗВЕРНЕННЯМИ ГРОМАДЯН В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	88
<i>Боровик Ю.І.</i> СУЧАСНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТНОГО ПОТОКУ НА ПРИКЛАДІ ПУБЛІКАЦІЙ У ФАХОВИХ ВИДАННЯХ	89
<i>Влас А.В.</i> ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ДОСТУП ДО ДОКУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ	91
<i>Гаджи О.А.</i> ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО ІСТОРИЧНОГО АРХІВУ УКРАЇНИ М. ЛЬВІВ	93
<i>Леонтєва Ю.О.</i> СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАЦІОНАЛЬНИЙ РУХ В УКРАЇНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ. У ДОКУМЕНТАХ	94
<i>Онищенко А. В.</i> ДОКУМЕНТАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ	95
<i>Шейбут В.С.</i> ІНФОРМАЦІЙНИЙ ДОКУМЕНТ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	97
<i>Юдіна Т.І.</i> ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТІК З ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА У ФАХОВОМУ ЖУРНАЛІ «БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО. ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО. ІНФОРМОЛОГІЯ» (2010-2015 РР.)	98
СЕКЦІЯ «ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ»	
<i>Астрашенюк М.О.</i> ЕЛЕКТРОННІ БІБЛІОТЕКИ: ОБСЛУГОВУВАННЯ У РЕЖИМІ ОН-ЛАЙН В СУЧАСНИХ БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ	100

<i>Березовська Т.В.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРНЕТ ЯК ЕЛЕМЕНТА МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ	101
<i>Білоусова В.Д.</i> ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ В ОРГАНІЗАЦІЇ НА ПРИКЛАДІ ДЕКАНАТУ ІСТОРИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ МДУ	102
<i>Герасимова О.В.</i> ХАРАКТЕРИСТИКА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ЩОДО РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ПРОЦЕСУ ВПРОВАДЖЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	104
<i>Дьячкова М.А.</i> ВЕБ-САЙТИ ЯК ЗАСІБ ЗДІЙСНЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК ВНЗ	105
<i>Кір'якулова Т.В.</i> ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ У БІБЛІОТЕЧНУ СПРАВУ	106
<i>Лобанкова Є.В.</i> МЕРЕЖЕВІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ НАВЧАННЯМ У ВНЗ (НА ПРИКЛАДІ MOODLE)	108
<i>Ребро Д.Л.</i> ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ	109
<i>Тімотіна Д. О.</i> ONLINE-КОНСУЛЬТУВАННЯ ГРОМАДЯН З ВИКОРИСТАННЯМ ПРОГРАМИ «SKYPE»	111
<i>Яковенко Ю.Є.</i> ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРАКТИКУ ОБСЛУГОВУВАННЯ ЧИТАЧІВ.....	112
СЕКЦІЯ «БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА: ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»	
<i>Булгакова Н.О.</i> ДОКУМЕНТАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ У МАРІУПОЛЬСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ.....	115
<i>Головач В.В.</i> РОЛЬ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ БІБЛІОТЕЧНОГО ФАХІВЦЯ У ЗАДОВОЛЕННІ ПОТРЕБ ЧИТАЧІВ.....	116
<i>Дейниченко О.В.</i> БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА, ДІЯЛЬНІСТЬ, ПРАКТИКА: ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ	118
<i>Кіор Н.Д.</i> НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ МАРІУПОЛЬСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ-ФІЛІАЛУ ІМ. М.О. НЕКРАСОВА.....	120
<i>Ковтуненко Н. А.</i> ОБНОВЛЕНИЕ БИБЛИОТЕЧНЫХ ФОНДОВ КАК УСЛОВИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ	122
<i>Луханіна І. А.</i> ДІЯЛЬНІСТЬ БРАТСЬКИХ БІБЛІОТЕК В УКРАЇНІ В XVI–XVII СТ.	123
<i>Милицина Л.В.</i> ИНФОРМАЦИОННЫЕ ПОТРЕБНОСТИ ЧИТАТЕЛЕЙ НЬ МГУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СТАТИСТИЧЕСКИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ (НА ПРИМЕРЕ АБОНЕМЕНТА УЧЕБНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ)	125
<i>Назар'єва С.В.</i> АКАДЕМІЧНА БІБЛІОТЕКА У МЕДІА ПРОСТОРІ: ФОРМИ КОМУНІКАЦІЇ ТА НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ	126
<i>Натяма С.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ КОМПЛЕКТУВАННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ФОНДІВ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК.....	128
<i>Науменко В.Д.</i> КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДУ ЦЕНТРАЛІЗОВАНОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ ДОРΟΣЛИХ М. МАРІУПОЛЯ	129
<i>Охріменко О. В.</i> МОНАСТІРСЬКІ І ЦЕРКОВНІ БІБЛІОТЕКИ ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ.....	130
<i>Редкач А.В.</i> ХАРАКТЕРИСТИКА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ	132
<i>Чумакова О.Є.</i> З ІСТОРІЇ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX ст. - ПЕРШОГО ДЕСЯТИРІЧЧЯ XX ст.	133
СЕКЦІЯ «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІОЛОГІЇ ТА РЕЛІГІЄЗНАВСТВА»	
<i>Гречана К.О.</i> СІМ'Я ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ	135
<i>Кондрат'єва В.Д.</i> РЕЛІГІЙНИЙ КУЛЬТ ДАВНІХ ГРЕКІВ	136
<i>Сапаров М.О.</i> ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ	137
<i>Семенова М.Б.</i> ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РЕЛІГІЇ З НАУКОЮ	138
СЕКЦІЯ «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПОЛІТОЛОГІЇ: TRUMPASTING»	
<i>Алтуніна К.І.</i> U.S. - RUSSIA RELATIONSHIPS FORECASTING	140
<i>Вознюк С.В.</i> TRUMP ILLEGAL IMMIGRATION FORECASTING.....	141
<i>Галицька А.О.</i> ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ В ЕПОХУ ТРАМПА	142
<i>Чумаченко Д.В.</i> DONALD TRUMP'S IMMIGRATION POLICY: THE WALL.....	144
<i>Харасахал П.Ю.</i> OBAMACARE CHANGES IN 2016.....	145
<i>Астрашенко М.О.</i> DONALD TRUMP AND THE WORLD ECONOMY	146
<i>Ангелинова І.А.</i> HEALTH CARE POLICY: OBAMACARE VS TRUMPCARE	147

**Збірник тез доповідей студентів
історичного факультету**

ДЕБЮТ

У збірнику публікуються тези українською, російською, англійською мовами.

Технічний редактор: Кудлай В.О.